

ACADEMIC SOCIAL RESOURCES Journal

Vol: 7, Issue:34
February 2022

Editor

Associate Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA

Disciplines

Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

Communication

<http://www.asrjournal.org>
asrjournal.editor@gmail.com

JOURNAL ADMINISTRATION / DERGİ YÖNETİMİ

Editör/ Editor	
Associate Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics / Kirghizistan
Disciplines Editor/Disiplin Editörleri	
Professor Mehdi TEHRANI	Psychiatry- Columbus State University
Professor Milind SATHYE	Finance- University of Canberra
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Social Sciences- Orleu National Development Inst
Professor Mustafa TALAS	Sociology- Omer Halisdemir University
Prof.Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Educational Sciences-AI - Farabi Kazak National University
Professor Fikret SOYER	Sport- Sakarya University
Professor Ali İhsan OZTURK	Chemistry-Korkutata University
Professor Dr. Fatos UKAJ	Econometrics- Prishtina University
Professor Hasan BERKANT	Educational Sciences-Yozgat University
Professor Unal OZDEMİR	Geography-Kastamonu University
Professor Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Professor Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics- Bradford University
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı	
Dr. Gulsum VEZİR OĞUZ	İstanbul Gelişim University
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu	
Natalia SEYJOWSKA	

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Prof. Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Prof.Dr. Afağ SADIKOVA	Baku State University
Prof. Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Prof.Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	AI - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Abdikalık KUNIMJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics
Prof.Dr. Amanbay MOLDİBAEV	Taraz State Pedagogical University
Prof.Dr. Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Prof.Dr. A.S. KİDIRŞAYEV	Makhambet U. Batı kazakistan devlet üniversitesi
Prof.Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Prof. Dr. Babak QURBANOV	Gaziantep University
Prof.Dr. Bahit KULBAEVA	S.Baybeşev Aktobe University
Prof.Dr. Bakıt OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Prof.Dr. Cynthia CORREA	Sao Paulo University
Prof. Dr. Daniyal KİDİRNIYAZOV	Dagestan Russian Academy of Sciency
Prof.Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics
Assoc. Prof. Dr. Erbay T.	Taraz State University
Assoc. Prof. Dr. Esin YAĞMUR ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Dr. Flera SAYFULİNA	Kazan (Privolzhsky) Federal University
Prof. Dr. Gulfira ABDULLİNA	Bashkir State University
Prof.Dr. Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Prof.Dr. Jun NAGAYASU	Tohoku University
Prof. Dr. K. N. Zhailybay	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Latkin A. PAVLOVIC	Vladivostok Economic of State University
Prof.Dr. Mahabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogical University
Prof.Dr. Maha Hamdan ALANAZİ	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh
Prof.Dr. Mahbub Ul ALAM	Bangladesh Islami University
Prof.Dr. Maira EŞİMBOLVA	Kazakhstan Narkhoz University
Prof.Dr. Maira MURZAHMEDOVA	AI - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Maryam ARPENTYEVA	Kaluga State University
Prof.Dr. Merina B. VLADİMIROVNA	Vladivostok State University of Economics
Prof.Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR	Kyrgyzstan Elaralık University
Prof. Dr. Maryash KADRALİNOVA	Kostanay College of Social Adaptation
Prof.Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ	University of Eurasia
Prof.Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA	Tashkent State University
Assoc. Prof. Murat BİLGİN	International Travnik University
Prof. Dr. Mustafa BİLALOV	Dagestan State University
Prof.Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Prof. Dr. Nazim HÜSEYİNLİ	Baku Avrasia University
Prof.Dr. Nigar GOZALOVA	Azerbaijan National Science Academy
Prof. Dr. Nikolay KOZHEVNIKOV	North-Eastern Federal University
Prof.Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Prof.Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc. Prof. Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Prof.Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Prof.Dr. Ramazan KHALİFE	El Ezher University
Prof. Dr. Ramil VALEYEV	Kazak State University
Prof. Dr. Rinat GATAULLİN	Ufa State University
Prof.Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Prof.Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University

Prof. Dr. Talgat DANIYAROV	Akhmed Yesevi University
Prof. Dr. Vera DANILOVA	North-Eastern Federal University
Prof.Dr. Yang ZITONG	Wuhan University
Assoc. Prof.Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU	
Assoc.Prof.Dr. Ahmet KULAS	Al - Farabi Kazak National University
Assoc.Prof.Dr. Ahmed LID	El Ezher University
Prof. Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M.Auezov South Kazakhstan State University
Prof.Dr. Alia R. MASALIMOVA	Al - Farabi Kazak National University
Prof. Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Assoc. Prof. Dr. Akmarzhan AKYZHANOVA	International Information Technology University
Prof.Dr. Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University
Assoc. Prof. Dr. Assem SAGATOVA	Karaganda State Technical University
Assoc.Prof.Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe State Regional University
Assoc.Prof.Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc.Prof.Dr. B.K. ZAYADAN	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA	Vladivostok State University of Economics
Prof.Dr. Fujimaki HARUYUKI	Tottori University
Prof.Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Prof.Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Assist.Prof.Dr. Gülbahar ATASEVER	Muğla Sıtkı Koçman University
Prof.Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc. Prof. Dr. Güzeliye HAZİYEVA	G. İbrahimov Language, Literature and Art Institute
Assoc. Prof. Dr. G.BAİMUKHAMEDOVA	Kostanay Social-Technical University
Prof.Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Prof.Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Prof.Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Assoc. Prof. Dr. İlnur ZAKİYEV	Bashkir State University
Prof.Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Kalemkas KALİBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Karligash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc.Prof.Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Prof.Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc. Prof. Dr. Nagbdu KAMAROVA	Yessenov University
Assoc. Prof. Dr. Rasul İMAMKULOVA	Termez State University
Assoc. Prof. Dr. Rozaliya BAYAZİTOVA	Bashkir State Pedagogical University
Assoc. Prof. Dr. Ruzikul MUSTAFAKULOVA	Termez State University
Prof.Dr. Susin Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Prof.Dr. Shigeko KAMİSHİMA	Sapparo City University
Prof.Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Prof.Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Prof.Dr. Tsendiin BATTULGA	Moğolistan State University
Prof.Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Tughral YAMIN	Pakistan National University Of Science
Prof.Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Prof.Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Prof.Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Prof.Dr. Vladimir VISLİVİY	National Technical University of Ukraine
Assoc.Prof.Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Prof.Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Prof.Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Assoc.Prof.Dr. A. Salih ABDULVEHHAB	El Ezher University
Assoc. Prof. Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
Assoc.Prof.Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFeree LIST / SAYI HAKEMLERİ	
Assistant Prof.Dr. Abdullah ÖZÇİL	Kahramanmaraş Sutcu imam University
Associate Prof.Dr. Adem BAYAR	Amasya University
Assistant Prof.Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK	Duzce University
Associate Prof.Dr. Ali Fikret AYDIN	Afyon Kocatepe University
Associate Prof.Dr. Ali ÖZER	Düzce University
Assistant Prof.Dr. Aylin ÖZCAN	Çanakkale Onkiz Mart University
Assistant Prof.Dr. Aylin YARDIMCI	Kahramanmaraş Sutcu imam University
Assistant Prof.Dr. Celal GÜLŞEN	Beykent University
Associate Prof.Dr. Cevat EKER	Zonguldak Bulent Ecevit University
Assistant Prof.Dr. Ceyhun AKYOL	Artvin Coruh University
Assistant Prof.Dr. Çağrı Emin DEMİRBAŞ	Çanakkale Onkiz Mart University
Assistant Prof.Dr. Derya TATMAN	Pamukkale University
Assistant Prof.Dr. Füsün ESENKAL ÇÖZELİ	Bandırma Onyedü Eylül University
Assistant Prof.Dr. Gamze ERİYİLMAZ	İskenderun Technical University
Assistant Prof.Dr. Hakan KENDİR	Tokat Gaziosmanpaşa University
Assistant Prof.Dr. Hulusi Ertuğrul UMUDUM	ATATURK UNIVERSITY
Assistant Prof.Dr. İbrahim BALIK	Pamukkale University
Assistant Prof.Dr. İsmail DURAK	Düzce University
Assistant Prof.Dr. Murat YILDIZ	İstanbul University
Assistant Prof.Dr. Murat POLAT	Muş Alparslan University

Assistant Prof.Dr Nida EMÜL	Amasya University
Assistant Prof.Dr Nihat DURSUN	Beykent University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU	Kahramanmaraş Sutcu imam University
Assistant Prof.Dr Refik YALUR	Bandırma Onyedı Eylül University
Associate Prof.Dr. Sefa YILDIRIM	Ağrı İbrahim Ceçen University
Assistant Prof.Dr Serkan DENİZ	Yalova University
Assistant Prof.Dr Zümrüt Hatun DEMİREL	Ankara Yıldırım Beyazıt University
INDEXED / İNDEKSLER	
ICI Journals Index Copernicus	
SOBİAD Atf Dizini	
Directory of Research Journals Indexing	
International Institute Of Organized Research (I2OR)	
Citefactor indexing	
Scientific Journal Impact Factor (SJIFactor)	
Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD Index)	
Root Society for Indexing and Impact Factor Service	
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)	
Society of Economics and Development	
International ResearchBible (Academic Resource Index)	
General Impact Factor	
Social Science Research Network (SSRN)	
Active Search Results Engineer (ASR)	
International Society for Research Activity (ISRA) Journal-Impact-Factor (JIF)	
ISSUU Journal Listings	
OCLC WorldCat	

Sosyal bilimler alanında hakemli, indeksli bir dergi olarak 2016 yılında yayın hayatına başlamış olan JOURNAL OF ACADEMIC SOCIAL RESOURCES (ASRJournal) Dergisi, ilk sayısını Mayıs 2016 yılında çıkartmış uluslararası e-dergi niteliğinde bir dergidir.

ASRJournal dergisi adına ilk günden itibaren bizlere emek veren yönetim kurulu, danışmanlık kurulu yayın kurulunda yer alarak bizlere destek olan hocalarımıza, çalışmalarını kendi uzmanlık alanlarına göre değerlendirip hızlı bir şekilde bizlere dönüş yapan hakemlik kurulumuzdaki bilim adamlarına vermiş oldukları destek ve katkılardan dolayı teşekkür ederim.

ASRJournal dergisi dünyanın çeşitli ülkelerinde görev yapan akademisyenleri ve araştırmaları kendi bünyesinde bir arada görmekten dolayı mutluluk duyacaktır. Bu nedenle de siz değerli bilim insanlarını yaygın, danışma, hakem veya yazar olarak aramızda görmekten de mutluluk duyacağımızı ifade etmek isterim.

Akademik çalışmalarınızda kolaylıklar dileyerek, ASRJournal dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA

Handan ÖZCELİK BOZKURT

Determination Of Social Support Perception Levels Of Hotel Employees During Covid-19 Process
Covid-19 Sürecinde Otel Çalışanlarının Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Belirlenmesi
54-59

Burcu BAŞARAN

Basic Design (Art) Education In The Fashion Design Education
Moda Tasarımı Eğitiminde Temel Tasarım (Sanat) Eğitimi
60-71

Hakan Murat ARSLAN; Serkan YÜCEL & Serhat ATA

Investigating The Development Trend Of Turkish Economy Between 2006-2019 Through Statistical Methods And
Financial Statement Analysis
72-86

Sibel ÖNER

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Zihin Haritalarındaki “Küresel Çevre Sorunları” Hakkında Nitel Bir Çalışma
A Qualitative Study On “Global Environmental Problems” In Mind Maps Of Social Study Teachers
87-94

Mehmet ÖZEL

Muhammed b. Abdulvehhab’ın Düşüncesinde Şirk Tekfir İlişkisi
The Relationship Between Shirk an Takfir in Muhhammad b. Abdulwahhab’s Thought
95-102

Serdar KİPDEMİR & İbrahim YILMAZ

Kaligrafi Eğitimi Ve Grafik Tasarıma Etkisi
Impact Of Calligraphy Education And Graphic Design
103-114

Ensar LOKMANOĞLU

İletişimin İki Yüzü: Çatışma Ve Uzlaşma
The Two Faces Of Communication: Conflict And Compromise
115-119

Huriye ÜÇOK & Birol TEKİN

Problem Çözmeyi Öğretme Bilgisi Yönünden Matematik Öğretimi Ders Kitaplarının Eleştirel Bir Bakışla İncelenmesi
A Critical Examination Of Teaching Mathematics Textbooks In Terms Of Teaching Problem Solving
120-128

Altun ALTUN

Covid 19, Biyolojik Silahlar Ve Biyoterörizm
Covid-19, Biological Weapons And Bioterrorism
129-137

Çiğdem ÇADIRCI

Refah Devleti Tarihi Ve Türkiye’de Refah Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Covid 19 Dönemi
The History Of The Welfare State And In Turkey The Evaluation Of Welfare State Applications: Covid 19 Term
138-145

Murat KURUN

20. Yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi: Siyasetle Adalet Arasında
International Criminal Court In Its 20th Anniversary: Between Politics And Justice
146-154

Ayşe LEVENT

Malatya İli Arapgir İlçesi Su Kültü Örnekleri
Malatya Province Arapgir District Water Cult Examples
155-159

Tamer PETEK & Fudevl BOZYİĞİT

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Okul- Aile İşbirliğinin Öğretmen Motivasyonuna Etkisi
The Effect Of School-Family Cooperation On Teacher Motivation According To The Opinions Of Classroom Teachers
160-171

Özlem DOĞAN; Seda BELLİ & Sait DOĞAN

Yerel Halkın Deniz Turizminin Gelişimine Yönelik Görüş Ve Algılarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Hatay İli Örneği
An Investigation To Determine Opinions And Perceptions Of Local People's Towards The Development Of Marine Tourism: A Case Study Of Hatay
172-185

Fikret YAMAN & Hilal ERDOĞAN

Türkiye'nin G7 Ülkelerine İthalat Ve İhracatının Karşılaştırmalı Analizi
Comparative Analysis Of Turkey's Import And Export To G7 Countries Between 2015-2020
186-192

Murat YORULMAZ; Ayşe TAŞ & Habip İNANLI

Limanlardaki İş Kazalarında İnsan Kaynaklı Hata Nedenlerinin AHP Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Kocaeli Liman Bölgesinde Bir Uygulama
Evaluation of Causes of Human Caused Errors in Occupational Accidents in Ports by AHP Method: An Application in Kocaeli Port Area
193-202

Beyhan ARSLAN & hmet ÜSTÜN

İlkokullarda Uygulanan Mesleki Çalışma (Seminer) Programlarının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi
Evaluation Of Vocational Study (Seminar) Programs Applied In Primary Schools By Teachers
203-216

Yaşar CANATAN

II. Meşrutiyet Sonrasında Ortadoğu Bölgesinde Meydana Gelen Gelişmeler
Developments In The Middle East Region After The Constitutional Monarchy II
217-221

Canan AYAN

Sınıf Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi
Examination Of Primary School Teachers' Perceptions Of Competence For 21st Century Skills According To Various Variables
222-229

Nazlı ULUPINAR

Yatırımcıların Kişilik Tipinin Risk Alma Düzeyi Üzerine Etkisi
The Impact Of Investors' Personality Types On Risk Taking
230-243

Determination Of Social Support Perception Levels Of Hotel Employees During Covid-19 Process

Covid-19 Sürecinde Otel Çalışanlarının Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Belirlenmesi

Handan ÖZÇELİK BOZKURT¹

¹ Assistant Prof. Dr. Sinop University School of Tourism and Hotel Management, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Sinop, Turkey

ABSTRACT

During the Covid-19 pandemic, many sectors have reached the stage of organizational downsizing or organizational bankruptcies. In particular, the tourism sector is among the sectors most affected by the pandemic. In this challenging process, employees' perceptions of social support are important in terms of their mental health and happiness levels. With this in mind, social support perception levels of employees of 5-star hotels in Antalya were measured. A three-dimensional social support perception scale was used to measure the perception level. In the study, whose sample consisted of 165 participants, it was determined that the employees perceived a high level of social support from the "family" group. Then, it was observed that the participants perceived social support from the "friends" group at a high level and the "significant other" group at a moderate level, respectively. In line with the findings obtained within the scope of the research, various inferences were made and suggestions were given.

Keywords: Social Support Perception, Tourism, Covid-19

ÖZET

Covid-19 pandemi sürecinde birçok sektör organizasyonel küçülme veya iflas aşamasına gelmiştir. Özellikle turizm sektörü pandemiden en çok etkilenen sektörler arasında yer almaktadır. Bu zorlu süreçte çalışanların sosyal destek algıları ruh sağlıkları ve mutluluk düzeyleri açısından önemlidir. Bu düşünceden hareketle Antalya ilindeki 5 yıldızlı otel çalışanlarının sosyal destek algı düzeyleri ölçülmüştür. Algı düzeylerini ölçmek için üç boyutlu sosyal destek algı ölçeği kullanılmıştır. Örneklemi 165 katılımcının oluşturduğu çalışmada, çalışanların "aile" grubundan yüksek düzeyde sosyal destek algıladıkları belirlenmiştir. Ardından, katılımcıların sosyal desteği sırasıyla "arkadaş" grubundan yüksek düzeyde ve "önemli diğer" grubundan orta düzeyde algıladıkları görülmüştür. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda çeşitli çıkarımlar yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Destek Algısı, Turizm, Covid-19.

1. INTRODUCTION

In addition to affecting human health, the Covid-19 pandemic has deeply affected many sectors, especially in economic terms. Tourism is one of the sectors that have been adversely affected by this pandemic. Tourism revenues decreased significantly in this process (UNWTO, 2019). Travel bans, especially during full closure periods, brought the tourism industry to a standstill. In periods other than the full closure application, rules for working with half-capacity customers have been introduced. These practices naturally affect the direct or indirect stakeholders of the tourism sector negatively.

In this period of organizational downsizing and bankruptcies, it is quite normal for tourism sector employees to experience job insecurity. The psychology of the tourism sector employees affected by the said negativities may also be negatively affected. Because uncertainty affects human psychology negatively and cause anxiety (Li et al., 2020). In this case, auxiliary factors are needed to positively support the psychology of tourism employees. One of these factors is the perception of social support. Because it is sometimes possible to reduce the effects of the problems experienced in the workplace with the social environment.

Some studies have been done on the perception of social support before, but it has been observed that these are generally aimed at employees from different sectors (eg. Swanson & Power, 2001; Kossek et al., 2011; Halis & Demirel, 2016; Usman, et al., 2021). In the national and international literature on this subject, studies on tourism are limited (eg. Lin, Wong & Ho, 2013; Lin et al., 2014; Güldü, 2019; Kautish, Walia & Kour, 2021). Based on existing reasons, this study aims to determine the social support perception levels of accommodation business employees during the Covid-19 pandemic process. Thus, it will be determined whether the employees who are in a difficult period in terms of physiological, economic, and psychological conditions receive support from their social environment. In addition, it is aimed to present concrete data to the macro and micro level managers of the sector and to make recommendations if necessary. Because a healthy individual means a healthy society.

2. PERCEIVED SOCIAL SUPPORT

In the context of both formal support groups and informal helping relationships, social support is defined as social resources that individuals consider appropriate or actually provided to them by non-professionals. Therefore, social support is based on interpersonal relationships. These relationships significantly support people's actions. On the other hand, supported behaviors add relational meanings to interactions (Gottlieb & Bergen, 2010). Although the concept of social support is perceived as a concept outside of work, individuals generally perceive social support from their colleagues, subordinates, and superiors and studies have shown that perceived social support in one's life has a significant effect on work stress (Lindorff, 2001). The factors affecting perceived social support were examined by the researchers. An individual's family (spouse, mother, father, siblings, children, relatives...) is of great importance in the perception of social support. On the other hand, as a result of the research, it has been determined that the personality traits of the individual have a significant effect on the perception of social support (Bowling, et al., 2004; Bowling, et al., 2005).

Perceived social support has important effects both in the private and business life of the individual. In general, since the perception of social support is effective in meeting the need for belonging (social needs), which is the third step of Maslow's hierarchy of needs, it is of vital importance for the individual to get used to the new social environment and to develop self-confidence (Polatçı, 2015). Caplan (1974) analyzed the types of social support under five different factors. These; emotional support, appreciation support, financial (instrumental) support, information support, and togetherness support.

It was proposed by Cohen and Wills (1985) that there are two basic effects, the basic effect model and the buffer effect model, which help to explain how and why social support affects the individual against stress, its negative consequences and diseases, and which are related to examining the relationships between social support and health theory exists. According to the basic effect model, social support always has positive effects on the physical health and well-being of the person. It is argued that in any case, the person will be adversely affected when social support is deprived. According to the buffer effect model, unless there is a situation that will cause stress, the lack of social support does not have a negative effect on the physical health and well-being of the person (Cohen ve Wills, 1985).

3. METHOD

The main purpose of this research is to reveal the social support perception levels of the employees in the 5-star hotel businesses operating in Antalya/Turkey. In this context, the questionnaire technique was used to measure the perceptions of the employees.

Zimet et al.'s (1988) The Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) with 12 items including "family", "friends", and "significant other" dimensions were used to explain the social support variable. The Multidimensional Scale of Perceived Social Support MSPSS is an easy-to-use and short scale that subjectively evaluates the adequacy of perceived social support from three different sources (Zimet et al., 1988). The scale was translated into Turkish by Eker and Arkar (1995). Sample items from this measure are "*There is a special person who is around when I am in need*", "*My family is willing to help me make decisions*". The scale is Likert type and is graded as "(1) Strongly Disagree – (5) Totally Agree". In order to reveal the social support perception levels of the employees, the means of the answers given to the scale expressions will be revealed.

In the first part of the questionnaire, there is demographic information for employees and descriptive information for hotel businesses. In the second part of the questionnaire, there is the scale of perception of social support. When the reliability coefficient of the scale used in the questionnaire was examined, it was determined that the Cronbach's Alpha coefficient (α) = 0.88. Therefore, it is seen that the scale is at a reliable level (Büyüköztürk, 2008).

The universe of the research consists of employees working in 5-star hotel businesses in Antalya. Since it is not possible to reach all employees, the obligation to use the sampling technique has arisen. Kline (1994) states that the sample size should be 10 times the number of items in the scale. There are 12 items in the scale and the number of questionnaires obtained within the scope of the research is 165. The survey application of the research was carried out in July and August 2021.

Due to time, cost, and pandemic conditions, it was decided to obtain the survey online. The survey link was shared with the human resources department manager of 6 hotels in Kemer and Kundu region. A total of 165 questionnaires were filled in completely. Therefore, a total of 165 survey data obtained from the employee were analyzed in the computer environment. In order to determine the demographic information of the employees, the frequency distributions were examined and the average values for the scale expressions were calculated.

4. RESULTS

4.1. Descriptive Statistics

The findings obtained from the analysis of the data in the research are included in this section. The frequency distributions of the demographic variables of the employees working in the hotel enterprises are shown in Table 1.

Table 1: Descriptive Statistics

Variable (n=165)		N	P
Age	18–25 years	122	73,93
	26–33 years	25	15,15
	34–41 years	12	7,22
	42–49 years	5	3,03
	Missing	1	0,60
Gender	Female	109	66,06
	Male	54	32,72
	Missing	2	1,21
Marital Status	Married	23	13,19
	Single	140	84,84
	Missing	2	1,21
Education	Secondary education and lower	3	1,81
	High school	16	9,69
	Associate degree	27	16,36
	Bachelor's degree	113	68,48
	Postgraduate	4	2,42
	Missing	2	1,21
Department	Food & Beverage (Service/Kitchen)	84	50,90
	Front office	23	13,93
	Sales and marketing	9	5,45
	Human resources	7	4,24
	Housekeeping	4	2,42
	Other	36	21,81
	Missing	2	1,21
Working duration in tourism sector	less than 1 year	63	38,18
	1–5 years	62	37,57
	6–10 years	17	10,30
	11–15 years	15	9,09
	16–20 years	3	1,81
	Missing	5	3,03
Working duration at the current organization	less than 1 year	99	59,99
	1–5 years	54	32,72
	6–10 years	6	3,63
	Missing	6	3,63

When the distribution is examined, it is noteworthy that the participants are mostly young (n=18-25; 73,93%). Similarly, it is seen that the participants are predominantly women. It is seen that 66.06% of the participants are women (n= 109). Participants are mostly single (n=140; 84,84 % and their education is at the bachelor's degree (n=113; 68,48%). The unit they work in is the Food & Beverage (Service/Kitchen) department (n=84; 50,90%). The working duration of the participants in the sector is mainly less than one year (n=63; 38,18%) and 1-5 years (n=62; 37,57%). The working duration at the current organization of the participants is mostly less than one year (n=99; 59,99%).

Table 2: Arithmetic Mean and Standard Deviation Values for "Family", a Sub-Dimension of the Perception of Social Support Variable

Items	Mean	s.d
My family (for example, my mother, father, wife, children, siblings) really try to help me.	4,29	0,98
I get the emotional help and support I need from my family (for example, from my mother, father, spouse, children, siblings).	4,15	1,16
I can talk about my problems with my family (for example, with my mother, father, wife, children, siblings).	3,94	1,30
My family (for example, my mother, father, wife, children, siblings) is willing to help me make my decisions.	4,18	1,09
GENERAL MEAN	4,14	0,92

Table 2 shows the arithmetic mean and standard deviation values of the "family" dimension, which is a sub-dimension of the social support perception level of the employees participating in the research. Accordingly, with an average of 4,29 in the related scale dimension, the statement "My family (for example, my mother, father, wife, children, siblings) really try to help me" has the highest score. On the other hand, the statement "I can talk about my problems with my family (for example, with my mother, father, wife, children, siblings)" has the lowest score with

an average of 3,94. It is seen that the general average of the answers given to the items in the sub-dimension of the scale is high with 4.14.

Table 3: Arithmetic Mean and Standard Deviation Values for "Friends", a Sub-Dimension of the Perception of Social Support Variable

Items	Mean	s.d
My friends really try to help me.	3,87	1,16
I can trust my friends when things go wrong.	3,74	1,28
I have friends with whom I can share my joys and sorrows.	4,23	1,07
I can talk about my problems with my friends.	4,06	1,13
GENERAL MEAN	3,97	1,02

Table 3 shows the arithmetic mean and standard deviation values of the "friends" dimension, which is a sub-dimension of the social support perception level of the employees participating in the research. Accordingly, with an average of 4,23 in the related scale dimension, the statement "I have friends with whom I can share my joys and sorrows" has the highest score. The item "I can trust my friends when things go wrong" has the lowest average. When the general average is examined, it can be said that the social support perceptions of the participants to their friends are in the high-level range of 3.97.

Table 4: Arithmetic Mean and Standard Deviation Values for "Significant Other", a Sub-Dimension of the Perception of Social Support Variable

Items	Mean	s.d
Apart from my family and friends, there is someone (for example, dating, engaged, verbal, relative, neighbor, doctor) who is there for me when I need it.	3,38	1,56
There is one person (for example, dating, engaged, verbal, relative, neighbor, doctor) with whom I can share joys and sorrows, other than my family and friends.	3,59	1,50
There is one person (for example, dating, engaged, verbal, relative, neighbor, doctor) who cares about my feelings other than my family and friends.	3,49	1,51
Apart from my family and friends, there is one person (eg. dating, engaged, verbal, relative, neighbor, doctor) who really comforts me.	3,46	1,52
GENERAL MEAN	3,48	1,37

Table 4 shows the arithmetic mean and standard deviation values of the "significant other" dimension, which is a sub-dimension of the social support perception level of the employees participating in the research. Accordingly, with an average of 3,59 in the related scale dimension, the statement "There is a person (for example, a date, fiancée, verbal, relative, neighbor, doctor) with whom I can share my joys and sorrows, apart from my family and friends" has the highest score. On the other hand, the statement "There is a person who is there for me when I need other than my family and friends (for example, dating, engaged, verbal, relative, neighbor, doctor)" has the lowest score with an average of 3,38. It is seen that the general arithmetic mean of the "significant other" dimension is at a moderate level with 3,48.

5. CONCLUSION

The sample of this study, which was carried out to determine the social support perception levels of hotel management employees, consists of 165 5-star participants in Antalya. When the responses of the employees to the scale statements are examined, it is seen that the "family" dimension has the highest average. Based on this result, it can be said that the group that employees see as the closest and most supportive to them is family members. The high level of this general mean (general mean=4.14) can be supportive in increasing the happiness levels of hotel employees, especially in the current pandemic conditions. In addition, it can be expected that the said average is at a very high level and it is the desired result. The expression "My family (for example, my mother, father, wife, children, siblings) really try to help me" with the highest average indicates that employees can generally receive support from family members.

When the general average of the answers given to the sub-dimensions of the scale is evaluated, the second group that employees receive social support from is the "friends" group. When the general average of the answers given to this sub-dimension is examined, it is seen that it is in the high level (general mean: 3.97) range. This result reveals that employees receive support primarily from their families and then from their friend groups.

The "significant other" group has the lowest average (general mean = 348) among the groups that employees receive social support from. This group includes individuals such as dating, engaged, verbal, relative, neighbor, doctor. This result may suggest that this group is not close enough and reliable. From another point of view, individuals do not expose their weak or needy aspects to this group. While the person may be clearer towards his/her spouse with whom he/she shares everything, he/she may try to appear stronger towards his/her fiancée or flirt. It is understood by the low average of the answers (3.38) given that the participants do not get enough support when they need help with the expression "Apart from my family and friends, there is someone (for example, dating engaged, verbal, relative, neighbor, doctor) who is there for me when I need it".

In the study conducted by Kautish, Walia & Kour (2021) on tourism and hospitality students, the scale was sized as family, friends and teacher groups. In this study, while the family group had the highest average, it was followed by the teacher and the friend group, respectively. In other studies on the subject related to the tourism sector, the average values of the scale could not be found. Therefore, it was not possible to compare the results.

Tourism, which is one of the sector groups that has the most concern about job loss and uncertainty during the pandemic process, is likely to cause problems such as anxiety, stress, depression, etc. on employees. In the light of the findings, it can be said that hotel employees have overcome their uncertainty concerns during the covid-19 pandemic period, especially with the support they receive from "family" members. The existence of this support is important for the understanding of a healthy individual and a healthy society. In addition, when the average of the participants' perception of social support is examined, it is seen that they are in the high-level range.

REFERENCES

- Bowling, N. A., Beehr, T. A., Johnson, A. L., Semmer, N. K., Hendricks, E. A. & Webster, H. A. (2004), "Explaining Potential Antecedents Of Workplace Social Support: Reciprocity or Attractiveness?", *Journal Of Occupational Health Psychology*, 9(4): 339-350.
- Bowling, N. A., Beehr, T. A. & Swader, W. M. (2005), "Giving and Receiving Social Support at Work: The Roles of Personality and Reciprocity", *Journal of Vocational Behavior*, 67(3):476-489.
- Büyüköztürk, S. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum* (6. baskı). Ankara: Pegem A.
- Caplan G. (1974). *Support Systems and Community Mental Health: Lectures on Conceptual Development*. Behav Public, New York.
- Cohen, S. & Wills T. A. (1985). "Stress, Social Support and Buffering Hypothesis", *Psychological Bulletin*, 98(2): 310-357.
- Eker, D. & Arkar, H. (1995). "Perceived Social Support: Psychometric Properties of the MSPSS in Normal and Pathological Groups in A Developing Country." *Soc Psychiatry Psychiatric Epidemiol*, 30:121-126.
- Gottlieb, B. H., & Bergen, A. E. (2010). "Social Support Concepts and Measures." *Journal of Psychosomatic Research*, 69(5): 511-520.
- Güldü, Ö. (2019). "Konaklama İşletmesi Çalışanlarının Algıladıkları Sosyal Desteğin İşe Bağlılık Düzeylerine Etkisi: Uzlaşabilirlik Kişilik Özelliğinin Aracılık Rolü." *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 1 (1): 17-28.
- Halis, M. & Demirel, Y. (2016). "Sosyal Desteğin Örgütsel Soyutlama (Dışlanma) Üzerine Etkisi." *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1): 318-335.
- Kautish, P., Walia, S., & Kour, P. (2021). "The Moderating Influence of Social Support on Career Anxiety and Career Commitment: An Empirical Investigation from India." *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 38(8): 782-801.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. New York: Routledge.
- Kossek, E. E., Pichler, S., Bodner, T., & Hammer, L. B. (2011). "Workplace Social Support and Work-Family Conflict: A Meta-Analysis Clarifying the Influence of General and Work-Family-Specific Supervisor and Organizational Support." *Personnel Psychology*, 64(2): 289-313.
- Li J, Xia Y, Cheng X & Li S (2020). "Fear of Uncertainty Makes You More Anxious? Effect of Intolerance of Uncertainty on College Students' Social Anxiety: A Moderated Mediation Model." *Front. Psychol.* 11:565107. doi: 10.3389/fpsyg.2020.565107.
- Lin, J. H., Wong, J. Y., & Ho, C. H. (2014). "Beyond the Work-to-Leisure Conflict: A High Road Through Social Support for Tourism Employees." *International Journal of Tourism Research*, 16(6): 614-624.
- Lin, Y. S., Huang, W. S., Yang, C. T., & Chiang, M. J. (2014). "Work-Leisure Conflict and Its Associations with Well-Being: The Roles of Social Support, Leisure Participation and Job Burnout." *Tourism Management*, (45): 244-252.
- Lindorff, M. (2001). "Are They Lonely at the Top? Social Relationships and Social Support Among Australian Managers". *Work & Stress*, 15: 274-282.
- Polatçı, S. (2015). "The Effects of Perceived Organizational and Social Support on Life Satisfaction: The Mediation Role of Job And Marriage Satisfaction." *The International Journal of Economic and Social Research*, 11(2): 25-44.

Swanson, V. & Power, K., (2001). Employees' Perceptions of Organizational Restructuring: The Role of Social Support. *Work & Stress* (15): 161-178.

UNWTO (World Tourism Organization) (2019). *Global Report on Women in Tourism – Second Edition*, Madrid. *World Tourism Barometer*, 18(2), May.

Usman, M., Cheng, J., Ghani, U., Gul, H. & Shah, W.U. (2021). "Social Support and Perceived Uncertainties During COVID-19: Consequences For Employees' Wellbeing." *Current Psychology*. (23): 1-12. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02293-3>

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). "The Multidimensional Scale of Perceived Social Support." *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41.

Basic Design (Art) Education In The Fashion Design Education

Moda Tasarımı Eğitiminde Temel Tasarım (Sanat) Eğitimi

Burcu BAŞARAN¹

¹ PhD, Selcuk University, Faculty of Architecture and Design, Fashion Design Department, Konya/Turkey

ABSTRACT

The Basic Design (Art) Education constitutes the basis of Fashion Design Education as same in all fields of art and design education. The political freedoms occurred with the French Revolution caused radical changes in the social life structure, social roles and social order; it also prepared the appropriate ground for the Industrial Revolution. While production processes have evolved from the human body to mechanization, production methods have changed as a result of changing of production processes and technology in terms of quantity and quality, and ultimately the production amount has increased significantly. While some artistic movements have emerged as a reaction to the industrial products production in increasing numbers and away from aesthetics, basic design education has emerged in order to produce more aesthetic products in the fields of design and art education.

Basic design education is the most basic education for students studying in the fields of art and design. The fashion design field, which has an important place in visual culture emerges as an important field requiring visual aesthetic pleasure, creativity, originality and original ideas, closely related to human life and living. Basic design education, which is one of the cornerstones of fashion design education introduces the student many skills such as perceiving what he sees, organizing what he perceives, discovering, developing creative thinking, producing original ideas, developing a visual thinking system and making new inventions based on existing ones. The place and importance of basic design education in fashion design education has been tried to be determined within the framework of the basic design elements and principles included in this education through supporting with examples from the field of fashion design in this research that has been executed based on literature review.

Key words: Basic Design Education, Basic Art Education, Fashion Design Education

ÖZET

Tüm sanat ve tasarım eğitimi alanlarında olduğu gibi moda tasarımı eğitiminin temelini de temel tasarım (sanat) eğitimi oluşturmaktadır. Fransız devrimiyle yaşanan siyasi anlamda gelen özgürlükler toplumsal hayatın yapısında, toplumsal rollerde ve toplum düzeninde köklü değişiklikler yaşanmasına neden olmuş; Sanayi Devrimine giden yolda uygun zemini hazırlamıştır. Üretim süreçleri bedenden makineleşmeye doğru evrilirken, nicelik ve nitelik bakımından değişen üretim süreçlerinin ve teknolojinin bir sonucu olarak üretim yöntemleri değişmiş, üretim miktarı önemli ölçüde artmıştır. Endüstriyel ürünlerin giderek daha fazla sayıda ve estetikten uzaklaşarak üretilmesine bir tepki olarak bazı sanatsal hareketler ortaya çıkarken, tasarım ve sanat eğitimi alanlarında da daha estetik ürünler üretebilmek için temel tasarım eğitimi ortaya çıkmıştır.

Temel tasarım eğitimi, sanat ve tasarım alanlarında eğitim alan öğrencilerin en temel eğitimidir. Görsel kültür içerisinde önemli bir yer alan moda tasarımı alanı, görsel estetik zevk, yaratıcılık, özgünlük ve orijinal fikir gerektiren, insan hayatını ve yaşayışını yakından ilgilendiren önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Moda tasarımı eğitimi içerisinde temel taşlardan birisini oluşturan temel tasarım eğitimi öğrenciye gördüğünü algılama, algıladıklarını organize edebilme, keşfetme, yaratıcı düşünce geliştirme, özgün fikirler üretme, görsel düşünce sistemini geliştirme ve var olandan yola çıkarak yeni buluşlar elde etme gibi pek çok beceri kazandırmaktadır. Literatür taramalarına dayalı olarak yapılan bu çalışmada temel tasarım eğitiminin moda tasarımı eğitiminde yeri ve önemi, bu eğitim içerisinde yer alan temel tasarım öge ve ilkeleri çerçevesinde moda tasarımı alanı açısından değerlendirilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Temel Tasarım Eğitimi, Temel Sanat Eğitimi, Moda Tasarımı Eğitimi

1. INTRODUCTION

The human body is shaped by nature. Costume designers, by imitating the perfectly created human body and creating creations according to its form, not only ensure that humans are protected from natural and climatic conditions, but also try to describe the story of human to express himself with the concept they have created (Yetmen, 2016: 737). While telling and living his own story, the most visible and strongest need of his thought has been an effort to give aesthetic order to the events and things around him. While people perceive their existence in a certain order and composition, confusion and disorder encourage people to be in different searches of the solution of problems (Artut, 2006: 18).

People have sought aesthetic appearance in objects and artefacts for centuries. Sometimes they tried to find beauty in its color, sometimes in its shape, sometimes in its texture or different features. The struggle of human beings to create aesthetic forms and express themselves with them has produced art. The concept of art is very wide-reaching one that cannot be limited by definitions. People have tried to define art and understand its scope for centuries. Among the many definitions, Yolcu, one of today's art instructors, briefly cites the concept of art as follows: “A spiritual activity arising from the effort of people to express their feelings and thoughts towards nature with elements such as line, color, form, sound, word and rhythm beautifully and effectively and with a personal style” (2009: 8). This definition is like a summary of how we try to express our feelings and emotions through art. And no matter in which environment and whenever, human beings have always needed to perform art.

As in every field, trainings have also been developed in the fields of art and design over time under the thinking system and necessities of the time. Art education is given to provide the harmony of emotions and thoughts in

people, monitor and develop the creative and productive powers in the person, and train all powers such as mental ability, emotion, perception, imagination, thinking and association (Balamir, 1999: 4). Art education is a productive, functional and universal way that enables people to discover their cognitive skills by dominating technique, humanizing commodities, and developing their creative and artistic aspect (Atalayer, 1994b: 62). Basic art/design course, which has the feature of introduction to art and design education, is an education form aiming to provide students with theoretical and practical basic outcomes for the future (Seylan, 2005: 8). Basic art/design education plays a crucial role by transferring the knowledge, skills and interpretation power that will support and correlate these disciplines on the basis of creativity, where all interdisciplinary fields intersect (Karaçalı, 2018: 173). There are objective and subjective teaching methods in art and design education. Contrary to the objective approach, which depends on the model and in which realist or naturalist works emerge, basic design education associates creative, constructive, innovative and free, emotional and cognitive approaches, in which the student comprehends the problem-solving method by revealing his/her problem and choosing his/her solution method among free solutions (Balamir, 1999: 6, 7). Aydoğan states that basic art education completely discusses and develops the cognitive powers of the students, teaches them to look, and see whilst looking, and it aims to re-functionalize creativity by collecting data on perception, research, questioning, testing, thinking by applying and presenting them with different techniques (2018: 24). However, these abilities and skills, which are valid for textile and fashion design fields as well as other art and design fields, can only be gained with basic art/design education.

There are some elements and forces in nature while designing art and design products (Gökaydın, 1990: 6). There are some universal rules in gathering these design elements. These rules are called the principles of design. These principles are instinctively found and used by artists. However, within the framework of art and design education that develops in parallel with the change of societies with the changing ages, basic art/design education and visual design elements and principles are conveyed and given to the student consciously. These elements and principles given through art education should never be perceived as formulated patterns. These should be brought to the students in questionable structures that change and may change according to the ages, societies, personal behaviors, and turn of expression (Işingör, 1986: 8).

The changing systems in social structures, politics, technology, and economy have also led to the emergence of the Industrial Revolution in time. Aesthetics and beauty began to be sought not only in art but also in industrial products with the increase of mass production due to this revolution. Art movements and the sense of design have developed on the aestheticizing and designing the design products deformed by the rapidly increasing mass production, and there have been fundamental changes and developments in design education according to these developing the necessities of the time.

All industrial products such as furniture, automobiles, household goods, and the clothes we wear have started to be produced and consumed with aesthetic concerns (Balci, Say, 2005: 5). Products designed for the industry are constructed according to their technological structure and design approach, which changes in compliance with their features. While designing, everything should be placed as needed without deforming the overall structure and function. Each design is a harmonious whole in itself, and this wholeness consists of many elements coming together in a meaningful order and as required (Küçükerman, 1997: 181). The compatibility of the elements and the harmony of conflicting relations in the design increase its influence. While this added value for the fashion industry, which is in search of aesthetics with commercial concerns, tells the story of the human being who wears for physiological or psychological purposes, it would mean prestige, power, and financial gain of design products.

2. BASIC ELEMENTS OF DESIGN AND THEIR PLACE IN FASHION DESIGN

Fashion design is an education program that should be carried out together with art and design education as well as vocational-technical education. This program also includes theoretical and applied for art education courses. One of the most important of these courses is the basic design (art) education course. The basic design education course is a basic education that develops the creativity and originality of the student in the process extending to fashion creativity, enables them to develop different solutions to problems, is based on practice, and brings them in an artistic perspective. During fashion design, it is very important to know the basic elements and principles of design given in the content of the basic design course from fabric design to costume design and to be able to transfer them to designs deliberately and consciously. When the message of the design and the skillful use of the elements get together, the aesthetic effect and likability of the designed product shall be high (Atalayer, 1994a: 67). A fashion design student understands basic elements such as ratio and proportion, measurement, dot, line, and color, in addition to basic principles such as balance, rhythm, harmony, integrity, and suitability. The student conveys this knowledge during the design.

2.1. Dot

The dot, a visual expression element, has a small or central circular spot in regard to its position. While it does not act alone, it is ready to act with the same power in all directions (Balci, Say, 2005: 9). It can be diversified, can wax, and wane, and it is an element that has dynamism and influence in the composition (Abacı, 2007, 11). We may

accept every single focusing process by the eye as a dot. Moving the dots creates the lines (Seylan, 2005: 106). This element is utilized for textile and fashion designs with aesthetic appearance, visual integrity, and high attractiveness. Sprinkling and printing processes are performed on the clothes in the form of dots to create a special effect on materials such as sequins and beads, especially in haute couture clothes (Aydoğan, 2018: 161).

Image 1. Yayoi Kusama&Louis Vuitton 2012/2013

Source:<https://images.businessoffashion.com/site/uploads/2013/12/louis-vuitton-yayoi-kusama-collab-art.jpg> (Citation Date: 24.09.2021).

2.2. Line

The line is one of the most dynamic elements with a specific direction, movement, and power in which we reveal our observations, imagination, artistry, and thoughts. We may explain the most complex emotions and images by simplifying them with lines (Read, 1960: 53). The line is one of the most important and impressive elements in clothing design. When gaining a dynamic look with curved lines, we may create different effects with different combinations and compositions of thick and thin lines and a straighter and calmer atmosphere with straight and plain lines. When lines are used correctly, the body attains its ideal appearance, and we can show the body in the desired form by creating illusions in the use of lines. The intended expression might be acquired with the lines to be used in the cut and model features of the garment, the texture and pattern of the fabric (Olgaç, 2014: 15, 19).

Image 2. Hussein Chalayan 2020/2021 Fall/Winter London Fashion Week

Source: <https://www.denimjeansobserver.com/mag/designer-denim-jeans-fashion/2020-2021/fw/brands-c/chalayan-2020-2021-fall-autumn-winter-runway-london-fashion-week-mens-foldover-boilersuit-pellegrina-strap-denim-jeans-observer-04.jpg> (Citation Date: 24.09.2021).

2.3. Texture

The texture is the appearance on the outer surface of natural and artificial materials in an artistic sense. The texture, which is efficiently used in applications in all fields of visual arts, adds an extremely aesthetic appearance to the designs made (Buyurgan, Buyurgan, 2007: 108). There are natural textures such as mussel shells, tree bark, fur, and artificial textures such as metal, fabric, and paper. Some textures are obtained using sensory vision without touching the surface. These textures are perceived visually or sensorially, which are called actual or visual textures. The textures obtained by brushstroke collage and weaving are actual or visual textures (Maccario, 2010: 370). In addition to this, there are imitation textures, abstract textures, and invented textures that can be used in painting, textile, and clothing design (Ocvirk et al., 2015: 169-174). While designing, it is necessary to work with the awareness of the

usage characteristics of the textures and the emotional properties they create. Hard and soft tissues have different psychological effects. While soft tissues provide calmness and peace, rough and hard textures stimulate and activate consciousness and sometimes even give a feeling of discomfort (Abacı, 2007: 93). The textures of soft plush and silk evoke different emotions. While a hard crocodile skin makes you feel different, a sable coat creates different feelings and senses. While we feel the real texture in jacquard woven fabrics, we only feel a visual texture in printed fabrics.

Image 3. Balmain 2012/2013 Fall/Winter

Source: http://fashion-salad.com/wp-content/uploads/2012/07/balmain-rtw-fw2012-details-09_135529932013.jpg (Citation Date: 24.09.2021).

2.4. Form and Shape

The area inside the lines of objects and figures is called form. Just like the undetailed appearances in our shadows, there is only the silhouette of a figure or an object. It has no depth or volume, it is only two-dimensional. Methods such as every single line, light and shadow, texture, and color describing the object size help us understand dimensional form and depth. When we add three dimensions to shapes with these methods, that shape turns into a form from now on (Abacı, 2007: 39, 40). During the historical process, the most dramatic changes have been experienced in the forms of women's clothing (Yetmen, 2016: 744). Many forms have been sought on clothes, and from time to time, designers have attempted to get different silhouettes by replacing the body with paddings. Interdisciplinary designers have created wholly new forms by reinterpreting bodies in different forms that might be defined as sculpted bodies (Karaçalı, 2018: 180).

Image 4: Victor&Rolf 2009/2010 Spring

Source: <https://garmentstructuringarchitecture.files.wordpress.com/2012/11/00280fullscreen.jpg> (Citation Date: 26.09.2021).

Image 5: S. U., Faculty of Architecture and Design, Fashion Design Department, Fashion Drawing I, Mine Barkale

2.5. Light-Shadow-Stain

Light and shadow used to volumize objects are important elements that create a sense of depth in two-dimensional planes and provide the perception of three dimensions. Some features on the objects such as greatness, smallness, indentations, and protrusions are perceived and interpreted with light and shadow (Balçı, Say, 2005: 21). Lighted and shaded use of colors is crucial in textile and fashion design. It is required to use the possibilities of light-shadow and

stain consciously in order to reflect different effects, bring depth, dimension, movement, and harmony in fabrics and models, make fabric manipulations, and create body form optical illusions in clothes.

2.6. Color

In our age, color has never been attached importance this much. Color might be our greatest tie to the past. For contemporary artists, color can solely be used as a means of expression. Colors should be harmonized like sounds and expressed in art and design (Gökaydın, 1990: 30). When we look at a singlecolor stain, we see many values together. However, colors are never separated from each other or in color scales in nature. Today's modern educators prefer this approach. The purpose of color training is in-place evaluation, examination of the color, and dividing it into groups, seeing the color into units by abstraction and determining their positions by making a custom order (İşingör, 1986: 45, 47). Color is one of the principal elements that creates a specific emotion in people, conveys feelings, and gives movement and meaning to the composition (Özsoy and Alakuş, 2009: 81). Color perception and color memory vary from person to person. Undoubtedly, when we think about the color in our memory, the colors here will be quite different from each other. When saying red, the red color that appears in the memory of fifty people who hear this color will be quite different from each other (Albers, 2020: 17).

In the fashion industry, naming and categorizing colors are among the main problems for designers, manufacturers, and buyers (Gürsoy, 2010: 185). Although there are numerous colors and tones, the color nomenclature used in the daily language is quite inadequate (Albers, 2020: 17). Nobody can describe their imagined color and tone to others. In order to find a solution to this, a system called "pantone" has been developed by assigning numbers to each color and tone about how and which color is obtained in the textile industry (Gürsoy, 2010: 185).

One of the areas in which we mostly use our color preference and make conscious choices is clothing (İbicioğlu et al., 2014: 15). When we look at clothes, color appears as the most important factor affecting our choice before all other factors (Odabaşı, 2002: 81). Having a certain knowledge about color and knowing the color harmony, color psychology, and socio-psychological effect of clothes on the environment enables one to make the right choices (İbicioğlu et al., 2014: 15, 16). Ideal combinations of color will be the combinations that do not contrast with the color combinations in nature under the requirements of the environment created by the colors and will not be eyesore (İbicioğlu et al., 2014: 28).

Colors are divided into warm and cold colors according to their effects on people. Red, orange and yellow are described as warm colors and they are energizing colors that strain the eye when looked at for a long time but they are exciting and exhilarating. Green, blue and purple colors indicate cold colors. While these colors give calmness and serenity, they make your eyes relaxed. Black, grey and white colors have an effect that increases or decreases the color intensity next to them, we call these colors neutral colors (Olgaç, 2014: 113). The value of color gives the degree of its darkness and lightness. We call a single color from dark tones to light tones, the value, that is, the value of color (Balçı, Say, 2005: 23).

Image 6: Dolce&Gabbana 2021/2022 Fall/Winter

Source: <https://vogue.com.tr/defile/dolce-gabbana-2021-22-sonbaharkis> (Citation Date: 02.10.2021).

While colors have different meanings from culture to culture and from person to person, they also create differential effects. While the cultural accumulations, beliefs, and social values of societies give meaning to colors, in recent years, people living in different geographies from different cultures, especially with the influence of globalization, have begun to wear similar colors. However, in recent years, people's awareness of their own culture and the micro-

cultural awareness experienced with the influence of postmodern movements show that some people choose colors in accordance with their cultural characteristics (İbicioğlu et al., 2014: 39, 40). The use of colors in harmony and according to the design, the purpose of clothing, and the wearing place and time constitutes one of the most basic information in design. The designer can create an attention grabbing design through color. Designer may provide the desired influence and effect with color and create optical illusions. When beginning a design, color will be the starting point of the collection and should be considered first in the design and research process (Seivewright, 2013: 19). In the costume design industry, color analysis and color selections, market trend forecasting and color management are quite important for a specific time and season (Hopkins, 2013: 102).

3. BASIC PRINCIPLES OF DESIGN AND THEIR PLACE IN FASHION DESIGN

3.1. Balance

Weight is used to explain physical balance depending on gravity, and measurement is generally used to provide balance in visual arts. Symmetrical balance is tried to be explained by axially conveying what exists in one half of the work or design to the other half, and asymmetrical balance by balancing unequal forms (Seylan, 2005: 153). Balance comes from the harmonious relationship between the same or different objects and images. In this balance, harmony is sought in terms of form and volume (Buyurgan, Buyurgan, 2007: 120). The most important principle in textile and costume design, which is tried to be acquired for visual integrity, is visual balance. The fabric used, the decoration materials used on it, cutting, and features of the model should be in balance with each other and with the body of the wearer (Aydoğan, 2018: 185).

3.2. Measurement-Ratio

The mathematical determination of aesthetics and beauty dates back to ancient times. In particular, it is noticed in art and design creations that two sizes or wholes create a pleasing number relationship with the part and establish a ratio and proportion between them (Tunalı, 2008: 207). The ratio expresses the relationship of the parts with the whole. The sense of measure and ratio in art and design comes from the sizes and ratios of the human body. In ancient Greek sculptures, we see that the human body is idealized for beauty by using mathematical formulas (Maccario, 2010: 374). Mankind, who uses everything by measuring it according to himself, uses the concept of measurement and ratio in all fields of visual arts (Civcir, 2015: 268). In his own style, he even increases the emphasis by exaggerating when necessary. Ratio-proportion is one of the most important elements used most effectively in clothing design. The parts and pieces of the cloth and their relationships with the whole cloth (Olgaç, 2017: 62) are crucial in design and production, the harmony of the cloth with the body, and its aesthetic appearance.

Image 7: Flavia La Rocca 2013 Spring/Summer

Source: <https://www.vogue.it/en/talents/new-talents/2013/01/flavia-la-rocca> (Citation Date: 02.10.2021).

3.3. Rhythm and Movement

Rhythm is the rule that provides beauty and harmony. We utilize the rhythm to show our environment, our belongings, and our clothes more beautifully (Gökaydın, 1990: 51). While rhythm provides similarity, compliance, and harmony, people have easiness in rhythm and enjoy it. Arrangements formed by repetitions of similar elements form a rhythmic unity (Odabaşı, 2002: 130, 131). Repetitions, varieties, contrasts, color values, and broken harmony frequently create the rhythm (Civcir, 2015: 245). While the active use of the basic elements of design used in textile

and clothing design brings vitality and movement effect to fabric designs and model designs, drapes, gatherings, print patterns, layers, pleats, weaves, and several ornaments provide a rhythm effect (Olgaç, 2019: 131).

Image 8: Alexander Mc Queen "Oyster" Dress, Irere, 2003 Spring/Summer

Source: <https://blog.metmuseum.org/alexandermcqueen/images/11.McQueenAW2002-03OysterDress.EL.jpg> (Citation Date: 02.10.2021).

3.4. Contrast

It gives a dynamic effect by avoiding the design from uniformity. The arrangement of the contrasts created harmoniously such as form, light-dark, color, and quantity is of great importance in terms of design. (Balçı, Say, 2005: 43). In design, we can prevent the design from being monotonous and boring by obtaining contrasts in some ways. We can do this by creating contrasts in the structure of forms, proportional contrasts, directional or horizontal-vertical contrasts, color contrasts, value contrasts, or contrast ranges (Abacı, 2007: 50, 51). However, Aydoğan exemplifies that a balance can be created in design with the contrasts in some applications such as studying the forms and shapes, elements in different directions in textile and costume design, positive-negative, warm-cold color, stillness-motion, horizontal line-vertical line (2018: 186, 187).

3.5. Spacing

We express the distances around, inside, and between a design as spacing. These spacing can be open or closed, positive or negative. While negative spacing surrounds the positive form, positive spacing surrounds the negative form. Sometimes the spacing can be straight or deceptive. When the forms lie planarly, the parallel spacing also appear straight/flat. Sometimes waves occur when spacing appear to move forward and recede. In contradictory spacing, absurd spatial situations are provided in which it is impossible to interpret (Wong, 1993: 127-131). While spacing in textile and fashion design occupies an important place among the motifs and patterns drawn in clothing-fabric design, in designing clothes, the right and proper amount of spacing should be left according to the model features, the use of accessories on the clothes, and the decoration features.

3.6. Repetitions

Repetition, which is widely used particularly in decorative arts, occurs rhythmically with the use of an element more than once and creates a strong effect on the design. In these designs, different decoration motifs are created with complete repetition, repetition, and variable repetition methods, and these can be used from architecture to surface ornaments (Civcir, 2015: 318), fabric design, and clothing design. The principle of repetition, which we can see in

fabric and scarf patterns, the cutting and decoration of costume designs, and sometimes in three-dimensional designs made for decorative purposes, is a principle widely used in the entire field of textile and fashion design.

Image 9: Marc Jacobs 2021 Fall Pret-e Porter Collection

Source:https://assets.vogue.com/photos/60e5914a2b12f7ec6c7136de/master/w_1280%2Cc_limit/00001-MARC-Jacobs-Fall-21-RTW-NY-credit-Brand.jpg (Citation Date: 04.10.2021).

3.7. Unity (Integrity)

In the work of art or design in which all design elements and principles are found, the expression of unity and integrity is used to express the creation of aesthetic integrity (Buyurgan, Buyurgan, 2007: 123). While all the elements utilized in the design are used to create design integrity within specific principles in textile design, it is implied the unity and integrity created by all the clothing pieces, accessories, and decoration elements that form the model feature in costume design with each other and with the whole design. Every single element and principle in design is worthy, and all elements and principles we use while creating a design must be used together correctly to realize an integrated, balanced, and efficient design.

3.8. Domination

This is referred to as making some Design elements have a superior effect over other elements. Here are some methods. For example, light or dark tones can be used together to establish a value dominance over the other color. Warm and cold color groups can establish color dominance that dominates the other. Domination can be obtained through repetitions, or form groups can dominate over other form groups, and it seems possible to establish dominance with the measures used (Abacı, 2007: 49).

3.9. Hierarchy (Koram)

The order that allows transition between the forms used in compositions and supports the emergence of a different appearance by ordering them according to their sizes when necessary is called hierarchy (Aydoğan, 2018: 134). Like other principles applied to elements in the fields of art and design, it is also crucial to understand and apply the hierarchy. A strong focal point is created that directs the attention of the buyer to the design with many methods such as color and similarity, grouping (Ambrose, Billson, 2013: 128). Olgaç says that this focal point in costume design can be made by arranging it on a straight or curved axis and spreading from the center (2019: 136). Here, basically, gradual blindness is formed, and in this bridge, two opposite ends are connected. Between these two ends, there is a significant and gradual order. And this order can be axial, central, and peripheral (Civcir, 2015: 365).

Image 10: Commes des Garçons 2015 Spring/Summer

Source: <https://www.crfashionbook.com/culture/a27114663/baushaus-fashion-inspiration-100-years/> (Citation Date: 04.10.2021).

3.10. Harmony

Harmony, compliance, and conformity mean unity for design. Natural Laws lead us in this matter as well as in every field, and we can see all kinds of compliance and harmony when looking at nature. If we obtain a specific order between the elements and principles which we use in our design, we may achieve compliance and harmony. For example, the dominant color used in the design helps us create harmony. If a certain amount of the dominant color is added to all the colors in the work, unity is established between the colors, and this affects the whole work. (Gökaydın, 1990: 34).

3.11. Varieties

Variety is a principle of design that includes differences, changes and contrasts to avoid monotony in design. Several forms, colors, directions, and changes coming together in design can be transformed into different forms, and completely different expressions may emerge. These differences cause us to get more effective and successful results (Buyurgan, Buyurgan, 2007: 123).

Image 11: Christian Lacroix Haute Couture 1990 Fall/Winter

Source: <https://i.pinimg.com/originals/10/f7/68/10f768e3180ea576431b97029330fcb2.jpg> (Citation Date: 06.10.2021).

4. CONCLUSION

The first art education course that a textile and fashion design student takes before moving on to vocational design and technical education is usually the Basic Art/Design Education course in the first and second semesters of the programs. The basic art/design education course is the most basic education that enables the student to think systematically, make rational inferences, establish successful cognitive relations with the outside world, and learn to get new information with the knowledge they have previously obtained. As the student learns to benefit from the people around him, to make sense of what he sees and to develop new wholes and ideas, together with the basic design course, designing will become more enjoyable, he will keep himself productive, he will enjoy producing and designing, and be happy.

The course process, generally proceeding as theoretical knowledge expression, demonstration and practice, is completed by criticizing student work. When looking at the curricula of universities across Turkey, it can be given at different weekly hour weights and with contents that can differ from each other. The most important point for this is the changing student selection and placement styles based on the university, the student profiles formed accordingly the faculty/department vision, and the professional perspective of the lecturer who instructs the course. Students, accepted as a result of central student selection and placement exams based on theoretical and academic courses, come from secondary education institutions from education programs based on rote learning and repetition. Regardless of the interest and ability of the student, the complex and careless student profile that comes with the central examination system or even makes random choices cannot get rid of the effect of the rote learning approach, it is hard to develop creative and original ideas in art and design education that requires questioning and reasoning, and continuously requires ready-made patterns. It has difficulty in conveying available knowledge to another field. In textile and fashion design departments that include constructive and creative processes, students should be admitted with a talent and interest exam, and working with fewer students will result in more efficient results.

It is a course in which basic art/design education, elements, and principles of design are taught to textile and fashion design students through examples and practices. While adopting these elements and principles with the practices the design student should be able to adapt this to his future professional designs and benefit from the aesthetic effects of these elements and principles in his studies. In basic art/design education courses, updates and revisions should be made from time to time, and it should be aimed to develop the curriculum by supporting innovative and experimental practices as well as traditional practices based on experience. According to our era, the programs should be redefined with a plural perspective to be applied in the lessons by developing new interaction environments with interdisciplinary approaches, This course, which should not be considered a professional design course and is the most basic of art education, should be given professionally by those specialists in their fields. With an individual education approach, an academic program and curriculum should be applied in which original styles will be formed, a creative and liberal environment should be created, and a system of individualized thinking and experimental and innovative practices should be gathered.

REFERENCES

- Abacı, O. (2007). *Temel Sanat Eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Albers, J. (2020). *Rengin Etkileşimi*. (Çeviren: Gamze Rastgeldi). Hayalperest Yayınevi, İstanbul.
- Ambrose, G., Aono-Billson, N. (2013). *Grafik Tasarımda Dil ve Yaklaşım*. (Çeviren: Melike Taşçıoğlu). Literatür Yayınları, İstanbul.
- Artut, K. (2006). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri* (4. Baskı). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Atalayer, F. (1994a). *Görsel Sanatlarda Estetik İletişim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Atalayer, F. (1994b). *Temel Sanat Öğeleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aydoğan, M. (2018). *Temel Sanat Eğitimi Tekstil ve Moda Tasarımı*. Adeon Yayıncılık, İstanbul.
- Balcı, Y. B., Say, N. (2005). *Temel Sanat Eğitimi* (2. Baskı). YA-PA Yayın Pazarlama, İstanbul.
- Balamir, B. (1999). *Sanat Eğitiminde Özgürlük ve Özgünlük*. T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Buyurgan, S., Buyurgan, U. (2007). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi, Eğitimin Her Kademesine Yönelik Yöntem ve Tekniklerle* (2. Baskı). Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Civcir, E. (2015). *Temel Tasarım ve Tasarım İlkeleri*. Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Gökaydın, N. (1990). *Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı*. Sedir Yayınları, Ankara.
- Gürsoy, T. (2010). *Giyim Kültürü ve Moda 2. Cilt Mesleki Bilgiler*. Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası Yayını, İstanbul.

- Hopkins, J. (2013). *Moda Tasarımında Moda Çizimi*. (Çeviren: Begüm Başoğlu). Literatür Kitabevi, İstanbul.
- İşingör, M. (1986). *Temel Sanat Eğitimi. Resim-1 Temel Sanat Eğitimi, Resim Teknikleri, Grafik Resim*, ss. 5-60, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İbicioğlu, H., Çiftçi, M. ve Cerit, E. (2014). *Giyimde Renklerin Uyumu*, Hayat Yayın Grubu, İstanbul.
- Karaçalı, B. (2018). “Temel Sanat / Tasarım Olgusu-Yeni Yaklaşımlar”. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8 (1), 170-185.
- Küçükerman, Ö. (1997). *Endüstri Tasarımı Ürün Tasarımında Adımlar*. Yem Yayın, İstanbul.
- Maccario, N. K. (2010). *Sanat Etkinliklerinin Planlanması ve Uygulanması* (Editör: Kazım Artut). *Güzel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, ss. 299-400, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ocvirk, O. G., Stinson, R. E., Wigg, P. R., Bone, R. O., Cayton, D. L. (2015). *Sanatın Temelleri Teori ve Uygulama*. (Çevirenler: Nur Balkır Kuru, Ali Kuru). (Editör: Nazlı Eda Noyan). *Karakalem Kitabevi Yayınları*, İzmir.
- Odabaşı, H. A. (2002). *Grafikte Temel Tasarım* (2. Baskı). Yorum Sanat Yayınları, İstanbul.
- Olgaç, P. (2014). *Moda Tasarımı Stil ve İmaj*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Olgaç, P. (2017). *Moda Tasarım Çizimleri*. Adeon Yayıncılık Danışmanlık, İstanbul.
- Olgaç, P. (2019). *Tekstil ve Moda Tasarımında Temel Sanat Eğitimi Uygulamaları*. Adeon Yayıncılık Danışmanlık, İstanbul.
- Özsoy, V., Alakuş, A. O. (2009). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara.
- Read, H. (1960). *Sanatın Anlamı*. (Çevirenler: Güner İnal, Nuşin Asgari). İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Seivewright, S. (2013). *Moda Tasarımında Araştırma ve Tasarım*. (Çeviren: Burcu Bakın). Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Seylan, A. (2005). *Temel Tasarım*. Dağdelen Basın Yayın, Ankara.
- Tunalı, İ. (2008). *Estetik* (11. Baskı). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Wong, W. (1993). *Principles of Form and Design*. John Wiley & Sons, Inc. Publishing, New York.
- Yetmen, G. (2016). “Moda Tasarımında Temel Tasarım Öğelerinin Önemi”. *İdil Dil ve Sanat Dergisi*, 5 (22), 735-748.
- Yolcu, E. (2009). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri* (2. Baskı). Nobel Yayın, Ankara.

IMAGE REFERENCES

Image 1: Yayoi Kusama&Louis Vuitton 2012/2013

<https://images.businessoffashion.com/site/uploads/2013/12/louis-vuitton-yayoi-kusama-collab-art.jpg> (Citation Date: 24.09.2021).

Image 2: Hussein Chalayan 2020/2021 Fall/Winter London Fashion Week

<https://www.denimjeansobserver.com/mag/designer-denim-jeans-fashion/2020-2021/fw/brands-c/chalayan-2020-2021-fall-autumn-winter-runway-london-fashion-week-mens-foldover-boilersuit-pellegrina-strap-denim-jeans-observer-04.jpg> (Citation Date: 24.09.2021).

Image 3: Balmain 2012/2013 Fall/Winter

http://fashion-salad.com/wp-content/uploads/2012/07/balmain-rtw-fw2012-details-09_135529932013.jpg (Citation Date: 24.09.2021).

Image 4: Victor&Rolf 2009/2010 Spring

<https://garmentstructuringarchitecture.files.wordpress.com/2012/11/00280fullscreen.jpg> (Citation Date: 26.09.2021).

Image 5: S. U., Faculty of Architecture and Design, Fashion Design Department, Fashion Drawing I, Mine Barkale

Image 6: Dolce Gabbana 2021/2022 Fall/Winter

<https://vogue.com.tr/defile/dolce-gabbana-2021-22-sonbaharkis> (Citation Date: 02.10.2021).

Image 7: Flavia La Rocca 2013 Spring/Summer

<https://www.vogue.it/en/talents/new-talents/2013/01/flavia-la-rocca> (Citation Date: 02.10.2021).

Image 8: Alexander Mc Queen “Oyster” Dress, Irere, 2003 Spring/Summer

<https://blog.metmuseum.org/alexandermcqueen/images/11.McQueenAW2002-03OysterDress.EL.jpg> (Citation Date: 02.10.2021).

Image 9: Marc Jacobs Fall 2021 Pret-e Porter Collection

https://assets.vogue.com/photos/60e5914a2b12f7ec6c7136de/master/w_1280%2Cc_limit/00001-MARC-Jacobs-Fall-21-RTW-NY-credit-Brand.jpg (Citation Date: 04.10.2021).

Image 10: Commes des Garcons 2015 Spring/Summer

<https://www.crfashionbook.com/culture/a27114663/baushaus-fashion-inspiration-100-years/> (Citation Date: 04.10.2021).

Image 11: Christian Lacroix Haute Couture Fall-Winter 1990

<https://i.pinimg.com/originals/10/f7/68/10f768e3180ea576431b97029330fcb2.jpg> (Citation Date: 06.10.2021).

e-ISSN: 2630-6417

International Academic Social
Resources Journal

ARTICLE TYPE

Research Article

SUBJECT AREAS

Finance

Article ID

57599

Article Serial Number

03

Received

14 December 2021

Published

28 February 2022

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.57599>

How to Cite This Article:

Arslan, H.M.; Yücel, S. & Ata, S. (2022). " Investigating The Development Trend Of Turkish Economy Between 2006-2019 Through Statistical Methods And Financial Statement Analysis ", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:34; pp:72-86.

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Investigating The Development Trend Of Turkish Economy Between 2006-2019 Through Statistical Methods And Financial Statement Analysis

Hakan Murat ARSLAN¹ Serkan YÜCEL² Serhat ATA³

¹ Associate Professor Dr. Düzce University, Faculty Of Business, Management Information Systems, Düzce, Turkey

² Assistant Professor Dr, Düzce University, Akçakoca Vocational School, Department of Accounting and Tax, Düzce, Turkey

³ Research Assistant, Düzce University, Faculty of Business Administration, Düzce, Turkey (Corresponding Author)

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the economic development of the Republic of Turkey in the last 14 years. For this purpose, the basic financial table data of the manufacturing industry companies that form the basis of the Turkish economy and the change in the number of companies in the sector between 2006-2019 were analyzed. The data used in the study are obtained from the Entrepreneur Information System of the T.C. Ministry of Industry and Technology. The data obtained were analyzed by trend analysis, one of the financial statement analysis methods. Mann Kendall and Regression Analysis methods were used in trend analysis. In addition, financial forecasts for the next four years were made using the Time Series Analysis method. As a result of the assessment, it was determined that while significant financial breakdowns were experienced in the financial statement data of Turkish manufacturing industry enterprises between 2008, 2011 and 2018, inversely proportional to inflation, these data were generally in an upward trend.

Keywords: Manufacturing Industry Enterprises, Financial Statement Analysis, Trend Analysis, Mann Kendall Trend Analysis, Regression Analysis

1. INTRODUCTION

Today, private sector industrial organizations determine the economic development level of many countries where liberal policies are dominant in the world. It is possible to understand the financial power of these institutions from their financial statements. Financial statements reveal the past and current situation of the enterprises, as well as provide the opportunity to make predictions for the future. There are many methods used in financial statement analysis and one of these methods is the trend percentages (Trend Analysis) method.

With the percentages of trend (trend analysis) method, the trends of the items in the financial statements over time are analyzed. In this analysis technique, a dynamic analysis is carried out by clearly revealing the percentile importance of the increase or decrease related the items in the financial statements between certain dates and periods. Thus, by comparing the trends of the items in the financial statements, it is possible to reach conclusions about the positive or negative developments in the review period (Usta 2008: 139).

In this study, it is aimed to determine the change in the financial structure of the manufacturing industry in the 14-year period and to make predictions for the future by evaluating the basic financial statement data of the 12 subgroups of the manufacturing sector, which forms the basis of the Turkish economy, between the years 2006-2019 with "Trend" and "Regression Analysis". For this purpose, "profit before tax" and "business total assets" data from the financial statements were examined. In addition, the "number of businesses" in the sectors was included in the scope of the analysis in order to better understand the development of the manufacturing industry. The evaluation is based on the acceptance or rejection of the hypotheses. The main expectation from the research is to determine whether the Turkish economy is systematically affected by some socio-economic events in certain years.

Mann-Kendal Trend Analysis was used in the evaluation of the hypotheses in the study. Regression Analysis was used to confirm the reliability of the results and it was determined that the findings overlapped. In addition, 2020-2023 data was estimated by Time Series Analysis Methods by making use of current data.

What makes the study different from similar studies in the literature is that the study took place in the entire Turkish universe and that the study that applied Mann-Kendal Trend Analysis and Regression Analysis methods to the financial data used in the study is not in the literature. With these aspects, the study is an original and is expected to fill a deep gap in the relevant literature.

The following sections of the study are structured as follows. In the second part, a detailed literature review of the research subject is given. In the third part, the structure of the data used and the adequacy of the analysis methods

used to achieve the determined purpose are described methodologically. In the fourth part, the findings of the research and related comments are expressed. In the last part, the results of the research are given and the results are compared with the results of previous similar studies

2. LITERATURE REVIEW

In this section, academic studies related to the subject of the study are presented. Within the scope of trend analysis in Turkey, it is seen that the Mann Kendal method is used for seasonal purposes such as temperature changes, precipitation trends, changes in stream flow, and some of the studies that can be detected are as follows:

Karabulut and Cosun (2007) investigated annual, seasonal and monthly precipitation trends for meteorology stations in Kahramanmaraş, located in the Mediterranean Region, between 1975 and 2005. In the study, together with the Mann-Kendall method; Precipitation trends were analyzed using statistical methods such as linear regression, precipitation variability, and coefficient of variation. In the study of Saplıoğlu et al. (2018), the trends of monthly and annual precipitation data in the Somaliland region in the North of Somalia in Africa, which is one of the regions most affected by climate change, were examined. For this purpose, the statistical method proposed by Saplıoğlu, based on Mann-Kendall trend analysis, and Şen graph test, was used for this purpose. Cıtaoğlu and Minarecioğlu (2019) conducted a trend analysis using the monthly average flow values obtained from three different flow observation stations in the Kızılırmak basin and investigated the presence of a significant trend. For this purpose, Mann Kendall, Modified Mann Kendall, Spearman's Rho and Linear regression methods were used together as analysis methods. Dalkılıç (2019) in his study aimed to determine the precipitation trends in the region with the data between 1978 and 2018 belonging to the provinces of Gümüşhane, Erzincan, Bayburt, whose precipitation structure is parallel to each other. Sen trend test, Spearman Rho, Mann-Kendall tests were used to determine the presence of trend. In other study, İlker and Terzi (2020) applied trend analysis to determine monthly temperature changes in eight city centers in the Kızılırmak basin, Turkey's second largest basin. The trend analysis was carried out with the Mann-Kendall test, using data from the 38-year period between 1980-2017, obtained from the General Directorate of State Meteorology Affairs. Sen's trend test was used to determine the amount of change.

Apart from these studies, there are also studies in which various regression models are used to examine the development of economic events within the scope of train analysis. Some of them are as follows:

Çiçek and Doğan (2018) made price predictions for the period of 2018-2020 within the scope of trend analysis, using live cattle and beef imports in Turkey in 2010-2016, current feed and beef producer prices in 1998-2017, and monthly producer prices index. In the analyzes made, linear, quadratic, exponential, and s-curve trend models in Minitab 17.1.0 program were tested. Yıldırım and Birecikli (2021) tried to determine the household savings tendency in Turkey by using the data set of the 2003-2013 Household Budget Surveys conducted by the Turkish Statistical Institute (TUIK). One of the striking findings of the study, in which Regression in Tranche method was used, is that the trend of household savings, which showed a positive trend until 2008, changed negatively after 2008 due to the cyclical uncertainties and low interest policy implementations. Avcı and Sulak (2015) examined the relations between economic growth and selected economic indicators using regression trees and least-square method during the crisis periods between 1990-2010 in Turkey. According to the findings of the study, significant decreases were detected in economic growth figures, as expected, during the 1994, 2001 and 2008 economic crisis periods, which were included in the years within the scope of the study, with both analysis methods.

Some of the studies that can be found to use Trend Analysis in Financial Statement Analysis in Turkey are given below;

Özgülbaş (2006) used trend analysis method to evaluate the financial status of public hospitals in Turkey. In this study, Özgülbaş (2006) analyzed the changes in the financial ratios obtained from the five-year financial statements of public hospitals for the years 1996-2000 using trend analysis. Güngörmüş (2007) analyzed the financial statements of Emet Municipality using trend analysis method. In the study, the change in the revenues and expenditures of Emet Municipality between the years 1995-2000 is discussed. Kiracı and Karaaslan (2015) evaluated the financial data obtained from the financial statements of the five major European-based airline companies, including Turkish Airlines, for the period 2009-2014, using the trend analysis method. In the study, interpretations have been made by considering the bilateral relations of nine separate account items. Sargut (2018) analyzed the financial statements of Ereğli Demir Çelik A.Ş for the years 2012-2016 with the trend analysis method. In the study, the development of the company's current-fixed asset, short-term, long-term foreign resource-equity structure and the change in sales profitability in the mentioned years were examined. Ercan and Şenbayram (2018) analyzed the financial statements of an agricultural sector enterprise traded in BIST for the period 2013-2017 using Trend Analysis (trend percentages) method. In the study, the changes in some financial statement items such as "stocks-net sales", which are related to each other, are examined.

As can be understood from the studies above, the Trend Analysis method within the scope of financial statement analysis in Turkey has been made in the form of a comparison between years and has been supported by any

statistical method. In the world, within the scope of Trend Analysis, one of the financial statement analysis methods, the studies that have been determined to analyze the data with statistical methods are as follows:

Valášková et al. (2020) analyzed the 2010-2018 Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization (EBITDA) of businesses in Visegrad Group Countries (Slovakia, Czech Republic, Poland, and Hungary) using the Trend Analysis method. In this study, Jarque-Bera test, Shapiro-Wilk test, Anderson-Darling test, Lilliefors test and Box-Pierce test were used. Durana and Bacik (2020) tried to determine the changes in the tendencies of managers on earnings management. For this purpose, they researched a nine-year period from 2010 to 2018 in Visegrad Group countries businesses, they used non-parametric time series trend modeling, Mann-Kendall Test and Sen's trend method in their studies. In this study, Valášková et al. (2020), earnings before interest, tax, depreciation, and amortization (EBITDA) of enterprises were examined. Klietnik et al. (2020) tried to determine the development of earnings management in Visegrad Group countries by using the Trend Analysis method, similar to Durana and Bacik (2020). In the study, the change in the profits before interest and depreciation (EBITDA) of the companies between 2009 and 2018 was tried to be determined by Mann Kendal and Buishand Test.

3. METHODOLOGY

The aim of this study is to examine the development of the manufacturing industry sector in Turkey in the last 14 years (2006-2019) with Trend Analysis and Regression Analysis methods and to make predictions for the near future with Time Series Analysis Method. For this purpose, the financial table data of the sectors were obtained from the Entrepreneur Information System of the Ministry of Industry and Technology of Turkey

A three-stage path was followed in the analysis of the research. Based on the data obtained, hypotheses about whether there is a systematic trend in the data were constructed and tested with the Mann-Kendall Trend Analysis method. In the second stage, Regression Analysis was used to determine the direction of the trend in the data. In the third stage, based on the overlapping trend results in the first two steps, predictions for the near future were made using the Time Series Analysis method.

3.1. Limitations of the Study

In the Entrepreneur Information System of the Ministry of Industry and Technology of Turkey, where the financial statement data used in the research is provided, the manufacturing sector is classified under 22 sub-headings, and it has been observed that the "Earnings Before Interest, Tax, Depreciation, and Amortization" information is clearly reported in the financial statements of 12 of these sectors. For this reason, 12 sectors with full data were included in the research. This date range has been taken into account in the research, as data for the years 2006-2019 (14 years) are presented in the Entrepreneur Information System of the Ministry of Industry and Technology of Turkey as of the period of May-2021, when the study was conducted.

3.2. Methods Used in the Analysis

3.2.1. Mann-Kendal Trend Analysis Method

Known as Kendall's Tau statistic, the test is generally used to detect different trends in meteorological time series such as temperature and precipitation (Büyükkaracıgan, 2019; Yue et al., 2002). In the Mann-Kendall test, the observations were ordered by time. In the H_0 hypothesis, they are considered time-independent and similarly distributed random variables (Yu et al., 1993). In the H_1 hypothesis, the x_k and x_j values in the series showed different distribution for all ($k, j \leq n$), including ($k \neq j$). That is, there is a linear trend in the series. The statistics (S) of this test, which is applied without considering seasonality, are calculated with the following formulas.

$$S = \sum_{k=1}^{n-1} \sum_{j=k+1}^n \text{sgn}(x_j - x_k)$$

$$\text{sgn}(x_j - x_k) = \begin{cases} +1 & \text{if } (x_j - x_k) > 0 \\ 0 & \text{if } (x_j - x_k) = 0 \\ -1 & \text{if } (x_j - x_k) < 0 \end{cases}$$

The variance of the test statistic (S) of the series that exhibits a normal distribution and has a zero arithmetic mean is calculated with the formula $\text{Var}(S) = n(n-1)(2n+5)/18$. If there is a tie between the elements of the series, the value $\Sigma t(t-1)(2t+5)$ is subtracted from the numerator of this formula. Here, the t value represents the number of x's in the tie between the elements of the series, and $\Sigma t(t-1)(2t+5)$ the sum of all the ties (Hirsch et al., 1982). As a result, the standard normal variable (z) is calculated with the formula given below and compared with the critical z value.

$$z = \begin{cases} \frac{S-1}{\sqrt{\text{Var}(S)}} & \text{if } S > 0 \\ 0 & \text{if } S = 0 \\ \frac{S+1}{\sqrt{\text{Var}(S)}} & \text{if } S < 0 \end{cases}$$

If the inequality $|z| \leq z_{\alpha/2}$ is satisfied at the significance level α , the H_0 hypothesis is accepted, otherwise it is rejected. If the S value is positive, it can be said that there is an increasing trend, and if it is negative, there is a decreasing trend. This test technique is useful for calculating the trend of series that do not take into account incomplete-inaccurate data and do not show a certain distribution (Yu et al., 1993).

3.2.2. Regression Analysis

Regression analysis is a method used to evaluate the relationship between two or more quantitative variables. If the analysis is performed using a single independent variable, it is called univariate regression, if the analysis is performed using more than one independent variable, it is called multivariate regression analysis. Thanks to the regression analysis, information about the existence of the relationship between dependent and independent variables and, if any, the strength of the relationship can be obtained (Gujarati & Damodar, 2008). In the Linear Regression model, it is assumed that the independent X_i variables are measured without error and the dependent variable Y is calculated by taking into account a certain error (ε_i) rate (Cengiz and Terzi, 2020).

The existence of a linear relationship between the independent variable X and the dependent variable Y means that the relevant parameters are in a linear relationship in the regression model rather than the linearity of the relationship curve.

$$E(Y) = \beta_0 + \beta_1 X \Rightarrow E(Y|X) = \beta_0 + \beta_1 X$$

$$Y \sim N(\beta_0 + \beta_1 X, \sigma^2)$$

$$\hat{Y} = E(\hat{Y}) = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 X$$

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + \varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \dots, n$$

In the equations above;

β_0 : The point where the line intersects the Y axis,

β_1 : Indicates the regression coefficient. Considering these data, H_0 and H_1 hypotheses are established.

3.3. Time Series Analysis

Time series are series ordered by time. The rows of this series are periodically composed of time slots. Time series can be defined as simple series in which events and processes that can be digitized can be explained with a time cycle (<https://productphilosophy.com/zaman-serisi-analizi/>). Time Series Analyzes are performed with different methods classified as; Simple Average Method, Moving Averages Method, Exponential Smoothing Method, Trend Analysis Method, and Seasonal Fluctuations and Trend Ratio Method (Yavuz, 2020).

Since Trend Analysis method is applied in the study, this analysis type is explained. The only difference of this method from simple linear regression analysis is that the independent variable X expresses time. As in the simple linear regression method, in this method, the a and b coefficients are calculated and the equation $Y = a + bX$ is formed. The coefficients of the Y linear equation are found by the formulas given below.

Since Trend Analysis method is applied in the study, this analysis type is explained. The only difference of this method from simple linear regression analysis is that the independent variable X expresses time. As in the simple linear regression method, in this method, the a and b coefficients are calculated and the equation $Y = a + bX$ is formed. The coefficients of the Y linear equation are found by the formulas given below.

$$a = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i - b \sum_{i=1}^n X_i}{n} \quad b = \frac{(n \sum_{i=1}^n X_i Y_i) - (\sum_{i=1}^n X_i \sum_{i=1}^n Y_i)}{(n \sum_{i=1}^n X_i^2) - (\sum_{i=1}^n X_i \sum_{i=1}^n X_i)}$$

4. FINDINGS

4.1. Conducting Hypotheses for the Trend of Data

For applying the Mann-Kendal Trend Analysis and Regression Analysis methods, first of all, hypotheses must be formed. In the study, in order to monitor the financial development of the sectors; H_0 and H_1 hypotheses were formed separately for each of the elements determined as "Net Profit Before Tax", "Total Asset Size" and "Number of Businesses". In this respect, the following basic hypotheses are included in the study;

H_0 : There is no systematic trend in the data of the determined manufacturing sector for the years 2006-2019.

H_1 : There is a systematic trend in the data of the determined manufacturing sector for the years 2006-2019.

4.2. Evaluation of Hypotheses by Mann-Kendal Trend Analysis and Regression Analysis Method

The results of the Trend and Trend Analysis conducted regarding the financial statement data of the Turkish manufacturing industry sub-sectors between the years 2006-2019 are as seen in the tables below. The basic data sets used in the implementation of Mann- Kendall Train Analysis and Regression Analysis are expressed in the appendices at the end of the study (Annex:1, Annex: 2 and Annex: 3).

Table 1: Mann- Kendall Trend Analysis and Regression Analysis of Net Profit Before Tax

	Result of Mann- Kendall Trend Analysis				Result of Regression Analysis		
	Var(S)	S	Zr	Result	Slope	R ²	Trend by Slope
FOOD	334	1,00	0,000	No Systematic Trend	0,0072	0,417	On the Increase
CLOTHING	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0095	0,692	On the Increase
LEATHER	334	3,00	0,109	No Systematic Trend	0,0056	0,436	On the Increase
CHEMICAL	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0143	0,786	On the Increase
PLASTIC	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0103	0,746	On the Increase
MİNERAL	334	-3,00	-0,109	No Systematic Trend	-0,0009	0,018	On the Decrease
METAL	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0102	0,822	On the Increase
ELECTRICITY	334	-1,00	0,000	No Systematic Trend	0,0056	0,705	On the Increase
MACHINE	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0095	0,777	On the Increase
OTOMOTIVE	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0098	0,818	On the Increase
FURNITURE	334	3,00	0,109	No Systematic Trend	0,0050	0,538	On the Increase
OTHER INDUSTRIES	334	1,00	0,000	No Systematic Trend	0,0107	0,619	On the Increase

When Table 1 is examined; according to the results of the Mann-Kendall Trend Analysis method applied to the pre-tax net profit data for the years 2006-2019, it is seen that the critical z values (Zr) at 95% confidence level are between -1.96 and 1.96. This result means that the H_0 hypothesis is accepted, that is, there is no systematic trend of the manufacturing sector net profit before tax data between 2006-2019.

However, when we look at the results of the Regression Analysis in the table, it is seen that there is a positive trend in all sectors except the Mineral Sector. This shows that the profit before tax of the sectors in general are on a continuous increase trend from 2006 to 2019.

Table 2: Mann- Kendall Trend Analysis and Regression Analysis of Asset Size

	Result of Mann- Kendall Trend Analysis				Result of Regression Analysis		
	Var(S)	S	Zr	Result	Slope	R ²	Trend by Slope
FOOD	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0067	0,921	On the Increase
CLOTHING	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0067	0,969	On the Increase
LEATHER	334	11,00	0,547	No Systematic Trend	0,0086	0,653	On the Increase
CHEMICAL	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0108	0,853	On the Increase
PLASTIC	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0103	0,926	On the Increase
MİNERAL	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0073	0,961	On the Increase
METAL	334	11,00	0,547	No Systematic Trend	0,0067	0,96	On the Increase
ELECTRICITY	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0071	0,926	On the Increase
MACHINE	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0087	0,874	On the Increase
OTOMOTIVE	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0089	0,925	On the Increase
FURNITURE	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0072	0,988	On the Increase
OTHER INDUSTRIES	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0103	0,928	On the Increase

When Table 2 is examined; according to the results of the Mann-Kendall Trend Analysis method applied to the asset size data of the years 2006-2019, it is seen that the critical z values (Zr) at 95% confidence level are between -1.96 and 1.96. This means that the H_0 hypothesis was accepted for asset sizes as well as profit before tax, that is, between the years of 2006-2019, T.C. It means that there is no systematic trend in the asset size data of the Manufacturing Sector.

In addition, looking at the results of the Regression Analysis in the table, it is seen that there is a positive trend in all sectors. This shows that the asset sizes of all sectors are in a continuous increase trend from 2006 to 2019. In other words, the Turkish manufacturing industry has grown in terms of volume in the last 14 years. However, when the

inflation rates in Turkey are taken into account, it cannot be predicted exactly to what extent the real growth is realized from these findings.

Table 3: Mann- Kendall Trend Analysis and Regression Analysis Results of the Number of Businesses

	Result of Mann- Kendall Trend Analysis			Result of Regression Analysis			
	Var(S)	S	Zr	Result	Slope	R ²	Trend by Slope
FOOD	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0038	0,985	On the Increase
CLOTHING	334	9,00	0,438	No Systematic Trend	0,0029	0,911	On the Increase
LEATHER	334	9,00	0,438	No Systematic Trend	0,0019	0,916	On the Increase
CHEMICAL	334	1,00	0,000	No Systematic Trend	-0,0004	0,469	On the Decrease
PLASTIC	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0031	0,989	On the Increase
MINERAL	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0025	0,972	On the Increase
METAL	334	11,00	0,547	No Systematic Trend	0,0047	0,964	On the Increase
ELECTRICITY	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0037	0,985	On the Increase
MACHINE	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0032	0,981	On the Increase
OTOMOTIVE	334	5,00	0,219	No Systematic Trend	0,0013	0,885	On the Increase
FURNITURE	334	13,00	0,657	No Systematic Trend	0,0045	0,958	On the Increase
OTHER INDUSTRIES	334	-1,00	0,000	No Systematic Trend	-0,0028	0,728	On the Decrease

When Table 3 is examined; According to the results of the Mann-Kendall Trend Analysis method applied to the data of the number of businesses in the sectors for the years 2006-2019, it is seen that the critical z values (Zr) at 95% confidence level are between -1.96 and 1.96. These findings mean that the H0 hypothesis is accepted for the number of enterprises in the sectors, as in the previous two analyzes, that is, there is no systematic trend in the data of the number of enterprises in the Manufacturing Sector between the years 2006-2019. However, when the Regression Analysis results in the table are examined, it is seen that there is a positive trend except for the Chemical and Other Manufacturing sectors. This shows that the number of enterprises in the vast majority of sectors is on a continuous increase trend from 2006 to 2019.

As it can be understood from the tables and explanations above, it has been understood that there is no systematic trend in the last 14 years (between 2006-2019) in the data of profit before tax, asset size figures and number of enterprises selected from the financial statements of the Turkish manufacturing industry with Mann Kendall Trend Analysis. However, when the data are analyzed by Regression Analysis, it is possible to express how the trend directions differ, that is, the direction of the trends on a sectoral basis, despite the absence of a systematic trend. These findings are very important in terms of future projections.

4.2. Annual Inflation Rates for the Research Period (2006-2019)

In order to better understand the analysis results applied to the data obtained from the financial statements of the manufacturing sector, the Consumer Price Index (CPI) and Producer Price Index (PPI) rates that occurred in Turkey between the years 2006-2019 are given in the table below.

Table 4: CPI and PPI Rates between 2006-2019

	CPI	PPI
2006	9,65	11,58
2007	8,39	5,94
2008	10,06	8,11
2009	6,53	5,93
2010	6,4	8,87
2011	10,45	13,33
2012	6,16	2,45
2013	7,4	6,97
2014	8,17	6,36
2015	8,81	5,71
2016	8,53	9,94
2017	11,92	15,47
2018	20,3	33,64
2019	11,84	7,36
2020	14,6	25,15

When the data in Table 4 is examined; it is observed that inflation reached double-digit figures in 2008 and 2011 in Turkey. However, it is clearly seen that 2018 was the most economically fragile time period among the examined years.

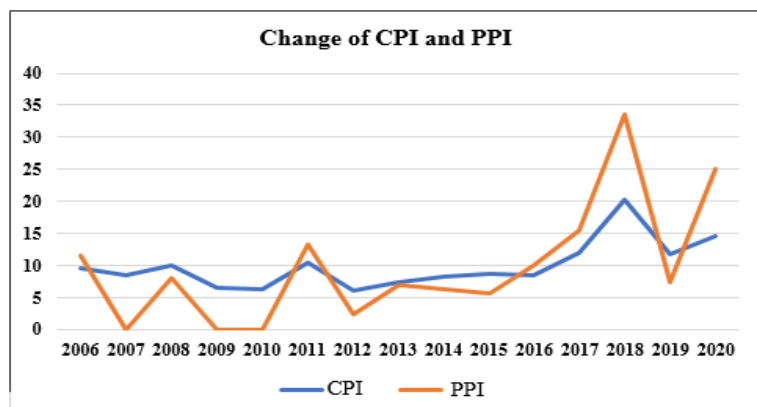

Figure 1: Change of CPI and PPI Between 2006-2019

When Figure 1 is examined; As in Table 4, it is visually understood that there were serious increases in inflation levels in 2008, 2011 and 2018. It can be said that these years were the years when inflation rates, which had a horizontal trend in Turkey, experienced serious breaks.

4.3. Trend Curves of Manufacturing Sub-sectors for the Research Period

In the tables in this section, slope measurement and R2 values are given. These values were obtained from the linear regression equations ($Y=a+bx$). As it is known, R2 values are an indicator of the extent to which the independent variables explain the dependent variables. Dependent variables in the study are net profit before tax, asset size and number of businesses, respectively. The independent variable was chosen as time in each.

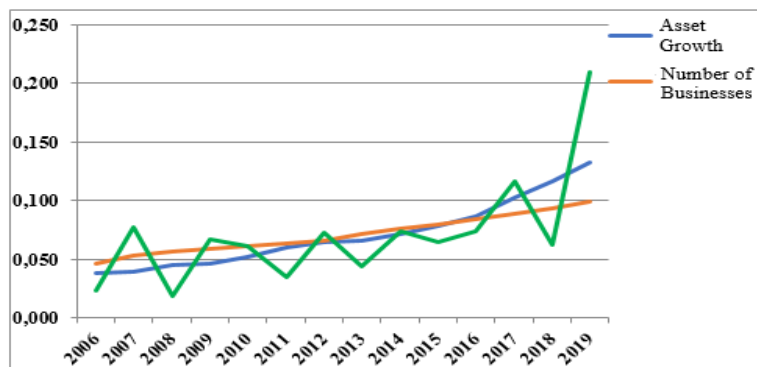

Figure 2: Trend Curves of the Food Industry Between 2006-2019

When Figure 2 is examined carefully; Regarding the average pre-tax profits of businesses belonging to the Food Sector, the following points are noteworthy:

- ✓ A significant decline in profit before tax data is striking in 2008.
- ✓ There is a decrease in 2011 and 2013, although not as much as in 2008.
- ✓ While an upward trend started with a partial decrease in 2015, a sharp decrease occurred in 2018.

When these determinations are compared with the CPI-PPI graph expressed in the previous section; It can be said that it coincides with the economic activity that occurred especially in 2008, 2011 and 2018.

When the asset size and the number of enterprises in the sector are examined, it is not possible to make a clear determination as much as the profit before tax. However, it can be said that the effect of the economic troubles in 2008 and 2011 in terms of data was partially felt in the following years, that is, it caused a slowdown in the growth trend.

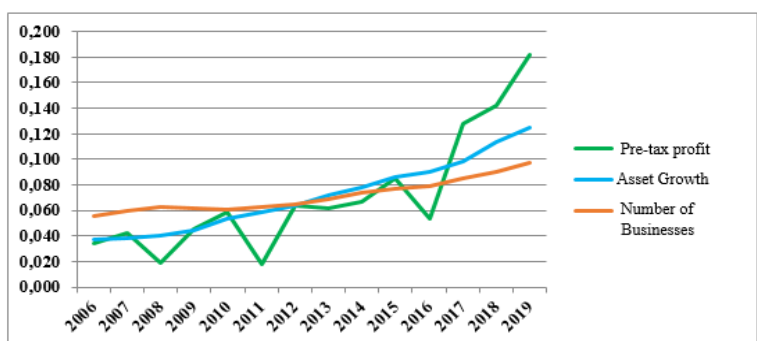

Figure 3: Trend Curves of the Clothing Industry Between 2006-2019

When Figure 3 regarding the clothing sector is examined; It has been determined that the effect of 2008, similar to the food sector, was seen in 2011, but there was a decrease in profitability between the years 2015-2016. In addition, the upward trend is clearly seen when looking at the chart as a whole.

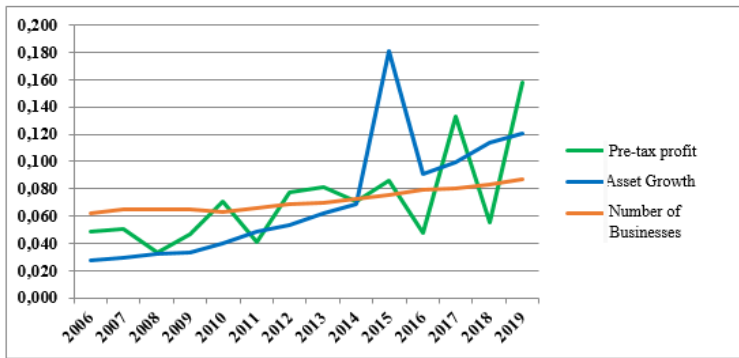

Figure 4: Trend Curves for the Leather Industry Between 2006-2019

When Figure 4 of the leather sector is examined; Similar to the previous two sectors, the impact of financial disruptions on profitability can be seen in 2008, 2011 and 2018. However, unlike the others, a remarkable situation was observed in the graphic. That is, in 2015, unlike other sectors, there was a serious decrease in profits in the leather industry. In the research conducted on this situation, it has been seen that the tension in Turkish-Russian relations due to the plane crash that took place in 2015 with Russia, where Turkey carries out a large part of its leather exports, has a great impact (Haberrus, 2015). In addition, no reason was found in the analysis of the sudden rise and fall in the asset size in 2015-2016.

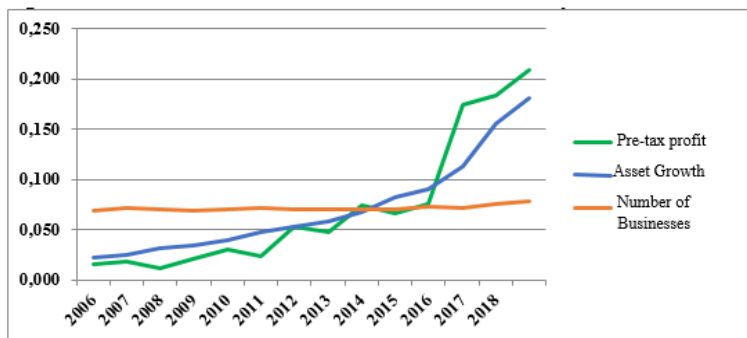

Figure 5: Trend Curves for the Chemical Products Industry Between 2006-2019

When the graphic above regarding the chemicals sector is examined, the effects of the financial crisis in 2018, 2011 and 2013 are partially seen, but a significant growth is observed in the chemical products sector in 2016 and after, unlike other sectors. It is noteworthy that the number of enterprises operating in the sector has followed a horizontal course in 14 years, but there has been a decrease between 2014 and 2018.

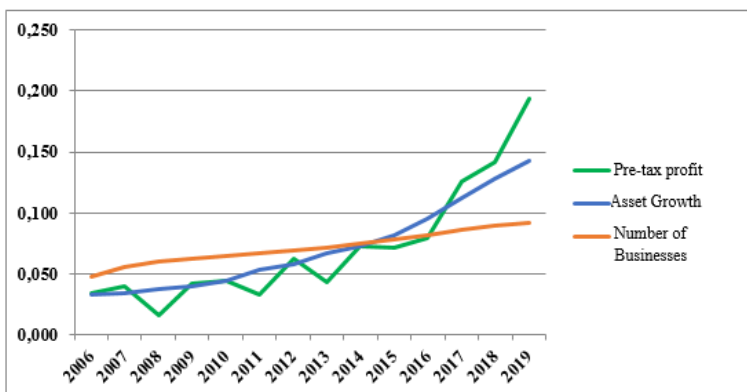

Figure 6: Trend Curves of the Rubber and Plastic Products Industry Between 2006-2019

When the graphic above regarding the Rubber and Plastics sector is examined, the effects of the financial crisis in 2008, 2011 and 2013 are seen, as in other sectors. However, it is seen that the growth trend continued in 2016 and beyond, similar to the Chemical industry, and there was no decline in 2018.

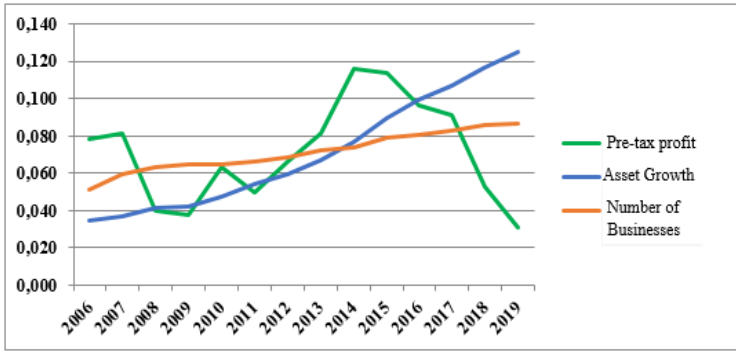

Figure 7: Trend Curves for the Mineral Industry Between 2006-2019

When the figure above regarding the mineral sector is examined; It draws attention to a very different view from the previously evaluated sectors. Although the profitability declines in 2008 and 2011 were similar to other sectors, it was determined that the sector entered a serious downward trend after 2014.

In the research conducted on the subject, it has been understood that the companies producing in the mineral sector are the companies that supply raw materials to the construction sector in the majority. It is seen that a contraction started in the construction sector in 2014 and this contraction continued in 2015 as well (World, 2015). While the sector could not recover in 2016-2017, the sector most affected by the 2018 crisis was the construction sector (Habertürk, 2019). In addition, due to the contraction in the sector in 2019, the production of the construction materials industry decreased (İMSAD, 2020). As it is understood, the downward trend that started in 2014 continued until 2019.

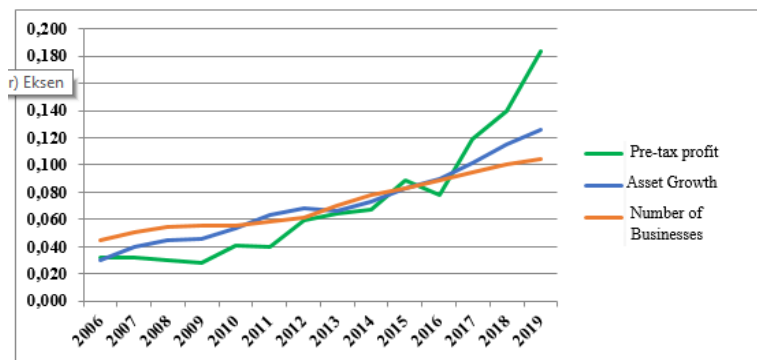

Figure 8: Trend Curves for the Fabricated Metal Products Industry Between 2006-2019

When the graphic above regarding the Fabricated Metal Products sector is examined; As in other sectors, the effects of the financial breaks in 2008, 2011 and 2013 are visible, albeit slightly. However, there was a partial decrease in 2016 and it was determined that the growth trend continued in the following years.

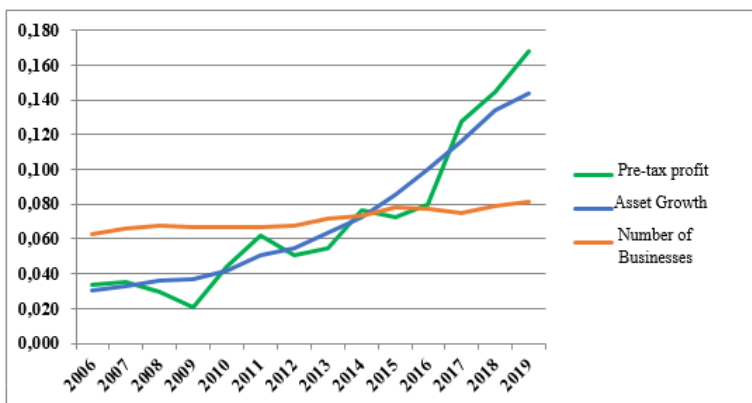

Figure 9: Trend Curves for the Automotive Industry Between 2006-2019

When the figure above regarding the automotive sector is examined; It was observed that there was a serious upward trend between the years mentioned and this trend experienced a break in 2008, 2011-2013 and 2016, as in other sectors.

Figure 10: Trend Curves for the Electrical Appliances Industry Between 2006-2019

When the graphic above regarding the Electrical Appliances sector is examined; As in other sectors, the effect of the breaks in 2008 and 2011 can be seen. It was observed that the sector, which followed a partially horizontal course between 2013-2016 in terms of profitability, started a serious rise in 2017.

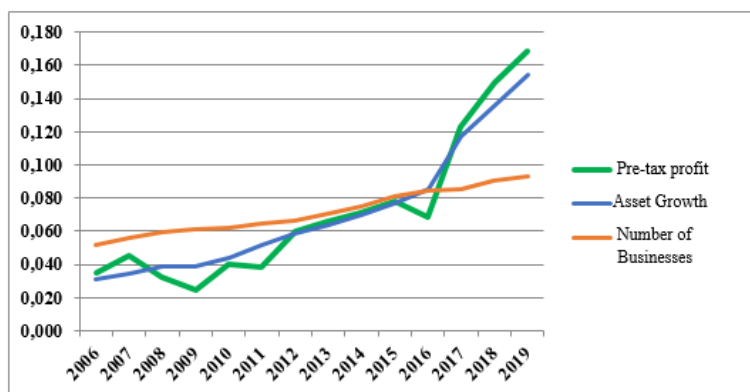

Figure 11: Trend Curves for the Machinery Industry Between 2006-2019

When the chart above regarding the machinery sector is examined; It is seen that there was an upward trend between the mentioned years and this trend experienced breaks in 2008 and 2011, as in other sectors. While an increase in line with the trend was observed between 2012 and 2015, it can be said that the trend is upwards in 2016.

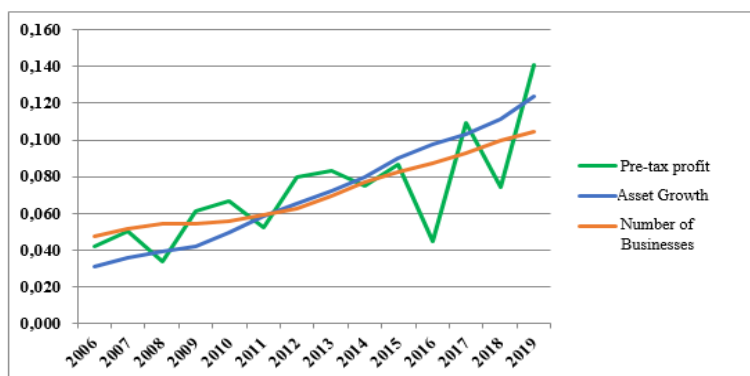

Figure 12: Trend Curves of the Furniture Industry Between 2006-2019

When the figure above regarding the furniture sector is examined; With the trend being constantly up, it is seen that there are sharp breaks in profitability in 2008, 2011, 2016 and 2018. A similar situation to the leather industry has been identified, especially in the examination made for the sector in 2016. Because it can be said that most of the furniture exports are made to Russia, and that the aircraft crisis affected the exports seriously. That is, while 100 million dollars of furniture exports were made to Russia in 2013, this figure decreased to 16 million dollars in 2016 (TOBB, 2017: 26). In addition, while there was an increase in profitability again at the end of 2016, it is seen that this increase was interrupted in 2018, as in many sectors.

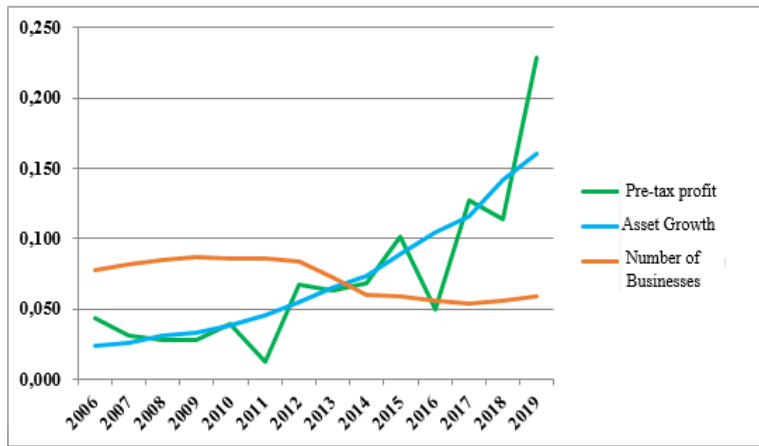

Figure 13: Trend Curves for Other Manufacturing Sector Between 2006-2019

When the graphic above regarding the Other Manufacturing sector is examined; Although it has similar characteristics with the previously evaluated sectors in terms of profitability and asset sizes, it is noteworthy that the change in the number of enterprises in the sector is not similar to any other sector. In terms of profitability, while an upward trend is observed in the sector, it is understood that there were sharp breaks in 2011 and 2016. It can be thought that the reason for these breaks is due to the reasons explained in the previous sectors. The decrease in the number of businesses operating in the sector after 2012 needs to be examined separately.

4.4. Forecasts Based on Findings of Regression Equations

In this section, it has been tried to make predictions about the years 2020-2023, based on the data of the year 2006-2019. Estimates expressed are based on Regression equations. Minitab and C + programs were used in the process of performing these calculations.

Table 5: Near Future Estimates of Net Profit Before Tax Data

	FOOD	CLOTHING	LEATHER	CHEMICAL	PLASTIC	MINERAL	METAL	ELECTRICITY	MACHINE	OTOMOTIVE	FURNITURE	OTHER INDUSTRIES
2007	%239,21	%23,99	%5,40	%9,55	%17,23	%3,79	%1,06	-%19,49	%28,75	%4,95	%19,48	-%28,47
2008	-%75,60	-%56,32	-%33,64	-%36,19	-%58,59	-%50,89	-%8,17	-%6,01	-%29,21	-%14,92	-%32,84	-%10,08
2009	%257,82	%145,49	%37,91	%83,04	%159,06	-%5,62	-%5,06	%53,94	-%22,68	-%29,26	%82,52	%2,60
2010	-%9,31	%29,42	%51,94	%49,11	%3,99	%67,14	%43,94	-%17,57	%61,91	%109,79	%8,69	%37,45
2011	-%42,09	-%69,92	-%41,71	-%23,51	-%25,94	-%21,19	-%2,00	-%20,06	-%4,11	%40,89	-%21,80	-%68,34
2012	%105,78	%257,83	%88,20	%124,58	%91,78	%33,16	%49,15	%32,47	%56,67	-%18,30	%52,77	%444,06
2013	-%39,84	-%2,59	%5,37	-%10,49	-%30,41	%22,45	%8,40	%21,02	%9,21	%7,83	%4,66	-%5,59
2014	%68,19	%7,52	-%12,86	%57,76	%66,30	%42,71	%4,56	-%1,78	%7,80	%40,11	-%10,50	%7,73
2015	-%12,33	%28,82	%20,77	-%11,45	-%0,97	-%1,72	%31,84	%12,99	%10,54	-%4,94	%15,79	%48,55
2016	%14,97	-%37,28	-%44,73	%14,94	%9,72	-%15,17	-%11,38	-%6,24	-%12,08	%9,99	-%48,18	-%51,16
2017	%56,40	%139,00	%179,68	%130,06	%59,46	-%6,06	%51,78	%43,52	%78,89	%59,35	%143,61	%158,09
2018	-%46,36	%11,25	-%58,15	%5,24	%12,67	-%41,81	%17,27	%31,06	%21,78	%13,00	-%32,06	-%10,74
2019	%235,88	%27,85	%184,61	%13,83	%36,36	-%42,06	%31,47	-%13,72	%12,18	%16,31	%89,73	%100,89
2020	-%39,98	-%21,47	-%28,20	-%14,35	-%23,17	%154,48	-%19,38	-%2,24	-%15,32	-%13,83	-%22,54	-%33,80
2021	%5,75	%6,67	%4,94	%8,00	%6,92	%1,11	%6,88	%4,95	%6,64	%6,75	%4,60	%7,05
2022	%5,44	%6,26	%4,71	%7,40	%6,47	%1,10	%6,44	%4,72	%6,23	%6,32	%4,40	%6,58
2023	%5,16	%5,89	%4,49	%6,89	%6,08	%1,09	%6,05	%4,50	%5,86	%5,95	%4,21	%6,18

When the data in Table 5 is examined; As explained in the previous sections, it is seen that the sectors experienced serious profit decreases in 2008, 2011 and 2018. When Regression Analysis is performed with the data for the years 2006-2019, it is estimated that the profitability will decrease significantly in 2020, but there will be a partial recovery in the following years.

Table 6: Near Future Estimates of Asset Size Data

	FOOD	CLOTHING	LEATHER	CHEMICAL	PLASTIC	MINERAL	METAL	ELECTRICITY	MACHINE	OTOMOTIVE	FURNITURE	OTHER INDUSTRIES
2007	%4,69	%1,31	%6,85	%6,94	%4,53	%6,24	%34,25	%8,58	%9,86	%6,27	%15,75	%13,13
2008	%12,67	%6,94	%8,40	%31,21	%10,74	%12,58	%11,19	%9,87	%11,41	%11,86	%9,77	%15,96
2009	%4,35	%10,17	%4,63	%5,84	%3,84	%0,28	%2,99	%1,14	%0,70	%2,32	%6,63	%7,89
2010	%12,38	%19,05	%18,95	%15,25	%13,11	%12,75	%16,77	%8,56	%13,45	%11,67	%18,89	%15,41
2011	%14,47	%10,47	%23,69	%21,88	%20,03	%15,30	%17,40	%19,20	%17,16	%21,43	%17,79	%21,12
2012	%7,61	%8,89	%9,39	%10,41	%8,13	%9,64	%7,84	%5,86	%13,80	%8,85	%11,22	%18,71
2013	%1,67	%12,76	%15,56	%10,96	%15,54	%12,66	-%3,40	%14,76	%8,36	%16,43	%10,18	%19,53
2014	%8,26	%7,45	%11,12	%16,39	%8,45	%14,26	%11,20	%5,88	%10,05	%14,12	%10,77	%13,46
2015	%10,12	%11,20	%162,74	%20,64	%12,60	%17,05	%13,12	%12,12	%10,35	%17,54	%12,66	%20,24
2016	%10,94	%4,70	-%49,96	%10,45	%15,85	%10,81	%8,45	%5,52	%10,55	%16,91	%8,40	%17,52
2017	%17,62	%8,93	%10,53	%24,76	%18,63	%6,94	%13,23	%17,87	%37,82	%16,28	%5,88	%11,25
2018	%13,68	%15,95	%14,27	%37,59	%14,03	%9,62	%12,75	%18,23	%15,59	%15,24	%7,91	%22,09
2019	%13,71	%9,30	%6,04	%16,69	%11,00	%7,11	%10,00	%9,95	%13,58	%7,15	%10,77	%12,78
2020	-%8,22	-%2,50	%12,63	-%15,97	-%6,20	%0,85	-%3,36	-%6,72	-%11,21	-%3,88	%1,49	-%7,15
2021	%5,49	%5,50	%6,34	%7,08	%6,20	%5,79	%5,52	%5,68	%6,38	%6,44	%5,73	%6,91
2022	%5,20	%5,21	%5,97	%6,61	%5,84	%5,48	%5,23	%5,37	%5,99	%6,05	%5,42	%6,47
2023	%4,95	%4,95	%5,63	%6,20	%5,51	%5,19	%4,97	%5,10	%5,65	%5,71	%5,14	%6,07

When the data in Table 6 is examined; In terms of asset size, it is seen that the Turkish Manufacturing Industry is in an upward trend between 2006-2019. However, it is noteworthy that this growth trend slowed down active growth after years of decline in profitability such as 2008 and 2011 (especially 2009 and 2012). In addition, it is seen that the most serious shrinkage was experienced in the leather sector in 2016. It can be said that this is due to the plane crisis with Russia, as explained in the previous sections. It is seen that the estimations made in terms of asset size for the coming years display a similar appearance to the profitability level. In other words, it is estimated that the sectors will experience shrinkage in terms of asset size in 2020 and will increase slightly in the following years.

Table 7: Near Future Estimates of the Data on the Number of Businesses

	FOOD	CLOTHING	LEATHER	CHEMICAL	PLASTIC	MINERAL	METAL	ELECTRICITY	MACHINE	OTOMOTIVE	FURNITURE	OTHER INDUSTRIES
2007	%15,59	%7,74	%3,94	%2,81	%14,58	%16,32	%12,83	%10,18	%9,14	%5,67	%8,36	%5,43
2008	%5,64	%3,95	%0,72	-%1,23	%8,30	%5,26	%7,93	%7,35	%5,53	%1,70	%4,51	%3,83
2009	%5,78	-%1,25	-%0,75	-%1,44	%3,59	%2,45	%3,24	%3,80	%3,38	-%0,93	%1,13	%2,61
2010	%3,40	-%1,38	-%1,62	%0,15	%3,92	%0,64	-%0,13	%3,55	%1,57	-%0,26	%2,41	-%1,84
2011	%3,29	%3,01	%3,42	%2,04	%4,44	%2,28	%4,72	%4,03	%4,14	%0,23	%5,13	%0,01
2012	%3,35	%3,40	%4,67	-%0,40	%3,04	%2,83	%5,66	%3,30	%2,60	%1,04	%6,75	-%1,67
2013	%8,77	%7,23	%1,61	-%0,11	%3,26	%5,63	%14,11	%7,20	%6,28	%5,76	%10,97	-%14,40
2014	%7,10	%6,62	%3,83	-%1,48	%4,92	%2,55	%10,50	%8,03	%6,66	%2,49	%10,24	-%16,45
2015	%3,53	%4,23	%4,31	%1,22	%4,82	%6,98	%7,04	%4,62	%7,59	%7,00	%7,37	-%1,67
2016	%6,16	%3,10	%4,92	%3,37	%4,12	%1,91	%6,95	%7,41	%4,22	-%1,30	%6,02	-%5,20
2017	%6,22	%7,66	%0,78	-%2,56	%4,55	%3,19	%6,06	%3,29	%1,78	-%3,18	%6,22	-%3,88
2018	%5,13	%5,77	%4,33	%6,32	%4,89	%3,66	%5,92	%6,37	%5,61	%5,14	%6,87	%2,99
2019	%5,16	%7,57	%4,57	%3,38	%2,27	%0,89	%4,68	%3,46	%2,52	%3,12	%5,40	%5,36
2020	%1,23	-%4,01	-%1,81	-%4,53	%3,24	%3,84	%1,79	%2,07	%2,73	%0,06	%0,27	-%12,99
2021	%3,82	%3,13	%2,19	%0,54	%3,29	%2,79	%4,40	%3,75	%3,35	%1,61	%4,27	-%5,41
2022	%3,68	%3,04	%2,15	%0,54	%3,18	%2,71	%4,21	%3,61	%3,24	%1,58	%4,09	-%5,72
2023	%3,54	%2,95	%2,10	%0,54	%3,08	%2,64	%4,04	%3,49	%3,14	%1,56	%3,93	-%6,07

When the data in Table 7 is examined; Similar estimation situations such as profitability and asset size are observed in terms of the number of enterprises in all sectors. In other words, it is understood that there was an upward trend in the number of enterprises in the Turkish Manufacturing Industry in the said years, this trend slowed down during the crisis periods but did not experience serious breaks. However, it is understood that there is a very different situation in the other manufacturing sector. More detailed financial data is needed to determine the actual matter.

4. RESULT AND CONCLUSION

In this study, it is aimed to investigate the existence of systematic manipulations in the mentioned years and to make predictions for the near future, taking into account the basic financial data obtained from the financial statements of

the Turkish Manufacturing Sector for the years 2006-2019 and the number of enterprises in the sectors. In one aspect, the financial performances of the manufacturing sector enterprises in the globalizing world conditions between the years 2006-2019 were evaluated.

First, the Mann Kendal analysis on the data set of the study was applied, and with this analysis, the existence of a systematic trend in terms of profit before tax, asset size and the number of businesses operating in the sectors between 2006-2019 was investigated. As a result of the analysis, it was concluded that there was no systematic trend. In other words, it was determined that the data based on the said years were not systematically affected by a temporal cycle.

However, by creating the regression equations and observing the slope measures, differences in the decreasing or increasing trends of the sectors in the mentioned years were determined. While it was determined that there was an upward trend in the majority of the examined sectors, it was observed that there was a downward trend in the chemical, mineral and other manufacturing sectors.

In addition, within the framework of the findings, it was understood that the global and national economic breaks experienced in 2008, 2011 and 2018 seriously affected the manufacturing sector. This result is compatible with other academic studies on the subject.

In the last part of the study, financial forecasts for the next 4 years (2020-2023) were tried to be made. According to these forecasts, a decrease in profitability and asset contraction are expected in the majority of sectors in 2020. However, the financial crisis that occurred with the COVID-19 global epidemic in 2020 has nothing to do with these forecasts. Research results predict that there will be an economic contraction in 2020, independent of COVID-19.

Different Trend Analysis methods, Forecasting Methods and Time Series Analysis Methods can be used in similar studies to be carried out in the future. In addition, different sectors and financial data can be taken into account. However, the timeframe of the studies can be narrower or wider.

REFERENCES

- Avcı, Muhammet Ali, ve Harun Sulak (2015). "Kriz Dönemlerinde Ekonomik Büyüme İle Seçilmiş Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkilerin Regresyon Ağaçları ve EKK Yöntemi İle İncelenmesi : Türkiye An Analysis of the Relationship Between 1990-2009 Period in Turkey." *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 52 (604): 29–42.
- Büyükkaracığan, N. (2019). "Hidrolojik Verilerin Değişkenlik Analizi ve Uygulamaları" *İKSAD Yayınları*, Ankara
- Cengiz, M. A. ve Terzi, Y. (2020). *Korelasyon Analizi - Basit Doğrusal Regresyon Analizi*, <https://avys.omu.edu.tr › app › public › yuksele>, (Erişim Tarihi: 16.05.2021)
- Cıtakoğlu, Hatice ve Necmiye Minarecioğlu (2019). "Trend Analysis of Monthly Average Flows of Kızılırmak Basin." *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences* 4 (3): 435–40.
- Çiçek, Hasan, ve İlky Doğan (2018). "Türkiye ' de Canlı Sığır ve Sığır Eti İthalatındaki Gelişmeler ve Üretici." *Kocatepe Veterinary Journal* 11 (1):1–10.
- Dalkılıç, Hüseyin Yıldırım (2019). "Yağışların Trend Analizi." *Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 12 (3):1537–49.
- Durana, Pavol ve Radovan Bacik (2020). "Earnings Management: Local or Global Phenomenon in the Visegrad Four?" *SHS Web of Conferences* 92: 02015.
- Ercan, Cuma ve Şenbayram, Emel Aba (2018). "Bist'te Seçilmiş Bir İşletme Üzerinde Trend Analizi Uygulaması: Tarım Sektörü Örneği." 3. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi. 2-3-4 Kasım,2018, 324–333
- Gujarati, Damodar (çev. Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen) (2008) "Temel Ekonometri", *Literatür Yayınları*
- Güngörmüş, Ali Haydar (2007). "Emet Belediyesinde Muhasebe Bilgilerinin Finansal Analiz Teknikleri İçinde Yer Alan Eğilim Yüzdeleri Yöntemi İle Bilgi Amaçlı Olarak Kullanılması." *İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dayanışma Dergisi* 98: 27–33.
- Hirsch, R.M., vd. (1991). "Selection of methods for the detection and estimation of trends in water quality", *Water Resources Research* 27 (5), 803-813.
- Karabulut, Murat, ve Cosun Fatma (2007). "Kahramanmaraş İlinde Yağışların Trend Analizi." *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7 (1): 65-83
- Klietk, Tomas, vd. (2020). "Advanced Methods of Earnings Management: Monotonic Trends and Change-Points under Spotlight in the Visegrad Countries." *Oeconomia Copernicana* 11(2): 371–400.

Kıracı, Kasım, ve Karaaslan, İbrahim (2015). "Seçilmiş Havayolu İşletmelerine Yönelik Trend Analizi Uygulaması Araş." 1. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Kongresi (ICEB'15). 10-14

Özgülbaş, Nermin (2006). "Türkiye'de Kamu Hastanelerinin Finansal Durum Değerlendirmede Kullanılabilecekleri Bir Yöntem: Trend Analizi." Muhasebe ve Finansman Dergisi 29:129-39.

Saplıoğlu, Kemal vd. (2018). "Somali'nin Somaliland Bölgesi Yağışlarının Trend Analizi." Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 8:48-62.

Sargut, Fadime (2018). "Trend Analizi Yöntemi İle Ereğli Demir Çelik Fabrikasının Finansal Tablo Analizi" Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, 5:69-74.

Terzi, Özlem ve İlker, Ahmet (2020). "Kızılırmak Havzası'nda Sıcaklık Değerlerinin Trend Analizi." Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 24 (3) 626-34.

TOBB (2017), "Türkiye Mobilya Ürünleri Meclisi Sektör Raporu", TOBB Yayın No: 2018/304

Usta, Öcal (2008). "İşletme Finansı ve Finansal Yönetim". Detay Yayınları.

Valášková, Katarína vd. (2020). "Alter Ego Only Four Times? The Case Study of Business Profits in the Visegrad Group." E&M Economics and Management 23(3):101-19.

Yavuz, A. (2020) Zaman Serisi Analizleri, <http://www.mku.edu.tr/files/339-8868446a-e4c0-4070-8530-b8beccc1b0ec.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.05.2021)

Yıldırım, Zerife, ve Birecikli, Şenay Üçdoruk (2021). "Dilim Regresyon Yöntemiyle Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğilimi Araştırması." Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 35(2):523-50.

Yue, S. vd. (2002). "Power of the Mann- Kendall and Spearman's Rho Tests for Detecting Monotonic Trends in Hydrological series". Journal of Hydrology, 259, 254-271.

Yu, Y.S. vd. (1993). "Non-Parametric Trend Analysis of Water Quality Data of Rivers in Kansas". Journal of Hydrology, 150, 61-80.

<https://productphilosophy.com/zaman-serisi-analizi/>. Zaman Serisi Analizi, (Erişim Tarihi: 16.05.2021)

https://www.imsad.org/Uploads/Files/Turkiye_IMSAD_Subat2020_Sektor_Raporu.pdf (Erişim Tarihi, 15.05.2021)

<https://www.haberturk.com/insaat-sektorunde-kuculme-dipten-donmeye-basladi-2545911-ekonomi> (Erişim Tarihi: 15.05.2021)

<https://haberrus.ru/economics/2015/12/19/rusya-krizi-deri-sektorunu-derinden-etkileyecek.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2021)

EKLER

Ek 1: Sektördeki Firmaların Ortalama Vergi Öncesi Kârlarına Ait Temel Veri Seti

	GIDA	GIYİM	DERİ	KİMYASAL	PLASTİK	MİNERAL	METAL	ELEKTRİK	MAKİNA	OTOMOTİV	MOBİLYA	DİĞER İMALAT
2006	71.516	48.646	46.452	199.823	123.609	440.521	71.628	431.546	147.538	613.248	41.739	36.672
2007	242.590	60.317	48.961	218.914	144.909	457.207	72.389	347.454	189.956	643.611	49.871	26.233
2008	59.194	26.344	32.488	139.688	60.003	224.546	66.472	326.577	134.473	547.582	33.492	23.590
2009	211.806	64.674	44.805	255.684	155.445	211.934	63.111	502.717	103.977	387.353	61.129	24.203
2010	192.092	83.703	68.075	381.238	161.651	354.233	90.838	414.406	168.348	812.627	66.439	33.267
2011	111.234	25.177	39.680	291.612	119.718	279.180	89.017	331.295	161.431	1.144.937	51.953	10.533
2012	228.897	90.090	74.677	654.917	229.593	371.743	132.773	438.858	252.907	935.425	79.366	57.304
2013	137.700	87.754	78.687	586.217	159.773	455.212	143.923	531.106	276.199	1.008.641	83.066	54.099
2014	231.591	94.355	68.568	924.814	265.705	649.651	150.490	521.658	297.746	1.413.180	74.345	58.278
2015	203.047	121.552	82.808	818.882	263.137	638.502	198.405	589.422	329.117	1.343.372	86.085	86.571
2016	233.440	76.241	45.770	941.248	288.726	541.634	175.836	552.623	289.370	1.477.583	44.609	42.281
2017	365.111	182.215	128.009	2.165.412	460.401	508.833	266.892	793.131	517.659	2.354.566	108.671	109.123
2018	195.855	202.709	53.574	2.278.919	518.728	296.066	312.994	1.039.513	630.389	2.660.600	73.831	97.406
2019	657.843	259.161	152.481	2.594.085	707.317	171.542	411.486	896.887	707.181	3.094.477	140.079	195.676
Minimum	59.194	25.177	32.488	139.688	60.003	171.542	63.111	326.577	103.977	387.353	33.492	10.533
Maksimum	657.843	259.161	152.481	2.594.085	707.317	649.651	411.486	1.039.513	707.181	3.094.477	140.079	195.676
Ortalama	224.423	101.639	68.931	889.390	261.337	400.057	160.447	551.228	300.449	1.316.943	71.048	61.088
St. Sapma	141.830	65.825	32.988	807.335	175.486	147.773	101.536	208.317	182.010	802.078	27.439	46.845

Ek 2: Sektördeki Firmaların Ortalama Aktif Büyüklüğüne Ait Temel Veri Seti

	Gıda	Giyim	Deri	Kimyasal	Plastik	Mineral	Metal	Elektrik	Makina	Otomotiv	Mobilya	Diğer İmalatlar
2006	3.558.210	1.548.203	1.145.027	3.712.548	2.452.723	4.667.138	1.305.774	4.882.936	2.065.900	7.163.264	900.712	757.684
2007	3.725.192	1.568.425	1.223.405	3.970.367	2.563.899	4.958.583	1.752.953	5.301.913	2.269.525	7.612.293	1.042.561	857.142
2008	4.197.073	1.677.339	1.326.126	5.209.530	2.839.328	5.582.264	1.949.056	5.825.071	2.528.499	8.515.283	1.144.441	993.956
2009	4.379.728	1.847.980	1.387.561	5.513.897	2.948.395	5.598.032	2.007.248	5.891.766	2.546.166	8.713.071	1.220.315	1.072.421
2010	4.922.141	2.199.995	1.650.445	6.354.630	3.334.814	6.311.969	2.343.793	6.396.349	2.888.636	9.729.683	1.450.852	1.237.668
2011	5.634.362	2.430.304	2.041.428	7.744.810	4.002.731	7.277.523	2.751.529	7.624.565	3.384.254	11.814.777	1.708.943	1.499.059
2012	6.063.295	2.646.463	2.233.017	8.551.014	4.328.003	7.979.358	2.967.282	8.071.381	3.851.152	12.860.434	1.900.766	1.779.472
2013	6.164.565	2.984.209	2.580.413	9.487.827	5.000.597	8.989.580	2.866.289	9.262.446	4.173.082	14.973.120	2.094.266	2.126.982
2014	6.673.751	3.206.670	2.867.312	11.042.893	5.422.908	10.271.513	3.187.189	9.807.260	4.592.312	17.087.935	2.319.802	2.413.179
2015	7.349.114	3.565.925	7.533.458	13.322.530	6.106.329	12.022.914	3.605.284	10.995.787	5.067.831	20.085.922	2.613.587	2.901.609
2016	8.152.760	3.733.455	3.769.798	14.714.567	7.074.335	13.322.309	3.909.777	11.603.166	5.602.504	23.483.058	2.833.054	3.410.068
2017	9.589.233	4.066.949	4.166.671	18.357.451	8.392.476	14.247.362	4.427.005	13.676.915	7.721.636	27.306.088	2.999.655	3.793.691
2018	10.901.131	4.715.485	4.761.114	25.257.445	9.570.189	15.618.573	4.991.474	16.170.195	8.925.423	31.468.842	3.236.841	4.631.803
2019	12.395.426	5.153.996	5.048.814	29.472.567	10.622.467	16.729.021	5.490.532	17.779.064	10.137.473	33.719.218	3.585.493	5.223.940
Min.	3.558.210	1.548.203	1.145.027	3.712.548	2.452.723	4.667.138	1.305.774	4.882.936	2.065.900	7.163.264	900.712	757.684
Maks.	12.395.426	5.153.996	5.048.814	29.472.567	10.622.467	16.729.021	5.490.532	17.779.064	10.137.473	33.719.218	3.585.493	5.223.940
Ort.	6.693.284	2.953.243	2.981.042	11.622.291	5.332.800	9.541.153	3.111.085	9.520.630	4.696.742	16.752.356	2.075.092	2.335.620
St. S.	2.623.031	1.131.207	1.799.230	7.648.644	2.586.814	4.017.912	1.203.811	3.945.550	2.474.475	8.751.896	845.437	1.402.836

Ek 3: Sektörlerdeki İşletme Sayılarına Ait Temel Veri Seti

	GIDA	GIYIM	DERİ	KİMYASAL	PLASTİK	MINERAL	METAL	ELEKTRİK	MAKİNA	OTOMOTİV	MOBİLYA	DIĞ. İMALATLAR
2006	11.055	12.608	3.322	4.656	6.392	5.838	11.823	3.162	7.857	2.891	6.544	8.028
2007	12.778	13.584	3.453	4.787	7.324	6.791	13.340	3.484	8.575	3.055	7.091	8.464
2008	13.499	14.121	3.478	4.728	7.932	7.148	14.398	3.740	9.049	3.107	7.411	8.788
2009	14.279	13.944	3.452	4.660	8.217	7.323	14.865	3.882	9.355	3.078	7.495	9.017
2010	14.765	13.752	3.396	4.667	8.539	7.370	14.845	4.020	9.502	3.070	7.676	8.851
2011	15.251	14.166	3.512	4.762	8.918	7.538	15.546	4.182	9.895	3.077	8.070	8.852
2012	15.762	14.648	3.676	4.743	9.189	7.751	16.426	4.320	10.152	3.109	8.615	8.704
2013	17.144	15.707	3.735	4.738	9.489	8.187	18.744	4.631	10.790	3.288	9.560	7.451
2014	18.362	16.747	3.878	4.668	9.956	8.396	20.712	5.003	11.509	3.370	10.539	6.225
2015	19.011	17.456	4.045	4.725	10.436	8.982	22.170	5.234	12.382	3.606	11.316	6.121
2016	20.183	17.997	4.244	4.884	10.866	9.154	23.710	5.622	12.904	3.559	11.997	5.803
2017	21.439	19.376	4.277	4.759	11.360	9.446	25.148	5.807	13.134	3.446	12.743	5.578
2018	22.538	20.494	4.462	5.060	11.916	9.792	26.638	6.177	13.871	3.623	13.619	5.745
2019	23.701	22.046	4.666	5.231	12.187	9.879	27.884	6.391	14.221	3.736	14.354	6.053
Minimum	23.991	21.162	4.582	4.994	12.581	10.259	28.383	6.523	14.610	3.738	14.393	5.267
Maksimum	24.907	21.825	4.682	5.021	12.995	10.545	29.632	6.768	15.099	3.798	15.007	4.982
Ortalama	25.822	22.488	4.783	5.048	13.408	10.831	30.881	7.012	15.588	3.859	15.621	4.697
St. Sapma	26.738	23.151	4.883	5.075	13.822	11.117	32.130	7.256	16.077	3.919	16.235	4.411
Toplam	11.055	12.608	3.322	4.656	6.392	5.838	11.823	3.162	7.857	2.891	6.544	8.028

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Zihin Haritalarındaki "Küresel Çevre Sorunları" Hakkında Nitel Bir Çalışma¹

A Qualitative Study On "Global Environmental Problems" In Mind Maps Of Social Study Teachers

Sibel ÖNER¹

¹ Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sinop, Türkiye

ÖZET

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerinde çevre sorunlarına ilişkin algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada "Öğretmen adaylarının zihin haritalarına yansıyan en önemli çevre sorunları nelerdir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritalarında çevre sorunlarını ortaya koymak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu araştırma öğretmen adayları üzerinde öğretim amaçlı kullanılan zihin haritası tekniğinin içerik analizinin yapıldığı nitel bir çalışmadır. Araştırma sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde okuyan ve seçmeli olarak çevre eğitimi dersi gören 29 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem seçme yöntemlerinden amaçlı örnekleme ve kolay ulaşılabılır durum örnekleme kullanılarak araştırma yürütülmüştür. Öğretmen adaylarından "Küresel çevre sorunları nelerdir?" sorusuna yönelik olarak zihin haritası çizmeleri istenmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerinde birbirinden farklı 30 tane küresel çevre sorunu belirmiştir. Öğretmen adaylarının büyük bir bölümü dünyanın neresinde olursa olsun yaşanacak çevre problemlerinin herkesi etkileyeceğini belirtmiştir. Aile ve okulda verilecek çevre eğitimi yoluyla çevre sorunlarının ortaya çıkmasının kısmen de olsa azaltılabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak sadece çocuklara verilecek eğitimin yeterli olmadığını yetişkinlerin de mutlaka çevre bilincine sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Çevre Sorunları, Zihin Haritaları, Sosyal Bilgiler, Öğretmen Adayları

ABSTRACT

In this research, which aims to reveal the perceptions of social studies teacher candidates about environmental problems in their minds, "What are the most important environmental problems reflected in the mind maps of teacher candidates?" search for an answer to the question. A semi-structured interview form was used to reveal environmental problems in the mind maps of social studies teacher candidates. This research is qualitative research in which the content analysis of the mind map technique used for teaching purposes on teacher candidates is made. The research was carried out with 29 teacher candidates studying in the department of social studies teaching and taking environmental education as an elective. The research was carried out by using purposive sampling and easily accessible sampling among the sampling methods. One of the pre-service teachers' "What are the global environmental problems?" They were asked to draw a mind map for the question. When the research results are examined; 30 different global environmental problems emerged in the minds of social studies teacher candidates. Most of the pre-service teachers stated that no matter where they are in the world, environmental problems will affect everyone. They expressed the opinion that the emergence of environmental problems can be partially reduced through environmental education to be given in the family and at school. However, they stated that the education to be given only to children is not sufficient, and that adults should also have environmental awareness.

Keywords: Global Environmental Issues, Mind Maps, Social Studies, Teacher Candidates

1. GİRİŞ

İnsanın çevre ile etkileşimi evrende varoluşu ile başlamıştır. İnsanın çevreye uyumu ile başlayan bu etkileşim sonraları bilim ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak üstünlük kurma çabalarına dönüşmüştür (Türküm, 1998). Nüfusun hızla artmasına paralel olarak doğal kaynakların hızla tüketilmesi, plansız kentleşme, endüstrileşme, tarımda kullanılan kimyasal ilaçlar ve gübreler, fosil yakıtlar, zararlı atıklar, bitki örtüsünün tahrip edilmesi, arazinin yanlış kullanımı gibi birçok sebep çevre sorunlarının yaşanmasına sebep olmaktadır.

Çevre sorunları, yapay çevrenin doğal çevre üzerinde oluşturduğu zararlı etkileri, doğal kaynakların çok fazla ve yanlış kullanımı ile hızlı bir şekilde tahrip edilmesi sonucu ortaya çıkan sorunlardır (Özer, 1993). Hava, su ve toprak üzerinde zararlı etkilerin ortaya çıkması ile oluşan ve doğadaki bütün canlıların yaşamını tehdit eden sorunlardır (Topbaş ve diğ., 1998). Güler ve Çobanoğlu (1997) ise doğanın ve doğal kaynakların çok fazla ve bilinçsizce tüketilmesinin bir sonucu olarak hava, su ve toprakta meydana gelen kirliliğin doğada bıraktığı etkiler olarak çevre sorunlarını tanımlamaktadır. Titiz (1995), çevre sorununu ekosistemin sürdürülebilir bir yaşam sağlayamaması durumu olarak ifade etmiştir.

1950'li yıllardan itibaren yaşanan iklim değişimleri, toksin madde, erozyon, ormanların tahribi, hava, su, toprak kirliliği gibi birçok etken ekosistemin bir daha geri kazanılamayacak kadar tahrip edilmesine sebep olmuştur. Çevre kirliliğini de içinde barındıran çevre sorunları 1970'li yıllarda bütün dünyayı ilgilendiren bir sorun olarak görülmüştür (Akin, 2007). Çevre sorunlarının giderek artması bütün canlıların yaşamını tehlikeye sokmuş, ekolojik dengeyi hissedilir derecede bozmuştur (Demirbaş ve Pektaş, 2009). Çevre sorunlarının insanlarla birlikte tüm

¹ Bu çalışma, 18-19 Aralık 2021 tarihinde çevrim içi olarak gerçekleştirilen çevrim içi olarak düzenlenen Uluslararası Katılımlı FSMVÜ Eğitimde Mükemmeliyet Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

canlıların yaşamını tehdit edecek hale gelmesi dünya ülkelerinin çözüme ulaştırması gereken bir konu olarak en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur (Kurt Konakoğlu, 2020).

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olan insanoğlunun en önemli görevlerinden biri çevreyi korumaktır. Doğal dengeyi bozmamak çevre konusunda bilinçli nesillerin yetişmesi ile mümkün olacaktır (Yalçınkaya, 2012). Çevre sorunlarının çözülmesinde bireylerin çevreye yönelik değer yargıları ile bakış açılarının değiştirilmesi ve alternatif görüşlerin geliştirilmesi çok önemlidir (Ünder, 1996). Ekolojik dengenin korunması ve sürekliliğin sağlanmasında etkili ve yaşam boyu süren çevre eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır (Kahyaoğlu ve Özgen, 2011). Çevre eğitiminde gerekli olan bilinci kazandırmada en önemli pay öğretmenlere düşmektedir. Çevre sorunlarına yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde katılımcıların bilgi, tutum ve davranışlarını tespit etmek amacıyla kullanılan veri toplama araçlarının oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Bu çalışmada öğretmen adaylarının çevre sorunlarını tespitine yönelik zihin haritası tekniği kullanılmıştır.

Zihin haritalama tekniği, beynin her iki yarım küresini aktif hale getirmeyi amaçlamaktadır. 1960'lı yılların sonuna doğru İngiliz matematikçi, psikolog ve beyin araştırmacısı Tony Buzan tarafından geliştirilmiştir (Aydın ve Güngördü, 2016). Buzan'ın çalışmalarının temeli, R. W. Sperry'nin öncü beyin çalışmalarına dayanmaktadır (Tucker ve diğ., 2010). İlk kullanılmaya başladığında not alma tekniği olarak geliştirilmiştir. Zihin haritaları bir ağacın dalı, bir yaprağın damarları ya da insan beynindeki hücreler vb. doğal yapılanmalardan şeklini alır. Zihin haritasının temelinde bir resim ya da bir ana başlık, merkezin etrafında ise ana başlık ile bağlantılı olarak yanlara doğru ışınal dallar şeklinde yayılan temel başlıklar ile bu temel başlıkları destekleyici alt başlıklar yer alır (Baktır, 2009).

Zihin haritaları ya da kavramsal haritalar, gerçek haritalara çok benzer, aynı zamanda olağan dışı şekillerde zihnimizde var olan haritalardır (Cambell, 2001'den akt., Taş, 2003). Tuan (1975), zihinsel haritaların gerçek haritalar gibi bilgiyi yapılandırmak ve saklamak için bir araç olduğunu belirtir. Zihinsel haritalar gerçek haritalar gibi verileri organize etmenin bir yoludur (Sudas ve Gökten, 2012). Zihin haritaları, bir yerin sadece planı değil aynı zamanda o yerin unsurları, konutları, okulları, sokakları, yolları, ibadethaneleri hakkında bir bilgi deposudur. Yaşam boyunca büyümeye devam eden bir haritadır. Zamanla büyüyen bilgi birikimimizin mekânsal karşılığıdır. Zihinsel haritalar bize hareket ve kararlarımızda rehberlik eder ve bilgi sağlar (Blij, 2019). Bilgili, tecrübeli ve zeki insanların zihin haritaları, nitelik bakımından daha geniş kapsamlı ve daha detaylıdır (Hammond 1987'den akt. Tunçel, 2002).

Buzan ve Buzan'a (2015) göre zihin haritalama "dinle-işbirliği yap-ayrıl" kuralından oluşmaktadır. Dinle aşamasında öğrenci öğretmeni model olarak gerektiğinde öğretmene sorular sorar. İşbirliği yap aşamasında öğrenilen temel noktalar sorularla pekiştirilir. Ayrıl aşamasında ise öğrenci artık zihinsel olarak belirli bir seviyeye ulaşmıştır. Öğretmen öğrencilerinden öğrendiklerini öğrenci daha da geliştirir.

1960 ve 1970'li yıllarda batı ülkelerinde zihin haritaları ile ilgili çalışmalar önem kazanmıştır (Taş, 2003). Aynı döneme denk gelen 1960'lar sonu 1970'ler başında coğrafyada davranışsal kapsamda yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerden biri de mekânsal algının ölçülme yollarının bulunması üzerine yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalar sonunda bulunan yol zihin haritalarıdır (Özgüç ve Tümertekin, 2000).

Amerikan Ulusal Coğrafya Standartları'na (1994) göre zihinsel haritaların özellikleri şunlardır:

- ✓ Zihinsel haritalar kişisel ve kendine özgüdür. Genellikle hem nesnel bilgi hem de öznel algıların karışımıdır.
- ✓ İnsanlar yaşamları boyunca bir şekilde zihinsel haritaları kullanır. Seyahat ederken hangi yolları kullanması gerektiği bilgisini bu haritalar sağlar.
- ✓ Zihinsel haritalar kişisel deneyimler, öğretim, medya vb. yollarla sürekli değişir (Bednarz, 1994).

Coğrafyacılar kişilerin zihin haritalarını ve etraflarındaki mekânın zihinlerinde nasıl konumlandığını öğrenmek ister. Zihin haritaları kullanarak birçok yerin adı, konumu bireyler tarafından belirlenebilir, onlardan herhangi bir yeri tarif etmesi istenerek veya taslak haritası çizdirilerek incelenebilir (Tunçel, 2002). Zihin haritaları yalnızca yön bulmak ya da bir rotada hareket için kullanılmamalı, değerlendirme ve süreçleri bağdaştırmak için de günlük hayatta kullanılmalıdır (Aksoy ve Koç, 2012). Her gün evden işyerine ve alışveriş yerlerine giderken izlediğimiz güzergâh veya Türkiye'nin şehirlerinin konumlarını gözümüzde canlandırmak zihni bir haritalamadır. Adres tarif ederken de her zaman bu taslak haritaları zihnimizde çizeriz (Taş, 2003). Yaşantılarımız sonucunda şekillenen bu haritalar kişiden kişiye değişmektedir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte hiç gitmediğimiz yerlere ulaşabileme olanağı, dünyanın zihinlere daha geniş ölçeklerle yansımaya imkân vermektedir (Köşker, 2019).

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerinde çevre sorunlarına ilişkin algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada "Öğretmen adaylarının zihin haritasına yansıyan en önemli küresel çevre sorunları nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritalarında küresel çevre sorunlarını ortaya koymak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu ve zihin haritası tekniğinin içerik analizinin yapıldığı nitel bir araştırmadır. Bu

araştırmada öğretmen adaylarının zihinlerinde var olan çevre sorunları ile ilgili durum tespiti amaçlandığından betimsel yöntem tercih edilmiştir. Geçmişteki veya günümüzdeki bir durumu ya da durumları detaylı bir şekilde betimlemeyi amaçlayan nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell,2013; Karasar,2005).

Araştırma Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde okuyan 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden 11 erkek, 18 kadın olmak üzere 29 öğretmen adayı ile birlikte yapılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenliğinde okuyor olması ve çevre eğitimi dersini seçmiş olması ölçüt olarak belirlenmiştir. Çalışma grubuna dahil olan öğrencilerin ulaşılabilirliğinden dolayı kolay ulaşılabilir durum örnekleme seçilmiştir.

Katılımcıların çevre sorunları algılarını belirlemek amacıyla zihin haritaları kullanılmıştır. Öğretmen adaylarından “Küresel çevre sorunları nelerdir?” sorusuna yönelik olarak zihin haritası çizmeleri istenmiştir. Bu amaçla öğretmen adaylarına A4 boyutunda boş bir kâğıt verilmiştir. Kağıtlarını yatay bir şekilde tutmaları ve kâğıdın ortasına küresel çevre sorunları yazmaları, bu ifadeye uygun olarak zihinlerinde oluşan düşünceleri yazmaları istenirse semboller ya da resimlerle düşüncelerini desteklemeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarından istenen zihin haritalarına ek olarak üç soruluk yarı yapılandırılmış mülakat formu öğretmen adaylarına doldurmaları için verilmiştir. Formda yer alan ve öğretmen adaylarına yöneltilen sorulara aşağıda yer verilmiştir.

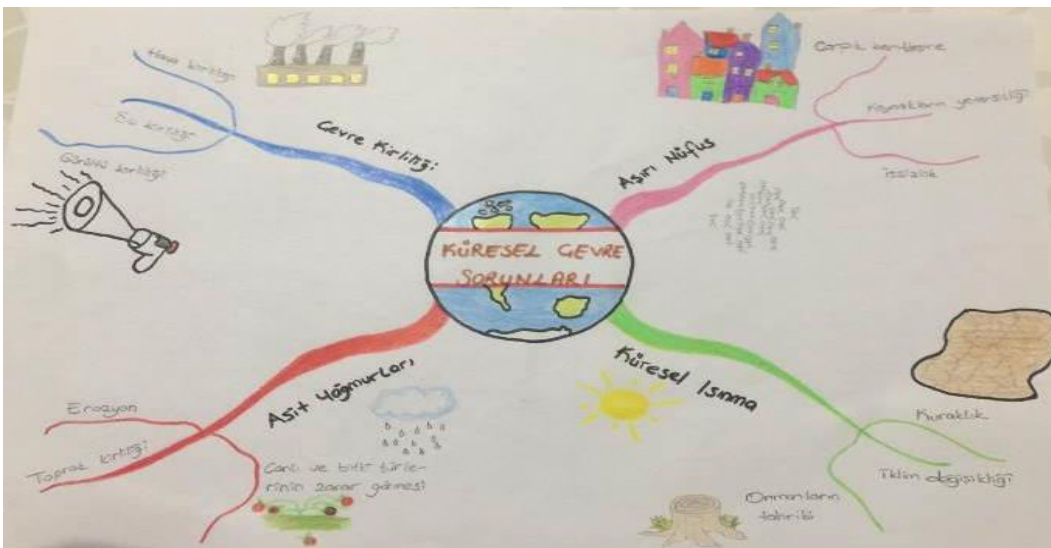
- ✓ Yakın çevrenizde meydana gelen çevre sorunları mı yoksa dünyanın herhangi bir yerinde olan çevresel sorunlar mı sizin için daha önemlidir?
- ✓ Yaşanan çevre sorunlarının ortaya çıkmasını engellemek mümkün müdür?
- ✓ Çevre sorunlarının ortaya çıkmasını önlemeye yönelik çözüm önerileriniz neler olurdu?

Görüşme soruları hazırlanmadan önce ilgili literatür taranmış ve uzman görüşü de alınarak son hali verilmiştir. Öncelikle araştırmacı tarafından içerik analizi yapılarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerinde var olan çevre sorunları ve yarı yapılandırılmış sorulara verdikleri cevaplar tablolastırılmıştır. İçerik analizi, elde edilen verilerin daha derinlemesine incelenmesi, kavram ve temalara ulaşılması amacıyla kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmacının ardından araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla eğitim alanından iki uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Miles ve Huberman’ın 1994 yılında geliştirdiği güvenilirlik formülü (Güvenirlilik= Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı) kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzman değerlendirmeleri arasındaki güvenilirlik katsayısının 0,70’in üzerinde olduğu çalışmalar güvenilir olarak kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Bu çalışmada ise güvenilirlik katsayısı 0,926 olarak belirlenmiştir.

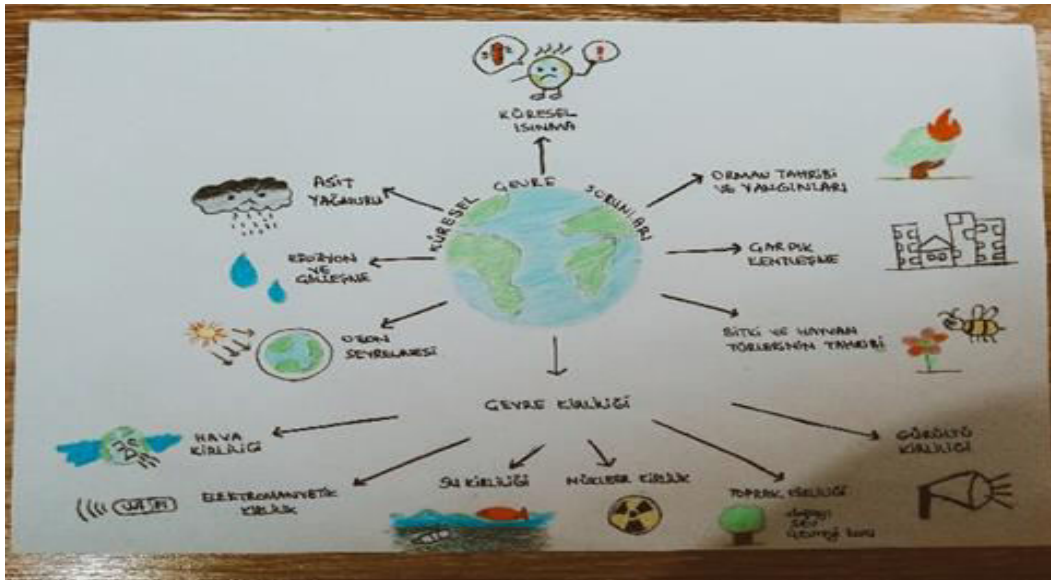
Araştırmanın desteklenmesi ve öğretmen adaylarının görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla gerekli yerlerde doğrudan alıntılar yapılmıştır. Araştırmada yer alan katılımcıların kimliklerinin gizliliği önemli olduğu için her bir öğretmen adayı “SBÖ1, SBÖ2...” şeklinde kodlanmıştır.

3. BULGULAR

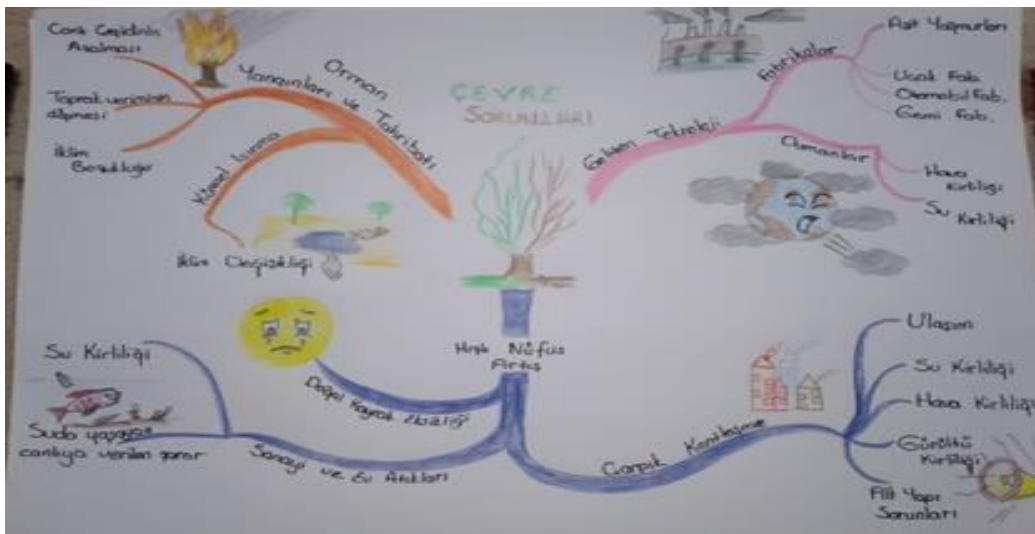
Araştırmada öncelikle “Öğretmen adaylarının zihin haritasına yansıyan en önemli çevre sorunları nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına verilen A4 boyutundaki kağıtlara çizdikleri zihin haritalarından örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1. SBÖ2'nin Çizdiği Küresel Çevre Sorunları Zihin Haritası

Şekil 2. SBÖ12'nin Çizdiği Küresel Çevre Sorunları Zihin Haritası

Şekil 3. SBÖ 20'nin Çizdiği Küresel Çevre Sorunları Zihin Haritası

Tablo 1'de çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çizdikleri zihin haritalarında en çok ifade edilen küresel çevre sorunlarının frekans ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Zihin Haritalarında İfade Ettikleri En Önemli Küresel Çevre Sorunları

Küresel Çevre Sorunları	f	%	
Çevre kirliliği	Toprak kirliliği	26	8,39
	Su kirliliği	25	8,06
	Hava kirliliği	28	9,03
	Gürültü	21	6,77
	Nükleer kirlilik	12	3,87
	Elektromanyetik kirlilik	9	2,90
	Işık kirliliği	4	1,29
	Görüntü kirliliği	1	0,32
Doğal çevre sorunları	Küresel ısınma	21	6,77
	İklim değişikliği	11	3,54
	Erozyon	15	4,84
	Çölleşme	13	4,19
	Kuraklık	6	1,96
	Asit yağmurları	4	1,29
	Ozon tabakasının incelmesi	18	5,81
	Seller	2	0,65
	Buzulların erimesi	4	1,29
	Atıklar	7	2,26
	Orman yangınları	22	7,10
	Biyçeşitliliğin azalması	19	6,13
	Deprem	1	0,32
	Heyelan	1	0,32
	Volkanizma	1	0,32
Tsunami	1	0,32	

Beşeri çevre sorunları	Çarpık kentleşme	17	5,48
	Atıklar	7	2,26
	Hızlı nüfus artışı	3	0,97
	Savaşlar	1	0,32
	Terör	1	0,32
	Doğal kaynakların tükenmesi	6	1,94
Biyolojik afetler	Covid-19	1	0,32
	Kuş gribi	1	0,32
	Domuz gribi	1	0,32
Toplam		310	100

Tablo 1 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerinde birbirinden farklı 30 tane küresel çevre sorunu belirlemiştir. Öğretmen adaylarının en çok zihin haritalarında yazmış oldukları çevre sorunları 28 frekans (%9,03) ile hava kirliliği, 26 frekans (%8,39) ile toprak kirliliği, 25 frekans (%8,06) ile su kirliliği, 22 frekans (%7,10) ile orman tahribi/yanınları, 21 frekans (%6,77) ile gürültü ve küresel ısınma olmuştur. Bu sorunları biyoçeşitliliğin azalması 19 frekans (%6,13) ile, ozon tabakasının incilmesi 18 frekans (%5,81) ile, çarpık kentleşme 17 frekans (%5,48) ile, erozyon 15 frekans (%4,84) ile takip etmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından çizilen zihin haritalarında sadece bir kez kullanılan sorunlar biyolojik afetler, savaşlar, terör, görüntü kirliliği, doğal afetlerden deprem, heyelan, volkanizma ve tsunami olmuştur.

Çalışmanın ikinci alt problemde öğretmen adaylarına “Çevrenizde meydana gelen çevre sorunları mı yoksa dünyanın herhangi bir yerinde olan çevre sorunları mı sizin için daha önemlidir?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya yönelik öğretmen adaylarının algılarına ilişkin bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. “Çevrenizde mi yoksa dünyanın herhangi bir yerinde mi meydana gelen çevre sorunları daha önemlidir?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımı

	f	%
Çevremde meydana gelen çevre sorunları	3	10,35
Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen çevre sorunları	26	89,65
Toplam	29	100

Öğretmen adaylarının 26’sı (%89,65’i) dünyanın neresinde olursa olsun yaşanacak çevre problemlerinin herkesi etkileyeceğini belirtmiştir. 3 öğretmen adayı ise çevresinde meydana gelecek çevre problemlerinin kendilerini daha çok etkileyeceğini, farklı yarımkürelerde ya da farklı kıtalarda oluşabilecek çevre sorunlarının kendilerini çok fazla etkilemeyeceğini ifade etmiştir. Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik ifadelerinden örneklere aşağıda bulunmaktadır.

SBÖ12: *Fosil yakıtlardan olan kömür üretiminin yaklaşık yarısını Çin sanayisinde kullanmaktadır. Bu sanayi tesislerinden çıkan zararlı gazlar atmosferi kirletmekte, bu kirlilik rüzgarlar aracılığıyla diğer ülkeleri de etkilemektedir.*

SBÖ17: *Avustralya’da meydana gelen orman yangınlarında ekolojik denge bozulmuştur. Sadece dünyanın akciğerleri yanmamış aynı zamanda orada yaşayan canlılarda zarar görmüştür. Tıpkı ülkemizde yaşanan orman yangınları gibi. Bu tür felaketlere duyarsız kalmak mümkün değildir.*

SBÖ5: *Çevremde meydana gelen çevre sorunları beni daha çok etkilemektedir.*

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının söylemlerinden hareketle çevre sorunlarının küresel olduğu, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen çevresel sorunların ekosistemi dolayısıyla da o çevrede yaşama tutunan bütün canlıları etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Ben merkezietçi düşünce yapısına sahip olan bireylerde ise ekolojik vatandaşlık bilincinin oluşmadığı, küresel çevre sorunlarına karşı duyarsızlaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü alt problemini oluşturan “Yaşanan çevre sorunlarının ortaya çıkmasını engellemek mümkün müdür?” “Eğer mümkünse çözüm önerileriniz neler olurdu?” sorularına öğretmen adaylarının verdiği cevaplar Tablo 3’te ve Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 3. “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkmasını Engellemek Mümkün Müdür?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımı

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasını engellemek mümkün mü?	f	%
Kısmen, evet	25	86,21
Hayır	4	13,79
Toplam	29	100

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından 4’ü insanın olduğu yerde çevre sorunlarının bitmeyeceğini belirterek çevre sorunlarının ortaya çıkmasını engellemenin mümkün olmayacağını ileri sürmüştür. 25 öğretmen adayı ise çevre sorunlarının ortaya çıkmasının kısmen de olsa azaltılabileceği yönünde görüş belirtmiştir.

SBÖ1: *Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında doğal olarak meydana gelen afetler bir sebep olarak gösterilse de oluşan çevre sorunlarının etki derecesinin fazlalaşmasındaki temel sebep insandır. Çevre sorunları çözülemeyecek boyutlara ulaştığı için ve temelinde insan olduğu için ortaya çıkmasını engelleyemeyiz.*

SBÖ5: *Olumsuz davranışların ortadan kaldırılmasında eğitim çok önemlidir. Eğer biz ailelere, çocuklara doğru bir çevre eğitimi verirsek, sorunların ortaya çıkmasını engelleyebiliriz.*

Tablo 4. “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkmasını Nasıl Engelleyebiliriz?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımı

Çözüm önerileri	f	%
Eğitim yoluyla	17	27,4
Sosyal medya/TV/internet yoluyla bilinçlendirme	11	17,7
Konferans, sempozyum	5	8,1
Aile	20	32,3
Belgeseller	7	11,3
Çizgi filmler/animasyonlar	2	3,2
Toplam	62	100

Sosyal bilgiler öğretmen adayları çevre sorunlarının ortaya çıkmasının kısmen de olsa önlenebileceği görüşünde olan öğretmen adaylarının ileri sürdüğü çözüm önerilerinin %32,3’ü ailede verilecek eğitim yoluyla küçük yaşta çocukların çevreye karşı bilinçlendirilebileceğini, bunun nedeni olarak da çocukların küçük yaşlarda ailesini rol model olarak aldıklarını ileri sürmektedir. Eğitim yoluyla önlenebileceği görüşü %27,4 ile ikinci sırada, sosyal medya/ TV/ internet yoluyla bilinçlendirme %17,7 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bunların dışında öğretmen adayları belgeseller, çizgi filmler/animasyonlar ile konferans, sempozyum yoluyla da çevre sorunları konusunda insanların bilinçlenebileceklerini belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının soruya verdikleri cevaplardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

SBÖ7: *Çocuklardan önce büyüklerin bu konuda bilinçlenmesi gerekiyor. Bunu da TV’de yayınlanacak programlar, belgeseller yoluyla yapabiliriz. Eğer büyükler bilinçlenirse çevrede yaşanacak olumsuzluklar da en aza indirgenmiş olacaktır.*

SBÖ19: *Çocukların eğitimi çok önemli. Bu eğitimi verirken uygulamalı eğitimlerin verilmesi, çocukların anlayacağı dilde eğitici animasyonlara yer verilmesi onların dikkatini daha çok çekecektir.*

Geleceğe bırakabileceğimiz en önemli mirasımızın yaşanabilir bir çevre olması dolayısıyla bireylerin çevreye yönelik alacağı eğitim, onların bilinçlenmesi üzerinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yanıtlarının temelinde çevre farkındalıklarını artıracak iyi bir çevre eğitimi yatmaktadır. Bu eğitimin de örgün eğitim kurumları, medya, konferans ve sempozyumlar yoluyla olacağı konusunda görüş bildirmişlerdir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çizdikleri zihin haritalarında en sık ifade edilen küresel çevre sorunları incelenmiştir. Öğretmen adaylarından alınan veriler doğrultusunda zihin haritalarında en çok tekrarlanan çevre sorunları hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, orman tahribi/yangınları, gürültü ve küresel ısınma olmuştur. Aydın (2010); Demirbaş ve Pektaş (2009); Oğuz, Çakıcı ve Kavas (2011); Yılmaz ve Gültekin (2012)’in yaptıkları çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öztürk ve Öztürk (2015)’ün çalışmasında benzer başlıklar bulunmakla birlikte en çok ifade edilen çevre sorunları doğal kaynakların aşırı kullanımı, radyoaktif kirlilik ve iklim değişikliği olmuştur. Alım (2014)’ın sınıf öğretmenliği öğrencileri ile yaptığı çalışmada küresel ısınma, terör, savaşlar ve küreselleşme en sık ifade edilen çevre sorunları arasında yer almaktadır.

Araştırma ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dünyanın neresinde olursa olsun oluşacak çevre sorunlarına karşı duyarlı oldukları tespit edilmiştir. Aydın (2010); Aydın ve Çepni (2010); Şeyihoğlu, Sever ve Özmen (2018); Yılmaz ve Gültekin (2012)’nin araştırmalarında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın aksine Fettahlıoğlu (2018)’nin yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının yakın çevrelerinde meydana gelen sorunlarla daha çok ilgilendikleri; küresel çevre sorunlarını çok algılamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Karadağ ve Acar (2018), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına dair yüksek düzeyde farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşırken; Kahyaoglu ve Özgen (2011) öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik orta düzeyde farkındalığa sahip olduklarını saptamıştır.

Öğretmen adaylarına çevre sorunlarının ortaya çıkmasını engellemenin mümkün olup olmadığı sorulmuş ve öğretmen adaylarının %86’sı kısmen de olsa engellenebileceğini ancak tamamen sebepleri ortadan kaldırmanın mümkün olamayacağını ifade etmişlerdir. Kısmen de olsa engellenebileceği düşüncesinde olan öğrencilere çözüm önerilerinin ne olabileceği sorusu sorulmuştur. Sosyal bilgiler öğretmen adayları eğitim yoluyla öğrencilerin çevreye daha duyarlı hale gelebilecekleri, ancak bu eğitimlerin teorik olmaktan çıkartılıp uygulamaya yönelik olmasının daha doğru olacağı yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adayları aynı zamanda ebeveynlere verilecek eğitimin de oldukça önemli olduğunu çünkü küçük yaşta çocukların büyüklerini rol model olarak aldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda sosyal medya/ TV / internet yoluyla da çevre bilincinin oluşacağı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuca benzer şekilde Aydın (2010) insanların çevre konusunda bilinçlenmesinden etkili grubun eğitimciler olduğu; çevre konusunda bilinçlenmede en çok TV ve radyoların katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Dalelo (2009) yapmış olduğu çalışmada eğitimcilerin çevre bilincinin oluşmasında çok önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır. Alım (2014); Öztürk ve Öztürk (2015) çevre sorunlarının çözümünde en etkili grubun

sivil toplum kuruluşları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Özata Yücel ve Özkan (2018) yaptığı çalışmada çevre sorunlarına yönelik algı düzeylerinin aldıkları derslere rağmen yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Nitekim Gültekin, Yılmaz ve Dal (2008)'in yapmış olduğu çalışmada da -sürdürülebilir kalkınma konusunda eğitimin yetersiz kaldığı görüşüyle benzeşmektedir. Bülbül ve Yılmaz'ın 2018 yılında yaptıkları çalışmada çevre eğitiminin bireyleri bilinçlendirme, bilgili kılma, çevreye duyarlı ve sorumlu kişiler yetiştirme rolünün olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmada elde edilen bulgular dikkate alınarak çevre eğitiminde uygulamaya yönelik eğitimlerin ağırlıklı olarak yapılması, çocukların çevre konusundaki bilinç düzeylerine arttıracaktır. Bu sebeple eğitimin her kademesinde verilen çevre eğitimini içeren öğretim programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve uygulamalı eğitime yönelik düzenlemelerin yapılması önerilmektedir. Öğretmen adaylarının küresel çevre sorunlarına yönelik duyarlılıkları üzerine farklı programlarda farklı teknikler kullanılarak araştırmalar yapılabilir. Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik duyarlılıklarını artıracak proje, seminer, konferans gibi etkinlikler düzenlenerek yapılacak bu etkinliklere öğretmen adaylarının katılımı mutlaka sağlanmalıdır. Çevre eğitimi sadece resmi eğitim kurumlarında kalmamalı, toplumdaki her bireyin ekolojik vatandaşlık bilincine ulaşabilmesi amacıyla çevre eğitimleri yaygınlaşmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, G. (2007). Küresel çevre sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 43-54.
- Aksoy, B., & Koç, H. (2012). Türkiye'de öğrenim gören lisans öğrencilerinin zihin haritasında Avrupa birliği algısı (Ankara ili örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 42(196), 107-123.
- Alım, M. (2014). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin çevreye yönelik bilgileri ve tutumları (Atatürk Üniversitesi Örneği). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (31), 23-36. doi: 10.17295/dcd.72508
- Aydın, F. (2010). Coğrafya öğretmen adaylarının çevre sorunları ve çevre eğitimi hakkındaki görüşleri (Gazi Üniversitesi Örneği). *International Online Journal of Educational Sciences (IOJES)*, 2(3), 818-839.
- Aydın, F. & Çepni, O. (2010). University students attitudes towards environmental problems: A case study from Turkey. *International Journal of Physical Sciences*, 5(17), 2715-2720.
- Aydın, F., & Güngördü, E. (2016). *Coğrafya eğitiminde özel öğretim yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Aydın, F. ve Kaya, H. (2011). Secondary education students' thoughts and behaviours towards environment (Karabük Sample-Turkey). *American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental*, 10(2), 248-256.
- Baktır, E. (2009). *Zihin haritası*, Teknolojik ve Kurumsal İşbirliği Merkezi, TEKİM.
- Bednarz, S. W. (1994). *Geography for Life: National geography standards, 1994*. National Geographic Society..
- Buzan, T. ve Buzan, B. (2015). *Zihin haritaları yaratıcılığınızı ortaya çıkarır hafızanızı güçlendirir hayatınızı değiştirir* (4. bs., G. Tercanlı, Çev.) Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bülbül, Y., & Yılmaz, A. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre, çevre eğitim ve çevresel vatandaşlık kavramlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), 165-183.
- Creswell, J. W. (2013). Steps in conducting a scholarly mixed methods study. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1047&context=dberspeakers> adresinden 04 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Dalelo, A. (2009). Efforts to empower teachers to ethiopia to address local environmental problems: achievements and limitations. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 18(3), 221-226.
- De Blij, H. (2019). *Coğrafya neden önemlidir: Hiç olmadığı kadar*. Hece Yayınları ve Dergileri.
- Demirbaş, M., & Pektaş, H. M. (2009). İlköğretim öğrencilerinin çevre sorunu ile ilişkili temel kavramları gerçekleştirme düzeyleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 3(2), 195-211.
- Fettahioğlu, P. (2018). Algılanan çevresel sorunların çevre okuryazarlık düzeyine göre analizi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 404-425.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1997). *Toprak kirliliği*. Ankara: Barok Yayınları
- Gültekin, M., Yılmaz, F., ve Dal, S. (2008). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre eğitimine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri: Anadolu üniversitesi örneği. VIII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2-4 Mayıs 2008

- Kahyaoglu, M., & Özgen, N. (2012). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(2), 171-185.
- Karadağ, Y., & Acar, F. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 4(1), 62-78.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım.
- Köşker, N. (2019). Öğretmen adaylarının zihin/taslak haritalarına göre Türkiye'nin çevresindeki ülkeler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 324-358.
- Kurt, Konakoğlu, S. S. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Konularında Farkındalık, Bilinç ve Duyarlılık Seviyesinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma: Amasya Üniversitesi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 11(2): 130- 141. <https://doi.org/10.29048/makufed.718232>.
- Miles, M. B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Oğuz, D., Çakıcı, I. & Kavas, S. (2011). Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 34-39.
- Özer, U. (1993). *Yükseköğretimde çevre için eğitim çevre eğitimi*. Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2000). *Coğrafya: geçmiş kavramlar coğrafyacılar*. Çantay Kitabevi.
- Öztürk, T., & Öztürk, F. Z. (2015). Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri ordu üniversitesi örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(33), 115-132.
- Sudas, İ. ve Gökten, C. (2012). Cognitive maps of Europe: Geographical knowledge of Turkish geography students, *European Journal of Geography*.3(1), 41-56.
- Şeyihoğlu, A., Sever, R., & Özmen, F. (2018). Sosyal bilgiler ve coğrafya öğretmen adaylarının zihin haritalarında günümüz dünya sorunları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 1-15.
- Taş, H.İ. (2003). Zihinsel haritalama ve öğrencilerin zihni haritalarını geliştirme yolları, *Marmara Coğrafya Dergisi* 8,1-18.
- Titiz, M. T. (1995). Çevre sorunları mı? Yoksa çevrede kristalleşen sorunlar mı? *Yeni Türkiye Dergisi*, 1- 2(5), 53-57
- Topbaş, M. T., Brohi, A. R. ve Karaman, M. R. (1998). *Çevre kirliliği*. T.C. Çevre Bakanlığı, 340.
- Tuan, Y. (1975). Images and mental maps. *Annals of the Association of American Geographers*. 65(2), 205-213.
- Tucker, J. M., Armstrong, G. R. ve Massad, V. J. (2010). Profiling a mind map user: A descriptive appraisal. *Journal of Instructional Pedagogies*, 2. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1056389.pdf> adresinden 07/12/2021 tarihinde erişildi.
- Tunçel, H. (2002). Türk öğrencilerin zihin haritalarında İslam ülkeleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 83-103.
- Türkü, A. S. (1998). *Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci*. Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir, 165-181.
- Ünder, H. (1996). *Çevre felsefesi-etik ve metafizik görüşler*. Doruk Yayıncılık.
- Yalçınkaya, E. (2012). İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin çevre sorunları farkındalık düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (25), 137-151.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F., & Gültekin, M. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının çevre sorunları bağlamında öğrenim gördükleri programa ilişkin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 120-132.
- Yücel, E. Ö., & Özkan, M. (2018). Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunları Algılarındaki Değişimin İncelenmesi: Kocaeli Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44), 146-160.

Muhammed b. Abdulvehhab’ın Düşüncesinde Şirk Tekfir İlişkisi

The Relationship Between Shirk an Takfir in Muhhammad b. Abdulwahhab’s Thought

Mehmet ÖZEL ¹

¹ Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Modernlik öncesi bir ıslah hareketi olarak kabul edilen Vehhabilik, şüphesiz son iki buçuk asır boyunca İslam dünyasını, özellikle Arap coğrafyasını büyük oranda etkilemiştir. Söz konusu etkileme, bu gün de halen etkilemeye devam etmekte, Selefilik adı altında birçok coğrafyada yayılma göstermektedir. Kendilerini muvahhid ve ehli tevhid olarak niteleyen bu hareketin en önemli öncüsü Muhammed b. Abdulvehhab’dır. Yeni bir mezhep görüntüsü veren yapı, kendilerini bir mezhep olarak görmemekte, zaten var olan Selefilik mezhebini yenileyen bir tecdit (yenilik) hareketi olarak nitelemektedirler.

Kendilerini bir tecdit hareketi olarak niteleyen bu hareketin en çok öne çıktığı hususiyetlerden biri şüphesiz tekfir anlayışlarıdır. Tekfirci olarak kabul edilen Haricilerle benzerlik kurulduğu için, kendilerine harici de denmektedir. Şüphesiz tekfir ve harici gibi nitelemeler; Vehhabilik karşıtı akımların görüşleridir. Vehhabiler böyle bir nitelemeyi reddetmektedirler.

Bu çalışmada, Muhammed b. Abdulvehhab’ın şirk ve tekfir kavramlarına nasıl bir anlam yüklediğini irdelemeye ve bu kavramların İbn Abdulvehhab’ın çalışmalarında nasıl bir anlam kazandığını anlamaya çalışacağız. Vehhabilerin bu kavramla özdeşleşmelerinin sebeplerini de bu bağlamda irdedeceğiz. Girişte çalışmanın önemini ve Vehhabilik ve Muhammed b. Abdulvehhab’ın İslam düşüncesi açısından önemini, sonrasında ise; tekfir şirk kavramlarını, nasıl yeniden ve İslam düşünce geleneğinde farklı bir şekilde yorumladığını anlamaya çalışacağız.

Anahtar Kavramlar: Muhammed b. Abdulvehhab, Vehhabilik, Tekfir, Şirk

ABSTRACT

Considered a pre-modernist reform movement, Wahhabism has undoubtedly greatly influenced the Islamic world, especially the Arab geography, over the past two and a half centuries. The influence in question still continues to influence today and is spreading in many geographies under the name of Salafism. Muhammad b, the most important pioneer of this movement, who calls himself muvahhid and ahli Tawhid. It is Abdulvehhab. The structure that gives the image of a new sect does not consider itself to be a sect, they describe it as an innovation movement that renews the already existing Salafism sect.

One of the most prominent aspects of this movement, which calls itself a takdit movement, is undoubtedly their understanding of takfir. Since a similarity has been established with Outsiders who are considered Takfirists, they are also called external. Undoubtedly, such qualities as takfir and islam are the views of anti-Wahhabism movements. Wahhabis reject such a qualification.

In this study, We will try to examine how Muhammad b. Abdulwahab gave meaning to the concepts of shirk and takfir and to understand how these concepts gained meaning in Ibn Abdulwehhab's work. We will also examine the reasons why wahhabis identify with this concept in this context.

Keywords: Muhammad b. Abdulvahhab, Wahhabism, Takfir, Shirk

1. GİRİŞ

Vehhabilik hareketi asrımızda büyük tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Modern çağ öncesi bir hareket olan Vehhabilik bir dini tecdit hareketi olarak kabul edilmekle beraber, modern dönem İslamî ve Selefi hareketlerden farklı özelliklere sahip bir harekettir. (Fazlurrahman, 2014: 272-278) Suudi Arabistan’ın resmi mezhebi olması, ilk günden beri siyasi bir destekle beraber yürüyor olması bu hareketin en önemli özelliklerindedir. Diğer Selefi hareketler gibi sömürge karşıtlığı gibi bir rol üstlenmiş olsa da, özellikle ihvan gibi modern Selefi hareketlerin, devlet gibi siyasal bir gücün desteği bir yana, bu gibi yapıların tam karşısında konumlanması önemli farkların başında gelmektedir.

Birçok tartışmanın tam merkezinde yer alan Muhammed b. Abdulvehhab ise fikirleri ve yazdığı risaleleri ile bu harekete yön vermiştir. Müntesipleri tarafından müceddid, Şeyhu’l-İslam, asrın müceddidi gibi ünvanlarla nitelenen İbn Abdulvehhab, şüphesiz farklı bir din yorumu geliştirmiştir. Söz konusu yorum büyük oranda tepki toplamış olsa da aslına bakılırsa İbn Teymiyye’nin güçlü ilmi kişiliğinden aldığı destek, İslam toplumunun içinde bulunduğu kriz, hareketin yayıldığı bölge olan Necid’in gözden uzak, çetin coğrafi şartlara sahip bir bölge olması, ortaya çıktığı dönemde Osmanlı İmparatorluğunun çok büyük sorunlarla uğraşması gibi sebeplerden olsa gerek hızlı sayılabilecek bir şekilde yayılmıştır. (Ecer, 2001: 51-58; Kurşun, 1998:17-23; Güner, 2013: 59-76; Büyükkara, 2013: 20-29)

Hareketin öncüsü olan Muhammed b. Abdulevvab, (1115/ 1703) yılında Necid’de bulunan Uyeyne’de dünyaya gelmiştir. Babası Uyeyne’de kadılık yapmaktadır. Küçük yaşta Hadis ve Fıkıh eğitimi almış, daha sonra gençliğinde Basra, Bağdat, Kum, Halep, Dımaşk gibi bölgeleri gezdiği bazı kaynaklardan rivayet edilmektedir. İbn Abdulvehhab,

daha sonra Necid bölgesindeki Hureymila'ya dönmüştür. Gittiği yerlerde fikirlerinden dolayı büyük tepki toplamış, çoğu zaman bulunduğu yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Babasının tepkisinden çekindiği için fikirlerini yüksek sesle dillendirmediği de rivayet edilir. Bulunduğu yerlerde resmi bir vasfı olmasa da, kendini şeriatı uygulayacak merci olarak görmüş, bir kısım suçluların cezalarını infaz ettiği söylenmektedir. Babasının 1740 yılında vefatından sonra, fikirlerini daha yüksek sesle dillendirmiş, etrafında önemli sayıda taraftar toplamıştır. Çevreden gelen tepkiler üzerine Uyeyne emiri tarafından Uyeyne'den sürülmüştür. Daha sonra 1444 yılında Der'iye'ye gitmiş ve burada emir Muhammed b. Suud (ö. 1189/1765) ile antlaşma yapmıştır. Bu antlaşmaya göre Muhammed b. Abdulvehhab, İbn Suud'un aldığı vergi ve harçlara karışmayacak, bunun karşılığında ise emirin desteğini alacaktır. İbn Abdulvehhab, Emir İbni Suud'un bölgede yayılmasına destek olacak ve ikisi, beraber hareket edeceklerdir. Söz konusu antlaşmadan sonra bölgedeki kabilelere sürekli akınlar düzenlenmiş ve bölge, kısa sürede Suud ailesinin yönetimine girmiştir. İbn Abdulvehhab (ö. 1206/ 1792) yılında vefat ettiğinde, Necid ve Ahsa bölgeleri büyük oranda ele geçirilmiş, sonrasında ise; Suriye, Irak ve Hicaz bölgelerine seferler düzenlenmiştir. (Kurşun, 1998: 24-28; Güner, 2013: 106-135; Büyükkara, 2013: 211-34)

İbn Abdulvehhab, ilmi kişiliğinden çok, aksiyoner kişiliği ile ön plana çıkmıştır. Güçlü bir vaiz, aynı zamanda karizmatik ve ısrarcı kişiliği ile de ses getirmiştir. Bu dönemde "*Kitabu't- Tevhid*" adıyla yazdığı risalesi ele geçirilen kabilelerde ders kitabı olarak okutulmuş ve söz konusu risaleye sonradan onlarca şerh yazılmıştır. Risale tarzında yazılan eserlerin yanında Hadis mecmuası şeklinde yazdığı eserleri de bulunmaktadır. Söz konusu risaleler, özelde Suudî Arabistan'da ve diğer Arap ülkelerinde defalarca basılmış ve bunlara çok fazla şerhler yazılmıştır.

Hareket, İslam dünyasında çok fazla etkide bulunmuş ve hala etkilemeye ve yayılmaya devam etmektedir. Bu anlamda yayımcı politikalar, Selefilik ve Ehl-i Sünnet adı altında yapılmaktadır. İslam dünyasında savaşın yaşandığı birçok bölgede varlık gösterdikleri de görülmektedir. Ayrıca son dönemde Arap baharıyla beraber yaşanan darbelerde rol üstlendikleri de bilinen bir gerçektir. Vehhabî Selefî söylem tüm bu etkileri ile önemli ölçüde tartışma konusu olmuş, özellikle itikadî söylemleri yönüyle dikkat çekmiştir. (Ecer, 2001: 64-97; Büyükkara, 2013: 201-240) Ortaya çıktığı ilk andan itibaren tekfirci kimliği ile ön plana çıkan hareketin tekfir nasıl bir anlam yüklediği kanaatimizce büyük önem taşımaktadır.

Hareketin öncüsü kabul edilen Muhammed bin Abdulvehhab'ın tekfir kavramına yüklediği anlam söz konusu hareketin yerleşmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Bir ilim adamı olmaktan çok, bir aksiyon adamı olan İbn Abdulvehhab, her fırsatta Selef âlimlerinin yolunda olduğuna söylemesine rağmen, tekfirle bu şekilde yan yana anılması bazı soruları sormayı da zorunlu kılmaktadır. Tekfir konusunda geleneksel ulemadan farklı düşünmediğini söylemesine rağmen, bu bakış açısının gelişmesine ve Vehhabî söylemin bir şekilde tekfirci bir zihin dünyası geliştirmesine yol açan sebepleri irdelemek büyük önem taşımaktadır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu sorulara cevap bulmaya, İbn Abdulvehhab'ın tekfir anlayışına gelenekten farklı olarak nasıl bir anlayış geliştirdiğini anlamaya çalışacağız.

2. MUHAMMED BİN ABDUVEHHAB'A GÖRE TEKFİR

Kendini Müslüman olarak addeden birini kâfir olarak nitelemek anlamına gelen, tevhid kavramı kapsamında İslam Kelam düşüncesinde etrafında büyük tartışmaların yaşandığı bir kavramdır. (Yavuz, 2019: 40/350) İlk olarak Harici hareketi ile ön plana çıkan tekfircilik, Kelam açısından; büyük günah, iman mahiyeti, iman- amel ilişkisi bağlamında tartışılmıştır. Bu konular bağlamında, Harici söylemin tam karşısında; imanı dilin ikrarı olarak tanımlayan Kerramiyye ve Mürcie gibi uç mezhepler de ortaya çıkmıştır. İmanın marifetten ibaret olduğunu kabul eden bu mezheplerin yanında; iman amelden ayrı olmadığını savunan ve büyük günah işlemenin iman azalmasına sebep olduğu görüşünde olan Selefilik ve Mu'tezile gibi görüşler de söz konusu konuları büyük günah bağlamında ele almışlardır. İmanın ikrar ve tasdikten ibaret olduğunu, büyük günahların imanı eksiltmediğini, iman ve amelin birbiriyle bağlantısı olsa da farklı şeyler olduğunu savunan Ehl-i Sünnet kelimcileri de konuyu büyük günah bağlamında ele aldığı veya tekfirden kaçınmak için böyle bir yolu tercih ettikleri görülür. (Mâturidî, 2009: 487-492; Sâbûnî, 2000: 87-88; Eş'arî, 1987: 154-155)

Bağlam itibarıyla birçok konuyla bağlantılı olan tekfir, uç görüşler dışında genel itibarıyla reddedilmiştir. Bu anlamda Hz. Peygamber'in gerek uygulamalarında, gerekse hadislerinde tekfiri hoş görmediği açıkça ortadadır. (Yavuz, 2019: 40/ 352-353) Kanaatimizce niyet sorgulaması gibi bir anlam içeren tekfircilik aynı zamanda din ve vicdan hürriyetini tehdit eden bir tehlikedir. İmanda tasdik kavramını ön plana çıkaran, tasdiki de gönülden, içten gelerek kabullenme (Mâturidî, 2009: 495-496; Sinanoğlu, 2000: 22/213) olarak tanımlayan bir dinin mensuplarının, vicdan hürriyetini tehdit eden bir niyet okumayı hoş karşılamayacakları açıkça ortadadır. Bu açıdan Ehl-i Sünnet kelimcileri tekfiri hoş karşılamadıkları gibi şiddetle reddetmişlerdir. (Yavuz, 2019: 4/352-353)

Kendilerini Ehl-i Sünneti hassa olarak niteleyen ve ilkesel olarak Kelam yöntemini reddeden Vehhabîler de aslına bakılırsa tekfiri reddetmektedirler. Ancak gerek sahip oldukları ulûhiyet anlayışları, gerekse iman amel ilişkisi etrafındaki görüşleri, ameli imandan bir cüz saymaları ve şirk kavramına yükledikleri anlam bir anlamda tekfiri zorunlu kılmaktadır. (İbn Abdulvehhab, 2019: 119-126) Ayrıca Vehhabî hareketin ilk dönemlerden itibaren

Müslüman kabilelere savaş açmaları, Osmanlı İmparatorluğu ile 250 (1744-1920) yıla yakın süren savaşları da söz konusu tekfir karşıtlığı söyleminin sağlam temellere dayanmadığını göstermektedir.

İbn Abdulvehhab'ın gerek iman amel münasebeti gerekse tekfir konusuna bakışına gelince, amelin imandan bir cüz olduğunu savunmaktadır. İman amle münasebeti bağlamında söyle demektedir: "İmanın, dil ile ikrar, İslam'ın gerekleri ile amel etmek ve kalp ile itikat etmek olduğunu kabul ederim. İman; itaat ile artar, ma'siyet ile azalır ve yetmiş küsur şubedir ki en üstünü kelime-i şهادet, en küçüğü ise eza verecek şeyleri yoldan atmaktır. Emri bi'l-ma'ruf ve'n- nehy anil munkerin İslam şeriatının farz kıldığı gibi her mü'mine vacip olduğuna iman ederim." (İbn Abdulvehhab, 2016: 211-287)

İbn Abdulvehhab'ın iman amel münasebetini ele aldığı bu pasajda İslam'ın gerekleri ile amel etmenin iman gereği sayıldığı görülmektedir. Vehhabî âlimler, ameli iman bir gereği saymanın selef ulemasının görüşü olduğunu ve aksini iddia edenlerin selef yolundan ayrılarak, te'vil yaptıklarını ve bid'ate düştüklerini söyler. (el-Useymin, 1415h: 3/170-175; İbn Baz, 2001: 26) Ayrıca bir kısım Vehhabî ulema ise her büyük günahın küfür sebebi olmadığını ancak namazın terkinin kişinin küfre girmesine sebep olduğunu söylemişlerdir. (el- Useymin, 1415h: 3/82-83)

İbn Abdulvehhab, kendisinin Ehl-i Sünnet itikadına mensup olduğunu, dolayısıyla Ehl-i Sünnet itikadının tekfiri reddettiğini söyle ifade etmektedir: "Biz Allah indinde mü'min olanın küfrüne, kâfir olanın imanına karar vermeyiz. Aksine kâfirin kâfir, mü'minin mü'min olduğunu kabul ederiz. Çünkü İslam âlimleri ehli kıblenin tekfir edilemeyeceğini söylemişlerdir. Ancak Allah ve Rasulü'nün açıkça söylediklerinin yalanlanmasını küfür addederiz, cehalet bu gibi konularda mazeret değildir." (İbn Abdulvehhab, trs.: 58- 60)

İbn Abdulvehhab kendi tekfir anlayışı ile ilgili bir başka yerde ise şöyle demektedir: "Hz. Peygamber'in haber verdikleri dışında hiçbir Mü'min'in cennetlik ya da cehennemlik olduğuna şahitlik edemem. Aynı şekilde hiçbir Mü'mini günahından dolayı tekfir etmem ve onu İslam dairesinin dışına çıkarmam." (İbn Abdulvehhab, 2016: 268)

İbn Abdulvehhab'ın yukarıdaki görüşlerine bakıldığı zaman, ilkesel olarak tekfiri karşı olduğu görülür. Burada İslam âlimlerinin görüşlerini önemseydiğini de ifade etmektedir. Ancak kâfirin küfrünü, mü'minin imanını kabul ettiğini söylemesi muvalat ve muadat ilkesi ile ilgili bir söylemdir. Zira İbn Abdulvehhab'a göre, küfre düştüğü belli olan veya şirke düşen kimseyi tekfir etmemek de küfürdür. Bir kimsenin açıkça şirke düşen birini tekfir etmeyip, mü'min olarak kabul etmesi ve onunla dostluk kurması inkâr olmaktadır. Bu ise Vehhabî söylemin temel itikad ilkelerinden kabul edilen muvalat ve muadatın bir gereğidir. Onlara göre Yüce Allah; kâfirleri düşman edinmemizi, mü'minleri ise dost edinmemizi emrettiği için bu böyledir. Bu açıdan, bir kimsenin bir kâfire sevgi beslemesi onu iman dairesinden çıkarmaktadır. Kişinin şirk koşan birini veya müşrik toplumu düşman kabul edip onlarla savaşması iman gereği olmaktadır. Yani muvalat ve muadat ilkesi, imanın temel ilkelerinden biri olmaktadır. (İbn Abdulvehhab, 1987: 1/51-54; 2019: 211-213)

Muhammed b. Abdulvehhab'ın bazı risalelerini şerh eden Racîhi, iman şartlarından birinin tekfir olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kâfiri ve müşriki tekfir etmeyen kâfir olmaktadır.(Racîhî, 2016: 175-176) İbn Abdulvehhab da bu konuda şöyle demektedir: "Kim kendi ile rabbi arasında vasıtalar kılar, onlardan şefaahat diler, onlara tevekkül eder ve tevessülde bulunursa icma ile kâfir olur. Kim müşrikleri tekfir etmez, onları inkârları konusunda şüpheye düşerse ya da onların mezheplerini doğru addederse de aynı şekilde icma ile kâfirdir." (İbn Abdulvehhab, 2019: 216)

Aktardığımız son pasajda tekfir mantalitesinin alanının genişlediğini görmekteyiz. Zira burada tekfir kavramının, bu anlayışın temelini oluşturan şirk bağlamında ele alındığını görmekteyiz. İbn Abdulvehhab şirki büyük günah olarak görmemekte ve tekfir sebebi saymaktadır. Sadece imanı zedeleyen bir durum olarak değil, hukukî bir sonuç doğuran bir durum olarak görmektedir. İbn Abdulvehhab'ın mutasavvıfları, (Peşkes, 2003: 413-429) kalamcıları (el-Useymin, 1415h: 1/359-361) ve Şi'iler'i (İbn Abdulvehhab, trs.: 81-84) müşrik kabul ettiği göz önünde bulundurulursa, buradaki müşriklerden kastın kimler olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira buradaki tekfirden kasıt; bir insanın salt şirke düşüp günahkâr olması değil, ümmetten çıkıp, kanının ve malının helal olmasıdır. Şirk başlığı altında konuyu daha ayrıntılı ele alacağımız için burada bu kadarla iktifa etmekteyiz.

Sonuç olarak Muhammed b. Abdulvehhab, ilkesel olarak tekfiri reddetmektedir. Özellikle Vehhabî olmayan kesimlere yazdığı risalelerde bu görüşünü dile getiren İbn Abdulvehhab, Ehl-i Sünnet itikadını benimsediğine de vurgu yapar. Ancak İbn Abdulvehhab'ın tekfir anlayışının net bir şekilde anlaşılması için onun şirk ile ilgili görüşlerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu haseple müellifin şirk kavramına yüklediği anlam büyük önem taşımaktadır. Çünkü kanaatimce Vehhabî söylemde temel sorun, şirki geleneksel İslam düşüncesinden farklı değerlendirerek, hem alanını geniş tutmaları, hem de hukukî bir sonuç doğurmalarıdır. Bu açıdan şirk ve tekfir kavramları arasında önemli bir anlam ilişkisi kurulduğu açıkça görülmektedir.

3. MUHAMMED B. ABDULVEHHAB'A GÖRE ŞİRK

Allah'a ortak koşmak olarak kısaca tanımlanan şirk kavramı, tevhid inancını merkeze alan İslam dini açısından büyük bir günah olarak tanımlanmaktadır. İslam kalamcıları, şirkin büyük bir günah olduğuna vurgu yapmışlardır.

Kur'an- Kerim'de şirkin affedilmeyecek büyük bir günah olduğu, (Nisa, 4/48, 116) ayrıca büyük bir zulüm olduğu (Lokman, 31/13) şeklinde uyarılar yapılmaktadır. Ayrıca hadis kaynaklarında da şirk kavramına geniş yer ayrılmaktadır. (Buhari, Edep: 6; Müslim İman: 141-145) Gerek hadis kaynaklarına, gerekse Kur'an-ı Kerim'e bakıldığı zaman şirkin; bağışlanmaz bir günah olduğu özelliği öne çıkmaktadır. Putlara tapan bir kavmi ıslah etmek için inen Kur'an; Müslümanlar'ı bu tehlikeye karşı uyarmıştır. Şirk arızî bir durumdur. Aslolan ise tevhidin bizzat kendisidir. Bu sebeple olsa gerektir ki İslam kelamcıları tevhidi, şirkten daha çok ön plana çıkarmışlardır. Şirk kavramını tevhid kavramıyla beraber anmak yerine, onu büyük bir zulüm olarak kabul etmişlerdir. (Maturidî, 2009: 418-425; Sinanoğlu, 2010: 39/193-198)

Buna karşılık İbn Abdulvehhab şirk kavramını tevhid kavramının tam karşısında konumlandırmaktadır. O'na göre; "tevhidin zıddı şirktir." (İbn Abdulvehhab, 1996: 2/66) Tevhid ilkesi kendi başına kaim olmaktan öte, şirkten arınması gereken ve sürekli şirke bulaşma tehlikesi olan bir kavramdır. O'na göre İslam; "tevhide teslim olmak, Allah'a itaat etmek ve şirkten beri olmaktır." (Racihi, 2016: 72) İbn Abdulvehhab'a göre; tevhid şirkten beri olmakla başlar, çünkü kelime-i tevhid inkârla başlamaktadır. Allah dışındaki tüm varlıkların ulûhiyeti inkâr edilmeden, Allah'ın varlığının kabulü hiçbir anlam ifade etmemektedir. (İbn Abdulvehhab, 1987: 2/50-51)

Bir başka yönüyle bakıldığında İbn Abdulvehhab, İslam'ın ve bütün peygamberlerin şirkle mücadele için gönderildiğini, ma'siyetin bir öneminin olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla İslam'ın varlığının temel esprisi şirkle mücadele olmaktadır.(Racihi, 2016: 106-107) Kendisi ve kendisi gibi muvahhit imamlar da şirk ile mücadele için gönderilmişlerdir. Söz konusu şirkle mücadele, o kadar önemlidir ki İslam tarihinin çok az bir döneminde toplum şirkten muhafaza olabilmıştır. Tüm peygamberlerin uğruna gönderildiği tevhid ve şirk mücadelesi kıyamete kadar devam edecek ve bunun öncülüğünü de muvahhit imamlar yapacaklardır. (İbn Abdulvehhab, 1996: 1/ 29-30; 1987: 22-28)

İbn Abdulvehhab, bu konu etrafında şunları söylemektedir: "İslâm tarihinin sadece bir döneminde inanç, Allah'ın iradesine mutabık olarak, Hz. Peygamber'e (a.s.) vahyedildiği şekliyle muhafaza edilmiştir. Bu da Peygamberin, ashabının ve onlara tabi olanların yaşadığı zamandır. İnancı geleneğin tortularından arındırmak suretiyle toplum, ancak ilk Müslümanlar'ın takip ettikleri doğru yola erişebilir." (İbn Gannam, 1994: 2/217)

İbn Abdulvehhab'ın inancı, geleneğin tam karşısında konumlandığı ve geleneğin büyük oranda şirk olduğunu kabul ettiği de görülmektedir. Bu anlamda İslam toplumunun genel itibariyle şirkle iç içe olduğu da önemli bir iddia olarak karşımızda durmaktadır.

Şirki büyük, küçük ve hafî şirk olarak üçe ayıran İbn Abdulvehhab, devamında günümüz müşriklerinin geçmiş dönem müşriklerinden daha beter bir şirkin içinde olduklarını söylemektedir. Çünkü geçmişte müşrikler bilmeden şirk işlerken, günümüz müşrikleri şirki te'vil yoluyla itikat haline getirmişlerdir. Ayrıca bu gün ki müşrikleri düşman olarak kabul etmeyen ve onlarla mücadele etmeyen herkes müşriktir. Zira müşriklere buğz etmemek, küfür olarak kabul edilmektedir. Bu, aynı zamanda daha evvel bahsettiğimiz imanın şartlarından kabul edilen muvalat ve muadat ilkesinin bir gereğidir. (İbn Abdulvehhab, 1987:1/8-9., 103-105)

Muhammed b. Abdulvehhab'ın eserlerine bakıldığında, hemen tüm konuların şirkle bağlantılı ele alındığı görülür. Mesela "*Kitabu't- Tevhid'de*" toplam 65 bab veya başlık olduğu ve bu başlıkların 40 küsür tanesinin direk şirk ve şirkten arınma ilgili olduğu görülür. İlahiyat, nübüvvet, iman konularının tamamı şirkle bağlantılı ele alındığı gibi, siyaset, hukuk, ahlak, bilim, bilgi gibi konular da kendi doğal kavramsal çerçeveleri içerisinde değil, şirkle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla hayatın değişik alanları, kendi fitrî kavramları ile değil, şirkten kaçınma bağlamında ele alınarak, hayatın her alanı belli bir kavramsal çerçeveye mahkûm edilmekte ve bu anlamda entelektüel bir tartışma imkânsız hale gelmektedir. Çalışmamızın geriye kalanında söylediklerimizin daha iyi anlaşılması için bazı örnekler vermeye çalışacağız.

Daha önce aktardığımız pasajda, İbn Abdulvehhab'ın; İslam'ın sadece bir dönemde safiyetini muhafaza ettiğini ve diğer dönemlerde ise birçok inanç tortusuna bulaştığı iddiasında olduğunu aktarmıştık. Burada toplumun şirk içinde olduğu söyleminin Vehhabilik için temel oluşturduğu bir gerçek olmaktadır. Yani İslam toplumu -selefin yolunda olanlar müstesna- bütünüyle şirk içinde olmaktadır. Bu durum yeni bir durum değil belli tevhid imamlarını takip edenler dışında tarih boyunca hep böyle olagelmıştır. Dolayısıyla şirk toplumu ifadesi bu söylem üzerinden vücut bulmaktadır.

Vehhabî şirk söyleminin üzerinde oturduğu bir başka söylem ise ulûhiyet tevhidi söylemidir. İbn Abdulvehhab'a göre tevhid üçe ayrılmakta ve bunlar; rubûbiyet, ulûhiyet ve sıfatların tevhidi olmaktadır. Ancak rubûbiyet tevhidi, mü'min olmak için yetmemektedir. Zira rubûbiyet tevhidi herkesin bildiği ve kabul ettiği bir gerçektir, dolayısıyla herkesin bildiği bir gerçeği kabul etmek, kişinin mü'min olması için yeterli değildir. Asıl, kişiyi kurtaracak olan ulûhiyet tevhididir ki bu tevhid, tüm hayatı şirkten arındırmayı gerekli kılar. İslam kelamcıları söz konusu şirk konusunda hassas olmadıkları için davet ettikleri tevhid anlayışının kendisi bizzat şirk olmaktadır.(el-Useymin, 1415h: 1/61) Ancak Kelam kitaplarına bakıldığı zaman bu iddianın doğru olmadığı görülür. Zira İslam kelamcıları tevhidi rubûbiyet ve ulûhiyet diye ikiye ayırmaları da, şirk konusunda oldukça hassastırlar. Bu anlamda özellikle

sıfatlar ve isimler bağlamında Allah'ın doğru tasavvuruna büyük oranda vurgu yaparak, onu ortaklardan beri kıldıkları gibi, teşbih, tecsim, ta'tile yol açacak anlayışlara da karşı çıkmışlardır. (Maturidî, 2009: 418-425)

İbn Abdulvehhab, ulûhiyet tevhidi adı altında amelle iman arasında bir bağlantı kurarken, diğer yandan hayatın birçok alanını şirk kavramı kapsamında değerlendirilir. Dua, sanat, siyaset gibi birçok alan şirk ile bağlantı kurularak ele alınır. Şirk kavramı etrafında oluşan yüksek hassasiyet, hemen her konunun bu bağlamda değerlendirilmesini gerekli kılar.

Vehhabî söylemin şirk konusundaki hassasiyeti dua konusuna da yansımakta ve adeta bir niyet sorgulama ameliyesine dönüşmektedir. İslam toplumlarında yaygın bir şekilde okunan şifa ayetleri, teberrük, şifa dileme gibi toplumda çaresiz insanların bir umutla yöneldikleri dua, şirk ile bağlantılı ele alınır. Bu anlamda eğer söz konusu dualar Hz. Peygamber'den rivayet edildiyse bunlar şirk değildir, eğer me'sur bir dua değilse şirkir şeklinde yorumlanmaktadır. Eğer Hz. Peygamber'in (a.s.) dua ettiği bir hastalık ise dua caiz olmakta yoksa şirk olmaktadır. Bunun yanında tıp gibi tecrübî bir ilim caizdir. (El- Useymin, 1415h: 1/189)

İbn Abdulvehhab ve Vehhabî ulema guluv kavramına da büyük anlam yüklemektedir. O'na göre İslam toplumunun en büyük problemi âlimlere, mezhep imamlarına, salih kimselere, evliyaya ve umeraya aşırı bir şekilde bağlı olmalarıdır. İşte bunun adı guluv olmaktadır. "Onlar bilginlerini ve ruhbanlarını tanrı kıldılar" (Tevbe,10/31) ayeti kerimesini delil göstererek Müslümanların şirk derecesinde ümera ve ulemaya bağlandığını ifade ederler. Allah'ın emrettiği bir konunun aksini iddia ettiğinde ulema ve ümeraya uymak şirkir anlayışı; hem bilgi veya ilmi hem de siyaseti şirk bağlamında değerlendirmektedir. (İbn Abdulvehhab, 2008: 58-62) Kanaatimce burada bilgi ile ilgili olarak görmezden gelinen nokta, âlimlerin bilgi konusundaki otoritelerinin yok sayılmasıdır. Zira mesela bir ahad veya zayıf haberden veya delaleti kati olmayan bir nastan yola çıkılarak bir âlimin Allah'ın ve Peygamber'in hükmüne karşı çıktığı iddia edilebilir. Dolayısıyla tamamen bilgi ve istidlal konusu ile ilgili olan bir alanın şirk olarak değerlendirilmesi İslam toplumu açısından büyük bir tehlike olmaktadır. Kanaatimce umera konusu da bir iman meselesi olmaktan çok siyasetin kendi dinamikleri etrafında tartışılması gereken bir konudur. Yoksa Vehhabî düşüncenin yaptığı gibi – Suud iktidarı bağlamında düşünülürse- her söylediği kutsal olan emirler ve her yaptıkları şirk olan hatta otoritelerinin tanınması bile şirk olan idareciler ortaya çıkar. Bu ise toplumu siyasal anlamda bir çatışmanın içinde bırakır.

Genel olarak Kalam kitaplarında nübüvvet bahisleri ile bağlantılı bir şekilde ele alınan siyaset, imamet ve ulu'l- emre itaat konusu dışında, bu bahisle ilgili diğer konular da şirk bağlamında değerlendirilir. Kalam geleneğinde peygamberliğin gerekliliği, imkânı, peygamberlerin sıfatları gibi konular ön planda iken,(Maturidî 2009:221-265; es-Sabunî, 2000: 45-60) Vehhabî ulema konuyu daha çok, peygamberlerin ilahi sıfatlardan beri olduğu, şefaatin peygamberlerin ukdesinde değil Allah'ın emri ile olduğu şeklindeki başlıklar altında ele alır. (İbn Abdulvehhab, 2008: 67-81) Bunun yanında tevessül ve kerametın muvahhit imamlara mahsus olduğu gibi söylemler de büyük yer tutar. Söz konusu söylem aynı zamanda günümüz Müslümanlarının büyük oranda şirk ehli imamlara tabi oldukları imasını da barındırır. (İbn Abdulvehhab, 2008: 58-85) Zira nübüvvet konusunun şirkten arındırılması onlar açısından büyük önem taşımaktadır. Kerameti inkâr etmeyen İbn Abdulvehhab'a göre, muvahhit olmayan imamlarda kerametın zuhuru mümkün değildir. Keramet ancak muvahhit âlimlerde zuhur eder görüşündedir. (İbn Abdulvehhab, 2016: 264; Racihi, 2016: 264-266)

İbn Abdulvehhab ve Vehhabî ulema büyü, sihir, teberrük ve muska konularını da büyük şirk olarak değerlendirmektedirler. Bunların bir etkisinin olduğuna inanmak, yapmak ve yaptırmak büyük şirkir.(İbn Abdulvehhab, 2008: 80-95) Bu gibi şeylerin yapılması günah olarak kabul edilebilir ancak bu gibi şeylere inanmanın şirk olduğu söylemi kanaatimce abartılı bir söylemdir. Ayrıca Vehhabî ulema büyü ve sihir yapanların müşrik oldukları için katlinin vacip olduğunu, kanları ve canlarının helal olduğunu söylerler. Bu yorum tüm diğer şirk şekilleri için de böyledir. Şirke düşen kişi milletten çıkar ve katli vacip olur. (İbn Abdulvehhab,2008: 61-62). Ayrıca camilerin tezyini, (İbn Abdulvehhab, 2008: 148-149; İbn Baz, 2001: 266-267; el- Useymin,1415h: 3/199; Şeyh Osman b. Abdullah İbn Bişr, 1982: 1/32-35; er- Rikkî, 2005: 73) resim yapmak gibi sanatsal konular,(İbn Baz, 2001: 269) mevlüt ve kandil gibi kültürel konular, edebiyat ve şiir gibi hem edebi hem sanatsal yönü olan konular kendi doğal kavramları ile değil, şirk bağlamında ele alınmaktadır. Busirî'nin şiirindeki sanatsal bir mübalağa şirk olarak değerlendirilebilmekte (El- Useymin, 1415h.: 1/218) ya da resim yapmanın şirk olduğu konusunda ümmetin ittifak ettiği söylenebilmektedir. (İbn Abdulvehhab, 2008: 149; İbn Baz, 2001: 269; el-Useymin, 1415h.: 199) Bu gibi sanatla ilgili konuların kendi fitrî kavramları ile değerlendirilmesi, kültürel, ahlaki, sanatsal ve edebî konuların akidevî bir konu yapılmaması, bu tip şeylerin toplumda kendi doğal seyirleri içerisinde olgunlaşmasını mümkün kılar. Yoksa sanatsal ve kültürel unsurlar, din adına geliştirilmiş bir vandalizmin hedefi haline gelirler.

İbn Abdulvehhab çok geniş konuları şirk bağlamında ele alırken diğer yönüyle de şirke hukuki bir anlam yüklemektedir. Tabi bu tanımlamayı yaparken Müslüman toplum hedef alınmaktadır. Geleneksel İslam Hukuku açısından bakıldığında ise şirk tanımlaması genelde Müslümanlar dışındaki toplumlar için yapılmaktadır. Çünkü şirk toplumu tanımlı, küfür toplumu için yapılmaktadır. Müslüman olmayan toplumlar için yapılan bu tanımlama hukukî sonuçlar gerektirirken, İslam toplumları için veya Müslüman toplum içindeki herhangi bir kesim için müşrik

tanımlaması yapılmamaktadır. (Türcan, 2002: 33-34) Ancak, İbn Abdulvehhab hem şirk sayılabilecek fiilleri yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, geniş tutmakta, hem de şirk koşan kimselerin malları ve canlarının helal olduğunu söylemektedir. Yani şirk olarak nitelendirilen fiilleri yapanlar müşrik olmakta ve bunlarla savaşmak vacip olmaktadır. Bununla beraber, muvalat ve muadati imanın ilkelerinden sayan İbn Abdulvehhab, müşriklere buğzetmek vaciptir demektedir. (İbn Abdulvehhab, 1987: 1/50; 2019:164-167)

İbn Abdulvehhab Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri ile savaştığını ve onların da Allah'ın varlığını kabul ettiklerini söylemektedir. O'na göre Mekke'li müşrikler tıpkı günümüz müşrikleri gibi rubûbiyet tevhidi ile Allah'a inanmaktaydılar, ancak ulûhiyet tevhidini kabul etmedikleri için Hz. Peygamber (a.s) onların mallarını ve canlarını helal kabul etmiştir. Devamında ise şöyle demektedir: “Günümüz müşrikleri şirk bakımından kesinlikle öncekilerden çok daha büyük yanlıgı içerisindedirler. Çünkü evvelkiler sadece refah esnasında şirk koşuyorlardı, zorluk durumunda ihlâsı buluyorlardı. Günümüz müşriklerinin şirk ise, hem zorluk hem de refah esnasında sürekli devam etmektedir. Bunun delili ise, aşağıdaki ayettir (evvelkilerin şirkının sadece zorluk anında olduğunun); “Gemiye bindiklerinde dini yalnızca Allah'a has kılarak ona dua ederler, onları kurtarıp karaya çıkardığında ise onları şirk koşar görürsün (Ankebut: 29/65)” (İbn Abdulvehhab, 1987: 1/24)

Aktardığımız pasajda günümüz müşriklerinin Hz. Peygamber'in (a.s.) mücadele ettiği müşriklerden çok daha ileri müşrik oldukları vurgulandığı gibi ulûhiyet tevhidinde de vurgu yapılmaktadır. Aslında burada İbn Abdulvehhab'ın nasıl ideolojik bir şirk söylemi geliştirdiği görülmektedir. Söz konusu müşriklerle savaşmak vacip olarak addedilmektedir.

Muhammed b. Abdulvehhab'ın söz konusu pasajını şerh eden Racihî, bahsi geçen şirk içinde olan müşrikler hakkında şu ahkâmın geçerli olduğunu söylemektedir: “Kanı ve canı helaldir, karısı Müslüman ise ondan ayrılır, cenazesi yıkanmaz, namazı kılınmaz ve Müslüman kabristanına defedilmez, kabeye giremez, mirasçı olamaz, ona varis olunmaz, günahları bağışlanmaz ve kesinlikle cennete giremezler. (Racihî, 2016: 164-165)

Son dönemin en önemli Vehhabî âlimi olarak kabul edilen İbn Baz, kabir ehli olarak nitelediği kesimin müşrik olduğunu söylemekte ve bunlar uyarılır eğer kabul etmezlerse öldürülürler demektedir. Kabir ehli olarak tabir edilenler; İslam dünyasında, türbe yapan ve bu türbelere ziyarette bulunan kimselerdir. Tasavvuf ehli ve Şîilerin de kabir ehli olarak nitelendirildikleri bilinen bir gerçektir. (İbn Baz, 2001: 50) Dolayısıyla şirk ehli olarak nitelenen güruhun katli vacip olmaktadır.

Şirk etrafında İbn Abdulvehhab'ın görüşlerini değerlendirmeye çalıştığımız bu bölümde, müellifin şirk üzerinden tekfiri adet haline getirdiğini ifade etmeye çalıştık ve bu konu etrafında örnekler vermeye çalıştık. Sonuç itibariyle şirk kavramının klasik İslam düşüncesinden farklı ele alındığını, şirk geniş bir alan tanındığını ifade etmiş olduk. Şirk bir olgu olarak, Vehhabî söylemin temel kavramlarının başında gelmektedir ve tekfiri mümkün kılan bir bakış açısı ile ele alınmaktadır.

4. SONUÇ

Son asır içinde İslam dünyasında en çok tartışılan konuların başında gelen Vehhabîlik, önemli etkileri olan bir akım olarak kabul edilmektedir. Vehhabîlik bir akım olarak genel itibariyle tekfir kavramı ile birlikte anılmaktadır. Bu algı, kanaatimizce şirk kavramı etrafındaki yorumlama biçiminden ve ideolojik sayılabilecek yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Muhammed b. Abdulvehhab, ilkesel olarak tekfiri reddetmekte ve İslam âlimlerinin tekfire karşı çıktıklarını savunmaktadır. Kendisinin de kimseyi tekfir etmediğini söyleyen müellif, kendisine atfedilen tekfircilik söyleminin haksız isnatlara dayandığını iddia etmektedir. Ancak şirk düşen kişi ve toplumların tekfirinin ve düşman kabul edilmesinin vacip olduğunu söylemesi, şirk geleneksel tanımından farklı tanımlaması önemli bir problem olmaktadır. Hatta bu tip müşrikleri dost edinmek bile küfür olarak kabul edilmektedir. Günümüz müşriklerinin geçmiş müşriklerden daha ileri müşrik olduklarını savunan İbn Abdulvehhab, Hz. Peygamber (a.s.) Mekke müşrikleri ile nasıl mücadele ettiyse söz konusu müşriklerle o şekilde savaşılması gerektiğini savunmaktadır. Aslına bakılırsa şirk toplumu dedikleri toplum; defalarca karşı karşıya geldikleri, geleneksel İslam düşüncesini benimseyen toplumdur. Dolayısıyla İbn Abdulvehhabın düşüncesinde şirkle tekfir arasında direkt bir ilişki vardır.

Şunu da unutmamak gerekiyor ki İslam toplumu ve geleneği şirk ve bid'at olarak görülünce, onlara karşı yapılan savaş cihat hüviyetine bürünmektedir. Dolayısıyla bu bakış açısı, Müslüman toplumun birbirlerini şirk ehli olmakla suçladığı ve savaşın vacip olduğu şeklindeki bir söylemi zorunlu kılmaktadır. Savaş, sonuçları üzerinden tartışılan, stratejik bir anlam kazanan bir olgu olmaktan çıkıp, sebepleri üzerinden yoğunlaşan, ideolojik kaygılara dayanan, toplum maslahatını esas almayan bir kavgaya ve bir kargaşaya dönüşmektedir. Kanaatimizce bu gün yaşadığımız gerçeklik tam olarak budur.

Tüm söylediklerimize bakıldığında İbn Abdulvehhab'ın küfür kavramı yerine şirk kavramını ikame ettiği görülmektedir. Şirk kavramı da genel olarak belli sacayakları üzerinde oturmaktadır. Bunlar; ulûhiyet tevhidinde yapılan tanımlama, imanın amelden bir cüz sayılması, hayatın her alanının şirk kavramı çerçevesinde ele alınarak,

şirkin ideolojik bir yapıya bürünmesi ve muvalat ve muadat olarak adlandırılan ilkenin itikadın temeli sayılması olarak özetlenebilir. Ayrıca şirk kavramının geleneksel ilim geleneğimizden farklı bir şekilde yorumlanması da bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

Tüm bu söylenenler, şirkin ideolojik bir kimliğe bürünmesi ile tekciriciliğe ciddi bir zemin hazırlandığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda, hayatın her alanı şirk söylemi ile ciddi bir şekilde baskılanmakta ve toplumun sorunlara yaklaşımını tartışılabilir olmaktan çıkarıp direk itikadî bir problem haline getirmektedir. Bid'at ve hurafelerle mücadele adı altında tepkisel bir tavır olduğu da açıkça görülmektedir. Aynı zamanda bid'atle mücadele söylemi, şirk gibi bir kavramın istismar edildiğini söylemeyi de mümkün kılmaktadır.

Buradan yola çıkarak bid'at ve hurafelerle mücadeleyi gereksiz olarak addettiğimiz gibi bir yoruma ulaşılması doğru değildir. Ancak bid'at ve hurafelerle mücadele İslam toplumunda bir eğitim ve irşad problemidir. Bu anlamda İslam toplumunun eğitilmesi gerekmektedir. Toplumun cehaletinin veya bilgi eksikliğinin bir kavgaya dönüştürülmesi, savaş sebebi sayılması ve söz konusu savaşın cihat olarak nitelenmesi, içinde bulunduğumuz kaosu arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

KAYNAKÇA

- Büyükkara, M. A. (2013). İhvandan Cüheyman'a Suûdi Arabistan ve Vehhabîlik, Rağbet Yayınları, İstanbul
- Ecer, A. V. (2001). Tarihte Vehhabî Hareketi ve Etkileri, Asam Yayınları, Ankara
- el- Useymin, M. (1415h). el- Kavlu'l- Mufid fi Şerhi Kitabi't- Tevhid, Darul Asimah, Riyad
- Peşkes. E. (2003). "18. Asırda Tasavvuf ve Vehhabîlik", (Çev.: Mehmet ÇELENK), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 12(2): 413-429.
- Eş'arî, Ebu'l- H. (1987). Kitabu'l- Luma' fi Reddi Ala Ehli'z- Ziyeg ve'l- Bid'a, (Thk.: İzeddin Seyrevan), Daru Lubnan, Lübnan
- Fazlurahman. (2014). İslam, (Çev.: Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), Anakara Okulu Yayınları, Ankara
- Güner, S. (2013). Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil Vehhabî Suudiler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- İbn Abdulvehhab, M. (1996). Er- Risaleh li Ehli Kasim, (Der.: Abdurrahman b. Muhammed), ed- Dureru's-Seniyye fi Ecvibeti'n-Necdiyye, ss.29-58, Riyad
- İbn Abdulvehhab, M. (2008). Kitabu't-Tevhid, (thk: Ebû Malik Reytaş), Mektebetu İbadu'r-Rahman, Mısır
- İbn Abdulvehhab, M. (trs.). Risale fi'r- Reddi ala'r- Rafideh, (Der.: Dr. Nasır b. Se'd er-Reşid) Müellefatu'ş- Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab, 13.c ss. 2-58, Merkezi'l- Bahsi'l- İlmi ve İhyai't- Turasi'l-İslami, Mekke
- İbn Abdulvehhab, M. (2016). Risaleh li Ehli Kasım fi Beyani Akidetihî, Tabsiratu'l-Şerhi Rasaili İmamı'l- Mecd Muhammed b. Abdulvehhab, Abdulaziz Abdullah er- Racihi, Riyad: Merkezi'r- Racihi Li'n- Neşr, Riyad
- İbn Abdulvehhab, M. (2019). Tevhid Risaleleri Külliyyatı, İhlas Kitabevi, Konya
- İbn Abdulvehhab, M. (1987). Mecmuatu't- Tevhîd, (thk.: Beşir Muhammed Uyun), Mektebetu Daru'l- Edeb, Dimeşk
- İbn Baz, A. (2001). Şerhu Kitabi't- Tevhid. (Thk.: Muhammed Allavi), Daru'z- Ziya, Tanta
- İbn Bişr, Ş. O. (1982). Unvanu'l- Mecd fi Tarihi'n-Necd, (Thk.: Abdurrahman b. Abdullatif Alu'ş- Şeyh), Metbuatu Daretu Melik Abdulaziz, Riyad
- İbn Ğannam (1994). Tarihu'n- Necd, (Tahk.: Nasıruddin el'-Esedî) Daru'l-Şurûf, Beyrut
- Kurşun, Z. (1998). Necd ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti –Vehhabî Hareketi ve Suud Devletinin Ortaya Çıkışı, TTK Yayınları, Ankara
- Mâtûridî (2009). Kitabu't- Tevhid. (Çev.: Bekir Topaloğlu), İsam Yayınları, Ankara
- Racihi, A. (2016). Şuruhu'r-Resaili Muhammed b. Abdulvehhab, Merkezi'r-Racihi Li'n-Neşr, Riyad
- Rikkî, H. (2005). Lumeu'ş-Şihab fi's-Sîreti Muhammed b. Abdulvehhab, (Thk.: Abdullah Salih el- Usaymin), Daru'l- Melik b. Abdulaziz, Riyad
- Sâbûnî, N. (2000). el- Bidaye fi Usuli'd-Din, (Thk.: Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, Ankara
- Sinanoğlu, M. (2000). "İman", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXII):212- 214, İstanbul
- Sinanoğlu, M. (2010). "Şirk", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXXIX):193-198, İstanbul

Türcan, T. (2002) “Klasik İslam Hukuk Doktrininde Şirk Kavramının Algılanma Biçimi ve Hukuki Düzenlemelere Etkisi” Dini Araştırmalar Dergisi 5/14 (2002), 17-34.

Yavuz, Y. Ş. (2011).“Tekfir”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (IL):350-356, İstanbul

Kaligrafi Eğitimi Ve Grafik Tasarıma Etkisi

Impact Of Calligraphy Education And Graphic Design

Serdar KİPDEMİR¹ İbrahim YILMAZ²

¹ Dr Öğrt Üyesi İstanbul Avcınsaray Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye (Corresponding Author)

² Dr Öğrt Üyesi Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, Bandırma, Türkiye

ÖZET

Kaligrafi sanatı zihinde gelişen fikir ve duyguların yazı aracılığıyla estetik değerler yanında kendine özgü kural ve kaidelere bağlı kalınarak resmedilmesi sanatı şeklinde değerlendirilir. Kendine has birtakım usul ve öğrenme metotları aracılığıyla sabır, itina ve titizlik ile beraber çokça pratik yapma neticesinde gelişme gösteren, aynı zamanda uzun ve yorucu bir serüven gerektiren güzel sanat dallarından biridir. Ayrıca kaligrafi sanatı, işlenen temaya güzellik veya sanatsal değer katan el yazısına dayalı zanaat biçimlerinden biridir. Bununla birlikte özellikle harflere estetik birer biçim veren önemli ve değerli bir uğraştır. Geleneksel olarak kaligrafi ve grafik tasarım çeşitli görsel tasarımlarda iş birliği yaparlar. Grafik tasarımın önemli görsel unsurlarından biri olan yazı kaligrafi ile ortak alanlarda kullanıldığında farklı ve önemli sonuçlar oluşturacaktır. Her iki disiplinin de ortak uğraşı yazı ve metinler olduğu düşünüldüğünde, birbirine büyük oranda zenginlik kattıkları anlaşılmaktadır. Kaligrafi sanatı ve özgün bir sanat formuna sahip olan grafik tasarımın birlikte yaygın olarak uygulanmaları bir tür yenilik oluşturmaktadır. Bu makalede kaligrafinin günümüzdeki önemi ve grafik tasarımla birlikte içeriklerinin incelenmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kaligrafi, Grafik Tasarım, Tipografi, İletişim

ABSTRACT

The art of calligraphy is considered as the art of depicting the ideas and feelings that develop in the mind, by adhering to the unique rules and rules, as well as aesthetic values through writing. It is one of the branches of fine arts that develops as a result of patience, care and diligence, as well as a lot of practice through its unique methods and learning methods, and that also requires a long and tiring adventure. In addition, the art of calligraphy is one of the forms of handwriting that adds beauty or artistic value to the theme. However, it is an important and valuable occupation that gives an aesthetic form to letters. Traditionally, calligraphy and graphic design collaborate on a variety of visual designs. It will create different and important results when used in common areas with calligraphy, which is one of the important visual elements of graphic design. Considering that both disciplines deal with written texts, we see that they add richness to each other. The widespread application of calligraphy and graphic design, which has a unique art form, creates a kind of innovation. In this article, the importance of calligraphy today and its contents together with graphic design will be examined.

Keywords: Calligraphy, Graphic Design, Typography, Communication

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Latin harflerini kullanmaya başladıktan sonra ülke genelinde Arap kaligrafisine olan yaklaşım sonucu kaligrafi sanatına olan ilgi etkisizleşmiştir. Bu açığı kapatabilmek amacıyla öncelikle el yazılarının eğitimi ile işe başlanmıştır. Okullarda italik olarak sağa meyilli yazı teşvik edilmiştir. Müteakip yıllarda insanımızın el yazısı bugünlere kıyasla daha işlek ve estetik bir hal almıştır. Ancak yıllar içerisinde bu eğitim hem azalmış hem de yöntem değişikliğine gidilerek sağa meyilli yazı yerine dik el yazıları tercih edilmeye başlanmıştır. Böylece Türk insanının el yazıları estetikten uzak bir görünüm almıştır. Dahası aynı kişinin bir metin içerisinde dik ve italik karışık yazdığı ve bazen de sola meyilli yazdığı dahi görülmüştür. Harf anatomi eğitiminden mahrum olarak yazılan bu el yazıları, yazan kişinin dahi sonradan okuyamayacağı bir şekle girmiştir. El yazıları ile birlikte eğitimde güzel yazı dersleri yeterince uygulanmamış ve doğru bir biçimde yerini almamıştır. Güzel Sanatlar Fakülte ve Yüksek Okullarında ise yazı eğitimi basit müfredatlar ile geçiştirilmiştir. Yazı, tipografi ve kaligrafi eğitimi verecek uzmanların olmayışı ve yetişmemesi bu durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Birkaç sanatkarın yetişmesi ve Prof. Dr. Emin Barın gibi Avrupa'da yerinde eğitim almış sanatçıları bir kenara bırakırsak, yazı sanatları konusunda yetişen pek kimse olmamıştır. Kendi gayreti ve hobisi aracılığıyla yetişenlerin sayısı da oldukça azalmıştır.

Hat sanatını günümüze baz alıp isimlendirdiğimizde kaligrafi ve grafik tasarımda tipografiye karşılık geldiği bilinmektedir. Latin alfabesi ve kaligrafisinin sadece doksan iki yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Geçmişte hat sanatı kullanılarak yapılan ulusal ve evrensel karakterler, maalesef Latin alfabesi nedeniyle halen yapılamamıştır. Bu geçen süre ve zaman harf olarak tasarım stilimizi geliştirebilmemiz için yeterli olmamıştır. Nitekim Türkler IX. yüzyıl sonlarında Arap harflerini kullanmaya başlamalarına rağmen stil ve tarz oluşturmaları birkaç yüzyılı almıştır.

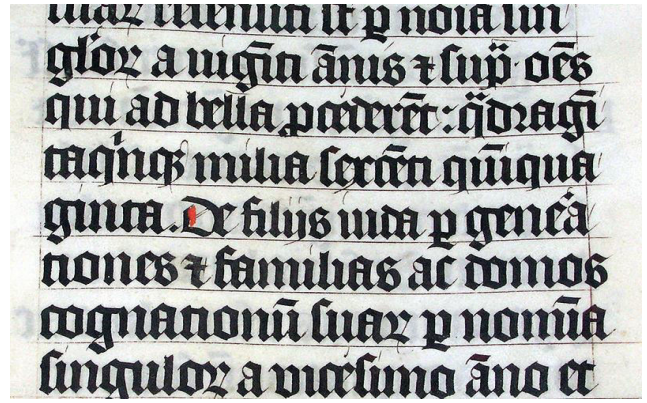
Türkiye'de "Hat Sanatı"nın kendine özgü tarzı, üslubu, ahengi ve geçmişe dayalı tarihsel gelişimi ile Arap harfleri kullanılarak elle yapılan yazı tasarımları akla gelmektedir. Dünyada genelinde bulunan tüm yazılarda olduğu gibi Arap kaligrafi sanatının da birçok estetik ve işlevsel yönleri bulunmaktadır. Bazı hat yazılarının kompozisyonu soyut bir resim gibi görünürken, bazı harflerin de estetik güzelliği eserin iletişim özelliklerinin arka planında saklı kalabilmektedir.

Grafik tasarım, birçok alanı geniş alanı kapsayan bir görsel sanatlar disiplini. Ajans yönetimi, tipografi, sayfa tasarımı, bilgi teknolojisi ve diğer yaratıcı teknikleri içerebilir. Grafik tasarım fikirleri, kavramları, metinleri ve görüntüleri alır ve bunları görsel olarak ilgi çekici bir biçimde basılı, elektronik veya diğer ortamlar aracılığıyla dikkatlere sunar. Aynı zamanda iletişim sürecini kolaylaştırmak için içeriğe bir düzen ve yapı uygularken, mesajın hedef kitle tarafından alınma ve anlaşılma olasılığını optimize eder (Ambrose & Harris, 2009). Grafik tasarım, görüntülerin, tipografinin, metinlerin, şekillerin ve diğer görsel öğelerin oluşturulduğu, seçildiği, geliştirildiği ve amaçlanan bir mesajla kullanıcılara ileten özel bir yaratıcı uygulama biçimidir (Rooij, Dekker, Slegers, & Mose Biskjaer, 2021). Ve tüm tasarımlarda olduğu gibi amaç görsel yargı, kullanıcılarla etkileşim ve problem çözme disiplini. Esasen, grafik sanatı illüstrasyonlar veya fotoğrafçılık gibi görsel içerikleri alır ve bir mesaj iletmek için bunları tipografi ile birleştirir.

1920'lerin baskı endüstrisinde ortaya çıkan bir terimdir. Tipografi oluşturma da dâhil olmak üzere bir dizi etkinliği kapsamaya devam etmektedir. Grafik tasarım, başta görsel sanatlar, iletişim ve psikoloji olmak üzere çeşitli yönlerin kavşağında yer alan insan faaliyetlerinin alanı olarak tanımlanabilir. Grafik tasarımcılar temel olarak farklı stiller ve yazı tipleri gibi grafik (görsel) öğeler aracılığıyla görsel iletişim sağlarlar. Grafik tasarım yalnızca fiziksel veya dijital nesneyi güzelleştirmekle kalmaz, aynı zamanda kullanıcılarına farklı alanlarda da yardımcı olur, onları yönlendirir ve hem estetik hem de problem çözme avantajları elde edebilecekleri yolları bulmalarına rehberlik etmektedir. Grafik tasarım, estetik ve çekicilik gibi özelliklerle diğer sanat dalları ile birlikte kullanıldığında farklı etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda kaligrafi sanatı ile grafik tasarımı daha iyi entegre etmek, grafik tasarımda uygulamak ve böylece diğer görsel çalışmalarla ortak etkileşim sağlamak hem geleneksel hem de modern tasarımın birleşimini ve görsel zenginlik kazanımını sağlayabilir.

Resim 1: John Gutenberg 1455 yılı 42 satırlık Texture karakteri el yazması İncil

Resim 2: Yazılmış bir İncil'den ayrıntı

2. TÜRKİYE'DE KALİGRAFI EĞİTİMİ

Türkiye'de harf inkılabından sonra özellikle son dönem itibarıyla kaligrafi sanatına ilgi duyan gönüllülere bu alandaki usta öğreticiler tarafından Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı eğitim kurumlarında, kurumlarca uygun görülen eğitim-öğretime elverişli diğer ortamlarda veya bire bir yöntemlerle eğitimler verilir. Kaligrafi eğitiminden elde edilen kazanımlar yanında sabır, doğruluk, dürüstlük, ahlâk, adalet, vatanseverlik ve Türkçe dilbilgisi gibi derslerle adayların aynı zamanda bireysel gelişimlerine de katkı sağlanır. Bu eğitimlerin belirli bir metodoloji içerisinde verilmesi sağlanmaktadır. Usta öğretici tarafından önceden belirlenen yazı stili ile ilgili olarak gerekli ders araç ve gereçler tanıtılarak konuya ilişkin yöntem ve teknikler interaktif olarak uygulanır. Konu ile ilgili teknik ayrıntılar gösterilerek, örneğin; anlatım, soru-cevap, tartışma, araştırma, okumalar ve işlenen konulara dair arşiv ve dosya oluşturma, bireysel veya grup çalışmaları, akabinde uygulama yaptırma gibi yöntemler uygulanır. Usta öğretici kaligrafik yazı örnekleri hazırlayıp öğrencilere vererek belli bir disiplin içerisinde programını uygular. Yazının öğrenilmesi aşamasında usta öğretici tarafından öğrencilerin yazabilecekleri yanlış yazıların önlenmesi hayli önemlidir. Usta öğretici tarafından konular işlenirken gerektiğinde alanında uzman kişiler atölyelerinde ziyaret edilerek çalışmalarının görülmesi sağlanır veya onlar davet edilerek bilgi alınır. Bu minvalde eğitim süresince adaylara program içeriğinin öğretilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan araç-gereç ve malzemeler temin edilmeli, gerekli donanımlar sağlanmalı ve gerektiğinde bilgisayar destekli öğretim faaliyetlerinden (örnek yazılar, slaytlar, akıllı tahtalar) faydalanmaları sağlanmalı. Ayrıca program dışında bireylerin elde ettikleri kazanımları pekiştirmek adına kendi kendine öğrenme faaliyetleri yapmaları teşvik edilmelidir.

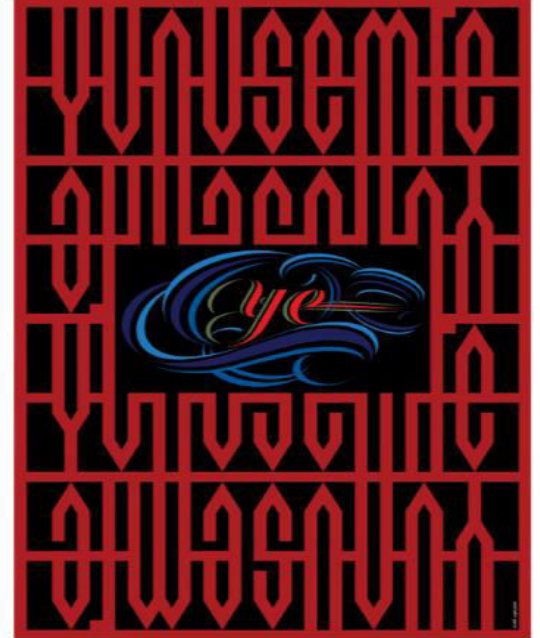
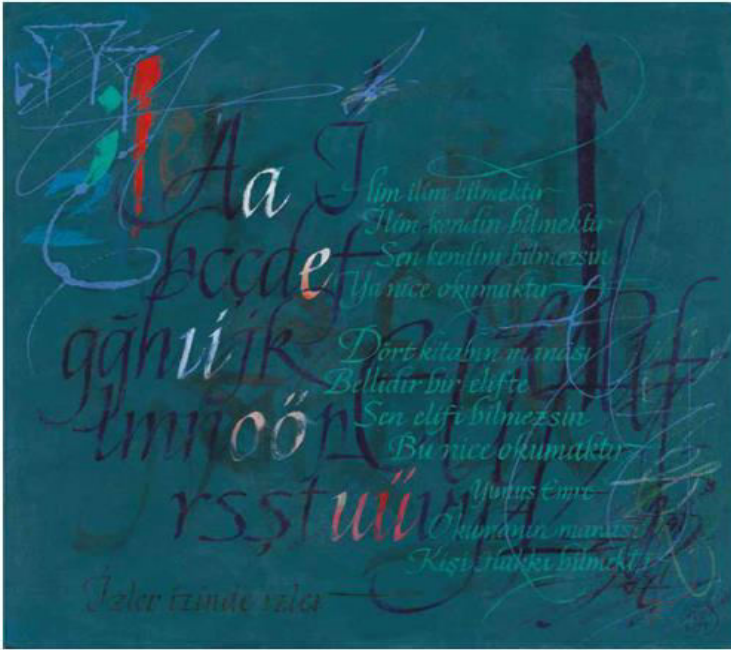

Resim 3: Serdar Kipdemir ile kaligrafi eğitimi

3. YAZI-KALİGRAFI-TİPOGRAFI

Yazı, bir düşüncenin yazılı ve görsel biçim verilmiş halidir. Günümüzde kullanılan pek çok yazı tip ve karakteri, kendinden önceki geçmiş dönem ve zamanlarda el çizimleri ile oluşturulan tasarımlara dayanmaktadır (Ambrose & Harris, 2009). Harfler ilk bulunuşundan bugüne dek estetik bir soyutlamanın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Modern çağın getirmiş olduğu tüm yenilikler her geçen gün yaşantımıza genel itibarıyla olumlu, yeni ve değişik katkılar sağlamaktadır. Grafik tasarım ve yazı eğitimi de hayatımıza giren bu yenilikleri tasarım yüzeyinde görsel olarak en etkin biçimde öğretmeyi amaçlamaktadır. Tipografi ve kaligrafi tasarımlarının en belirgin temel esasını yazı oluşturmaktadır. Dünyanın geçirmiş olduğu kültürel, tarihsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak günümüzde tipografi ve kaligrafi uygulamaları büyük değişim göstermektedir. Günümüzde yazı ile her an görsel etkileşim halindeyiz. Okuduğumuz kitaplar, gördüğümüz tabelalar, dijital sistemlerden takip ettiğimiz web sayfaları gibi tüm bu yazılar iyi veya kötü tasarlanmış olup bize hitap etmektedir.

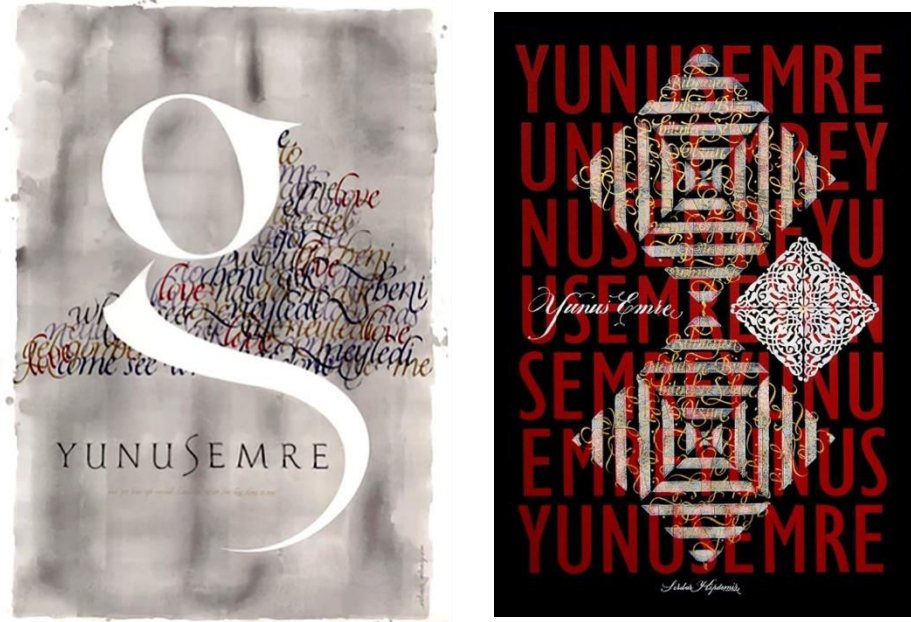
Kaligrafi, yazılı sözün ilk biçimlerinden biri olarak zengin bir tarihe sahiptir. Yüzyıllar boyunca mektuplarda, belgelerde, kitaplarda ve matbaanın ortaya çıkmasından önce diğer alanlarda yer alan bilgilerin aktarılmasında güvenli ve etkili bir yöntem olduğu için önemi kültürler arasında uzanır. Teknik bir zanaat dalı olarak görülse de, yazı sistemiyle ilgili yeterliliği göstermek için gereken beceriler ona sanatsal bir gelişmişlik havası verir. Esasında Çinliler kaligrafiyi en yüksek sanat formu olarak kabul ettiler ve kişisel ifadenin en önemli aracı olan resmi bile geride bıraktılar (URL 1).

Resim 4: Kaligrafi ve tipografi örnekleri (Ethem Çalışkan, Selahattin Ganiz)

Kaligrafi kelimesi güzel el yazısı anlamına gelmekle beraber içerik ve sanatsal bir etki açısından güzel yazmaktan daha fazla anlam ve mana içerdiği kabul edilmelidir. Kaligrafi bir kelimeyi, bir cümleyi veya bir metin parçasını güzel bir şekilde ifade etmenin bir yöntemini temsil eder ve tipografiden farklı olarak tamamen manuel olarak yapılmaktadır. Tüm bu uygulamalar el yazısı konusunda ustalaşmış ehil sanatçılar tarafından icra edilmektedir. Kaligrafi sanatında kullanılan dekoratif yazı tipleri dijital ortama aktarılıp kullanılsa bile oluşturulan yazı tipi, yazı tip düzenleyicisi tarafından elde edilen neticeye göre olumlu olmayacaktır. Bu nedenle bu aktarım işleminin tipografi uygulamaları ile ilişkisinin olmadığını belirtmek gerekir. Yazı karakter ve tiplerinin oluşturulma aşamasında

tipografi ve kaligrafi uygulamalarının en belirgin ortak özelliği mükemmel bir şekilde tasarlanmış, planlanmış harf ve harf öbeklerinden meydana gelmiş olmasıdır.

Resim 5: Kaligrafi ve tipografi örnekleri (Erhan Olcay, Serdar Kipdemir)

Tipografi, tasarımın sadece bir ögesidir ve görseller, diyagramlar, fotoğraflar ve diğer grafik öğelerle birlikte kullanılmaktadır. Yazı, daha büyük bir görsel tasarımı parçasını oluşturmaktadır. “Grafik tasarımda aynı özel tasarıma sahip karakterler, harfler, rakamlar, semboller ve noktalama işaretlerinin derlenmesine “yazı karakteri”; daktilo, şablon, tipo baskı blokları veya PostScript koduyla yazı karakterinin üretilmesi için kullanılan fiziksel araçlara da “font” denilmektedir (Uçar, 2019).”

Resim 6: Kaligrafi çalışmalarından örnekler (Luca Barcellona, Martina Flor)

Yazı yazmak tasarımcıların işlerini kolaylaştırmasının yanısıra bilgilerin ulaştırılmasında yardımcı olan önemli bir araçtır (Twemlow, 2008). Önceki yüzyıllarda mesleki bir sanat olarak bilinen tipografi, 20. yüzyıl itibarıyla görsel nitelikli işlevsel özelliğinin önüne geçerek grafik tasarımda etkili bir unsur haline gelmiştir (Sarıkavak, 2019) Tipografi, harfleri ve mesajları anlaşılabilir bir biçimde olmasını sağlamasının yanında belirli duyguları ortaya çıkarmayı amaçlayan farklı bir öğe olarak ortaya koyan tasarım elemanıdır. Karmaşık mesajları diğer insanlara iletmenize izin verse de hedef kitlenin içeriğini fark edeceğini, okuyacağını veya yanıt vereceğini garanti etmez. Bu göz önünde bulundurulduğunda günlük olarak az sayıda basılı mesaj hedefine ulaşır ve akılda kalıcı bir izlenim bırakır. Yazıyı etkili bir şekilde kullanmayı bilen tasarımcılar hedeflenen mesajı açık ve ikna edici bir şekilde iletirken, bir izleyicinin ilgisini çekmek ve görsel çekicilik yaratmak amacıyla yazılı metinde yer alan mesajı geliştirmek üzere bu yazıyı yine etkili bir şekilde kullanır. Yazıyı etkili bir şekilde kullanmak onun iletişim ve görsel olanaklarını anlamayı gerektirir (Evans & Thomas, 2013). Bir tasarım kompozisyonunda tıpkı şekil, çizgi, renk ve

doku tasarım öğelerinin işlev görmesi gibi, yazı da bir tasarım öğesi olarak çalışır. Dolayısıyla bir tasarım kompozisyonunda karar vermeye rehberlik eden tüm ilkeler tipografi için de geçerlidir. Yazı stilinin nasıl oluşturulacağı, hangi yazı tipinin kullanılacağı ve yazı tipinin boyutu ve renginin tümü, hiyerarşi, bütünlük, çeşitlilik, denge ve orantı gibi temel ilkeler tarafından belirlenir (Evans & Thomas, 2013).

Resim 7: Serdar Kipdemir'in kaligrafi çalışmalarından örnekler

4. KALİGRAFİ VE GRAFİK TASARIM

Kaligrafiyi grafik tasarımla harmanlamak yeni bir tasarım yaratmanın bir yolu ve aracıdır. Kaligrafik eserler, işlevsel ve el yazılarından, sanatsal tezahürü olan harflerin okunabilirliğine ve nihayet öncelikli olarak güzel sanat eserlerine kadar uzanır. İyi hazırlanmış kaligrafi, tipografiden ve klasik olmayan el yazılarından farklıdır, çünkü karakterler disiplinlidir (UR 2). Yirminci yüzyıl kaligrafi ustası Edward Johnston, kaligrafi yazma sürecini “bütün kurallar yerini hakikat ve özgürlüğe bırakmalıdır” şeklinde tanımlamıştır (Johnston, 1995). Kaligrafi, bir kelimeyi, bir cümleyi veya bir metin parçasını güzel bir şekilde ifade etmenin bir yöntemini temsil eder. Daktiloların ve bilgisayarların ortaya çıkmasından önce insanlar el yazısına azami derecede bağımlıydı. Notlar ve basit bir defter tutmak için herhangi bir eski el yazısı yeterli olmasının yanında tapu, sözleşme, kitap ve şiir gibi anlamlı metinler için insanlar büyük ölçüde bir hattatın sanatsal becerisine güvenecekti (URL 3). Tipografiden farklı olarak kaligrafi tamamen manuel yapılır ve daha sonra dijitalleştirilebilir. Kaligrafi sanatı duvar, tuval ve kâğıt gibi zengin yüzeylerde görsel iletişim biçimi olarak kullanılır. Ayrıca sayfa düzenlerinde başlıklar, grafik tasarımcıların en etkili alanlarda estetik açıdan katkıda bulunmalarına olanak tanır. Kaligrafi bir yazı dili sanatıdır, bu nedenle grafik tasarımın yanı sıra genel olarak süslü yazı, sayfa tasarımı, illüstrasyon ve yazı stillerinde uygulanmıştır. Bu aynı zamanda harf biçimlerinden türetilen veya bunlara benzeyen ve genellikle bitişik eğik yazı ile ilişkilendirilen niteliklerle karakterize edilen, bilhassa bir fırça veya kalemle üretilen satır veya satır grubudur (URL 4). Kaligrafi kısaca, kökeni çok eskilere dayanan, dünyanın çeşitli kültürlerinde bulunan “süslü dekoratif el yazısı biçimi” olarak tanınan görsel bir sanat

türüdür (Mediavilla, 1996). Uzun bir evrim sonucunda oluşan günümüz tipografik karakterleri el yazısı ile başlamıştır. Daha sonra antik Yunan ve Romalıların günümüz yazı tiplerinin temelini başlatan harflerinin zamanla anatomik olarak gelişmesinin ardından kaligrafi, alfabelerin oluşumunda ve çağdaş tipografide bir kaynak rolü oynamıştır. Günümüzde kaligrafi, işlevsel yazıtlar ve el yazılarından oluşan harflerin okunaklılığından önce geldiği için güzel sanat eserlerine kadar uzanmaktadır (Turgut, 2013).

Harf biçimlerinin yeni kullanımı hayatın diğer yönlerine de dokundu. Özellikle grafik sanatçıları, ressamalar ve diğer gruplar arasında kaligrafi kendine yer bulmaya başladı. Kaligrafi sanatının sanatsal unsurları, grafik tasarımın çeşitli alanlarında vazgeçilmez işlevlerini sergilemektedir. Esas olarak fırça, yapı ve kurallar gibi unsurlarla kendini gösterir. Yazı fırçasıyla yazılan karakterler, sayısız değişiklikle zengin çizgilerden oluşan bir darbeye sahip olup estetik ve sanatsal bir duyguya sahiptir (Zhang, 2016).

Resim 8: Kaligrafi esintili Bejgin 2022 kış olimpiyat logosu

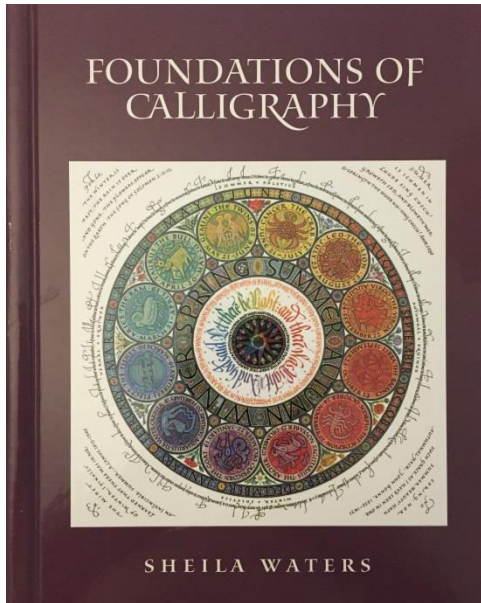
Resim 9: Kaligrafi esintili Bejgin 2008 olimpiyat logosu

Grafik tasarım, fikir, düşünce ve görsel iletişim taşıyan, sözlü veya sözsüz görüntülerin sanatsal kompozisyonlarını kullanarak görsel ifadeler oluşturma veya fikirleri görselleştirme sanatı olarak tanımlanabilir (Meggs & W. Purvis , 2012). Grafik tasarım, insanların bilgiyi ifade etmek ve iletmek amacıyla yazılı kelimeyi kullanmaya başladıklarında geliştirdikleri bir tasarım etkinliğidir. Ayrıca, grafik tasarım materyalinin önemli bir unsurudur. Yazma, bireylerin konuşma dışında duygu, düşünce ve isteklerini açıklamak için başvurdukları anlamlı işaret ve işaret sistemlerinden oluşan bir anlatım biçimidir. Yazma, tüm kitle iletişim araçları için temel bir unsurdur. Yazının icadı, yaratıcı zihinlere sahip kültürleri, ülkeleri ve çağları birbirine bağlayan önemli bir olaydır (Turgut, 2014). Grafik tasarım bilgideki yeniliği iletmek için metin (harfler) ve formları kullanır. Kelimeler ve görüntülerle birleşerek iletişimin özünü güçlü ve etkili bir biçimde aktarır. Grafik tasarım görsel iletişim sürecini, fikir ve deneyimleri görsel ya da metinsel içerikle tasarlayarak uygulama sanatıdır (Meggs & W. Purvis , 2012).

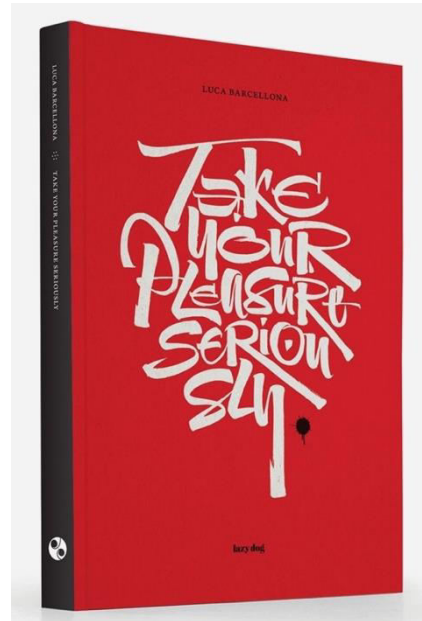

Resim 10: Grafik tasarım için oluşturulmuş kaligrafik örnekler

Grafik tasarım, tipografi ve kaligrafi uygulamalarının etkin bir biçimde kullanılmasını sağlayan en önemli unsurlar olan harf ve yazı tasarımlarıdır. Tipografi ve kaligrafi uygulamaları arasında çok küçük nüans farklılıkları olmasına rağmen birbirleri arasında içerik bakımından ilişkili bir çok ortak özellikler barındırmaktadırlar. Tipografi uygulama alanlarında kullanılan geleneksel yazı tipleri, yazı tasarımcıları tarafından oluşturulur. Tipografi uygulama alanlarında kullanılan geleneksel yazı tipleri, yazı tasarımcıları tarafından oluşturulur. Tipografi, insanların sanat eserlerini ve görselleri algılayma biçiminde gerçekten bir fark yaratabilecek bir unsur olmasına rağmen, yazı tipi oluşturmak zaman isteyen karmaşık bir işlemdir. Tasarımcı görsel olarak oluşturmuş olduğu mesajı hedef kitesine modern, yenilikçi ve estetik gibi tüm etkili yöntemleri kullanmak zorundadır. Aynı zamanda grafik tasarımcılar uygulama yapacakları tüm projelerde var olan tasarlanmış yazı tip ve stillerini kullanmak durumunda kalırlar, çünkü bir mesajı iletmek için tasarımlarına yazı tiplerini dâhil etmek zorundadırlar. Örneğin, birbirini tamamlayan farklı tür yazı tiplerini barındıran bir başlık, yeterince etkili olmayan bir yazı tipine kıyasla mesajı daha güçlü bir şekilde iletmeye özelliğine sahip olabilecektir.

Resim 11: Sheila Water tarafından tasarlanmış kaligrafik bir kitap kapağı

Resim 12: Kaligrafi ile yazılmış bir kitap kapağı

İletişim biçimlerinden olan reklamlar, dergiler veya kitaplarda, izleyicide belirli bir etki yaratmak amacıyla resimler, kelimeler veya grafik tasarımlardan yararlanırız. Bu iletişim süreci tipografi yolunu kullanırsa ister elle ister

bilgisayarla oluşturulmuş metinler olsun, okuyucusuna mesajları taşıyan asıl öge yazınsal ifadelerdir. Bu nedenle, metinlerin tipografi yoluyla tasarımları yapılırken kaligrafiden de yararlanırız. Yazı karakterlerini tasarlama süreci, okunabilir bir metin üretmek için veya bir görsel unsur olarak kullanılabilmesi için tasarımın önemli bir parçasını oluşturur. Tasarım sürecinin en zor kısmı yazı tipini bulmak olduğu için kaligrafinin her stili tasarımcılara yaratıcı tasarımlar üretme konusunda da ilham verebilir. Sözcükler ve görüntüler, her biri okuyucu/izleyici tarafından yorumlanabilen kendi diline sahip içerik ve mesaja bağlı olarak iletişimde diğerinden daha etkili olan farklı görsel iletişim tarzları oluşturur (Lester, 2006). Bu nedenle görselleri grafik tasarım veya kaligrafi yoluyla analiz etmenin uygun bir yolu birbirleriyle ilişki kuran işaretler ve yazı topluluğu olduğunu vurgulamaktır.

Kaligrafi, çizgiler ve grafik formlar haline gelen uzamsal unsurlar tarafından şekillendirilir. Vuruşlar, harflerin biçimleri ve satırlar arası boşluklar, yazının genel görünümüne katkıda bulunan temel bileşenler olarak kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında Latin kaligrafisi, grafik formlar aracılığıyla anlam ve duyguları da aktarabilmektedir. Dolayısıyla kelimelere daha az önem verir, ancak çizgilerin ve grafik formların ifade nitelikleri tasarıma daha fazla etki katacaktır (Ling, 2020).

Kaligrafi ve grafik tasarım, metnin okunaklılığı ile tipografinin güzelliğini birleştiren ve izleyicilerine görsel bir mesaj taşıyan sanatlardır. Okuma ve anlama, herhangi bir kaligrafi ve grafik tasarımın iki farklı yönünü oluşturur. Tasarımı kültürel kimliği yansıtır, bu nedenle kaligrafi ve tasarımcılar belirli kültürel ortamlara hitap eden işler yaratmaya çalışırlar. Kaligrafik veya grafik ürünlerde yer alan görüntüleri kelimelerle birleştirmek, hedef kitlenin felsefi, kültürel, politik ve sosyal önemini yansıtabilir. Kaligrafi yazı tasarımı sadece orijinal güzelliğini ve kalitesini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda modern grafik tasarıma önemli bir gönderme yapar. Özellikle ambalaj tasarımı ideal bir yaklaşım haline getiren özgün ve farklı stillerin tasarımlarının yapılmasına olanak sağlamıştır. Grafik tasarımı gerektiren ürünlerde yer alan kaligrafik tasarımlarda görsel anlamda yeniden bir canlılık katacaktır.

Resim 13: Kaligrafi yazısı kullanılarak oluşturulan şişe tasarımları

Resim 14: Kaligrafi ile oluşturulan ambalaj etiketleri

Günümüz medya mecraları kaligrafiyi artık neredeyse her yerde var olan görsel ürünlerin üzerinde yansıtmaktadır. Bunu örneğin tabelalar, kurumsal logolar, ambalajlar, sergiler, moda tasarımı, sokak sanatı, dergiler, kitap kapakları, reklamlar, web siteleri vb. alanlarda görebiliriz. Kaligrafi ve grafik tasarım arasındaki ilişkinin derinliğini ve gücünü oluşturmak için tasarımcı tarafından birçok temel ve ilkenin anlaşılması gerekir. Amaç, sanatsal eserlerdeki estetik değerlerin tümünün veya bir kısmının işlevsel yönüne değer katmaktır. Ayrıca sanatsal tasarım öğelerini kullanarak resim, çizim veya diğer herhangi bir görsel parçanın içeriğinde yer almasına olanak sağlar. Kaligrafiyle oluşturulan grafik ürünlerin çeşitli temel ve ortak yönlerin (*denge, oran, orantı, zıtlık, ritim, vurgu, bütünlük*) iyi bilinmesi gerekir çünkü amaç, sanatsal eserlerdeki estetik değerlerin tümüne veya bir kısmına ve aynı zamanda işlevsel yönüne uygulamaktır. Sanatçılar, ayrıca tasarım öğelerini veya kelime dağılımını düzenleyerek ve ardından bitişik öğeler arasında ilişkiler kurarak tasarımın kompozisyonunda kendilerini tarzlarıyla göstermeye çalışırlar. Kaligrafik tasarımlar tamamen süreç ve iletişim ile ilgilidir. Mesajlar, renkler ve formlar arasında bir denge vardır, çünkü el yazısı, güçlü bir şekilde duygular uyandırabilen ve kelimelere güçlü anlamlar getirebilen bir sanattır. Bir harfteki veya harfler arasındaki oranların geometrik uyumunun kaligrafi sanatında önemli bir rol oynadığını, aynı zamanda metnin okunaklılığının ve çizgilerinin güzelliğinin orantı kurallarının iyi bilinmesi gerektiğini vurgular.

5. KALİGRAFİ YAZIMININ OLUŞUMUNU SAĞLAYAN ARAÇ VE GEREÇLER

Kalemler: Bir yazının oluşumu, onu yaratan uygarlıklar kadar çizilmesini sağlayan araç gereçler ve onlara dayanak oluşturan maddelere bağlıdır (Resim 15).

Divit Uçlar: Divit diye tabir edilen uçlar genel itibarıyla profesyonel kimselerin kullandığı bir kalem ucudur. Divit uçlu kalemlerin mürekkep yerleri yani hazneleri küçük olduğundan mürekkep kullanımı oldukça tecrübeye bağlıdır. Divit uçlarının kullanımı gerçek manada öğrenildiğinde yazı esnasında oluşan ince ve kalın çizgilerin birbirinden sanatsal biçimde farklılık göstermeleri, bu ucu kullanmanın beğenilen yönlerinden biridir. (Resim 16-18).

Kuş Tüyü: Kuş tüyü kalemler doğanın bize sunduğu basit kalem yapısına sahiptirler. Genellikle büyük kuşların tüylerinden istifade edilmektedir. Bu minvalde tüylerin uç kısımlarının açılması ve yazı yazabilecek şekilde kalem olarak hazırlanması gerekir. Kullanım kolaylığının sağlanması adına yazmak için sağ el kullanan kişilerin kuşun sol kanatlarından elde edilen kalemi tercih etmeleri gerekmektedir.

Graphos Seti Kalemler: Graphos kaligrafisi takımı yazım ve çizimde kullanılan en elverişli ve çok yönlü bir araçtır. Değişen uçları sayesinde diğer kalemlere nazaran kullanılması daha cazip kabul edilir. Graphos yazı ve çizim setlerinin fonksiyonel ve değişik özelliklere sahip muhtelif ölçüde uçları bulunmaktadır. Bu uçlar sayesinde farklı karakterlerde yazı çeşitleri, çeşitli kalınlıklarda mimari çizimler ile kesik uçlu kaligrafik yazılar yazılabilir. Graphos kalemin gövdesindeki mürekkep haznesi sayesinde yazım ve çizimde süreklilik sağlar. (Resim 20).

Çelik Kesik Uç Kalemler: Kaligrafik çizgi kaligrafinin temel elamanı olup, anlatım gücü bakımından yazımın en temel öğelerinden biridir. Çelik uç kalemler teknolojik imkânlar neticesinde modern olarak üretilmiş çok kullanışlı kaligrafisi takımlarıdır. (Resim 19).

Kaligrafisi Yazı Fırçaları: Fırça, kaleme nazaran daha zahmetsizce ince çizgilerin, kişiselleştirilmiş geniş flourishlerin (güzelleştirmek) ve kalın çizgilerin rahatlıkla yapılmasına imkân veren bir yazı aracıdır. İyi bir fırça ile yumuşak bir yazı yazma imkânı bulunabilir ancak bu becerinin oluşup gelişmesi için bir hayli pratik yapmak gereklidir. Bir fırça ve iyi bir mürekkep eşliğinde doğru genişleme, basınç ve ince hassas geçişlerin ritmini yakalayıp bunu yazma esnasında aktarmak uzun gayretler sonucu oluşacaktır. (Resim 21-22).

Kurşun Kalemler: Kurşun kalemler kâğıt üzerinde yazı veya çizim için kullanılan, yazıcı kısmı çoğunlukla kil ve grafitten üretilen kalemlerdir. Tipik bir kurşun kalemde grafitin etrafı ahşap kaplıdır. Kaligrafisi sanatının her aşamasının en başında gelen, esas ve yardımcı malzemeler arasında en önemli yeri olan yazma aracıdır.

Kamış Kalem, Kesik uç Yazıları: Normal şartlarda yazı yazmak belli duygu, düşünce ve amaçları kâğıt üzerine dökmek için kullanılan bir eylemdir. Ancak yazımın sadece bu amaçlar doğrultusunda değil, fakat aynı zamanda bir sanata dönüştürülme serüveni vardır ki, hattatların kullandığı sazdan yapma kamış kalemler bunun en önemli aracıdır. (Resim 17).

El Yapımı Dekoratif Amaçlı Kaligrafisi Ekipmanları: Kaligrafisi sanatını çiziminin yolculuğu şeklinde ele alırsak, çizgi çekmede kullanılan efektleri hayalimizin alabildiği kadar çeşitlendirebiliriz, bu da çok daha yaratıcı düşünceler içeren güzel eserlerin ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Ahşap, metal ve benzeri malzemeleri örnekte görüleceği üzere kaligrafisi ekipmanları haline getirebiliriz.

Mürekkep ve Boyalar: Mürekkep kullanımı kaligrafisi sanatının en önemli unsurudur. Yoğunluğu az transparan mürekkepler daha ziyade dolma kalemlerde şeffaf tasarım yapıldığında tercih edilirler. Yoğun olan mürekkepler örneğin Çini ve Hint mürekkeplerini gösterebiliriz. (Resim 23).

Resim 15: Kaligrafisi Sanatında Kullanılan Kalemler

Resim 16: Script Metal Yazı Uçları

Resim 17: Ahşap Bambu Kalemler

Resim 18: Speedball Calligraphy Nib

yeteneğe dayanan bu sanatlarda ilerleyenler ise, kendi çabaları ve dünya iletişim sistemindeki gelişmeler sonucu diğer ülke sanatçılarını inceleyip takip etmeleri sonucu belli bir yere gelmektedirler. Ülkemiz eğitim aşamalarında bulunan gençlerimizin çağdaş modelleri takip ve analiz ederek tipografi ve kaligrafi uygulamalarının deneyimselliğe açık ve yaratıcı tasarımlarını sorgulayarak yakından takip etmeleri, aynı zamanda eleştirel bir bakış açısına sahip, deneyen, oynayan, yaparak ve yaşayarak öğrenen, eleştiren ve sorgulayan bir tasarımcı olarak kendilerini geliştirmeleri ülkemizin gelecek tasarımcı neslinin oluşturulmasında mihenk taşı olacaktır. Grafik tasarımın kaligrafisi (geleneksel ve modern teknikleri birleştiren bir araç olarak) ile birlikte içerdiği mesaj ne olursa olsun bir etkisi olacağı anlamına gelir. Grafik tasarım ve kaligrafi tasarımlarının birleşiminden ortaya çıkan görseller ve metinlerin içerdiği mesajlar estetik ve görsel öneme sahip olacaktır. Özetlemek gerekirse, hem grafik tasarımın hem de kaligrafinin biçimlendirici, işlevsel, estetik, dilsel ve teknolojik yönleri ile ilgili bir ilerleme yörüngesi olması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Ambrose, G., & Harris, P. (2009). *The Fundamentals of Graphic Design*. United Kingdom: AVA Publishing.
- Evans, P., & Thomas, M. (2013). *Exploring the Elements of Design*. USA: Delmar, Cengage Learning.
- Johnston, E. (1995). *Writing & illuminating & lettering*. London: Pitman.
- Lester, P. M. (2006). Urban Screens: the beginning of a universal visual culture. *First Monday*, 4.
- Ling, M. (2020). The Influence of Historical Scripts on Contemporary Calligraphy and Type Design. *Open Information Science*, 5(1).
- Mediavilla, C. (1996). *Calligraphy*. Scirpus Publications.
- Meggs, P. B., & W. Purvis, A. (2012). *Meggs' History of Graphic Design*. John Wiley & Sons, Inc.
- Pettersson, R. (2021). *Graphic Design*. Institute for Infology.
- Rooij, A. d., Dekker, E., Slegers, K., & Mose Biskjaer, M. (2021). How graphic designers rely on intuition as an ephemeral facility to support their creative design process. *International Journal of Design Creativity and Innovation*
- Sarıkavak, N. (2019). Tipografi Etki ve Font Tasarımına Yansımaları. Z. Sayın içinde, *Grafik Tasarımda Etki* (s. 69). Ankara: Pegem Akademi.
- Turgut, Ö. P. (2014). Calligraphic Forms in Contemporary Typographic Design. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 122, 40-45.
- Twemlow, A. (2008). *Grafik Tasarım Ne İçindir*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Uçar, T. F. (2019). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Zhang, P. (2016). Application of Traditional Calligraphy in Modern Graphic Design. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 764.
- URL1: <https://www.avasflowers.net/calligraphy-the-art-of-writing>
- URL2: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Calligraphy#cite_note-1
- URL3: <https://www.forcmagazine.com/the-art-of-calligraphy/>
- URL4: <https://www.dictionary.com/browse/calligraphy>

görsel kaynaklar

- Resim 1: <https://www.loc.gov/resource/rbgut.vol1/?sp=4&r=-0.382,-0.003,1.566,0.712,0> [15.12.2021]
- Resim 2: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Calligraphy.malmesbury.bible.arp.jpg> [15.12.2021]
- Resim 3: https://www.serdarkipdemir.com/resim_galerisi/379/kaligrafi-kursu [15.12.2021]
- Resim 4: <https://docplayer.biz.tr/10863605-Kaligrafi-ve-tipografi-etkinligi.html> [15.12.2021]
- Resim 4: <https://kaligrafitipografi.anadolu.edu.tr/?portfolio=selahattin-ganiz&lang=en> [07.11.2021]
- Resim 5: <https://kaligrafitipografi.anadolu.edu.tr/?portfolio=serdar-kipdemir> [15.12.2021]
- Resim 5: https://istanbultasarimmerkezi.org/erhan-olcay-ile-kaligrafi-atolyesi_L268.html [15.12.2021]
- Resim 6: <https://kaligrafitipografi.anadolu.edu.tr/wp-content/uploads/YEKatalog2013.pdf> [18.12.2021]
- Resim 6: <https://www.facebook.com/luca.barcellona.3/photos/sun-tsu-quote-brush-on-3x3-mt-wall/832376413579503/> [15.12.2021]
- Resim 7: www.serdarkipdemir.com [15.12.2021]
- Resim 8: <https://bigumigu.com/haber/kaligrafi-esintili-beijing-2022-kis-olimpiyatları-logosu/> [07.12.2021]
- Resim 9: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Pekin_2008_logosu.svg [12.12.2021]
- Resim 10: <https://www.johnstevensdesign.com/handlettering/> [14.12.2021]
- Resim 11: <https://studiomew.com/wp-content/uploads/2015/06/FullSizeRender.jpg> [11.12.2021]

- Resim 12: <https://i.pining.com/originals/de/18/59/de1859743153397f3e601ffc51d716d3.jpg>
[15.12.2021]
- Resim 13: <https://www.drinkpreneur.com/beverage-howto/beverage-packaging-design-trends-in-2018/> [15.12.2021]
- Resim 14: <https://shopgalleree.com/calligraphy-inspired-tags-packaging> [02.12.2021]
- Resim 15: <https://tr.pinterest.com/serdarkipdemir/calligraphy-instruments/> [08.12.2021]
- Resim 16: <https://i.pining.com/originals/fc/54/6b/fc546b3b4cc5236d8492538bc28fc222.jpg> [02.12.2021]
- Resim 17: <https://www.karinsanat.com/karin-bambu-kalem-yesil-yb2-23715> [15.12.2021]
- Resim 18: <https://www.johnnealbooks.com/product/speedball-c-calligraphy-nibs/1029> [14.12.2021]
- Resim 19: <https://www.tempera.com/shop/contents/fi/p183.html> [10.12.2021]
- Resim 20: <https://tr.pinterest.com/pin/346706871311121267/> [02.12.2021]
- Resim 21: <https://tr.pinterest.com/pin/34670724897/> [01.12.2021]
- Resim 22: <https://i.pining.com/originals/6a/14/2e/6a142e63cd828a80b37c0cce9932a57d.jpg> [18.12.2021]
- Resim 23: <https://tr.pinterest.com/serdarkipdemir/calligraphy-instruments/> [11.12.2021]

İletişimin İki Yüzü: Çatışma Ve Uzlaşma¹

The Two Faces Of Communication: Conflict And Compromise

Ensar LOKMANOĞLU¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Sakarya, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, sosyal yaşantımızda insanlarla yaşadığımız uyum veya uyumsuzluğa sebep olan unsurlar ve çözüm yolları iletişim bilimi alanına giren uzlaşma ve karşıtı olan çatışma konusu ile ele alınmıştır. Hayatları boyunca insanlar sayısız bireyle iletişim kurarlar. İnsanlar bu ilişkilerinde uzlaşma ve çatışma çözümlerini kullanırken belirli kuram ve değişkenlere bağlı kalmanın ötesinde doğru iletişim sağlamak amaçlamaktadırlar. Doğru veya sağlıklı iletişimin kişilerin uzlaşma niyetiyle birbirlerinin sözünü kesmeden her iki tarafında aktif ilişki içinde olduğu çift yönlü bir süreç tanımıdır hareketle; Türkiye’de ve tüm dünyada iletişimsizliğin yaşandığı kültürel, ekonomik, sosyal ve özellikle hukuk gibi alanlar dikkate alındığında ilişkilerin niteliklerin memnuniyetsizlik ve iletişimsizlik sorunu yaşayan insanların uzlaşma kültürünü ve çatışma çözümlerini öğrenmesi ve bu süreçte desteklenmeye ihtiyacının olduğu görülmektedir. Kişilerarası iletişimde bireyin bulunduğu çekingen veya güvengen yapı onun iletişim sürecini yönetirken karşılaşılan problemleri çözmesinde önemlidir. Bu bağlamda bürünülen yapıyla doğrudan bağlantılı kişilerarası ilişkiler, iletişimin bir tekniği olan uzlaşma ve çatışma çözümlerini ile problemlerin ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir. Kişilerarasındaki iletişim problemlerinin görülmesi mevcut problemlere karşı konumuzu oluşturan iletişim tekniklerinin kullanılması oluşan bu iletişimsizliğin kaldırılması ve insanlarla uzun soluklu kalıcı, kaliteli iletişim geçirebilmek için amacı sulh olan ve ceza yaptırımı benimsenen adalet anlayışına alternatif çözüm olarak getirilen uzlaşma, arabuluculuk sistemi ve temel çatışma çözmenin yöntemi-türlerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi kişilerarası iletişimde etkili olduğundan bahsedilecektir. Adaletsizliklere, hukuk ihlallerine, bunalımlara sahne olan günümüz dünyasında yeni nesil iletişim yöntemi olan uzlaşma, çatışma önleme stilleri ve arabuluculuk özelinde bu konunun hem bireyler açısından hem de kamu açısından birçok fayda taşıdığı bununla beraber kaygılarında duyulduğu dikkate alınarak bu doğrultuda öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası İletişim, İlişki, Çatışma, Uzlaşma

ABSTRACT

In this study, the factors that cause harmony or incompatibility with people in our social life and their solutions are discussed with the subject of conflict and reconciliation, which is in the field of communication science. Throughout their lives, people communicate with countless individuals. While using reconciliation and conflict resolution styles in these relationships, people aim to provide correct communication beyond adhering to certain theories and variables. Based on the definition of a two-way process in which correct and/or health communication is an active relationship on both sides without interrupting each other with the intention of reconciliation; Considering the cultural, economic, social and especially legal areas where there is a lack of communication in Turkey and all over the world, it is seen that people who have problems of dissatisfaction and lack of communication need to learn the culture of reconciliation and conflict resolution styles and need to be supported in this process. In interpersonal communication, the shy or confident structure of the individual is important in solving the problems encountered while managing the communication process. In this context, interpersonal relations, which are directly related to the structure, can prevent the emergence of problems with the methods of reconciliation and conflict resolution, which are a technique of communication. Reconciliation, mediation system and basic conflict resolution method, which is brought as an alternative solution to the understanding of justice, whose aim is peace and which is penalized, in order to see communication problems between people, to use communication techniques that constitute our subject against existing problems, to remove this lack of communication and to have long-term permanent and quality communication with people. It will be mentioned that the development and maintenance of these types are effective in interpersonal communication. In today's world, which is the scene of injustices, violations of law, and depressions, it has been tried to offer suggestions in this direction, considering that this issue has many benefits both for individuals and for the public, in particular, reconciliation, conflict prevention styles and mediation, which is a new generation communication method.

Keywords: Interpersonal Communication, Relationship, Conflict, Compromise

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski ve insanlık için vazgeçilmez olan iletişimin günlük yaşantımızın her alanında (işyeri, ev, hastane, adliye vs) birçok türüne şahit olmaktayız. Süreklilik arz eden iletişimi insanoğlu var olduğu günden günümüze kadar çeşitli iletişim araçları icat ederek genişletmiştir. Sağlıklı bir iletişim sürecini oluşturan etkileşim ve geri bildirim ile insanoğlu en temel gereksimlerini karşılayabilmektedir (Karadeniz & Gürbüz, 2019, s. 2).

Bu gereksimlerimizi karşılarken birçok düşünce farklılıkları olacaktır. Bu durumda tarafların birbirine anlayış göstermesi, doğru davranışta uzlaşabilmeleri verimliliği arttıran bir durumdur. Tarafların bu süreci başarılı sürdürülebilmesi, yaşamlarında başarılı ve mutlu olabilmeleri etkili iletişimle sağlanabilir (Aytek, 2010, s. 45).

Kişilerarasında ki etkili iletişim de bireyler arasında çatışma çözümlerinin ve alternatif çözüm yollarının öğrenilmesi ve benimsenmesi ile daha çok gelişecektir.

Bu bağlamda bu çalışmada bireylerin kişilik özelliklerine göre farklı çatışma çözümlerini ve alternatif çözüm yollarını tercih ettiklerinin tespiti amaçlanmıştır.

¹ Bu makale, 29-30 Ocak 2022 tarihleri arasında Malatya’da gerçekleşen “ VII. Uluslararası Battalgazi Bilimsel Çalışmalar Kongresin ”de sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

2. UZLAŞTIRMA VE İLETİŞİM

Uzlaşma Türk Dil Kurumunun göre “Uzlaşmak durumu, uyuşma (II), uzlaş, uzlaşım, mutabakat, konsensüs” olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, 2022).

Uzlaştırma ise; taraflar arasında çıkan olumsuzlukların taraflar üzerinde güç kullanmadan kendi rızaları ve özgür iradeleri ile üçüncü bir kişinin aracılığı ile çözüme yönelik yapılan barış sürecidir (Gönül, 2019, s. 32-33).

Uzlaştırma kurumunun amacı; failin cezalandırılmasından daha öncelikli olarak mağdurun mağduriyetinin giderilmesi, yargılama masrafının azaltılması, uyuşmazlığın çözülmesiyle ile toplumsal huzurun, düzenin sağlanması olarak görülmektedir (Tan, 2019, s. 27).

Etkin bir iletişimin yaşandığı uzlaştırma sürecinde mağdur/ suçtan zarar görmüş kişi fail ile doğrudan iletişim kurmaktadır. Bu sebeple de iletişim sürecinin doğru yönetilmesi başarılı bir ilişki yönetimine bağlıdır (Gönül, 2019, s. 47).

2.1. Uzlaştırmada İletişim ve İlişki

İnsanların içinde yaşadığı toplumla ilişkilerini sağlıklı sürdürebilmesi var olan problemlerini çözebilme ilişkilerine ve/veya yeteneklerine bağlıdır. Bu sebepten uzlaştırmada iletişim ve ilişki önemlidir.

Kişilerle kurduğumuz iletişim ve ilişki sürecinde bazı sorunlar olabilir. Bu sorunları çözebilmek için etkili iletişim tekniklerini kullanırız. Sorun sahibi karşımızdaki kişi ise ve konuşmak istiyorsa pasif dinleme, sorun sahibinin duygulu ve düşünceli olduğunu anlarsak aktif dinleme ve karşımızdakinin hislerini ve düşüncelerini kendi kişiliğimizi unutmadan anlıyor ve tasvir ederek empati kurabiliriz (Işık, 1994, s. 151).

3. ÇATIŞMA VE İLETİŞİM

Dinamik bir süreç niteliği taşıyan çatışma; fikir, görüş, çıkar vb. farklılıklardan kaynaklanan huzursuzluk, anlaşmazlık durumudur (Kara, 2018, s. 14).

Hızla değişen dünyamızda kültürel, sosyal ve ekonomik değerlerin farklılıkları kişiler arasında anlaşmazlıkları, karşıtlıkları oluşturmuştur. Bu sebeptendir ki toplumsal yaşamın her alanında olan çatışmadan kaçmak olanaksızdır (Nural, Ada, & Çolak, 2012, s. 198).

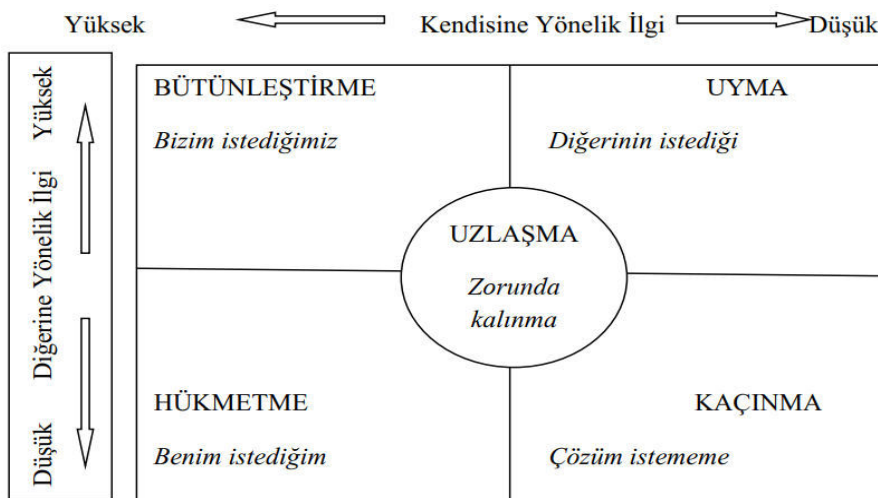
Çatışmaların üstesinden gelmek bir iletişim sorunudur. Şöyle ki doğru iletişim koordinasyonu sayesinde dünyayı ve yaşamı algılama ve anlamlandırma başarılı gerçekleşirse çatışmaların zararı engellenmiş olur (Aytek, 2010, s. 40-42).

3.1. Çatışmada Eylem Stilleri

Kişi bu iletişim sorununu yapıcı bir anlayışla değerlendirir iş birliğine dayalı bir bakış açısıyla çözmeye çalışırsa çatışmalar, sakınılması gereken durumlar yerine değişim sürecinin gelişimi olarak algılanırlar (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 3).

Yönetim biçimine odaklı çok sayıda çatışma çözüme stillerinden söz edebiliriz. Johnson tarafından “Reaching Out” adlı eserde yüzleşme, güç kullanma, uzlaşma, yatıştırma ve geri çekilme olarak ifade edilen beş tür stratejiden söz etmek mümkündür (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 3).

Yine Rahim’ in Şekil 1 ‘de görüldüğü üzere başta “başkalarının çıkarını düşünme” ve “kendi çıkarına düşünme” boyutlarının birleşiminden oluşan 5 farklı çatışma çözüme stratejileri modelinden söz edilebilir.

Şekil 1: Çatışma Yönetim Stratejileri Modeli

Kaynak: (Maral, 2016, s. 88).

Taraflar yukarıda bahsettiğimiz çatışma yöntemi stratejilerinde bir veya daha fazlasını kullanabilirler bu yöntemlerden en çok kullanılanları:

Uzlaşma: Her iki tarafın da bazı şeylerden feragat etmesi mantığına dayalı ve her iki tarafı da memnun edecek kararda mutabık olunmasına imkân sağlayan (Maral, 2016, s. 92) kaybedeni ve kazananı olmayan, tarafların güçlerinin eşit olduğu, “Ver ve al” mantığıyla ifade edilen (Çiftçi Öztürk & Erkanlı, 2020, s. 3935) az da olsa fedakârlık yapılabilen işbirlikçi stratejidir (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 3).

Hükmetme: İş birliği stratejisi olmadan, amaçların ön plana çıktığı (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 3) yöneticinin çeşitli biçimlerde güç ve otoritesini kullanarak hükmedilen tarafa çözümünü empoze etmesidir (Hartoka, 2017, s. 20) *bu stratejide amaçlanan hükmedenin, astlarına yeterli donanım ve tecrübesi olmadığı konularda baskı uygulayarak olumlu sonuçlar almasıdır* (Çiftçi Öztürk & Erkanlı, 2020, s. 3935). *Bu yöntem ile “ilişkiye ve karşı tarafa verilen önem” düşük oranda iken “sonuçlara verilen önem” yüksek orandadır* (Maral, 2016, s. 90-91).

Kaçınma: çatışmaya taraf olanlar olabildiğince yüz yüze gelmekten kaçınırlar ve duygu- düşüncelerini birbirleri ile paylaşmazlar soyutlama ve kayıtsız kalama ön plandadır (Maral, 2016, s. 91). Yöneticiler, personeller arasındaki çatışmayı görmezden gelirler ve müdahale etmezler (Hartoka, 2017, s. 20). Sorunlarla yüzleşmemek için, çatışma yaratandan uzak durma davranışı hakimdir (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 3). *Bu sebeple yaşanan ihtilaflar çözülmediğinden geçiştirme temelli çok kısa vadeli bir çözüm olabileceği söylenebilir* (Çiftçi Öztürk & Erkanlı, 2020, s. 3934-3935).

Yatıştırma: Bireylerin ilişkilerine önem verdiği hatta kabul görmek için kendi isteklerinden vazgeçtiği bir stratejidir (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 4). *Uyma strateji olarak da nitelendireceğimiz bu stratejide taraflar arası ilişki en üst oranda elde edilen sonuçlar ise en alt orandadır* (Maral, 2016, s. 90). Temelinde fedakârlığın olduğu bu stratejide yalnızca bir tarafın istekleri değerlendirmeye alındığından yüzeysel bir çözüm şeklindedir (Çiftçi Öztürk & Erkanlı, 2020, s. 3934).

Tümleştirme: İşbirliğinin ön planda olduğu tarafların her ikisinin de kazandığı bir stratejidir (Öksüz & Öztürk Baba, 2016, s. 4). *Güven ve açıklığın egemen olduğu, problemin çözümüne ve çatışmanın sebebini araştıran yanlış anlaşılmalardan ortadan karşılaştırma odaklıdır* (Maral, 2016, s. 89). Her iki tarafında belli ödümler vererek çatışmadan vazgeçmeleri durumunda destek sözü verilen çatışmayı en aza indiren stratejidir (Hartoka, 2017, s. 21).

3.2. Uygun Stratejinin Seçimi

Yukarıda bahsettiğimiz çatışma çözüm stratejilerinden hangisini kullanacağımız noktasında üç önemli kriterden bahsedebiliriz; 1-Örgütsel Öğrenme ve Etkililik, bu amaca ulaşabilmek için eleştirel ve yenilikçi düşünmeyi teşvik edici stratejiler dizayn edilmelidir 2-Paydaşların İhtiyaçları karşılayacak ve aralarında denge kuracak stratejiler tasarlanmalıdır. 3-Ahlak- Etik kurallara uygun hareket eden sürekli kendini yenileyen fikirler açık liderlerin çevrenin ve paydaşların kurumsallaştırılmasını gerektiren stratejiler benimsenmelidirler (Maral, 2016, s. 92-93).

Tablo 1: Çatışma Çözüm Stratejilerini Kullanmanın Uygun Olduğu ve Olmadığı Durumlar

Çatışma Stratejisi	Uygun olduğu durumlar	Uygun olmadığı durumlar
Tümleştirme (Bütünleştirme)	Konu karmaşık. En iyi çözüm için fikirlerin sentezi gerekli. Başarılı bir çözüm için diğer tarafın katkısına ihtiyaç var. Problemin çözümü için uygun zaman var. Bir taraf problemi tek başına çözemez. Ortak bir problemi çözmek için tarafların sahip oldukları kaynaklara ihtiyaç var.	Problem basit. Acil bir şekilde karar verilmesi gerekli. Diğer taraf sonuçla çok ilgilenmiyor. Diğer taraf problem çözme yeteneğine sahip değil.
Ödün Verme(Uyma)	Tarafların biri hatalı olduğunu düşünüyor. Konu diğer taraf için daha önemli. Taraflardan biri gelecekte elde edeceği bazı şeyler karşılığında bazı şeylerden feragat etmeyi kabul etmiş. Tarafların biri diğerine göre daha zayıf. İlişkinin sürekliliği önemli	Konu sizin için oldukça önemli. Haklı olduğunuza inanıyorsunuz. Diğer taraf hatalı ya da haksız
Hükmetme	Konu değersiz, önemsiz Acele bir şekilde karar alınması gerekli Hoş olmayan bir karar uygulanacak Astlarla mücadele edebilmek için zorunlu Diğer tarafın alacağı memnun etmeyecek kararın size maliyeti yüksek Astar teknik kararları almak için gerekli becerilere sahip değil Konu sizin için oldukça önemli	Konu karmaşık Konu sizin için önemli değil Her iki taraf da eşit güze sahip Kararın hızlı bir şekilde alınmasına gerek yok Astar yüksek derecede yeterliğe sahip
Kaçınma	Konu değersiz, önemsiz Diğer tarafla karşı karşıya gelmenin sağlayacağı zarar, çözümün sağlayacağı faydadan daha fazla Sakinleşme sürecine ihtiyaç var	Konu sizin için önemli Karar vermek sizin sorumluluğunuzda Taraflar çekilmeye karşı isteksiz ve çözüm zorunlu Acil çözüm gerekli

Uzlaşma	Tarafların amaçları karşılıklı olarak ayrıcalıklı Her iki taraf da eşit derecede güçlü Görüş birliği sağlanamıyor Bütünleştirme ve hükmetme stratejileri başarısız Karmaşık bir soruna geçici olarak bir çözüm gerekli	Bir taraf diğerinde daha güçlü Sorun problem çözme yaklaşımı getirecek kadar karmaşık
---------	--	--

Kaynak: (Maral, 2016, s. 93-94-95).

Tablo 1 istinaden genel bir değerlendirme yapıldığında; stratejik sorunların çözümünde daha çok tümleştirme(bütünleşik) ve uzlaşma stratejilerinin kullanıldığı, alışılmış sorunların çözümde ise hükmetme, ödün verme ve kaçınma stratejilerinin kullanıldığı görülmektedir (Maral, 2016, s. 95).

4. KİŞİLERARASI İLİŞKİLERDE GÜVENGENLİK

Güvengenlik, kişiler arası ilişkilerde saygı ve değeri ön plana çıkaran esaslara dayalı, her bireyin üstünlük kurmadan başkalarının haklarını yadsımadan düşünce, gereksimlerini ifade edebildiği ve her kesin eşit değerlere sahip olduğu dürüst, açık ilişkiler biçimidir. Kişinin kendini ifade ederken kullandığı tarza göre; kişilik haklarını ihlal eden isteklere karşı reddetmeye dayalı, olumlu duygu ve övgü dolu kişilerarası becerilere karşı övmeye dayalı ve amaçlarına ulaşma, gereksimlerini karşılamak amacıyla diğerlerinden istekte buldukları sosyal becerilere istekte bulunmaya dayalı güvengelilik olarak üç sınıfa ayırabiliriz (Baş Uz, 2020, s. 199-202).

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları farklı iletişim biçimleri süreklilik gösteren töreler, gelenekler gibi toplumdaki topluma farklılaşabilir. Şöyle ki bazı kişiler çekingen olduğu için gereksimlerini karşılamakta güçlük çeker, bazıları ise amaçlarına ulaşmak için başkalarını küçük görür (Acar & Öğretmen, 2007, s. 68) bu iki davranışın ile ideal insan davranışı olan güvengelilik bireyin kişiliğinin bir özelliği olup erdemli olmanın bir yanındır (Parmaksız, 2019, s. 22).

Kişilerarası ilişkiler açısından boyun eğici davranışta bulunan birey sessiz, utangaç ve aşırı duyarlı, saldırgan davranışlarda bulunan birey karşısındakinin hakkını gözetmeyen, öfkeli davranışlarda bulunabilir bu sağlıksız iletişim, alternatif çözüm yolları ve çatışma çözme yaklaşımları ile engelleyebiliriz.

5. KİŞİLERARASI ÇATIŞMA ÇÖZME YAKLAŞIMINDA KİŞİLİĞİN ÖNEMİ

Duygu, davranış ve düşünce farklılığına sahip kişilerarasındaki ilişki beraberinde çatışmayı getirmektedir (Firat, 2010, s. 12). Davranış açısından farklı kişilik biçimlerinden hareketle özellik yaklaşımına göre kişilik; kişilerin olaylar karşısında gözler önüne serdikleri davranışlarında tutarlık göstermesi ve bu davranışların zaman içerisinde kalımsal özelliklerini devam ettirmesi ile ön plana çıkmaktadır (Basım, Çetin, & Tabak, 2009, s. 22-23).

Yine kişiliği genel anlamda açıklayan beş faktörlü bir oluşumun olduğu görülmektedir.

Uyumluluk: Uyumluluk faktörü yüksek kişiler; açık sözlü, fedakâr / Uyumluluk faktörü düşük kişiler: güvenilmez, inatçı kişiliklerle bağdaştırılırlar.

Dışadönüklük: Dışadönüklük faktörü yüksek kişiler: sosyal, enerjik, baskın / Dışadönüklük faktörü düşük kişiler çekingen, sakin, yalnızlığı tercih eden kişiliklerle bağdaştırılırlar.

Nörotiklik: Nörotikliği yüksek kişiler; sınırlılık, hüznün, korku / Nörotikliği düşük kişiler; rahat, özgüvenli, sabırlı kişiliklerle bağdaştırılırlar.

Özdisiplin: Özdisiplin faktörü yüksek kişiler; azimli, hırslı, başarılı / Özdisiplin faktörü düşük kişiler kişiliklerle plansız, erteleyen, disiplinsiz kişiliklerle bağdaştırılırlar.

Gelişime Açıklık: Gelişim faktörü yüksek kişiler hayal kuran, maceracı, yaratıcı / Gelişim faktörü düşük kişiler tutucu, ilgisiz, geleneksel kişiliklerle bağdaştırılırlar.

Kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarının kişilik özellikleri ile ilişkisi ortaya koyan çalışmada; dışadönük kişilerin çatışma sürecinde daha yaklaşımcı, daha tutarlı ve kişilerarasındaki ilişkilerinin daha başarılı sürdürdükleri, gelişime açık kişilerin çatışma eğiliminde oldukları, uyumluluk özelliğindeki kişilerin çatışma ve rekabet ile ters yönlü bir ilişkinin olduğu, özdisiplinli kişilerin çatışmadan kaçınma yaklaşımında oldukları, nörotik kişilerin çatışmayı azaltıcı, rekabet veya kaçınma stratejilerini tercih ettikleri belirtilmektedir (Basım, Çetin, & Tabak, 2009, s. 23-33).

İki veya daha fazla kişi arasındaki çatışmaları iletişim becerileri ile çözülmesi amaçlanan yöntemlerden birisi de arabuluculuktur. Bu çatışma çözme yöntemini kullanacak arabulucunun empati kurarak hem karşı tarafının duygu ve düşüncelerini anlaması hem de etkin dinleme teknikleri kullanarak yaşanan problemin anlaması beklenir. Farklı kişiliklerdeki bireyler de olsan alternatif çözüm yollarından birisi olan arabuluculuk eğitimlerinin verilmesi kişilerde benlik saygısı yüksek, eleştirel düşünebilen, ön yargılardan uzak, sosyal becerileri gelişmiş bireylerin yetiştirilmesine yardımcı olmaktadır (Koruklu Öner, 2020, s. 243-246).

6. SONUÇ

Günlük hayatımızın bir parçası olan çatışma, geçmişte negatif bir algı oluştururken günümüzde yaratıcı fikirlerin, düşüncelerin ortaya çıkması herkes tarafından genel kabul edilmektedir. Farklı kişiliklerdeki bireyler arasında çatışmaların olması kaçınılmazdır. Çatışma ve çatışmanın ortaya çıkardığı sorunları çözüme kavuşturmak yönetim işidir. Bu sebepten dolayıdır ki çatışma kaçınılmaz olduğundan bireylerin zararlı çatışmalardan korunmak amacıyla uzlaşma ve çatışma çözüm stratejileri kullanarak bu sürecin daha iyi ve daha etkili nasıl yönetilmesi bireylerin çatışmanın varlığı kabul etmesi ve eğitici bakış açısında olmasını gerektirmektedir.

Her insanın farklı bakış açısı ve kişiliğinin olması muhtemel bir çatışmada kişiliklerinin özelliğine göre bireyler hangi stillerden (çatışma yönetim stratejilerinden) bir veya durumsallık yaklaşımı ile duruma veya şartlara göre birkaçını kullanabilirler.

Bireylere çatışma yönetim süreçlerinde yetersizliklerini giderme amaçlı arabuluculuk, iletişim ve alternatif çözüm yolları konulu ciddi ve teorik açıdan yeterli eğitim programı hazırlanması ve bu eğitimlerin iletişim alanında uzman eğitimci verilmesi söylenebilir.

KAYNAKÇA

Acar, N. V., & Öğretmen, T. (2007). Kendini Belirleme (Güvengenlik) Ölçeği Geliştirme Çalışmaları . *Türk Psikoloji Danışma ve Rehberlik Dergisi* .

Aytek, H. (2010). Girişimcinin rekabet, uzlaşma, iletişim becerileri ve pazarlama yaklaşımı . *ABMYO Dergisi* .

Basım, H. N., Çetin, F., & Tabak, A. (2009). Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi . *Türk Psikoloji Dergisi* .

Baş Uz, A. (2020). Kişilerarası İlişkiler ve İletişimde Güvengenlik . A. Kaya içinde, *İnsan İlişkileri ve İletişim*. Pegem Akademi .

Çiftçi Öztürk, D., & Erkanlı, H. (2020). Liderlik Yönelimlerinin Çatışma Çözme Stratejileri Üzerindeki Etkisi . *İşletme Araştırmaları Dergisi* , s. 3930-3946.

Fırat, S. (2010). Öğretmen Algılarına Göre Ortaöğretim Okul Müdürlerinin Kullandıkları Çatışma Yöntemi Stratejilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Gönül, Ö. (2019). Uzlaştırma Hizmeti Kapsamında İletişim Eğitiminin Önemi (İzmir Örneği). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi.

Hartoka, E. (2017). Okul Yöneticilerinin Çatışma Çözme Stilleri (Denizli Sarayköy Örneği) . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Denizli : Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .

Işık, A. Z. (1994). Etkili İletişim Teknikleri . *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* , s. 149-154.

Kara, Y. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stillерinin Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stillерine Etkisi . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü .

Karadeniz, V., & Gürbüz, İ. E. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 7. Sınıf İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesine Yönelik Görüşleri: Van Kenti Örneği . *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi* .

Koruklu Öner, N. (2020). Kişilerarası İlişkilerde Çatışma ve Çatışma Çözme . A. Kaya içinde, *İnsan İlişkileri ve İletişim*.

Maral, M. (2016). Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilleri İle Çatışma Çözme Stratejileri Arasındaki İlişki . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Sakarya : Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .

Nural, E., Ada, Ş., & Çolak, A. (2012). Öğretmen Algılarına Göre Okul Müdürlerinin Kullandıkları Çatışma Yöntemi Yöntemleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s. 197-210.

Öksüz, Y., & Öztürk Baba, M. (2016). Öğretmen Adaylarının Çatışma Eylem Stilleri İle Kültürlerarası Duyarlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* .

Parmaksız, İ. (2019). Güvengenlik Psiko-Eğitim Programının Üniversite Öğrencilerinin Güvengenliklerini Arttırmaya Etkisi . *Sakarya University Journal of Education* .

Tan, H. (2019). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Türk Dil Kurumu. (2022). Uzlaşma: <https://sozluk.gov.tr/>

Problem Çözmeyi Öğretme Bilgisi Yönünden Matematik Öğretimi Ders Kitaplarının Eleştirel Bir Bakışla İncelenmesi ¹

A Critical Examination Of Teaching Mathematics Textbooks In Terms Of Teaching Problem Solving

Huriye ÜÇÖK ¹ Birol TEKİN ²

¹ Amasya Üniversitesi, Matematik ve Fen Eğitimi, Amasya, Türkiye (Corresponding Author)

² Dr.Öğrt. üyesi , Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik Ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Amasya, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada matematik öğretimi sürecinde kullanılan ders kitaplarının, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının problem çözme öğretme bilgisi yönünden eleştirel bir bakış açısıyla incelemek amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum araştırması kullanılmıştır. Çalışmada matematik öğretimi alanında 2008 ve 2021 yılları arasında lisans programlarında kullanılan öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik matematik öğretimi sürecinde sıklıkla tercih edilen yedi farklı matematik öğretimi ders kitabı incelenmiştir. Ders kitapları; problem çözme stratejisine yer verme, öğrenciye yönelik çalışmalara yer verme, teorik olarak çözümlere yer verme ve alternatif çözüm yollarına yer verme yönleriyle ele alınarak inceleme yapılmıştır. Araştırmada doküman analizi yöntemi ile veriler toplanmıştır. Yedi farklı matematik öğretimi ders kitabından elde edilen verilerin analiz edilmesinde nitel veri analiz tekniklerinden biri olan içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmadaki veriler bir matematik eğitimi uzmanı ve bir ölçme değerlendirme uzmanı tarafından analiz edilmiş ve güvenilirlik %82 olarak hesaplanmıştır. Araştırma bulgularında incelenen yedi farklı matematik öğretimi ders kitabında problem çözme stratejilerine yer verme başlığı altında incelendiğinde üç ders kitabında problem çözme stratejilerine yer verilirken, dört ders kitabında yer verilmediği görülmüştür. Öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme bakımından incelendiğinde beş ders kitabı öğrenciye yönelik etkinliklere yer verirken iki ders kitabında bu tür etkinliklere yer verilmediği görülmüştür. Alternatif çözüm yollarına yer verme açısından incelendiğinde çalışmaya konu olan kitaplarda alternatif çözümlere yer verilmediği görülmüştür. Teorik olarak çözümlere yer verilmesi açısından incelendiğinde ise araştırmaya konu olan yedi farklı matematik öğretimi ders kitabının tümünün yer verdiği görülmüştür. Yapılan bu araştırma sonucunda incelenen matematik öğretimi ders kitaplarında genellikle öğrencilere yönelik çalışmalara ve teorik çözüm örneklerine yer verildiği fakat problem çözme stratejilerine ve alternatif çözüm örneklerine yer verme açısından incelenen matematik öğretimi ders kitapların yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: matematik öğretimi, problem çözme, ders kitapları

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the textbooks used in the mathematics teaching process, teachers and teacher candidates from a critical point of view in terms of teaching knowledge of problem solving. Case study, one of the qualitative research methods, was used in the study. In the study, seven different mathematics teaching textbooks, which were used in undergraduate programs in the field of mathematics teaching between 2008 and 2021, which are frequently preferred in the mathematics teaching process for teachers and teacher candidates, were examined. Textbooks; In this study, it was examined in terms of including problem solving strategy, giving place to student-oriented studies, giving place to theoretical solutions and alternative solutions. In the research, data were collected by document analysis method. Content analysis technique, which is one of the qualitative data analysis techniques, was used to analyze the data obtained from seven different mathematics teaching textbooks. The data in the study were analyzed by a mathematics education specialist and an assessment and evaluation specialist, and the reliability was calculated as 82%. When examined under the title of including problem solving strategies in seven different mathematics teaching textbooks examined in the research findings, it was seen that while problem solving strategies were included in three textbooks, they were not included in four textbooks. When examined in terms of including studies for students, it was seen that while five textbooks included activities for students, two textbooks did not include such activities. When examined in terms of including alternative solutions, it was seen that alternative solutions were not included in the books that were the subject of the study. When examined in terms of giving theoretical solutions, it was seen that all seven different mathematics teaching textbooks, which were the subject of the research, were included. As a result of this research, it was concluded that the examined mathematics teaching textbooks generally included studies for students and theoretical solution examples, but the mathematics teaching textbooks examined were insufficient in terms of including problem solving strategies and alternative solution examples.

Keywords: mathematics teaching, problem solving, textbooks

1. GİRİŞ

Matematik eğitimini dünya genelinde ele aldığımız zaman ortak olan nokta öğrenciye problem çözme öğretmektir. Problem çözmenin birçok tanımı vardır. Lester(1994), problem çözmenin kompleks basamaklardan ibaret olduğunu, problem çözme becerisinin de süreç içerisinde geliştiğini ve ivedi olarak gerçekleşmediği görüşünü benimsemiştir. Olkun ve Toluk(2004), problem çözme, kişide çözme şevkini, isteğini artıran ve öğrenme süreci içindeki sahip olduğu deneyimlerini ortaya koyacağı alan olarak tanımlar. Bir matematik problemin birden fazla çözüm yolunun gösterilmesi, problem çözme becerilerinin gelişmesine katkı sağlar. Bazı problemler ilk bakışta çözülemeyecek karmaşıklıkta olduğu için çözümü basitleştirecek metotlardan yararlanma ihtiyacı duyulmuştur(Çınar, 2013). Problem çözümünde birden fazla strateji kullanılabilir. Her problemin yapısından dolayı farklı stratejilere çözümü yerinde olabilir. Bir problemin çözümü için uygun olan strateji başka bir problemin çözümüne yönelik olmayabilir. Her problemi kendi içerisinde değerlendirip en elverişli olan stratejiyi seçmek daha doğru ve daha uygun olmaktadır.

¹ 24 Kasım 2021 tarihinde düzenlenen "4. Uluslararası Başöğretmen Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Kongresi"nde sadece sözlü bildiri olarak sunumu yapılmıştır.

Bir problem çözüldürken tek bir çözüm yolu kullanmak yerine birden fazla çözüm yollarından faydalanmak daha yerinde olabilir. Matematikte problem çözerken, problem çözüme stratejilerinden faydalanmak öğretim sürecine katkı sağlar. Birey farklı stratejiler sayesinde bakış açısı kazanarak probleme uygun stratejiyi belirleyebilir, sonuca daha kolay yoldan ulaşabilir. Çünkü her bireyin farklılıklarından ötürü çözüm stratejilerini benimseyebilme yeteneklerinde de değişkenlik ortaya çıkabilir(Çınar,2013). Bireysel farklılıklar çerçevesinde yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri hem daha kalıcı olmakta hem de daha fayda sağlamaktadır. Polya'nın da söylediği üzere "Bir problemi beş farklı yoldan çözmek, beş problemi bir yoldan çözmekten iyidir." Sözü de bu gerçeği doğrular niteliktedir. Ayrıca bir problemi birden fazla çözüm yöntemi ile çözebilmek ve problem çözüme stratejilerinden yararlanmak kişinin değişik bakış açısı geliştirme olasılığını artırır bu durum hem akademik olarak hem de günlük yaşamda bizlere katkı sağlar.

Matematik öğretiminde birçok farklı materyaller kullanılır bunlardan en ekili olanlardan birisi ise ders kitaplarıdır. Matematikğin öğretim sürecinde ders kitaplarının rolü yadsınamaz niteliktedir(Dane, Doğar ve Balkı, 2004). Öğretim programlarında belirtilen kazanımların öğrencilere aktarılmasında yardımcı olan, belirli plan ve program dahilinde işlenen, öğretim sürecinde yol gösteren dinamiklerden biri ders kitaplarıdır. Ders kitapları aynı zamanda öğretmenlere rehber rolündedir. Bunun yanı sıra ders kitapları, konunun daha sistematik olarak işlenmesine imkan sağlar ve ayrıca öğrencilere derste işlenen konuyla ilgili ödev vererek konuların pekiştirilmesine, hangi zamanda hangi konuların işleneceğini somut olarak görmeye ve konuları takip etmeye katkı sağlayan öğretim materyalleridir.

Literatür taraması yapıldığında bu çalışmaya benzer şekilde lisans programlarında kullanılan öğretmenlere yönelik matematik öğretimi ders kitaplarının problem çözüme öğretimine katkısı üzerine bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmalar daha çok problem çözüme stratejileri kullanımı ve problem çözüme becerilerinin geliştirilmesi başlıkları altında yoğunlaşmıştır. Problem çözüme stratejileri ile ilgili araştırmalar (Güder ve Gürbüz, 2016; Şengül ve Dede, 2014; Güven, Aydın-Güç ve Özmen, 2016; Yılmaz, 2019; Eğerci, 2019) daha çok öğretmenlerin problem çözüme stratejileri kullanımıyla ve çoğunlukla hangi stratejileri kullanmayı tercih ettikleriyle ilgilidir. Problem çözüme becerilerinin gelişimi ve matematik öğretmenlerinin problem çözüme yeterlilik düzeyleri ile ilgili araştırmalar (Soylu, 2010; Gökkurt, Özdemir, Erdem, Örnek ve Soylu,2017; Pusmaz, 2008) öğretmenlerin problem çözüme beceri ve süreçlerini incelemiştir. Bu çalışma ise matematik öğretimi ders kitaplarının problem çözüme öğretme bilgisine katkısı incelenerek literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmıştır. Bu nedenle öğretmen ve öğretmen adaylarının matematik öğretiminde yararlandıkları ders kitaplarının problem çözüme becerilerinin gelişimi üzerine yapılan bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Ders kitaplarının matematik öğreten öğretmenlerin problem çözüme öğretme bilgilerinin geliştirilmesine etkisi amaçlanarak matematik öğretim sürecinde sıklıkla tercih edilen yedi matematik öğretimi ders kitabı problem çözüme stratejilerine yer verme, teorik olarak çözümlere yer verme, alternatif çözüm örneklerine yer verme ve öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme başlıkları altında incelenmiştir.

2.YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın deseni, verilerin toplanması, geçerlik ve güvenilirlik ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Deseni

Çalışmada matematik öğretiminde kullanılan ders kitapları incelenmiştir. Bu amaçla nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, konuları, kitapları, tutumları, bir grup insanı, insan davranışlarını, olayları bir grup örneklem yardımıyla derinlemesine incelemeyi hedefler(Denscombe, 2010). Bu çalışma durum çalışmasıdır ve matematik öğretimi sürecinde sıklıkla tercih edilen öğretmenlere ve öğretmen adaylarına yönelik yedi matematik öğretimi ders kitabını incelemeyi amaçlamıştır.

2.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda bilgi kaynağına ulaşmak amacıyla elde edilen verilerde dokümanların yadsınamaz rolü vardır(Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu amaç doğrultusunda 2008 ve 2021 yılları arasında lisans programlarında okutulan matematik öğretmenleri ve matematik öğretmen adaylarına yönelik matematik öğretimi sürecinde sıklıkla kullanılan 7 tane matematik öğretimi kitabı "*Altun, 2013; Baki, 2008; Baykul, 2009; Çelik & Arslan, 2019; Olkun & Toluk, 2018; Krulik & Posamentier, 2016; Van De Walle, 2012.*" problem çözüme stratejilerine yer verme(Bağıntı kurma stratejisi, diyagram çizme stratejisi, sistematik liste yapma stratejisi, tahmin ve kontrol stratejisi, değişken kullanma stratejisi, farklı bakış açısıyla yaklaşma stratejisi), teorik olarak çözümlere yer verme, alternatif çözüm örneklerine yer verme ve öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme başlıkları altında incelenmiştir. İncelenmiş olan ders kitaplarına kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

2.3. Geçerlik-Güvenirlik

Araştırmanın amacı doğrultusunda literatür taraması yapıldığında ders kitapları ile ilgili çalışmalar incelenerek problem çözüme stratejilerine yer verme, teorik olarak çözümlere yer verme, alternatif çözüm örneklerine yer verme öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme ve problem çözüme stratejilerine yer verme gibi durumlara araştırmalarda

yeteri kadar yer verilmediği gözlenen bu başlıklar altında matematik öğretiminde yaygın olarak kullanılan ders kitapları ile çalışma yapılmıştır. Araştırmanın geçerliğini artırmak için kitaplardan doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla iki farklı uzman tarafından kitaplar incelenmiş ve inceleme sonucunda kodlama yapılmıştır. Daha sonra iki farklı uzmanın verileri birleştirilerek güvenilirlik yüzdesi hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada nitel veri analiz tekniklerinden birisi olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir alanda olan çalışmaları incelemek ve değerlendirmek için kullanılır (Falkingham and Reeves, 1998). İçerik analizi, çalışmacının kendi belirlediği başlıklardan oluşan temaları içine alan, belirli kurallar çerçevesindeki kodlar ile metin içeriklerinin, okuyucuların anlayabildiği şekildeki temalar yardımıyla sunulmasıdır (Büyüköztürk vd. 2013). Bu çalışmada ise 2008-2021 yılları arasında lisans programlarında sıklıkla tercih edilen yedi farklı matematik öğretimi kitapları, problem çözme stratejilerine yer verme, problemlerin teorik olarak çözümlerine yer verme, öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme ve alternatif çözümlere yer verme başlıkları altında incelenmiş ve iki uzman tarafından kitaptaki veriler kodlanmıştır. Uzmanlar birbirlerinde bağımsız şekilde çalışmalarını tamamlamış ve bu bağlamda elde edilen sonuçların güvenilirlik yüzdesi hesaplanmış ve %82 bulunmuştur. “kodlama güvenilirlik yüzdesinin en az %70 olması gerekmektedir” (Yıldırım & Şimşek, 2011). İki uzman yan yana gelerek farklı düşündükleri maddeler arasında görüş birliğine varmış ve uzlaşmışlardır. Böylelikle veri analiz süreci sona ermiştir.

Aşağıda örnek bir veri analiz tablosu gösterilmiştir.

Tablo1. Araştırmanın veri analiz çerçevesi

Ders kitabı	Kodlayıcı	Problem stratejilerine yer verme	çözme	Öğrenciye çalışmalara yer verme	yönelik çözümlere yer verme	Teorik olarak	Alternatif örnekleri	çözüm
A1	Kodlayıcı1	Yok		Var		Var	Yok	
	Kodlayıcı2	Yok		Var		Var	Yok	
A4	Kodlayıcı1	Var		Var		Var	Yok	
	Kodlayıcı2	Var		Var		Var	Yok	

A1. Baki, A. (2008).

A2. Van De Walle, J. A., Karp, K. S. & Bay-Williams, J. M. (2012).

A3. Çelik, D. & Arslan, Z. (2019).

A4. Altun, M. (2013).

A5. Baykul, Y.(2009).

A6. Posamentier, A. S., & Krulik, S. (2016).

A7. Olkun, S., & Toluk, Z. (2018).

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde problem çözme stratejilerine ve kitaplarda hangi stratejiye uygun bir şekilde çözüldüğüne yer verme örneklerine, öğrenciye yönelik çalışmalara yer verme örneklerine, teorik çözüm örneklerine yer verme ve alternatif çözüm örneklerine yer verme açısından incelenmiş, problem çözme stratejisine yer verme örneklerini detaylandırmak için birden fazla strateji örneği gösterilmiş “Bağıntı kurma stratejisi, diyagram çizme stratejisi, sistematik liste yapma stratejisi, tahmin ve kontrol stratejisi, değişken kullanma stratejisi, farklı bakış açısıyla yaklaşma stratejisi” ve doğrudan alıntılar yaparak örneklerle gösterilmesi amaçlanmıştır.

Kitaptan alınan örnek bir problem “Mark, okuldaki bir oyun sahnesinin arka planı için poster hazırlamak amacıyla kartonlardan daireler kesmektedir. Kestiği birinci dairenin çapı 6 cm’dir. Kestiği ikinci ve üçüncü dairelerin çapları sırasıyla 5.5 ve 5 cm’dir. Bu şekilde daireleri kesmeye devam etmiş ve en son çapı 2.5 cm olan bir daire kesmiştir. Buna göre Mark kartondan kaç tane daire kesmiştir?” aşağıdaki şekilde kitapta çözümü yapılmıştır.

Çözüm: Örüntü bulmak için verileri inceleriz. Örüntünün kuralı, her bir dairenin çapının bir önceki dairenin çapından 0.5 cm küçük olduğunu söylemektedir. Verileri düzenleyen bir tablo yapalım ve daha sonra örüntüyü takip edelim:

Daire #	1	2	3	4	5	6	7	8
Çap Ölçüsü	6	5.5	5	4.5	4	3.5	3	2.5

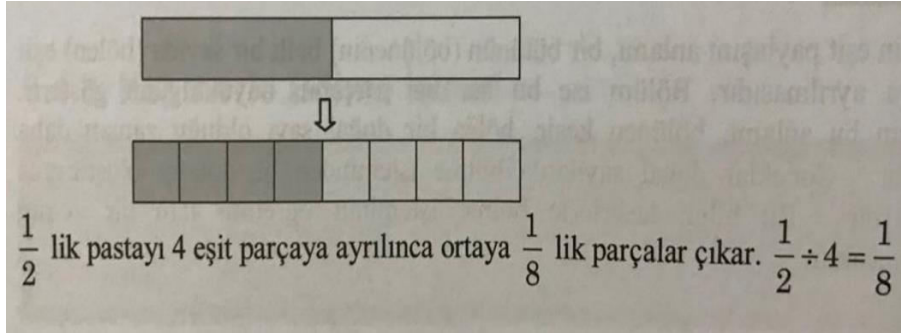
Mark sekizinci dairede çapı 2.5 cm olan bir daireye ulaşır.

Cevap: Mark kartonlardan 8 daire kesmiştir.

“Bağıntı kurma” stratejisine ilişkin bir örnek (Kruklik & Posamentier, 2016).

Yukarıdaki örnekte incelenen kitaplardan alınan problem çözme stratejilerinden biri olan bağıntı kurma stratejisine örnek olarak verilmiştir. Belirli şekiller veya sayı örüntüleri belli bir çerçevede kurallı olarak dizilmiş olabilir. Örüntü kuralını bulduktan sonra çözüme çok daha kolay bir şekilde ulaşılır. Bu da öğrenciye gösterilen problem çözme yeteneğinin gelişmesine katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Kitaptan alınan örnek problem “*Bir pastanın yarısı 4 tabağa eşit şekilde servis yapılırsa her tabağa ne kadar pasta düşer?*” aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

“Diyagram çizme” stratejisine ilişkin bir örnek (Baykul, 2009).

Yukarıdaki örnekte verilen problem incelenen kitaplardan alınan problem çözme stratejilerinden biri olan diyagram çizme stratejisinden faydalanılarak çözülmüştür. Problemlerin çözümünde elimizdeki verilen ve istenenleri bir şekil veya bir diyagram yardımıyla somutlaştırarak göstermek bizlere çözüme daha kolay ve somut bir şekilde ulaşmamıza katkı sağlamaktadır. Yukarıdaki örnekte şekil kullanılmış ve çözüme rahatlıkla ulaşılmıştır.

Kitaptan alınan bir problem “*Aralık 12 ve Aralık 24 ilginç tarihlerdir. Çünkü bunlar 12'nin katlarıdır ve Aralık yılın 12. ayıdır. Artık olmayan bir yılda kaç gün, bulunduğu ayın sıra numarasının bir katıdır?*” aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

Ay	Ayın Sıra Sayısı	Katlar	Katların Sayısı
Ocak	1	Tüm günler	31
Şubat	2	Çift tarihler	14
Mart	3	3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30	10
Nisan	4	4, 8, 12, 16, 20, 24, 28	7
Mayıs	5	5, 10, 15, 20, 25, 30	6
Haziran	6	6, 12, 18, 24, 30	5
Temmuz	7	7, 14, 21, 28	4
Ağustos	8	8, 16, 24	3
Eylül	9	9, 18, 27	3
Ekim	10	10, 20, 30	3
Kasım	11	11, 22	2
Aralık	12	12, 24	2

“Sistemik liste yapma” stratejisine uygun bir örnek (Altun, 2013).

Yukarıdaki örnekte incelenen kitaplardan alınan problem çözme stratejilerinden biri olan sistemik liste yapma stratejisine örnek olarak gösterilmiştir. Örnekteki gibi durumları liste halinde yazarsak cevabın 90 olduğu net biçimde görülür. Problemden çözüme ulaşmak için verilen durumlar tek tek yazmak çözüme daha rahat ulaşmamızı kolaylaştırır. Yukarıdaki örnekte durumlar tek tek yazılarak çözüm yapılmıştır.

Kitaptan alınan örnek bir problem “*Mary, düzenlediği parti için 37 kek pişirmiştir. Üzümlü kekleri 5'li paketlere ve mısırlı kekleri de 3'lü paketlere koymuştur. Mary, her bir kek türünden kaç tane pişirmiştir?*” aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

Çözüm: Tahmin ve kontrol stratejisini kullanacağız. Tahminlerimizi bir tablo yaparak düzenleyeceğiz. Üzümlü kekleri 5'li paketlere yerleştiriniz ve 37 kekten ne kadar kaldığını görünüz.

Üzümlü	Toplam Sayı	Mısırlı	
5	37	32	(Hayır. 32, 3 ile bölünmez)
10	37	27	(Evet. 27, 3 ile bölünür)
15	37	22	(Hayır. 22, 3 ile bölünmez)
20	37	17	(Hayır. 17, 3 ile bölünmez)
25	37	12	(Evet. 12, 3 ile bölünür)
30	37	7	(Hayır. 7, 3 ile bölünmez)
35	37	2	(Hayır. 2, 3 ile bölünmez)

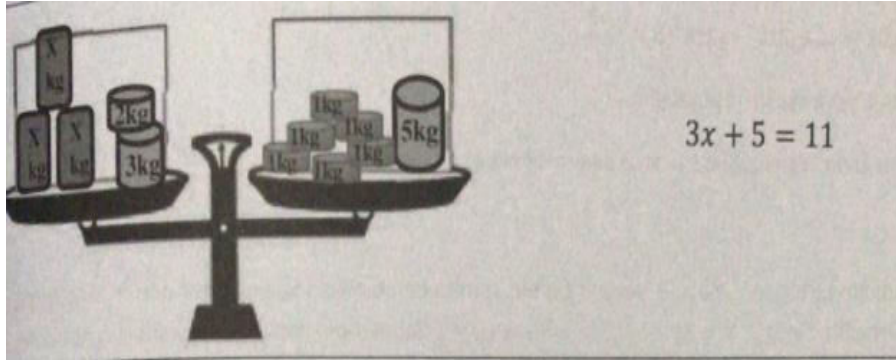
Tablomuz, toplamın 37 olduğu başka olası durumların olmadığını göstermektedir.

Cevap: İki olası cevap vardır. Mary, 10 üzümlü ve 27 mısırlı kek ya da 25 üzümlü ve 12 mısırlı kek pişirmiştir.

“Tahmin ve Kontrol” stratejisine bir örnek (Kruklik & Posamentier, 2016).

Yukarıdaki örnekte incelenen kitaplardan alınan problem çözme stratejilerinden biri olan tahmin ve kontrol stratejisine örnek olarak verilmiştir. Problem çözümlerinde bazen daha kolay bir sayıyla işlem yapmak çözümü daha da kolaylaştırabilir. Örnekte 3 ile kalansız olarak bölünebilen sayılar kullanılarak çözüme ulaşılmıştır.

Kitaptan alınan örnek bir problem “Eşit kollu terazi şeklindeki gibi dengededir. Terazinin sol kefesine 3 tane x ve 2kg ile 5 kg ağırlık; sağ kefesine ise 6 tane 1 kg’lık ağırlık ile 5 kg’lık ağırlık konuluyor. Buna göre x nedir?” aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

“Değişken Kullanma” stratejisine bir örnek (Baykul, 2009).

Yukarıdaki örnekte incelenen kitaplardan alınan değişken kullanma stratejisine örnek olarak verilmiştir. Problem çözerken özellikle zamana karşı yarıştığımız durumlarda değişken kullanmak bizi kısa sürede doğru yanıtı ulaşılabilir (Emre, 2008). Yukarıdaki örnekte modellemeden faydalanılarak ve değişken kullanılarak çözüme kolaylıkla ulaşılmıştır.

Kitaptan alınan örnek bir problem “Wagner ilkokulundaki pin-pon turnuvasına 16 çocuk katılmıştır. Turnuva, eleme usulüne dayalı bir turnuvadır. Yani, bir oyunu kaybederseniz turnuvadan elenirsiniz. Eğer bir oyunu kazanırsanız, bir sonraki tura geçersiniz. Turnuvayı kazanmak için kaç tane oyun oynanmalıdır?” aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

Birinci turda, 16 oyuncu 8 müsabakaya katılacaktır. 8 kazanan bir sonraki tura geçecektir (8 oyun oynandı). İkinci turda, 8 oyuncu 4 müsabakada karşılaşacak ve 4 kazanan olacaktır (4 oyun daha oynandı). Üçüncü turda, 4 oyuncu 2 müsabakada karşılaşacak ve 2 kazanan olacaktır (2 oyun daha oynandı). Final turunda, kalan 2 oyuncu karşılaşacak ve kazanan bulunacak (1 oyun daha oynandı). Oynanan toplam oyun sayısı $8 + 4 + 2 + 1 = 15$ olur.

Bu probleme farklı bir bakış açısıyla bakalım. Bir kazananın olması için 15 oyuncuyu elememiz gerekir. Her seferinde bir karşılaşma oynandığında bir kişi elendiğinden, şampiyonu bulmak için 15 oyuncuyu elemeliyiz. Bu durum ise 15 müsabakanın oynanmasını gerektirir. Bu tür bir muhakemeyi takip ederek problem kolayca çözülür.

Cevap: Turnuvada 15 müsabaka olacaktır.

“Farklı bir bakış açısıyla yaklaşma” stratejisine bir örnek (Altun, 2013)

Yukarıdaki örnekte incelenen kitaplardan alınan farklı bir bakış açısıyla yaklaşma stratejisine örnek olarak verilmiştir. Problem çözerken soruyu belli bir noktadan incelemeye başladığımızda daha etkili çözümü keşfetmiş olabiliriz (Krulik ve Posamentier, 2016). Problemi okuyunca hemen çözüme başlamak yerine problem üzerinde düşünüp farklı çözüm yolları aramak ve daha kolay çözüme ulaşmak hedeflenir. Yukarıdaki örnekte farklı bakış açısıyla olan durumlarda kolaylıkla çözüme ulaşıldığı görülmektedir.

* Aralarında 320 km. yol bulunan iki şehirden karşılıklı iki araç aynı anda yola çıkıyor. Birinin hızı 36 km. diğ.erin hızı 44 km. olduğuna göre kaç saat sonra karşılaşılır?

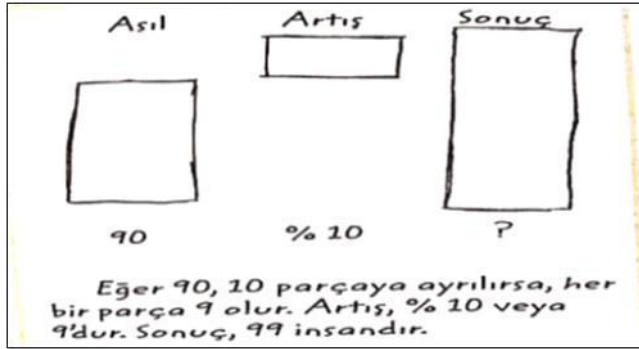
A kentindeki araç 36 km, B kentindeki araç 44 km yol almakla 1 saat sonunda $36+44=80$ km yol kat etmiş olurlar. 320 km yolu tamamlamaları için $320:80=4$ saat süre gerekecektir.

Teorik Çözüm Örneği (Olkun & Toluk, 2018).

Yukarıdaki örnek incelenen ders kitaplarından alınmış olan teorik olarak çözümlere yer verme durumuna örnek olarak gösterilmiştir. Teorik çözümler, genellikle bilinen algoritmaların adım adım takip edilerek çözüme ulaşılmasını sağlamaktır. Teorik çözümler çoğunlukla rutin problemlerin çözümünde tercih edilir. Alt düzeyde zihinsel beceri gerektiren, alışılmış problemler rutin problemlerdir (Altun, 2000; Serin, 2016:264). Yukarıda hız

probleminin teorik olarak çözümü gösterilmiştir. Saatte 36 km ve 44 km hızla birbirine yaklaşan iki aracın bir saatte aldıkları yolu bulmak için hızları toplanarak aralarındaki mesafeye bölündüğüne çözüme ulaşılmış olur.

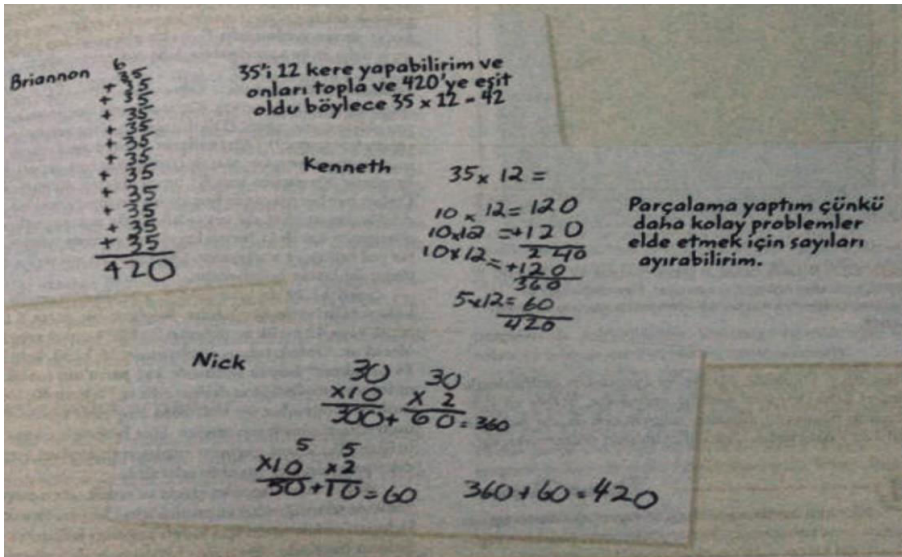
Kitaptan alınan örnek bir problem “90 kişinin bulunduğu bir stadyumun %10’u kadar daha kişi gelirse stadyumda toplam kaç kişi olur?” öğrenci tarafından aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

Öğrenciye yönelik çalışmalara yer verme örneği (Çelik, D. & Arslan, Z. (2019).

Yukarıdaki örnek incelenen ders kitaplarından alınmış olup öğrenciye yönelik çalışmalara yer verme örneğidir. Problemin çözümünü 5.sınıf öğrencisi yukarıda verilen örnekteki gibi düşünmüştür. Öğrenci çözüme ulaşmak amacıyla şekil çizmiş ve muhakeme yapma stratejisinden faydalanarak doğru yanıtı ulaşmıştır.

Kitaptan alınan örnek bir problem “35 köpek kızıağı vardı her bir kızak 12 köpek tarafından çekiliyordu. Toplamda kaç köpek vardı?” öğrenci tarafından aşağıdaki şekilde çözülmüştür.

Öğrenciye yönelik çalışmalara yer verme örneği (Van De Walle, 2012).

Yukarıdaki örnek incelenen ders kitabından alınmış olup problemin çözümünü öğrenciler örnekte gösterildiği gibi çözmüşlerdir. Öğrencilerin her biri problemi farklı şekilde çözerek doğru yanıtı ulaşmıştır.

Aşağıda yer alan tabloda ders kitaplarının birlikte değerlendirilmesiyle meydana gelen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo2. Matematik Öğretimi Ders Kitaplarının İçeriklerine Göre Analizi

Kıtaplar	Problem çözme stratejisine yer verme	Öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme	Teorik olarak çözümlere yer verme	Alternatif çözüm örnekleri
A1	Yok	Var	Var	Yok
A2	Yok	Var	Var	Yok
A3	Yok	Var	Var	Yok
A4	Var	Var	Var	Yok
A5	Var	Yok	Var	Yok
A6	Var	Yok	Var	Yok
A7	Yok	Var	Var	Yok

Problem çözmeyi öğretme bilgisi kapsamında lisans programlarında sıklıkla kullanılan öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik matematik öğretimi ders kitapları incelenmiş ve kitapların özellikleri ve içerikleri yukarıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi kitaplarda en çok teorik olarak çözümlere yer verilmiştir. Öğrenci çözüm örneklerine de çoğunlukla yer verilmiş olup, alternatif çözüm örneklerine ve problem çözme stratejilerine çoğunlukla yer verilmemiştir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇLAR

Yapılan çalışmalarda matematik eğitiminde kullanılan ders kitaplarının önemine vurgu yapılmıştır. Birçok matematik eğitimcisi matematik öğretiminde çoğunlukla ders kitaplarından faydalanırlar(Haggarty & Pepin, 2002; Johansson, 2003, Pepin, 2001). Matematik öğretiminde kullanılan ders kitaplarının öğretim sürecine yönelik katkısı üzerinde durulmuştur. Çalışma incelenen yedi farklı ders kitabı ile sınırlıdır.

Ders kitapları, problem çözme stratejilerine yer verme açısından incelendiğinde; üç ders kitabında problem çözme stratejilerine yer verilirken, dört ders kitabında yer verilmediği görülmüştür. Öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme açısından incelendiğinde; beş ders kitabı öğrenciye yönelik çalışma çözüm örneklerine yer verirken iki ders kitabında bu tür etkinlik örneklerine yer verilmediği görülmüştür. Teorik olarak çözümlere yer verilmesi açısından incelendiğinde ise araştırmaya konu olan yedi farklı matematik öğretimi ders kitabının tümünün teorik çözümlere yer verdiği görülmüştür. Alternatif çözüm yollarına yer verme açısından incelendiğinde; çalışmaya konu olan kitaplarda alternatif çözümlere yer verilmediği görülmüştür.

Kitaplar birlikte değerlendirilip tüm sonuçlara ulaşıldığında bütün kitapların daha çok teorik çözüm örneklerine yer verdiği ve matematik probleminden sonra hemen akabinde teorik çözümünün yapıldığı görülmüştür. Ders kitaplarında verilen problemlerde yapılan teorik çözümler sıralı algoritmalarla ve bilinen formüllerle yapılmıştır. Problemlerin çözümü için formüller ve bilinen nizamlar uygulanır, problemde bize ne verildiği ve ne istendiği yazılarak belirtilir ve çözüm için uygulama yapılır(Toluk & Olkun, 2002). İncelenen bütün ders kitaplarında bu şekilde teorik çözümden yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Van Loon-Hillen, Van Gog ve Brand-Gruwel (2012), öğrencilerin yapabileceği adımları öğretme ve bu doğrultuda problem çözme becerilerinin gelişimini güçlendirmeye katkıda bulunmasındaki önemini belirtmiştir. Çözümlü örnekler öğrencilerin konuyu daha iyi kavrama ve edinilen bilgiyi transfer edebilmede fayda sağlamaktadır. Bentley ve Yates (2017), teorik çözüm örneklerinin öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini arttırdığı ve problem çözmeye pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Problem çözme stratejilerine yer vermede ise çoğunlukla kitapların stratejilere yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Problem çözme stratejileri bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların daha çok 1.sınıftan 12.sınıfa kadar olan milli eğitim bakanlığı tarafından okullarda kullanılan ders kitapları ve öğrencilerin problem çözme stratejilerini kullanıp kullanmama durumları etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. (Haggarty ve Pepin, 2002) yaptıkları çalışmada ders kitaplarının strateji öğretiminde önemli bir materyal olduğu ve bireylerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesine katkı sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğrencilere yönelik çalışmalara yer verme örnekleri bulundurma bağlamında incelendiğinde ise ders kitaplarının çoğunlukla öğrencilere yönelik çalışmalara yer vermediği sonucuna varılmıştır. Literatür taraması yapıldığında ise öğrencilere yönelik çalışma örneklerinin ders kitaplarında yer alması sonuçları ve problem çözümünde öğrenci örneklerine yer verilmesinin doğuracağı veriler ile ilgili bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ders kitaplarında öğrenci çözümlerine yer verilmesi öğretmenlerin öğretim sürecini yapılandırmasına etki edebilir. Öğrencilerin problemleri nasıl çözdüğünü anlamak için bir fırsat olup öğretmene de farklı bakış açısı kazandırmada fayda sağlayabilir. Alternatif çözüm örneklerine yer verme konusunda ders kitaplarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Matematik programında da problem çözümünde alternatif çözüm örneklerinin önemi vurgulanmıştır(MEB, 2006). Alternatif çözümlere yer verme ile ilgili yapılan araştırmalar sınırlıdır. Yapılan araştırmalar daha çok matematik öğretmenleri ile ilgilidir. (Bingölbalı, 2011a; Bingölbalı, Özmantar ve Akkoç, 2008). Alternatif çözüm örnekleri ile ilgili araştırmalarda öğretmenlerin genellikle problemleri tek bir yoldan çözdükleri ve alternatif çözüm yollarına yer vermeyi önemsemedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

5. ÖNERİLER

Yapılan inceleme sonucunda aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

- ✓ Literatür taraması yapıldığında matematik öğretimi ders kitapları ile ilgili çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bakımdan matematik öğretimi ders kitapları ile ilgili daha fazla çalışma yapılabilir.
- ✓ Matematik öğretimi ders kitaplarında daha fazla alternatif çözüm örneklerine yer verilebilir.
- ✓ Matematik öğretimi ders kitaplarında daha çok öğrenci çözüm örneklerine yer verilebilir.
- ✓ Matematik öğretimi ders kitaplarının problem çözmeyi öğretme bilgisinin gelişimine etkisi ilgili yarı deneysel çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Problem çözmeyi öğreten öğretmenlerin ders kitaplarından ne düzeyde yararlandığını gösteren bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Altun, M. (2013). Ortaokullarda matematik öğretimi. *Aktüel Yayıncılık, Ankara*.

Baki, A. (2008). *Matematiği öğretme bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Baykul, Y. (2009). *İlköğretimde matematik öğretimi 6-8 Sınıflar*. Pegem Akademi, Ankara.
- Bentley, B., & Yates, G. C. (2017). Facilitating proportional reasoning through worked examples: Two classroom-based experiments. *Cogent Education*, 4(1), 1-14.
- Bingölbali, E., Özmantar, M.F. ve Akkoç, H. (2008). Sınıf Öğretmenlerinin Farklı Matematiksel Çözüm Yollarını değerlendirme Süreçleri. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 2-3-4 Mayıs, Çanakkale.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, D. & Arslan, Z. (2019). Cebir öğretimi. Güney Hacıömeroğlu, Kamuran Tarım (Editörler). *Matematik Öğretiminin Temelleri: Ortaokul*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çınar, İ. (2013). Matematik dersinde problem çözme stratejilerinin alan bağımlı-alan bağımsız öğrenciler üzerindeki etkisi. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Dane, A., Doğar, Ç., & Balkı, N. (2004). İlköğretim 7. sınıf matematik ders kitaplarının değerlendirmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-18.
- Denscombe, M. (2010). *The good research guide: for small-scale social research projects*. 4th Edition, Open University Press
- Eğerci, Ö. (2019). Matematik öğretmenlerinin 5. Sınıf düzeyinde kullandıkları problem çözme stratejileri ve karşılaştıkları zorluklar. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi.
- Falkingham, L. T. ve Reeves, R. (1998). Context analysis a technique for analysing research in a field, applied to literature on the management of R & D at the section level. *Scientometrics*, 42(2), 97-120.
- Gökkurt Özdemir, B., Erdem, E., Örnek, T., & Soylu, Y. (2018). Are middle school mathematics teachers able to solve word problems without using variable?. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 49(1), 85-106.
- Gürbüz, R., & Güder, Y. (2016). Matematik Öğretmenlerinin Problem Çözmede Kullandıkları Stratejiler. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 17(2).
- Güven, B., Aydın-Güç, F. ve Özmen, Z. M. (2016). Problem Types Used in Math Lessons: the Relationship Between Student Achievement and Teacher Preferences. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 47 (6), 863-876.
- Haggarty, L.& Pepin, B. (2002), "An Investigation of Matematikse Textbooks and Their Use in English, French and German Classrooms: Who Gets an opportunity to Learn What ", *British Educational Research Journal*, 28 (4), ss. 567-588.
- Johansson, M. (2003). Textbooks in mathematics education: a study of textbooks as the potentially implemented curriculum (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Yezi). Lulea: Department of Mathematics, Lulea University of Technology.
- Lester, F. K. (1994). Musings about mathematical problem-solving research: 1970-1994. *Journal for research in mathematics education*, 25(6), 660-675.
- MEB (2006). İlköğretim matematik dersi öğretim programı ve kılavuzu (6.Sınıf). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Olkun, S., & Toluk, Z. (2004). Teacher Questioning with an Appropriate Manipulative May Make a Big Difference. *Issues in the Undergraduate Mathematics Preparation of School Teachers*, 2.
- Olkun, S., & Toluk, Z. (2018). İlköğretimde etkinlik temelli matematik öğretimi. *Vizetek Yayıncılık, İstanbul*.
- Pepin, B. (2001). Mathematics textbooks and their use in English, French and German classrooms: a way to understand teaching and learning cultures. *Zentralblatt fuer Didaktik der Mathematik*, 33(5), 158-175.
- Posamentier, A. S., & Krulik, S. (2016). Matematikte problem çözme: 3-6.sınıflar. *Çeviren: L. Akgün, T. Kar ve MF Öçal*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Pusmaz, A. (2008). Matematik Öğretmenlerinin Problem Çözme Sürecinin Belirlenmesi ve Bu Sürecin Geliştirilmesinde Web Tabanlı Mesleki Gelişim Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Soylu, Y. (2010). The Models Used by Elementary School Teachers to Solve Verbal Problems. *Australian Journal of Teacher Education*, 35 (4), 3.

Şengül, S., & Dede, H. G. (2014). Matematik öğretmenlerinin sayı hissi problemlerini çözerken kullandıkları stratejiler. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 5(1), 73-88.

Toluk, Z., & Olkun, S. (2002). Türkiye'de matematik eğitiminde problem çözme: İlköğretim 1.-5. Sınıflar matematik ders kitapları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*.

Van De Walle, J. A., Karp, K. S. & Bay-Williams, J. M. (2012). İlkokul ve ortaokul matematiği (S. Durmuş, Trans.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Van Loon-Hillen, N., Van Gog, T., & Brand-Gruwel, S. (2012). Effects of worked examples in a primary school mathematics curriculum. *Interactive Learning Environments*, 20(1), 89-99

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (8.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New York: Guilford Press.

Yılmaz, R. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının problem çözme sürecinde kullandıkları stratejiler: rutin problem çözme durumları. *Kastamonu Education Journal*, 27(1), 85-94. doi:10.24106/kefdergi.2360

Incelenen Kitaplar

Altun, M. (2013). Ortaokullarda matematik öğretimi. *Aktüel Yayıncılık, Ankara*.

Baki, A. (2008). *Matematiği öğretme bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Baykul, Y. (2009). *İlköğretimde matematik öğretimi 6-8 Sınıflar*. Pegem Akademi, Ankara.

Çelik, D. & Arslan, Z. (2019). Cebir öğretimi. Güney Hacıömeroğlu, Kamuran Tarım (Editörler). *Matematik Öğretiminin Temelleri: Ortaokul*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Olkun, S., & Toluk, Z. (2018). İlköğretimde etkinlik temelli matematik öğretimi. *Vizetek Yayıncılık, İstanbul*.

Posamentier, A. S., & Krulik, S. (2016). Matematikte problem çözme: 3-6.sınıflar. *Çeviren: L. Akgün, T. Kar ve MF Öçal*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Van De Walle, J. A., Karp, K. S. & Bay-Williams, J. M. (2012). İlkokul ve ortaokul matematiği (S. Durmuş, Trans.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Covid 19, Biyolojik Silahlar Ve Biyoterörizm

Covid-19, Biological Weapons And Bioterrorism

Altun ALTUN¹

¹ Dr. Öğrt. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hakkari, Türkiye

ÖZET

Biyolojik terör, kasıtlı olarak hayvanlarda veya insanlarda hastalık veya ölüm geliştirmek için bulaşıcı maddeler kullanılmaktadır. Biyolojik savaş, biyoterörizm ve pandemilere karşı bir savunma olarak biyogüvenlik, ulusal ve uluslararası güvenlik gündemlerinde yeterince vurgulanmamıştır. COVID-19 salgınının ortaya çıkışı dünyayı bir salgının yıkıcı potansiyeline karşı uyandırmış ve biyolojik savaşın nasıl görüneceğine dair canlı bir tablo çizmiştir. COVID-19'un neden olduğu küresel pandemi, terör örgütlerinin de dikkatini çekmiştir. Terör örgütleri, modern sanayi uluslarıyla aynı altyapı ve bilimsel yeteneklere sahip olma eğilimindedir ve bu da potansiyel olarak biyokimyasal cephanelikler geliştirmelerine izin vermiştir. Biyolojik silah programları için altyapı gereklilikleri, nükleer bir cephaneden nispeten daha ucuz ve çok yönlü olmasıyla daha da kolaylaşmıştır. Kolayca elde edilebilen ve basit teknolojilerle, bir yeraltı biyo-silah programına yatırım yapma yeteneği yaygın olarak bulunmaktadır. Biyoterörizm tehdidi ülkelerin proaktif bir şekilde birlikte çalışmalarını ve bir sonraki kasıtlı, hatta kasıtsız salgını önlemek için ortak stratejiler geliştirmelerini gerektirmektedir. COVID-19 salgını modern toplumun viral enfeksiyonlara ve kırılma potansiyeline ne kadar savunmasız olduğunu göstermiştir. Küresel koronavirüs salgınının gelecekte teröristler tarafından biyolojik silah kullanımını artırabileceğini göstermiştir. COVID-19 salgını dünyanın, doğal ve insan kaynaklı biyolojik tehditlere karşı savunmasızlığını kanıtlamıştır. Çalışmada teröristlerin virüsleri biyolojik silah olarak olası kullanımının doğal ve yapay tehdit endişesi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Biyolojik Silah, Biyolojik Terör

ABSTRACT

Biological terrorism refers to the use of contagion substances to deliberately induce diseases or death in animals or humans. As a defense against biological warfare, bioterrorism and pandemics, biosecurity has not been addressed enough in national and international security agendas. The emergence of the COVID-19 pandemic has woken the world up in terms of facing the destructive potential of a pandemic and provided a live demonstration of what biological warfare would look like. The global pandemic of COVID-19 has also attracted the attention of terrorist organizations. Terrorist organizations tend to possess the same infrastructure and scientific capabilities as modern industrial nations, and this has potentially allowed them to develop biochemical arsenals. Biological weapons programs have become even easier as the infrastructure they require is relatively more inexpensive and versatile in comparison to a nuclear arsenal. The ability to invest in an underground bioweapon program with easily accessible and simple technologies is widely available. The threat of bioterrorism necessitates countries to proactively collaborate and develop mutual strategies to prevent a future intended or unintended pandemic. The COVID-19 pandemic has shown the extent to which modern society is defenseless against viral infections and potential destruction. This has demonstrated that the present pandemic may increase the use of bioweapons by terrorists in the future. The current pandemic has proven the defenselessness of the world against natural and anthropogenic biological threats. This study discusses concerns about natural and anthropogenic threats regarding the potential use of viruses as bioweapons by terrorists.

Keywords: COVID-19, Biological Weapon, Biological Terrorism

1. GİRİŞ

Biyoterörizm, bir hükümeti veya sivil nüfusu korkutmak veya onları siyasi veya sosyal hizmete zorlamak amacıyla insanlara, hayvanlara veya bitkilere zarar vermek veya ölüme neden olmak için biyolojik ajanların veya toksinlerin kasıtlı olarak salınması olarak tanımlanabilir. Uluslararası ilişkiler tarihinde yeni olmayan bir kavram, 2019 Aralık ayı başlarında Çin'in Vuhan kentinde COVID-19 (Koronavirüs) adı verilen bir virüsün ortaya çıkmasıyla birlikte bugün tartışma konusu olarak geri dönmüştür. Virüsün laboratuvarlarda yapıldığı varsayımı mümkündür, ancak bilimsel bir temel olmadığı için doğrulanmamıştır. Ancak bu küresel krizin yarattığı ekonomik ve siyasi çıkarların var olduğu açıktır. Her halükarda, üretilmiş olsun ya da olmasın, COVID-19 terörün yeni bir biçimini oluşturmaktadır.

Terörizm ideolojisi ile aynı amaçla, teröre ve suikasta neden olan biyoterörizm, insanlara, hayvanlara veya bitkilere zarar vermek veya ölümlerine neden olmak amacıyla, bir kişiyi korkutmak amacıyla bir dizi biyolojik ajanın yayılması veya toksinler olarak tanımlanmaktadır.

Bu varsayımdan hareketle, Aralık 2019'da Çin'in Vuhan kentinde COVID-19 adlı bir virüsün ortaya çıkmasıyla dünya toplumunun yüzleşmesi gereken yeni bir terör tehdidi biçimi gündeme gelmiştir. Bu virüs hızla dünyaya yayılarak endişeye neden olmuştur. Bilimsel bir dayanağı olmadan virüsün laboratuvarlarda üretildiğini ve daha sonra dünyanın her yerine yayıldığını kimse doğrulayamaz ama kesin olan şey terörle bağlantılı olan bir sonuca dayanmasıdır. Bu çalışmanın amacı, COVID-19'un yayılmasının nasıl yeni bir küresel terör tehdidi biçimi olabileceğini, biyoterörizm tarihinden neler öğrenebileceğimizi, anlamaya çalışmaktır.

2. BİYOLOJİK SİLAHLAR

Biyolojik silahlar, kimyasal, nükleer ve radyolojik silahları da içeren kitle imha silahları (KİS) olarak adlandırılan daha geniş bir silah sınıfının bir alt kümesidir. Biyolojik silahlar benzersizdir, yani biyolojik bir silah saldırısı potansiyel olarak bir salgınla sonuçlanabilir. Biyolojik bir silah genellikle bir biyolojik ajan veya toksinden (bakteri, mikoplazma, riketsiya, virüsler, mayalar, mantarlar), yayılma ve stabiliteye yardımcı olan katkı maddelerinden ve bir dağıtım sisteminden oluşmaktadır (John Hopkins, 2003).

Biyolojik Silahlar, mikroorganizmalar, biyolojik olarak elde edilmiş maddeler ve suni olarak dizayn edilmiş biyolojik maddeleri taklit eden maddeler olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Mikroorganizmalar, hedef konağı enfekte eden ve çoğalarak hastalık oluşturan veya doğada patojen olmamasına rağmen patojenite özelliği kazandırılmış organizmalardır. Hedef konakta hastalık veya ölüme sebebiyet veren, genellikle mikrobiyal kaynaklı metabolizma ürünleri ise biyolojik olarak elde edilmiş maddeler olarak tanımlanabilir. Üçüncü grupta ise laboratuvar ortamında çeşitli biyolojik işlemler neticesinde yalnızca belli hedeflere veya hücre tipine yönelik geliştirilmiş suni maddeler yer almaktadır (Kılıç, 2006:2).

Canlılar üzerinde en küçük miktarlarının bile öldürücü olduğu biyolojik silah ajanlarının duyularla hissedilmesinin mümkün olmaması, açık alanda tespitinin zor olması gibi nedenlerle silahlanma açısından cazip hale gelmektedir. Bakteriler, virüsler, riketsiyalar ve biyolojik toksinler biyolojik silah hedefiyle kullanılırken bakteri kökenli ajanların spor formları sıcaklık ve neme epey dayanıklı olup dokularda hastalık geliştirmede daha etkilidir. Virüsler ise intrasellüler parazit şeklinde yaşamlarını sürdürmekte ve çoğalıp yayılmak için konak hücreyi ve enzimlerini kullanmaktadır. İnsandan insana yayılabilen çiçek virüsü etkeninin yanında Venezuela at ensefalit virüsü ve çok sayıda hemorajik ateş unsurlarını da içermektedir. Viral ajanların neden olduğu hastalıkların tedavisi zor olduğu için en iyi çözüm aşılama değildir. Q ateşi ve epidemik tifüse yol açan riketsiyalar antibiyotik tedavisine duyarlı olup konak hücre içerisinde çoğalarak yaşayan parazitlerdir. Risin ve botulinum gibi toksinlerin bakteri, mantar ve bitkilerin oluşturduğu toksik etkiye benzer güçlü etkileri vardır ve hava yolu ile yayılımı diğer biyolojik ajanlarda olduğu gibi etkili yöntemdir (Dökmeci ve Çavlan, 2020:848).

Biyolojik Silah ajanlarına yönelik sıralamada biyolojik zehirler açısından ölüm ya da hastalık oluşturabilme potansiyeli dikkate alınarak Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezi tarafından üç kategoriye ayrılmıştır (Kategori A,B,C). Bu kategori işlemi yapılırken şunlar esas alınmıştır: (Dökmeci ve Çavlan, 2020:849).

- ✓ İnsandan insana bulaşma potansiyeli ve genel toplum sağlığı üzerindeki etkisi
- ✓ Biyolojik ajanın biyolojik silah amacıyla kullanılma ve yayılma potansiyeli
- ✓ Mikroorganizmalar için geliştirilen aşı ve tedavi için gerekli ilaçların depolanması ile özel hazırlık gerekmesi ve izolasyona dair özel laboratuvar tekniklerini gerektirmesi
- ✓ Toplum üzerinde korku, panik ve kargaşa oluşturma ihtimali

Kategori A içerisinde kişiden kişiye bulaşabilen, toplu ölümlere neden olarak halk sağlığını ciddi ölçüde etkileyen, paniğe ve sosyal karmaşaya yol açan ajanlar bulunmaktadır. Kategori B'de yer alan silah ajanlarının geniş yayılma potansiyelleri bulunmasına rağmen genelde daha az hastalık ve ölüme sebebiyet vermektedir. Kategori C içinde yer alan ajanların ise yüksek düzeyli biyoterörizm riski olmamakla birlikte gelecekte yüksek risk sebebi olabilecekleri öngörülmektedir. Biyolojik ajanlar, biyolojik silah olarak kullanılması muhtemel olan bakteriler, virüsler ve toksinler olmak üzere üç temel gruba ayrılır. Yüksek riskli bakteriyel tehdit örnekleri arasında şarbon (*Bacillus anthracis*), veba (*Yersinia pestis*), *Clostridium perfringens*'in epsilon (alfa) toksini ve tularemi *Francisella tularensis* sayılabilir. Yüksek riskli viral tehditlere örnek olarak grip, koronavirüsler (örneğin MERS ve SARS), çiçek hastalığı ve Ebola virüsü dahildir. Yüksek riskli toksinlerin örnekleri arasında botulinum nörotoksini ve risin bulunur. Ayrıca biyolojik ajanlar, yeni ve yeniden ortaya çıkan patojenlerin yanı sıra kasıtlı olarak genetiği değiştirilmiş enfeksiyöz ajanları içermektedir (BWC/MSP/2005/MX/WP.14).

Biyolojik ajanları içeren Değerli Biyolojik Malzeme (VBM), laboratuvarlarda ekonomik ve tarihsel değerlerini ve/veya popülasyonu zarar verme potansiyellerinden korumak için idari gözetim, kontrol, hesap verebilirlik ve özel koruyucu ve izleme önlemleri gerektirmektedir. VBM, patojenleri ve toksinlerin yanı sıra patojenik olmayan organizmaları, aşı suşlarını, gıdaları, genetiği değiştirilmiş organizmaları (GDO'lar), hücre bileşenlerini, genetik elementleri ve dünya dışı örnekleri içerebilir (World Health Organization, 2006).

Bir biyolojik silahı elde etmenin maliyeti birkaç bin dolardan birkaç milyon dolara kadar değişebilmektedir. Küçük bir ekip ve basit aletler ile biyolojik silah elde etmek mümkün iken, bilim adamlarından farklı olarak teröristler etkisini ölçmek için bu silahları deneye ve teste tabi tutamazlar. Gelecekte en etkili olabilecek biyolojik silahlara ilişkin yapılan tahminler silahın etkinliği, üretiminin kolay olması, bileşenleri, bağımsızlık sisteminin tespit etmedeki zorluğu gibi kriterlere göre çeşitlilik göstermektedir. Uzmanlara göre bakteriler teröristler tarafından virüslerden daha çok tercih edilecektir. Çünkü virüsleri üretmek büyütme daha zor ve ölümcüldür. Uzmanlar tarafından

biyolojik terör saldırıları için teröristlerin su kaynakları ve yiyecek stoklarını tercih edeceği ağırlıklı görüştür. Biyolojik bir silahı hazırlamak için doğal çevreden elde edilebilen bir bakteri kültürüne ihtiyaç vardır. Bu bakteri kültürleri farklı yoldan laboratuvarlardan çalınabilir, kara borsadan alınabilir, ya da hile ile sipariş verilerek elde edilebilir. Son olarak da bu kültürler devlet destekli terör örgülerinden elde edilebilmektedir (Laquer, 1999:257).

2.1. Biyolojik Silah Ajanlarının Genel Tarihi

Tarihte biyolojik silah ajanlarının kullanımı M.Ö. 7.yüzyıla kadar uzanmaktadır. İlk olarak Asurlular düşmanlarının su kaynaklarını zehirlemek için çavdar mahmuzunu kullanmışlardır. Hayvan zehirleri ve müshil bitkisi M.Ö. 6.yüzyılda savaşlarda kullanılmıştır. 1346'da Kırım şehrini kuşatan Tatar ordusu vebalı kişilerin cesetlerini mancınıklarla kaleye fırlatarak şehrin kolayca düşmesini sağlamıştır. Biyolojik silahlar yeni değil ve dünyanın çeşitli ülkelerinde kullanılmaktadır. Tarihçiler, Moğol kuvvetlerinin vebalı bedenleri bir barikat üzerinden Karadeniz Limanı'na ve Caffa'nın ticaret merkezine fırlattığı 1300'lü yıllarda biyolojik silahların kullanımını belgelemişlerdir. Fransız ve Kızılderi Savaşı'nın ardından, 1763'teki Pontiac İsyanı sırasında, İngiliz birliklerinin çiçek hastalığı bulaşmış battaniyeleri ve mendilleri bilerek Kızılderi'lilere verdiği ve bunun sonucunda halk arasında yaygın hastalık ve kitlesel kayıplara neden olduğu söylenmiştir (d'Errico, 2001).

En önemlisi, biyolojik silahlar, Almanya'nın Müttefik ordularının sahip olduğu atlara ve sığırlara, özellikle atlar, eşekler ve katırlar tarafından kolayca bulaşan bir hastalık olan ajan bezleri kullanarak bulaştırmak için gizli bir program kurduğu I. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır. Bu girişimlerin ardından 1915 yılında Almanların İtalya'da kolera ve St. Petersburg'da veba salgınına sızmaya çalıştığı iddiaları ortaya çıkmıştır. Rus güçlerini baltalamak için Birinci Dünya Savaşı'nda biyolojik silah kullanımının yol açtığı zararlı etkilere yanıt olarak birçok ülke, uluslararası silahlı çatışmalarda kimyasal ve biyolojik silahların kullanılmasını yasaklayan bir anlaşma olan 1925 Cenevre Protokolü'nü imzalamıştır. Bir çok devlet biyolojik silahlara sahip olmasına rağmen Japonlar bunu Çin'e karşı 1937 yılında kullanmışlardır. Veba mikrobuna sahip pireleri Çin sokaklarına salmışlardır. Yine laboratuvarlarda ürettikleri çiçek, veba, tifüs gibi maddeleri Çinli tutsaklar ve siviller üzerinde denemişler ve 10 binden fazla Çinliyi öldürmüşlerdir. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı sırasında Japonya, büyük, gizli bir biyolojik silah programına katılarak ve bunları Çin'deki Müttefik kuvvetlere karşı kullanarak anlaşmayı ihlal etmiştir. Kısa süre sonra Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri de aynı yolu izlemiş ve biyolojik savaş üretim programları geliştirmiştir (Udell, 2020).

Biyolojik silahlar kimyasal silahlar gibi sıcak ve soğuk ile rüzgârın yön değiştirmesinden etkilenmektedir. Biyolojik silahları dezenfekte etmek için koruyucu kıyafet, gaz maskesi ve aşılama gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Antibiyotikler enfeksiyondan sonra kullanılacaksa çoğu bakteriye karşı etkili bir silahtır. Erken teşhis konusunda ki çalışmalarda çok ileriye gidilememesine rağmen yine de çalışmalar devam etmektedir. 2.Dünya Savaşı sonrası yılların en büyük korkusu nükleer silahlar olmuştur. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan nükleer bombalardan sonra insanların bu silahların teröristlerin eline geçmesine ilişkin kaygılarını anlamak mümkündür. Ayrıca nükleer reaktörlerin yakınında olabilecek kazalar için yoğun bir endişe vardı. 2.Dünya savaşıdan sonra Özellikle Amerika ve Batı Avrupa'da Doğu Avrupa ve 3. Dünya ülkelerine nazaran daha yoğun bir atomik savaş korkusu yaşanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1950'lerde ve 1960'larda ve Kanada ve Birleşik Krallık ile işbirliği içinde, Fort Detrick biyolojik silah programından bilim adamları, çok sayıda insanı ölümcül bakterilere maruz bırakmanın ne kadar kolay olacağını belirlemek için bir dizi test yapmıştır. İç Güvenlik Bakanlığı'na göre, New York metrosuna toksik olmayan bakteri konteynırları yerleştirilmiş, bakteriler gizlice Pentagon'un havalandırma sistemine pompalanmış ve San Francisco'da bakteri bulutları serbest bırakılmıştır. Bu mikroplarla amaçlanan insanları enfekte etmek ama öldürmek değildi; orduda vicdani retçiler üzerinde denenmiştir (Khamlichi, 2020)

Bu çabalar 1975 yılında yürürlüğe giren “biyolojik silahların geliştirilmesini, üretimini ve stoklanmasını yasaklayan ilk çok taraflı silahsızlanma anlaşması” (UNODA)'ya kadar sürmüştür. Bununla birlikte, sözleşmedeki boşluklar onun alaka düzeyini aşındırmış ve devletlerin anlaşmaya olan bağlılığı şüpheli olmaya devam etmiştir. Biyolojik silahlar ve müdahale mekanizmalarını çevreleyen uluslararası politikalar, biyoterörist saldırıların erken uyarı işaretlerini izlemek için Birleşik Devletler BioWatch Programı da dahil olmak üzere oldukça yeni gelişmeler vardır. Biyolojik silahların kullanımını ve üretimini durdurmak için pek çok çaba olsa da, Çin, Kuzey Kore ve İran'ın biyolojik silah programları olduğuna dair hala spekülasyonlar bulunmaktadır. 2001 Amerithraks¹ saldırısında gördüğümüz gibi, teröristler gibi devlet dışı aktörlerin biyolojik silahlara sahip olduklarına ve kullanacaklarına dair korku vardır (Udell, 2021).

Ortada henüz teröristler tarafından gerçekleştirilmiş başarılı bir biyolojik saldırı bulunmamaktadır. Mevcut küçük çaplı saldırılar terör grupları ya da dini gruplardan ziyade şantajcı veya kişisel husumet besleyen insanlar tarafından üstlenilmektedir. Fakat terörist grupların biyolojik silahlara karşı bir ilgisinin olduğuna işaret eden çeşitli kanıtlar

¹ 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra, ABD postasında şarbonlu mektuplar görünmeye başlamıştır. ABD tarihindeki en kötü saldırıda beş Amerikalı ölmüş ve 17'si hastalanmıştır. FBI ve ortakları tarafından “Amerithrax” kodlu soruşturma, büyük ve en karmaşık soruşturmalardan biri olmuştur. FBA. Amerithrax or Anthrax Investigation. <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/amerithrax-or-anthrax-investigation> (23.11.2021)

görülmektedir. 1990'larda Ruslar yeni ve tehlikeli biyolojik ajanlar keşfetmiştir. Rusların keşfi bu tür silahları yasaklamaya yönelik bir çok anlaşması olan Amerika'nın bu durumla nasıl baş edileceğini bilmediğini ortaya çıkarmıştır. Patlayıcı maddeler veya nükleer silahlar ile kimyasal silahlar belli bir bölgeyi etkilerken biyolojik silahların yayılma sınırı bilinmiyor ve her an kontrol dışına çıkabilme ihtimali bulunmaktadır. Bu tür silahları kendini öldürmek isteyen teröristler rahatlıkla kullanabilirken, diğer eylemde bulunacak teröristler kullanmadan önce kendisinin de zarara uğrayabileceği endişesiyle tereddüt yaşamaktadır. Bugün bir çok devletin stoklarında biyolojik silah bulundukları bilinmektedir. Bunlar arasında Irak, Suriye, Libya, İran gibi ülkeler bulunmaktadır. Ayrıca Sovyet KGB'nin de bazı suikastlarında bu tür silahlar kullandığı bilinmektedir. Biyolojik savaşa olan ilgi her geçen yıl büyümektedir. Çünkü insanları öldürmenin ve etkisiz hale getirmenin en etkili yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Biyolojik silahlar kimyasal silahlardan şu anda binlerce kez daha etkili ve zarar verici durumdadır ayrıca çok basit bilgilerle ve çok ucuza biyolojik silah üretilebilmektedir. Son yıllarda politik ve askeri liderler biyolojik silahların en tehlikeli ve ölümcül silah olduğuna dair bir çok kez beyanatta bulunmuşlardır. Amerikalılar, Ruslar, İngilizler ve Japonlar 1930'lardan beri tahmin edilemeyecek ve engellenemeyecek biyolojik silahlar üretmek için çalışmaktadırlar. Biyolojik silahlar diğer silahlara nazaran birkaç avantaja sahiptir. Bu tür silahların üretimi kolay teşhisi zor olmaktadır. Biyolojik silahları üretmek ucuzdur ve bu silahlar sadece insanlara değil tarımsal ürünlere de zarar vererek ekonomiyi de etkilemektedir (Laquer, 1999:257-260).

3. BİYOGÜVENLİĞE İLİŞKİN HUKUKSAL ÇERÇEVE

Biyogüvenlik ve biyogüvenliğe ilişkin yasal çerçeve, hem yasal hem de yasal olarak bağlayıcı olmayan araçları içerir. Hukuken bağlayıcı belgeler kanun hükmündedir ve imzacıların kabul edilen anlaşmalara uymalarını gerektirir. Bu, uygulama süreci yoluyla anlaşmaların onaylanmasını, katılmasını ve/veya ulusal çerçevelere aktarılmasını içerebilir. Hukuken bağlayıcı araçlar arasında uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler, Avrupa Birliği düzenlemeleri ve anayurt mevzuatlarındaki farklı yasal ve anayasal düzenlemeler yer almaktadır. Bağlayıcı anlaşmalarla karşılaştırıldığında, yasal olarak bağlayıcı olmayan araçlar bağlayıcı yükümlülükler oluşturmaz ve ulusal kurumlar tarafından uygulanabilen yasal araçlar değildir. Sonuç olarak, bunları ulusal mevzuata uyarlamak için resmi bir gereklilik yoktur. Bağlayıcı olmayan anlaşmaların avantajı, bağlayıcı anlaşmalardan daha hızlı ve daha kolay benimsenmesi ve güncelleme ve ayarlama için daha esnek araçlar sağlamasıdır. Yasal olmayan araçlar, mesleki konularla ilgili standartları, yönergeleri, kılavuzları, davranış kurallarını, iyi uygulamaları, tavsiyeleri ve/veya beyanları temsil etmektedir.

3.1. Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler

Biyogüvenlik ve biyogüvenlik konularını düzenleyen uluslararası belgeler, her zaman olmasa da çoğu ülke için geçerli olan sözleşmeleri ve anlaşmaları içermiştir. Tüm üyeleri imzacı veya taraf olmasa da, BM ajansları tarafından bir dizi mevcut anlaşma başlatılmış ve uygulanmıştır. Bakteriyolojik (biyolojik) ve zehirli silahların geliştirilmesi, üretimi ve depolanmasının yasaklanması ve bunların imhası veya biyolojik silahlar sözleşmesi (BWC) biyolojik silah kullanımını yasaklayan ve biyogüvenliği teşvik eden ilk ve en önemli anlaşmadır. Bir sonraki karar olan, 2004 yılında kabul edilen 1540 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı (1540 sayılı Karar), tüm BM üyelerini BWC dahil nükleer silahların yayılmasının önlenmesi anlaşma rejimlerine katılmaya ve uygulamaya yüksek öncelik vermeye çağırmıştır. Ayrıca, 2005 yılında revize edilen DSÖ Uluslararası Sağlık Tüzüğü (UST'ler), dünya genelinde 196 ülkeyi kapsayan bağlayıcı bir uluslararası yasal anlaşmayı temsil etmektedir. Taraf Devletlere, hastalıkların doğal, tesadüfi ve kasıtlı yayılımına hazırlanma ve bunlara yanıt verme konusunda yetenek geliştirmede yardımcı olmanın yanı sıra BWC'nin Güven Artırıcı Önlemler (CBM'ler) bilgi alışverişi uygulamasını iyileştirmeyi amaçlamıştır. 1540 sayılı Karara benzer şekilde, UST'lerin hem biyogüvenlik hem de biyogüvenlik düzenlemelerini ve uygulamalarını dikkate alması ve benimsemesi gerekmektedir (NTI, 2021).

3.1.1. Biyolojik Silah Sözleşmesi (BWC)

Biyolojik ve Zehirli Silahlar Sözleşmesi (BTWC), bir silah sınıfını kategorik olarak yasaklayan ilk çok taraflı anlaşmadır. Anlaşma, koruyucu veya barışçıl kullanım için hiçbir gerekçesi olmayan biyolojik ajanların ve toksinlerin "tür ve miktarlarda" geliştirilmesini, stoklanmasını, üretilmesini veya transferini yasaklamıştır. BWC'nin ilk Maddesi, tüm anlaşmanın amacını ve kapsamını sunar, yani her Taraf Devlet, nüfusu ve çevreyi korumak için gerekli tüm güvenlik ve güvenlik önlemlerini almalı ve aynı zamanda bu alandaki bilimsel ve teknolojik başarıları dikkate almalıdır. Biyogüvenlik kavramı, Taraf Devletlerin sahip oldukları herhangi bir biyolojik silahı "yok etmelerini veya barışçıl amaçlara yönlendirmelerini" gerektiren ve bu gerekliliğin uygulanmasında "nüfusları korumak ve Çevre. Sözleşme kapsamındaki biyogüvenlik kavramına Madde III ve IV'te atıfta bulunmaktadır. Madde III, Taraf Devletleri, biyolojik ajanların transferi alanında yasal düzenlemeleri ve Sözleşme'nin I. Maddesinde belirtilen önlemleri, güvenlikleri ve nakliye sırasında korunmaları da dahil olmak üzere barışçıl amaçlarla uygulamaya çağırılmaktadır. Biyogüvenlik kavramının ruhu, Üye ülkelerin "gerekli önlemleri almalarını" öngören BWC'nin IV. Maddesi kapsamında açıkça sunulmaktadır" (UN, 2020). BWC, uluslararası KİS'lerin önleme çabalarında kilit bir güç oluşturmuştur. Sözleşme, 18 İmzacı Devlet ile bütün evrensel üyeliğe ulaşmıştır.

Tablo 1: Sözleşmenin Temel Hükümleri

Madde	Önlem
Madde I	Doğuştan, silah geliştirmeyi, üretmeyi stoklamayı, elinde bulundurmaya taahhüt etme.
Madde II	Biyolojik silahları imha veya barışçılara yönlendirmeyi hedeflemek.
Madde III	ABD'den yetiştirilmeye veya başka bir şekilde elde edilmeyecek olan veya herhangi bir şekilde yardım etmek için kullanılmayı ya da düşünülme tahmin etmek için kullanılır.
Madde IV	Biyolojik silahların ülke çapındaki içinde, kendi yetki alanlarının kontrollerini, stoklanmasını, edinilmesini veya alıkonulmasını sağlamayı, stoklamak için gerekli her şeyi gözden geçirmeyi başarmak
Madde V	BWC'nin amacına veya eğitime yönelik olarak ortaya çıkarmakta fayda yaratmakta ikili ve çok taraflıdır.
Madde VI	Çocuklara yönelik güvenlik konseyinden BWC'nin iddialarını incelemelerini soruşturmasını talep etme ve komuta tarafından yönlendirilen bir güvenlik soruşturmasında işbirliği yapmayı taahhüt.
Madde VII	BWC'nin tehlikeye maruz kalmasına izin vermek için bir Taraf Devlete tavsiye vermek.
Madde X	Barışçıl bir biçimde teslim edilebilir olanları ve alışverişini kolaylaştırmayı ve buna razı olmayı kabul etmek.

Kaynak : (UN, 2020).

Sözleşme, devletlerin uyum sorunlarını çözmek için ikili veya çok taraflı işbirliği yapmalarını şart koşmuştur. Devletler ayrıca, başka bir devletin anlaşmayı ihlal ettiğini düşünmeleri halinde, BMGK'ya şikayette bulunabilmektedir. Ancak, BTWC'nin geçmişte görüldüğü gibi bariz ihlallere izin veren bir uygulama organı yoktur. Sözleşmenin uygulanmasını gözden geçirmek ve güven artırıcı önlemler oluşturmak için her beş yılda bir gözden geçirme konferansı düzenlenmektedir. Taraf Devletler, mikrobiyal veya diğer biyolojik ajanları veya toksinleri geliştirmemek, üretmemek, stoklamamak veya başka bir şekilde edinmemek veya elde etmemekle yükümlüdür. Koruyucu veya diğer barışçıl amaçlar için hiçbir gerekçesi olmayan türlerde ve miktarlarda; bu tür ajanları veya toksinleri düşmanca amaçlarla veya silahlı çatışmalarda kullanmak için tasarlanmış silah, ekipman veya dağıtım araçları geliştirmemek, üretmemek, stoklamamak veya başka bir şekilde edinmemek veya elde etmemek; tüm ajanları, toksinleri, silahları, teçhizatı ve dağıtım araçlarını imha etmek veya barışçıl amaçlara yönlendirmek (sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra en geç dokuz ay içinde); herhangi bir alıcıya devretmemeyi ve hiçbir şekilde yardımcı olmamayı, teşvik etmemeyi, veya herhangi bir ajan, toksin, silah, ekipman veya teslimat aracını üretmeye veya başka bir şekilde elde etmeye teşvik etmek; yukarıda sayılanları kendi sınırları içinde yasaklamak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. BWC'ye uymama iddialarına bir örnek, 1981'de Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği'nin Laos ve Kamboçya'daki direniş güçlerine karşı askeri kullanım için Güneydoğu Asya'daki Komünist müttefiklerine mikotoksinler (mantarlar tarafından sentezlenen zehirli bileşikler) sağladığı yönündeki suçlamasıdır. BM Genel Sekreteri, iddiaları araştırmak üzere bölgeye iki uzman grubu göndermiştir. Her ikisi de sonuçsuz kalmış ve iddia edilen bir saldırıdan kısa bir süre sonra, adli deliller hala tazeyken bir soruşturma başlatma ve etkilenen saldırı mağdurlarına tam erişim elde etme ihtiyacını göstermiştir. Taraf Devletler bu sözleşmede değişiklik teklifinde bulunabilmektedir. Değişiklikler, Sözleşmeye Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından değişiklik kabul edildiğinde, değişiklikleri kabul eden her Taraf Devlet için yürürlüğe girecektir. Bundan sonra kalan her bir Taraf Devlet için değişiklik, kabul tarihinde yürürlüğe girecektir. Sözleşme, diğer tüm Taraf Devletlere ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) üç ay önceden bildirimde bulunulması koşuluyla taraflara geri çekilme hakkı vermektedir. Bu bildirim, Devletin üstün çıkarlarını tehlikeye attığını düşündüğü olağanüstü olayların bir beyanını içerecektir (NTI, 2021).

Birleşmiş Milletler'in biyolojik silah iddialarını ve şüpheli hastalık salgınlarını - gerekirse Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesinin topraklarında bile - araştırabilecek, eğitilmiş, teknik olarak yetkin uzmanlardan oluşan coğrafi olarak temsili ekiplere ihtiyacı vardır. Bu bağlamda, 2006'dan bu yana, BM Genel Sekreteri'nin Kimyasal ve Biyolojik Silahların Kullanım İddialarını Soruşturma Mekanizmasının (UNSGM) oluşturulmasında bir miktar ilerleme kaydedilmiştir. Şu anda bu mekanizma yalnızca biyolojik (ve kimyasal) silahların iddia edilen kullanımına yöneliktir. Hastalık salgınlarını veya iddia edilen biyolojik silahların geliştirilmesi ve üretilmesini araştırma yetkisi yoktur. Yine de bu soruşturma işlevleri, hem biyolojik silahların peşinden gidenleri caydırmak ve tespit etmek hem de meşru biyolojik araştırma faaliyetleri ve doğal hastalık salgınlarına ilişkin yanlış anlamaları ve yanlış bilgileri ortadan kaldırmak için değerli olacaktır. Böyle bir mekanizma hazır olsaydı, COVID-19'un kökenleriyle ilgili asılsız iddiaların esasını bağımsız olarak netleştirmeye yardımcı olabilirdi. Burada özetlenen hukuksal yaklaşım, biyolojik silahların gelişimini engellemek için tek başına yeterli değildir. Ancak, biyolojik silahlara karşı uzun süredir devam eden normun ihlallerini tespit etme şansını artırmanın yanı sıra Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmaya ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelede katkıda bulunmaya yönelik daha geniş çabalara maddi katkıda bulunacaktır. COVID-19 pandemisi herhangi bir şeyi açıkça ortaya koyduysa, kökeni ne olursa olsun, hastalığın yayılmasına karşı daha koordineli ve daha iyi kaynaklara sahip uluslararası eylemin değeridir (Revill ve Borrie, 2020).

4. COVID-19: BİYOTERÖRİZM TEHDİDİ OLARAK BİYOLOJİK AJAN

Terörizm, literatürde kişi güvenliğini tehdit eden bir suç türü olarak gösterilse de onu diğer suç türlerinden ayıran, siyasal bir amacın olması, motivasyon ve asimetric şiddet gibi farklılıkları bulunmaktadır (Laqueur, 1999).

CDC'ye göre biyoterörizm, insanlarda ve ayrıca hayvanlarda veya bitkilerde hastalığa veya ölüme neden olmak için kullanılan virüslerin, bakterilerin veya diğer ajanların kasıtlı olarak salınması olarak tanımlanmaktadır. Geçmişte,

salgı bezlerine neden olan mikroplar, *Burkholderia mallei* adı verilen bakteri, savaş sırasında biyolojik silah olarak kullanılmıştır. Bu mikropların biyolojik bir saldırıda tekrar kullanılması mümkündür. Biyolojik saldırı, insanları, hayvanları veya bitkileri hasta edebilecek veya öldürebilecek mikropların kasıtlı olarak salınmasıdır (CDC, 20 Ekim 2017).

Biyolojik silahların profesyonel ordular tarafından askeri hedeflere yöneltilerek kullanılması biyolojik savaş olarak adlandırılırken terör örgütlerinin sivil vatandaşları hedef aldıkları saldırılar ise biyoterörizm olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle tüm canlılara yönelik olarak hastalık veya ölüm oluşturmak amacıyla mikroorganizmaların veya toksinlerin kullanılmasıdır. Yüzden fazla patojenin biyoterör ajanı olarak kullanılabilirdiği rapor edilmiştir. Terörün amacı, ideolojik, dini ve siyasi hedeflerle toplumu korkutmak, halkta panik oluşturmak, hükümetleri ise dolaylı yoldan paniğe sevk etmektir. Biyoterörizm dört anahtar unsura dayanmaktadır. Birincisi, biyolojik ajan potansiyeline ulaşmak isteyen ülkelerin ve grupların sayısı artmaktadır. İkinci olarak, biyolojik ajanların yok ediciliğini arttırmanın genetik mühendisliği ile mümkün olmasıdır. Üçüncüsü, biyolojik ajanların geliştirilmelerinin tespitinin güç olmasıdır. Kimyasal ya da radyolojik-nükleer olayların tersine biyoterörizmin ilk emarelerini belirleyebilmenin süresi uzayabilmektedir. Dördüncüsü ise biyoterörizmin Amerika Birleşik Devletleri'nde de var olmasıdır. Biyolojik savaş ajanları yoluyla 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yaşanan terörist saldırıların ertesinde biyoterörizm dünya genelinde dikkatleri çekmiştir (Yüksel ve Erdem, 2016:204-205).

Biyoterörizm, ideolojik, dini veya politik inançlardan esinlenerek kayıplar, terör, toplumsal bozulma veya ekonomik kayıp yaratmayı amaçlamıştır. Devlet dışı aktörler olarak da adlandırılan teröristler tarafından yürütülmektedir. Genellikle teröristler amaçlarına şiddetin neden olduğu terör yoluyla ulaşmaya çalışmıştır. Biyoterörizm de bu teröre neden olabilir. 2001 serisi şarbon mektupları, binlerce olmasa da yüzlerce insanı etkilemiş ve yalnızca birkaç can kaybına neden olmuştur. Ancak, bu saldırının etkisi, kamu dairelerine düzenli olarak gönderilen toz mektupların ve şüpheli paketlerin sayısı bugüne hala hissedilmektedir. Ayrıca, Aum Shinrikyo gibi kendi hedeflerine ulaşmak için kitlesel kayıplara neden olmaya çalışan kıyamet grupları da vardır. Teröristler, onları yok etmeye çalışabilecek bir ulusun sınırları içinde faaliyet göstermektedir. Kolluk kuvvetlerinin tespit eşliğinin altında ve nispeten sınırlı araçlarla çalışma ihtiyacı, büyük ölçekte başarılı bir biyolojik saldırı geliştirme, inşa etme ve gerçekleştirme yeteneklerini ciddi şekilde engellemektedir. Öte yandan, çoğu için başarı, büyük olasılıkla, toplumsal bozulma ve panik miktarı ile tanımlanacaktır yani mutlaka zayıf sayısı ile değildir. Dolayısıyla kaba yöntemlerle birkaç kişiyi bile hasta etmek, hedeflenen etkiyi yarattığı sürece yeterli olabilir (Jansen ve diğerleri, 2014:490).

4.1. Biyoterörizmde Eğilimler

Şimdiye kadar, biyoterörizm, silah ve patlayıcı kullanan daha geleneksel terörizm biçimleriyle karşılaştırıldığında çok az can almıştır. Bununla birlikte, gelecekteki biyoterörizm saldırılarının geçmişteki olaylardan daha etkili olabileceğine dair bazı endişeler vardır. Teröristler genellikle hazır silahları kullanacaklar, ancak bazıları ideolojik, intikam veya dini hedeflere ulaşmak için kitlesel kayıplara neden olacak taktikleri benimsemeye devam edecektir. Aum Shinrikyo gibi mezhepler biyolojik ajanların aerosol yayma yönteminde ustalaşmaya çalışmıştır. El Kaide biyolojik silahlar elde etmeye çalışmıştır (Leitenberg, 2005:21).

Afganistan'daki varlıklarının çoğu geçtiğimiz on yılda yok edilmiş olabilir, ancak amaçları ve motivasyonu muhtemelen değişmemiştir. Ayrıca, teknolojik yeniliklerin artması ve ekipmanın karmaşıklığı ve internet aracılığıyla bilginin dünya çapında yaygınlaşması nedeniyle, ekipman daha ucuz, daha küçük ve kullanımı daha kolay hale gelmiş ve yöntemlerin uygulanması daha hızlanmıştır. Bir zamanlar pahalı bir laboratuvar gerektiren şey, şimdi bir garajda yetenekli bir kişi tarafından yapılabilirken bunun önlenmesi veya tespit edilmesi zor olacaktır. Laboratuvarlarda, çalışanları ve çevreyi kasıtsız salınlara karşı korumak için gözetim mekanizmaları, gözetmen meslektaşları ve önleyici tedbirler vardır, ancak bu, kendin yap (DIY) tipi garaj kutusu biyolojisinde geçerli değildir. Şüphenin ötesinde, hemen hemen her durumda, bu araştırmacılar ve mühendisler tarafından sergilenen ustalık ve yaratıcılık, topluluk içinde tamamen şeffaftır ve faydalı amaçlar için uygulanacaktır. Sonuç olarak, biyo yakıt üreten bakteriler, ışıldayan mikroorganizmalardan gelen aydınlatma ve hatta biyolojik bilgisayarlarla sonuçlanabilir. Yaşam bilimleri teknolojisinin çift kullanımlı doğası ve ileri teknolojik yeteneklerin yayılması, etkili yayma mekanizmaları da dahil olmak üzere biyolojik bir silahın geliştirilmesini kolaylaştırabilir. Bununla birlikte, ekipman ve tekniklerin daha kolay erişilebilir hale gelmesine rağmen, bu tür kendin yap araştırmalarını yürütmek için hala önemli beceri ve uzmanlığın gerekli olduğu da belirtilmelidir (JE Suk, A Zmorzynska, I Hunger vd., 2011).

Kendin-yap biyolojisini yürüten haydut bireylerin olasılığı gerçektir, ancak küçüktür. Gelecek için muhtemelen daha rahatsız edici olan bazı teröristler, devlet tarafından yönlendirilen bir biyoterörizm programı tarafından oluşturulan uzmanlığa ve/veya ajanlara erişebilir. Böyle bir biyoterörizm programına sahip ülkelerde iç savaş, isyan ve kanunsuzluk önemli bir yayılma riskine neden olacaktır. İşin iyi tarafı, yaşam bilimlerindeki teknolojik yenilikler ve hızlı ilerlemeler, patojenlerin konakçı ile etkileşime girme yollarına ilişkin anlayışı büyük ölçüde artırmış ve tıbbi karşı önlemlerin gelişimini teşvik etmiştir. Bu gelişmelerin toplum için sağladığı faydaların, potansiyel olumsuz

etkilerden çok daha ağır bastığını belirtmek gerekir. Ayrıca, patojenleri zamanında tespit etme ve tanımlama yetenekleri büyük ölçüde artmıştır. Aynı zamanda, ağ bağlantılı video kameralar ve önemli istihbarat bilgilerini belirlemek için tasarlanmış yazılımlar gibi teknolojik gelişmeler, terörle mücadele operasyonları için güçlü araçlar haline gelmiş ve saldırıları önlemek için terörle mücadele önlemlerinin etkinliğini artırmıştır. ABD'de biyoterörizm girişimlerinin çoğu erken aşamalarda engellenmiştir. Bu da gözetim ve terörle mücadele faaliyetlerinin başarısını göstermiştir. Teknolojik gelişmeler, bir olayı araştırmak ve kökenlerini takip etmek için adli yeteneklerde bir artışa neden olmuştur (Jansen, Breeveld, Stijinis, Grobusch, 2014:494).

Yeni koronavirüs COVID-19'un neden olduğu küresel pandemi, hükümetlerin bilim ve sağlık topluluklarının uzun süredir farkında olduğu tehditlere yanıt verme kapasitesine olan güveni sarsmıştır. Bu, Kuzey Kore gibi devletlerin ve çeşitli devlet dışı grupların dikkatinden kaçmayacaktır. Batı tarafından yönetilen modern liberal düzen için biyolojik bir ajandan daha yıkıcı hiçbir şeyin olmadığını öğrenmiş olacaktırlar. Nuclear Threat Initiative ve Johns Hopkins Üniversitesi tarafından ortaklaşa yazılan önemli bir araştırmaya göre, dünya çapında sağlık sistemleri zayıftır ve hiçbir ülke küresel olarak yıkıcı bir biyolojik olaya tam olarak hazır değildir. Küresel sağlık, biyolojinin devletler veya devlet dışı aktörler tarafından kötü niyetli kullanımından kaynaklanan ulusal güvenlik tehditlerine rahatsız edici bir şekilde yakın oturan bir konudur. Hastalıklar laboratuvarlarda icat edilebilir ve patojenler bazı ülkelerde savunma bakanlıkları tarafından, muhtemelen savunma amaçlı olarak, silahlı kuvvetlerine bir düşman tarafından biyolojik bir silah tarafından saldırıya uğradığında panzehir hazırlamak için depoda tutulabilmektedir. Ancak COVID-19 sağlık krizi dünyaya, nükleer veya kimyasal silahların aksine biyolojik silahların yanıt vermek için yeterli sürede bulunması ve tespit edilmesinin son derece zor olduğunu hatırlatmıştır. Uydular büyük askeri tesisleri tespit edebilir ve istihbarat servisleri devletlerin ve devlet dışı aktörlerin kimyasal yeteneklerini izleyebilirken, biyoloji her yerdedir. Kötü niyetli bir aktör, bir patojeni çok düşük teknolojik yollarla silah haline getirebilir (EURACTIV, 30 Mart 2020).

Kötü niyetli aktörler penceresinden bakıldığında COVID-19, başka bir potansiyel küresel tehdide, biyoterörizm tehdidinde ışık tutmuştur. IŞİD, El Kaide ve dünyadaki bazı aşırı sağ gruplar dahil olmak üzere birçok aşırılık yanlısı ve terörist grup, dünya görüşlerini tanıtmak ve ağlarına üye olmak için devam eden salgından yararlanmaya çalışmıştır. Bu terörist gruplar tarafından kabul edilen virüsün yıkıcı etkisi, biyolojik silah edinme, geliştirme ve kullanma konusundaki ilgilerini de yeniden alevlendirmiştir. Son teknolojik gelişmeler biyolojik silahların geliştirilmesini daha kolay, daha ucuz ve daha erişilebilir hale getirmiştir. Bu, tehdit gruplarının yakın gelecekte benzer türden bir virüs geliştirme ve dağıtma konusunda daha yetenekli olacağı korkusunu artırmıştır (Dass, 2021:16).

IŞİD'in haftalık Arapça yayınlanan Al-Naba dergisindeki son gönderiler, başlangıçta COVID-19'un "komünist Çin'e karşı ilahi bir ceza" olduğunu öne sürmüştür. Al-Naba'ya göre, Avrupa için virüs "haçlı ulusları" için bir intikam oluşturdu ve IŞİD, Levant'taki sempatanların etkilenen ülkelere herhangi bir seyahate karşı uyarırken, Avrupa'da halihazırda bulunanları saldırı düzenlemeye çağırmıştır. Aynı zamanda IŞİD müttefiki Boko Haram, virüsün "İslam'a itaat etmeyenlerin cezası" olduğunu iddia etmiştir. Yakın tarihli bir bildiriye El Kaide, "kendi günahlarımız ve ilahi metodolojiden uzaklığımız"ın bir sonucu olarak Müslüman dünyasını vuran COVID-19'u kullanmıştır (Bloom, 2020).

Bununla birlikte, IŞİD için koronavirüs hastalığının yayılması, yararlanmak için uzun zamandır arzu edilen bir fırsat ve aşağıdaki nedenlerden dolayı Batı'ya karşı saldırılar başlatmak için benzersiz bir fırsat ortaya koymuştur:

- ✓ Dünya halkları ve özellikle "haçlılar" (Batı), pandeminin yayılmasıyla mücadele etmek için büyük kaynaklar ayırıyor. Bu nedenle güvenlik güçleri kamu güvenliği ve sivil yardım görevlerine bağlıdır;
- ✓ Piyasaların gerilemesi sonucu yoksullara zarar verecek bir ekonomik sıkıntı korkusu;
- ✓ insanlara ve mülkiyete yönelik saldırıların artmasıyla kendini gösterecek olan kaos ve anarşi olasılığı.

Pandemik istisna halinin ardından, IŞİD ve diğer önemli gruplar, pandemik virüs ifşası nedeniyle derin ve yıkıcı değişimin uyandırdığı yeni orta vadeli stratejiler geliştirmektedir. Aşırı derecede meşgul ve zayıflamış Batı toplumları (güvenlik sektöründeki kaynakların gerekli bir şekilde birleştirilmesi nedeniyle terörle mücadele önlemlerinin ikincilliği, pandemi hafifletme üzerine yoğunlaşma, çeşitli sağlık sistemlerinin felç olması vb.) mükemmel bir hedef sunmaktadır. Terörist stratejistler bu durumsal güvenlik açığı zaten fark ettiler ve bunu operasyonel planlama için bir temel olarak oluşturdular. Ayrıca, virüsün güvenlik kurumu üzerindeki istikrarsızlaştırıcı etkisinin sürekli gözlemlenmesi nedeniyle, teröristler, bakteriler (mikroplar), toksinler ve virüsler gibi ajanlarla biyo-silahlar kullanarak saldırmak için çok çeşitli fırsatları - en saf haliyle biyoterörizm - dikkate almaya başlamıştır. Bu, semptomatik olarak, insanlara zarar vermek ve toplumları istikrarsızlaştırmak amacıyla biyolojik ajanların kasıtlı olarak serbest bırakılmasını veya yayılmasını içermiştir. Aşırı durumlarda, kasıtlı yayılma küresel bir uzantıya ulaştığında, bir pandeminin patlamasına yol açabilir. Temel olarak, karmaşık biyoteknolojileri toplamak ve virüsleri yaymak zordur, ancak etkileri, ateşli silahların kullanıldığı herhangi bir geleneksel saldırıyı aşacaktır. Her şeyden önce, COVID-19'a oldukça amatörce yanıtın gösterdiği gibi, böyle bir şeye hazırlık

durumundaki zayıflık söz konusudur. Batılı istihbarat teşkilatları, özellikle terörist gruplar adına biyolojik olarak tehlikeli saldırıları gerçekleştirmeye yönelik artan yasadışı bir niyetin olduğunu kaydetmiştir. Yakın gelecekte, mühendislik ürünü biyolojik silahların kitlesel ölçekte kullanılma olasılığını beklememiz gerektiği konusunda uyarıda bulunmuşlardır. El Kaide gibi terör örgütleri ya da eski “hilafet”te IŞİD’den geriye kalanlar ve diğerlerinde biyolojik ajanlar üretme ya da elde etme yetkinliği var mı? En önemli soru budur. Açık kaynak istihbarat raporlarına göre cevap “hayır, ama...” şeklindedir. Biyolojik ajanları silahlandırma girişimlerinin yapıldığına dair mevcut kanıtlara dayanarak, aşırılık yanlısı grupların bu konuda devam eden çabalarını bekleyebiliriz. Geçmişte IŞİD’in, Irak hükümet güçlerine karşı kullanılması gereken biyolojik silahlar geliştirmek için IŞİD ile işbirliği yapmayı reddeden Said Üniversitesi Fizik Bölümü başkanını idam etmesi bu çabaların göstergesi niteliğindedir (EICPT, 2020)

Uluslararası "biyo-silah uzmanları, şu anda biyoteröristlerin muhtemelen süper patojenler veya süper zararlılar üretmek için biyoteknolojik kapasiteden yoksun olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, dünya çapında gıda güvenliğini tehdit etmek için tropik tarımsal patojenleri veya zararlıları antikrop ajanları olarak kullanabileceklerdir. Biyolojik silahlar, bulaşıcı ajanlar (patojenler) ve toksinlerden oluşur. En korkunç yıkıcı biyoterörizm senaryosu, patojenlerin büyük bir nüfus bölgesi üzerinde hava yoluyla yayılması olacaktır. Tarım kayıtları, egzotik haşerelerin istemeden ortaya çıkmasının etkilerinin şok edici olduğunu göstermiştir. En tehlikeli biyoterörizm ajanları veba, şarbon, çiçek hastalığı ve tularemi yaratan mikroorganizmaları içerir. Biyoteröristlerin yaymaya çalışabileceği ek hastalıklar şunlardır: melioidoz, bruselloz, Q ateşi, salgı bezleri ve viral ensefalit” Şüphesiz, potansiyel olarak biyo-toksin yayan teröristlerin bu tarımsal boyutu, erişilebilirlik ve operasyonelleştirme daha az karmaşık olduğundan, güvenlik güçlerinin yakın gelecekte giderek daha fazla odaklanması gereken bir alan olabilecektir. Biyolojik ajanları silahlandırmak veya içermek çok zordur ve ileri biyokimyasal becerilerin yanı sıra askeri know-how / lojistik gerektirmektedir. Bu, El Kaide'nin biyoteknolojik uzmanlık eksikliği nedeniyle şarbon projesinde başarısızlığa uğradığı 2000'lerin başında açıkça kanıtlanmıştır. Bu nedenle, sofistike bir biyolojik silahın geliştirilmesi, cihatçılar için makul veya sürdürülebilir bir olasılık gibi görünmüyor. Bununla birlikte, IŞİD veya diğerleri biyolojik silahlar bağlamında çok daha basit yöntemlere başvurabilir ve bu da çok geniş kapsamlı bir yıkıcı etkiye yol açabilir (EICPT, 2020).

5. SONUÇ

Suçlular ve teröristler genellikle biyolojik ajanları (yani virüs, bakteri veya bakteriyel toksin) geleneksel silahlara çekici bir alternatif olarak görmüştür. Biyolojik silah üretimi nispeten düşük maliyetlidir, mikroorganizmalar nispeten erişilebilirdir, tespit edilmekten kaçınırken üretilmesi ve iletilmesi basit olabilir ve hatta kullanımlarının tehdidi bireyler arasında korkuya ve potansiyel olarak yaygın sosyal bozulmaya neden olabilmektedir.

Biyolojik bir silahın serbest bırakılması, hastalıklara ve hatta ölüme neden olmayı amaçlamıştır. Genellikle bunlar doğal olarak oluşan mikroorganizmalardır, ancak bazen hastalığa neden olma veya yayma yeteneklerini artırarak zararlı hale gelecek şekilde tasarlanmıştır.

Bunu akılda tutarak, kullanılan ajan(lar)ın güvenilir ve bilgilendirici bir sınıflandırmasını elde etme yeteneği de dahil olmak üzere, bir biyolojik ajanın salınımına ve yayılmasına zamanında ve etkili bir yanıt için plan yapmak esastır. Daha az çalışılmış ve kültürü daha zor olan biyolojik ajanları karakterize etmek için yapılan araştırmaların yanı sıra, temsili suşların küresel koleksiyonları hakkında tutulan verilere kontrollü erişim, bu çabaya yardımcı olacaktır. Kapsamlı çevresel izleme gibi önleyici ve erken tespit önlemleri de uygulanmalıdır.

Soğuk Savaş sırasında, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi büyük askeri güçlerin çoğu biyolojik silah programlarına büyük yatırım yapmıştır. Buna rağmen, stratejik faydadan çok daha az olan, çeşitli çevresel koşullara tolerans gösterebilen işlevsel silahlar geliştirmede sorunlarla karşılaşmışlardır. Patojenleri yaymak için fırsatçı çabalar yerine, önemli ve öngörülebilir etkileri olan biyolojik silahlar üretmek karmaşık bir görev olmaya devam etmektedir. Dünyadaki çoğu ülke sonunda bu yeteneklerden vazgeçerek 1972 Biyolojik Silahlar Sözleşmesine katılmıştır.

Son yıllarda, biyolojideki büyük ilerlemeler, Soğuk Savaş dönemi biyolojik silahlarının etkinliğini artıracak veya hedeflenmesi daha kolay yeni nesil biyolojik silahları kolaylaştıracak teknik ilerlemeler olasılığını artırmıştır. Öte yandan, COVID-19 pandemisinin neden olduğu büyük ölümler, aksama ve muazzam finansal maliyet, biyolojinin küresel ölçekte zarar verme potansiyelini vurgulamaktadır. Bu nedenle, mevcut güç rekabeti ve artan gerilim ortamında, bazı Devletlerin ve terör örgütlerinin biyolojiyi düşmanca amaçlarla kullanmaya karar verme olasılığı göz ardı edilemez. Ancak 21. yüzyılın biyolojik silahların yüzyılı olacağı sonucuna varmak yanlış olur ve teknolojik determinizm tuzağına düşmekten kaçınmamız gerekir. Askeri amaçlar için faydalı biyolojik silah programları, finansman, sözleşmeler, ekipman, tesisler ve önemli uzmanlık dahil olmak üzere hala karmaşık bir organizasyon gerektirmektedir. Bu tür programlar çoğu devlet dışı aktörün erişiminde değildir ve devlet desteği gerektirmektedir. Bu çalışma boyunca, biyoterörün tarihi bir gerçek olduğu ve neredeyse zamanın başlangıcından beri var olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle, bu gerçekle karşı karşıya kalan uzmanlar için, doğru soru biyolojik ajanları silah olarak kullanarak bir sonraki saldırının ne zaman olacağı değil, biyolojik ajanları silah olarak kullanarak bir sonraki

saldırının ne zaman olacağını farkında olmak olmalıdır. Kötü niyetli bir aktör, bir patojeni çok düşük teknoloji yollarla silah haline getirebilir.

KAYNAKÇA

- Bloom, M. (2020). "How Terrorist Groups Will Try to Capitalize on the Coronavirus Crisis", <https://www.justsecurity.org/69508/how-terrorist-groups-will-try-to-capitalize-on-the-coronavirus-crisis/> (14.12.2021).
- BWC/MSP/2005/MX/WP.14, (2014). Infectious Diseases, Biosafety and Biosecurity – Prepared by Germany, 1-5 December 2014, <https://undocs.org/pdf?symbol=en/bwc/msp/2014/wp.10> (27.10.2021).
- CDC. (20 Ekim 2017). "Bioterrorism." Centers for Disease Control and Prevention, Centers for Disease Control and Prevention, www.cdc.gov/glanders/bioterrorism/index.html (09.12.2021).
- Dass, R.A.S. (2021). Bioterrorism: Lessons from the COVID-19 Pandemic. Counter Terrorist Trends and Analyses, Vol. 13, No. 2, pp. 16-23
- d'Errico, P. (2001). "Amherst and Smallpox." Nativeweb.Org, University of Massachusetts/Amherst, Department of Legal Studies, www.umass.edu/legal/derrico/amherst/lord_jeff.html (15.11.2021).
- Dökmeci, A.H. ve Çavlan, B. (2020). Biyolojik Silah: Biyolojik Savaşlar, Pandemiler Ve Covid-19, Ejons International Journal On Mathematics, Engineering-Natural Sciences, 16. 841-859. Doi: 10.38063/ejons.338.
- EICPT. (2020). COVID-19: Is Bioterrorism on the Rise Now?. https://www.eictp.eu/en/covid-19-is-bioterrorism-on-the-rise-now/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=nui%2Csc (13.11.2021).
- EURACTIV. (30 Mart 2020). After the pandemic: COVID-19 exposes threat of biological warfare. <https://www.euractiv.com/section/politics/opinion/after-the-pandemic-covid-19-exposes-threat-of-biological-warfare/> (16.11.2021).
- FBA. Amerithrax or Anthrax Investigation. <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/amerithrax-or-anthrax-investigation> (23.11.2021)
- James, R. ve Borrie, J. (2020). ¿Nos espera un futuro más sombrío debido a las armas biológicas? https://elpais.com/elpais/2020/06/02/planeta_futuro/1591109458_151568.html (21.11.2021)
- Jansen, H.J., Breeveld, F.J., Stijinis, C., Grobusch, M.P., (2014). Biological warfare, bioterrorism, and biocrime. Clinical Microbiology and Infection. Volume 20, Issue 6, June, pp. 488-496
- John Hopkins. (2003). Biological Weapons. https://www.jhsph.edu/research/centers-and-institutes/johns-hopkins-center-for-public-health-preparedness/tips/topics/Biologic_Weapons/BioWeapons.html (19.11.2021).
- Khamlichi, Samar .(2020). Bioterrorism as a New Form of Global Threat: COVID-19 Case. <https://en.eipss-eg.org/wp-content/uploads/2020/06/Bioterrorism-as-a-New-Form-of-Global-Threat-COVID-19-Case.pdf> (15.11.2021).
- Kılıç, S. (2006). Biyolojik Silahlar Ve Biyoterörizm . Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi , 63 (1) , 1-20.
- Laqueur, W. (1999). The New Terrorism, Oxford University Press, New York, USA.
- Leitenberg, M. (2005). Assessing the biological weapons and bioterrorism threat, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle, PA.
- NTI. (2021). Biological Weapons Convention (BTWC), <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/convention-prohibition-development-production-and-stockpiling-bacteriological-biological-and-toxin-weapons-btwc/> (25.11.2021).
- Suk, JE., Zmorzynska, A. , Hunger, I. et al. (2011). Dual-use research and technological diffusion: reconsidering the bioterrorism threat spectrum <https://journals.plos.org/plospathogens/article?id=10.1371/journal.ppat.1001253> (15.11.2021).
- Udell, Gabrielle (2021). Is Covid-19 a Biological Weapon?. https://wp.nyu.edu/schoolofprofessionalstudies-ga_review/is-covid-19-a-biological-weapon/ (16.11.2021).
- UN (2020). Biological Weapons Convention, <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/> (23.11.2021).
- World Health Organization. (2006). Biorisk management: laboratory biosecurity guidance. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/69390> (09.11.2021).
- Yüksel, O. ve Erdem, R. (2016). Biyoterörizm ve Sağlık. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. 19(2). 203-222.

Refah Devleti Tarihi Ve Türkiye'de Refah Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Covid 19 Dönemi

The History Of The Welfare State And In Turkey The Evaluation Of Welfare State Applications: Covid 19 Term

Çiğdem ÇADIRCI¹

¹ Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

Dünya da Küreselleşme sürecinin özellikle 1980'li yıllarda hız kazanması sonucunda refah devleti anlayışının zayıfladığı görülmektedir. Türkiye küreselleşme sürecine eşlik etmiş ve refah devleti anlayışından uzaklaşmıştır. 1980'li yıllarda ekonomi politikalarının yeniden şekillendirilmesi sonucu neoliberal politikalar ve serbest piyasa ekonomisi hâkim olmuştur. Devletin rol ve görevleri düzenleyici ve denetleyici olarak belirlenmiştir. Çalışma da refah devleti kavramı, sınıflandırması ve tarihsel gelişimi incelenerek, Türkiye'de refah durumu bazı veriler ele alınarak değerlendirilmektedir. Çalışma ile Türkiye'de özellikle Covid 19 pandemisinin etkili olduğu dönemde teşvik ve önlem paketlerinin uygulamaya konulduğu görülmektedir. Çalışma da Covid 19 pandemi döneminde refah devleti uygulamalarının artırılması gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Refah Devleti, Sosyal Politika, Refah Tarihi, Covid 19.

ABSTRACT

As a result of the acceleration of the globalization process in the world, especially in the 1980s it is seen that the understanding of welfare state is weakened. Turkey has accompanied the process of globalization and has moved away from the understanding of a welfare state. Neoliberal policies and free market economy prevailed as a result of the reshaping of economic policies in the 1980s. The roles and duties of the state are determined as regulatory and supervisory. In the study, by examining concept of welfare state, classification and historical development, The welfare situation in Turkey is evaluated by considering some data. With the study, it is seen that incentive and precaution packages have been put into practice in Turkey, especially during the Covid 19 pandemic period. The study have been reached that the need to increase welfare state practices during the Covid 19 pandemic period.

Keywords: Welfare State, Social Policy, History of Prosperity, Covid 19.

1. GİRİŞ

Refah devleti toplumun refah seviyesinin en üst düzeye çıkarılmasını hedefleyen devlet biçimidir. Tarihsel olarak değerlendirildiğinde çok eskilere dayandığı görülse de özellikle 1945-1975 yılları arasında birçok devlet tarafından benimsendiği ve en önemli dönemini yaşadığı görülmektedir. Bu anlayış 1970'li yıllarda yaşanan krizler nedeniyle önemini kaybetmiş gibi görünse de aslında bu anlayışın devlet anlayışı içerisinde her zaman barındığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle refah devleti anlayışı çerçevesinde devletlerin halklarının refah seviyesini yükseltme çabaları her zaman varlığı korumuş ve önemli bir anlayış biçimi olma özelliğini her zaman sürdürmüştür.

Devletin ekonomide içindeki rolü ve piyasa ile ilişkileri ekonomi biliminin en eski ve tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Kalkınma iktisatçılara göre devletin görevi sosyal sabit sermaye veya altyapıyı sağlamaktır. Ancak devletin ikinci bir rolü olduğunu kabul etmişlerdir. Devletin bu ikinci rolü, piyasa başarısızlıklarının telafi edilmesini sağlayan faaliyetler olmuştur. Modern ve gelişmiş toplumlarda devletin fonksiyonları genişlemiştir. Devletin faaliyetlerinin çevre politikaları, rekabetçi kuralların işletilmesi, faktör kullanım oranının artırılması gibi düzenlemelerle kaynakların optimal tahsisinin sağlanması; mali ve parasal politika araçları kullanılarak istikrarı sağlanması, sosyal sınıflar ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizlikleri ortadan kaldıran transfer harcamaları genişlediği alanlar olmuştur (Sakinç, 2012:37).

Dünyada yaşanan krizler, pandemiler, doğal olaylar ve ekonomi politikalarında görülen aksamalar nedeniyle ülkelerde ekonomik kalkınmanın kesintiye uğradığı görülmektedir. Yaşanan bu olayların etkisini en alt seviyeye indirmek amacıyla devletler her zaman ekonomi üzerinde bazı müdahaleler yaparak halkın refah seviyesini en üst seviyeye çıkarmaya çalışmışlardır. Refah devleti anlayışı günümüzde tam olarak benimsenirse de olağanüstü dönemlerde devletler tarafından uygulandığı görülmektedir. Örneğin; dünyada yaşanan ve etkisi neredeyse tüm dünya ülkeleri üzerinde görülen Covid 19 pandemisi sürecinde ülkelerin çeşitli politikalar uygulayarak halklarının refah seviyelerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Türkiye'de bu pandeminin etkisini azaltmak ve halkın refah seviyesini düşürmemek amacıyla birçok önlem alınmıştır. Bu Çalışma da refah devleti kavramı, sınıflandırması ve

tarihsel gelişimi kavramsal olarak incelenmiş ve Türkiye’de refah durumu bazı veriler ele alınarak değerlendirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE REFAH DEVLETİ

Refah devleti kavramı, 1941 yılında ilk defa Başpiskopos Temple tarafından kullanılmıştır. 1942 yılında Beveridge Raporunun yaygınlaşması ile refah devletinin 19. yüzyılda İngiltere’de temel eğitimi sağlamak amacıyla hazırlanan yasal düzenlemeler ve Almanya’da uygulamaya konulan sosyal sigorta uygulaması olarak iki başlangıcının olduğu belirtilmektedir. Bu anlayışa ilk kez 1848 yılındaki Fransa Anayasası’nda yer verilmiştir. Bu Anayasa da klasik, sosyal ve ekonomik haklar önem kazanmıştır. Ayrıca Refah devleti anlayışının gelişmesinde Almanya’da yürürlüğe konulan Weimar Anayasası’nın önemli katkıları olmuştur. Bu anlayış, 1947 yılında İtalyan Anayasası’nda, 1949 yılında Alman Anayasası’nda, 1958 yılında Fransız Anayasası’nda, Türkiye’de ise 1961 ve 1982 Anayasalarında kabul edilmiştir (Özdemir, 2007: 34).

Refah devletinin tanımları farklı şekillerde yapılmaktadır. Briggs (1999) refah devletini, bireylere ve ailelere gelir garantisi sağlayan, kişilere belirli sosyal olaylar (işsizlik, yaşlılık, hastalık) karşısında destek veren, bireylerin iyi bir hayat standardına sahip olmaları amaçlayan anlayış biçimi olarak ifade etmektedir. Bir başka tanıma göre; refah devleti düzenleyen, yeniden dağıtan, bireylerin hak ve özgürlüklerini temel alan bir anlayış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 1995: 74).

Lindbeck (2000) ise, refah devletini halkın refah seviyesini arttırmak için sosyal sigorta giderleri, yaşlılık, hastalık ve işsizlik durumlarında devletin finansman sağladığı durum şeklinde ifade etmektedir. Bu tanımlar çerçevesinde refah devleti değerlendirildiğinde; halkının refah seviyesini en üst düzeye çıkarmak için farklı rol ve görevler üstlenen bir anlayış biçimi olarak değerlendirilebilir.

Refah devletinin temel amacı, kamu kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılarak toplumun sosyal ihtiyaçlarının sağlanmasıdır. Bu amaçlara ulaşmak için kullandığı araçlar; artan oranlı vergileme, sosyal güvenlik sistemleri, tarım sektörüne yönelik sübvansiyon ve destekleme politikaları, işsizlik sigortaları, ücretsiz ya da çok düşük bir katkı payının alındığı eğitim, sağlık sistemi, konut tedariki gibi sosyal yatırımlardır (Seyidoğlu, 1999: 497). Bu bağlamda refah devleti gereğince kaynakların, verimli ve etkin kullanılarak ülke vatandaşlarının hayat standartları ve refah seviyelerini yükseltilmesi amacıyla devlet tarafından dağıtıldığı yani devlete aktif roller verildiği görülmektedir.

Refah devletinin anlayışının ilk olarak Almanya’da 19. yüzyılda başladığı, daha sonra Batı Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Avustralya’da yaygınlaştığı görülmektedir. Aslında bu ülkelerin ortak özelliği demokrasinin yerleşmiş olması ile devlet ve din işlerinin ayrı olmasıdır. Ayrıca bu ülkelerde sanayileşme oranının gelişmiş olması ve gelişmiş piyasa ekonomisine sahip olması diğer ortak özellikleri arasındadır (Özdemir, 2007 :18). Aynı zamanda piyasa sisteminin gelişimi ile sosyal hakların doğmasının gelişme sürecinin birbirleriyle paralellik arz ettiği görülmektedir. Bu süreçte bireylerin belirli haklara sahip olması ve haklarının korunması devletin etkin olarak rol ve sorumluluklar üstlenmesine neden olmuştur. Piyasa sisteminin etkin olarak işlemediği durumlarda ise devlet, müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı rolüyle devreye girmiş, refah devletine doğru ilerleyen bir süreç oluşmuştur (Erdal, 2012:5).

2.1. Refah Devleti Sınıflandırılması

Refah devleti sınıflandırmaları fazla olmasına rağmen en yaygın olarak kullanılan Esping Andersen’un yaptığı sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre, refah devleti; (Esping Andersen, 1990)

- ✓ Liberal Refah Devleti, (ABD, Avustralya, Kanada, İsviçre, İngiltere),
- ✓ Korporatist Refah Devleti, (Almanya, Avusturya, Belçika, İtalya),
- ✓ Sosyal Demokrat Refah Devleti, (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda) olarak üç şekilde sınıflandırmaktadır.

Esping Andersen’a göre refah rejimleri arasındaki en temel farklılık; üç politik gelenekten kaynaklanmaktadır. Liberal görüş sahipleri, kalıntı modelini yani devletin çalışma müşevvikleri ve bireysel tercihleri sınırlanması ile serbest olan piyasalara müdahale etmemesi gerektiğini savunurken, Muhafazakâr ve Hristiyan demokrat görüş sahipleri parasal destekleme anlayışını, sosyal demokrat görüş sahipleri ise evrensel biçimde ve yeniden dağıtıcı bir refah devleti anlayışını savunmaktadır (Özdemir, 2007:133).

3. REFAH DEVLETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Refah devleti uygulamaları çok eski dönemlerde başladığı kabul edilse de refah devletinin ortaya çıkışında belirli tarihler dönüm noktası olmuştur.

Refah devleti anlayışının oluşmasına Sanayi Devriminin yaşanması, beraberinde işçi sınıfının çalışma koşullarının zorlaşması ve bu sorunlara sosyal politikalar aracılığıyla çözüm aranmaya başlanması anlayışı zemin hazırlamıştır. İşçilerin sorunlarının çözülmesi sorununa odaklanan refah devleti, zamanla tüm toplumu kapsayarak sosyal

güvenlik, gelirin yeniden dağılımı, sağlık, eğitim, bireysel refah hizmetleri alanlarında hizmetler vermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra refah devleti anlayışı en yüksek boyutlara ulaşmıştır. Fakat 1980'li yıllarda küreselleşme eğiliminin oluşması ile tüm ülkelerin sosyal, ekonomik, siyasal, politik anlamda köklü değişimler yaşanması sonucunda refah devleti anlayışının farklı boyutlara taşındığı görülmüştür (Tuz, 2010:1).

Refah devletinin gelişme evreleri incelendiğinde; bu evreleri dört döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemler;

- ✓ 1880 ve öncesi (Sanayi Devrimi öncesi yıllar) dönem,
- ✓ 1880 ve 1945 arası (Refah Devletinin Doğuşu) dönem,
- ✓ 1945 ve 1975 arası (Refah Devletinin Yükselişi) dönem,
- ✓ 1975'ten sonrası dönemidir.

3.1. 1880 ve Öncesi (Sanayi Devrimi Öncesi Yıllar)

Refah devletinin başlangıç dönemi eski Yunan'a kadar dayandırılrsa da refah devletinin ortaya çıkışıyla kabul gören ilk düzenleme İngiltere'de 1601 yılında Kraliçe Elizabeth tarafından hazırlanan "Yoksulluk Yasası" (The Poor Law Act) uygulamasıdır. Bu yasanın destek sağladığı gruplar askerler hariç, toplumda bulunan sakatlar, fakirler ve çocuklardır. Bu yasa bazı gruplara destek sağlayan özelliğe sahip ilk yasa olarak kabul edilmektedir. Bu yasanın temel prensibi, belirli bölgede yaşayan bireylerin kendi bölgesinde yaşayan yoksullara karşı sorumluluğunu kabul etmesidir. Yasa gereği, yapılacak yardımların miktarı kilise topraklarına göre belirlenmekte ve özel bir vergi yoluyla desteklenmekteydi. Çocuklar ve sakatlara belirlenen oranda para yardımı verilmekte ve fakirlere eğer sakat değilse iş verme zorunluluğu olduğu için iş imkânı sağlanmaktaydı. Aslında bu yasaya benzer özellikler taşıyan eski tarihlerde başka yasalarda bulunmaktadır. 1388 tarihli Yoksulluk Yasası' da benzer özellikler taşımaktadır. Fakat bu Yasa'nın temel amacı, veba salgınının yaşanmasından sonra meydana gelebilecek işgücü kıtlığını önlemektir. 1601'deki yasanın 1388 tarihli Yasa'dan farkı, yaşlı ve hasta olan yoksullara yardım götürmesidir (Şahin, 1999: 5).

1782 yılında kabul edilen Gilbert Yasası'nın temel özelliği ise (Gilbert's Act), ikamet yasa haricinde olan tüm ilkeleri gözden geçirerek belirli şartlar altında tüm fakirlere para yardımı yapılmasını sağlamasıdır. Ayrıca çalışma evlerine çocuklar ve sakatları da kabul edilmeye başlanmıştır. O dönemde yasalaşan Speenhamland Parlamentosu Yasası (1795) fakirlere yardım politikasının değişmesi üzerinde etkili olan bir yasadır. Bu Yasa, ekonomik krizin meydana geldiği dönemde herkese asgari geçim hakkı tanınması nedeniyle önemlidir. Asgari gelir hakkı ise, o dönemki buğday fiyatının ve ailenin çocuk sayısına oranlanması sonucuna göre belirlenmiştir. Fakat bu girişim, en fakir durumda olan kesimin maddi durumunda düzelmeye sağlanmasının yanı sıra tarım ücretlerinin fiyatında düşüşe neden olmuştur (Rosanvallon, 2004:122.).

Bu dönemde refah devleti uygulamaları incelendiğinde; İsveç'te, 1842 yılında eğitim zorunlu kabul edilmiştir. Ayrıca mesleki hastalıklara ve hastalık kaza sigortasına devletin sağladığı destek yasa haline getirilmiştir. 1913 yılında zorunlu yaşlı aylıkları sistemi kurulmuştur. Almanya'da, sanayileşme süreci ülkede yaşayan işçilerin kötü koşullar ile mücadele etmesine neden olmuştur. ABD'de ise, yirminci yüzyıla kadar geçen süreçte fakirlere devlet yardımları çok az ölçüde yapılmıştır (Barr, 1993: 28). Sanayi devrimi öncesi yıllarda devletler tarafından belirli yasa ve uygulamalar hayata geçirilmişse de refah devleti anlayışının bu dönemde gelişmediği görülmektedir.

3.2. 1880 ve 1945 Refah Devletinin Doğuşu

Refah devleti ilk ortaya çıkışı ile farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar refah devletinin ilk ortaya çıkışını İngiltere'de çalışma saatlerinin yeniden düzenlenmesi ve fabrikaların denetlenmesi için yeni düzenlemeler getiren Fabrikalar Kanunu ile başladığını savunmaktadır. Fakat daha çok kabul edilen bir yaklaşım refah devleti anlayışı temellerinin ilk olarak Almanya'da olduğu düşüncesidir. Bu yaklaşıma göre refah devletinin ilk olarak ortaya çıkışı, 1871 yılında Alman şansölyesi Otto Von Bismarck tarafından hazırlanan sosyal güvenlikle ilgili düzenlemelere dayandırılmaktadır. Bismarck'ın Alman Parlamentosu'nda yaptığı konuşması dönüm noktası olmuş, akabinde hastalık ve kaza durumları karşısında kaza sigortası, 1884 yılında ve yaşlılık ve malullük sigortası ise 1889 yılında yürürlüğe girmiştir (Arıcı, 1999: 235)

1891 yılında Danimarka'da bu sistemle benzer özellikler taşıyan bir sistem uygulamaya konulmuştur. Yeni Zelanda'da 1898 yılında primsiz emekli aylığı sistemi, İsveç'te ise, hastalık ve mesleki kaza sigortasına karşı devlet desteği yasalaştırılmış, Ayrıca 1913 yılında ilk kez evrensel ve zorunlu yaşlı aylık sistemi kurulmuştur. İngiltere'de 1908 yılında hazırlanan Beveridge Raporu ile hastalık ve işsizliği sosyal güvence altına alan bir sistem hazırlanması ve bu sistemin 1946-1948 yılları arasındaki kapsamlı olarak uygulanması ile hem bu ülkede hem de diğer refah devletlerinde yepyeni bir sosyal güvenlik sistemi başlamıştır (Dilnot, 2003: 2).

İngiltere ve Almanya'da başlayarak daha sonraları diğer ülkelerde uygulama alanı bulan reformlar I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile önemli ölçüde azalmıştır. Savaşın beraberinde getirdiği acil ihtiyaçlar sebebiyle kamu harcamalarının artması; devletin başta konut, sağlık, emekli aylığı ve rehabilitasyon olmak üzere birçok alanda artan

sorumluluklarını yerine getirememesi ve savaş sonrası da eski düzeylerine gelememesi ile sonuçlanmıştır. Devletin kontrolü ve müdahaleleri savaş sonrasında da artarak devam etmiştir (Tuz, 2010:39).

George Akerloff “Animal Spirits” (Hayvansal Güdüler) adlı kitabında refah devletinin meydana çıkması ve gelişmesinde ortaya çıkan en önemli unsurlardan bir tanesinin, 1929 Dünya Bunalımına dayandırarak ekonomik krizlerinin meydana gelmesinde insanın doğasının önemini vurgulamaktadır. Görünmez el piyasasının etkin olduğunu savunan Adam Smith ise, bireylerin aldıkları kararlarda rasyonel davranış sergilediklerini kabul etmiştir (Erdal, 2012:7). Buna karşın Klasik iktisatçılara göre ise, piyasaların müdahale olmadan işlediği, yaşanan herhangi bir aksaklık halinde ise kamu faaliyetlerinin ve yapılan müdahalelerinin ekonominin doğal düzeni bozacağıdır. Bu düşünce ile, devletin ekonomideki rolü tüketici olarak belirlenmiş, kamu girişimlerine göre özel girişimlerin daha etkin ve verimli olduğu düşüncesi ile kamu ve vergi harcamalarının tarafsız olma varsayımları birleşince, devletin görev ve sorumlulukları da güvenlik ve adalet sağlanması olarak belirlenmiştir (Türk, 2014: 47).

1929 Dünya ekonomik bunalımının beraberinde getirdiği devlet müdahaleleri sonucunda, ülkelerde kamu harcamaları artmaya başlamıştır. Kamu harcamalarındaki artış eğilimi İkinci Dünya Savaşı ve takip eden yıllarda (özellikle 1960 ve 1980’li yıllarda) maliye politikaların sosyal ve ekonomik amaçlı etkinliklerin artırılması ve kamu harcamalarının genişlemesi üzerinde etkili olmuştur. Bu genişleme sürecine Keynesyen açık bütçe politikalarının ve kamusal mallar ve dışsallıklar ile teorik açıklamalarının katkısı büyük olmuştur. Birçok ülkede kamu emeklilik fonları gelirin yeniden dağıtımını amacıyla genişletilerek, kamu ekonomik girişimleri kamusal istihdam yaratmak amacıyla kurulmuş ve geliştirilmiştir. Sonuç olarak Keynesyen düşünce kamu sektörünün ekonomik rolünde bir genişleme sağlamak amacıyla kullanılmıştır (Sakıncı, 2012: 38). Bu dönemde refah devleti uygulamalarının temellerinin atıldığı görülmekte ve önemli uygulamaların gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir.

3.3. 1945 ve 1975 Arasında Kalan Dönem

Refah devletinin uygulamaya koyduğu politikalar ülkeden ülkeye değişmekle beraber her ülkede yaşanan deneyimlerden çıkarılabilecek ortak sonuçlar da bulunmaktadır. Örnek verecek olursak; ilk zamanlarda uygulamaya konulan sosyal politika uygulamaları yalnızca işçi sınıfı veya yoksul kesimlerin yararına olmayıp, tüm toplumun yararına olma özelliği taşımaktadır. Çünkü özgürlük, eşitlik ve güvenlik ihtiyacı bütün toplum için geçerlidir; büyüme ve refah için ekonominin etkinliği kadar siyaset de gerekli ve önemlidir (Koray 2000 :67). Bu dönem, liberal ve sosyalist görüşler arasında bir sentez oluşturma yolundaki ilk aşama olarak da değerlendirilebilir. Sosyal refah devletinin ortaya çıkışı, gelişimi açısından değerlendirildiğinde, sanayileşmenin oluşturduğu olumsuz etkilerin giderilmesi amacıyla ortaya çıktığı kabul edilse de sosyal devletin sosyal tabaka ve gruplar arasındaki bütünleşmeyi sağlama, yaşama güvenliğini, tam istihdamı ve çalışma hayatının koruma görevlerini üstlenmesiyle birlikte gelişim sürecine girmiş olduğu söylenebilir (Tuz, 2010: 42).

Bu dönemin diğer dönemlerden farkı, sadece refah konusunda gerçekleştirilen düzenlemeler değil, aynı zamanda refah devleti uygulamalarını hâkim kılmak isteyen ülkelere zemin hazırlayan uluslararası belgeler ve kuruluşlardır. Bu Belge ve Kuruluşlara 1941 tarihli Atlantik Paktı, 1944 tarihli Philadelphia Bildirgesi, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, UÇÖ’nün başta 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi olmak üzere çeşitli sözleşme ve tavsiyeleri, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi vb. örnek verilebilir (Özdemir, 2007: 200).

1970’li yılların sonlarına gelindiğinde ise; küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan ekonomik entegrasyon ile uluslararası ticaret sisteminde yaşanan rekabetin artması ülke ekonomileri üzerinde bir takım olumsuz etkilere neden olmuştur. Bu olumsuz etkiler; büyüme hızlarının düşmesi, yüksek enflasyon ve bütçe açıkları, döviz kurlarında istikrarsızlıklar oluşması, yatırımların azalması, teknolojik değişimde hızlanma ve verimlilik artışındaki düşmelerdir. Yaşanan bu gelişmeler ulusal ekonomilerin yeniden yapılanması ile sonuçlanmıştır. Bu yapılanma refah devletinin önem kaybetmesinin nedenleri arasında görülebilir (Öztürk, 2011: 105).

3.4. 1975’ten Günümüze Refah Devleti

1980’li yıllarda Dünya ekonomisinde ve teknolojiye görülen ilerlemeler, ülkelerin büyüme hızlarının yükselmesi ile sonuçlanmıştır. Meydana gelen değişimlerin yeni alanlara kaymasıyla ekonomik küreselleşmenin temelleri atılmaya başlanmıştır. Neoliberal iktisadi düşüncenin yarattığı ekonomik küreselleşmenin ve bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin hız kazanması sonucunda finansal küreselleşme süreci başlamıştır. Küreselleşmenin emeğin dolaşımını sağlaması ise aslında küreselleşmenin en az düzeyde gerçekleştiği alan olmuştur (Keohane ve Nye, 2000: 130). Ayrıca bu süreçte devletin yapı ve işlevlerinde, yönetim modelleri ve anlayışlarının da değiştiği görülmektedir (Taner, 2011: 6)

Tablo 1’de devletin değişen rolleri verilmektedir. 21. yüzyıla Küreselleşme süreci ile dünya, yeni ekonomi anlayışının benimsendiği bir ortamda girmiştir. Bilgi ve iletişimin ön plana çıkmasıyla bu süreç dünya ülkelerinin ekonomik ve toplumsal yaşamını etkilemiş ve bu etkileşim sonucunda ise yeni devlet düzeni oluşmuştur. Bu değişimin etkisiyle günümüz dünyasında devlete farklı işlev ve görevler yüklenmeye başlanmış ve özellikle devletin

ekonomik rolü yeniden düzenlenmiştir. Devlet ile iktisadi yaşam arasındaki ilişki devletin düzenleyici ve denetleyici olma işlevini ön plana çıkarmaya başlamıştır (Sivrekli Demircan, 2006: 49).

Tablo 1: Devletin Değişen Rolü

Devletin Rolü	İşlevi
Ekonomik rolü	Sınırlı devlet/düzenleyici devlet
Sosyal rolü	Gelir dağılımında adalet Çevrenin korunması Yoksullukla mücadele
Siyasal rolü	Küresel tehditlerle mücadele/küresel barışın korunması Ulus devlet anlayışının aşınması ile ortaya çıkabilecek bağımlılıkların siyasi ve mali egemenliği zedelememesi için alınması gereken önlemler ve bu bağlamda siyasi ve mali egemenliğin korunması
Hukuki rolü	Piyasa mekanizmasının işleyişinde hukuki altyapının oluşturulması, ekonomik sosyal ve siyasi rollerin düzenlenmesinde gerekli hukuki altyapının oluşturulması

Kaynak: Demircan, E. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:13, Sayı:1,61.

Bu süreçte Devletin ekonomiye müdahalesi devam etse de neoliberal politikaların etkisiyle refah devleti anlayışı aşınma sürecine girmiştir. Devletin görevlerinin sınırları, kamu ve özel kesim arasında kaynakların etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlamak, adil gelir dağılımını sağlamak, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesini sağlamak çerçevesinde belirlenmiştir (Tokathoğlu, 2005: 8).

4. TÜRKİYE'DE REFAH DEVLETİ UYGULAMALARI

Türkiye'de Refah devleti anlayışı ile ilgili hükümler ilk defa 1924 Anayasası'nda yer almıştır. Bu Anayasa'da devletin sosyal görev ve sorumluluklarını belirten hükümler bulunmamasına rağmen Anayasanın 80. ve 87. maddelerinde eğitim ve öğretimin parasız olması konusunda kanuni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu Anayasa'da iş kazaları ve çalışanların karşılaşabileceği tehlikelerle ilgili yasal düzenlemelerde bulunmaktadır. Aslında Sosyal devletle ilgili prensipler 1961 ve 1982 yılındaki Anayasa'larda anayasal güvenceye kavuşturulmuştur (Kantarıcı, 2003: 76).

Küreselleşme süreci ile 1980'li yıllardan itibaren neoliberal politikaların uygulanmaya başlanması ile Türk Kamu Yönetiminde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın yürüttüğü istikrar ve yapısal uyum politikalarına ek olarak 1990'lı yıllardan sonra OECD, DTÖ ve Avrupa Birliği'ne uyumun sağlanması için yeni politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikaların bir sonucu olarak kamu hizmeti alanında yaşanan değişimin etkisiyle teknolojik değişim, hizmet kalitesinde bozulmalar, uluslararası kurumların oluşturduğu baskılar ve beraberinde telekomünikasyon, enerji gibi sektörlerde önemli reformların yapılmasını gerektirmiştir. Bu reformlar özellikle devletin belirtilen alanlardan çekilmesini öngörmektedir. Türkiye'nin 1950-1951 yılında Torquay görüşmelerinde GATS'la başlayan süreci, 12 Mayıs 1988 tarihinde Bakanlar Kurulunda alınan kararla GATS anlaşması ile ilkeleri çerçevesinde belirlenmiştir. Bu anlaşma ile sağlık, eğitim, haberleşme, ulaşım gibi sosyal hizmetlerin büyük bir kısmı kamu hizmeti olmaktan çıkarılmıştır. Telekom'un özelleştirilmesi, sağlık, eğitim, su ve çöp hizmetleri ile ilgili özelleştirilme çalışmalarının yapılması, kamu ihalelerinin uluslararası sermayeye açılması ile ilgili düzenlemeler, Enerji Piyasası Yasasının kabul edilmesi sonucunda enerjinin, üretimin, dağıtımın ve iletişimin özel sektöre devredilmesini içeren düzenlemeler yapılarak serbestleşmenin sağlanması öngörülmektedir (Kutun, 2005). Hâkim olan politikalar sonucunda 1980 ve izleyen yıllarda refah devleti anlayışının zayıfladığı görülmektedir.

Tablo 2'de Türkiye'de refah durumunu veren bazı veriler ve Tablo 3'te 2015 yılı ve 2021 yılı Türkiye Refah sıralaması verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye'de Refah Durumu

Göstergeler	Ülke Oranı	Yıl
Nüfus	84,3 Milyon	2020
Nüfus artış hızı	1,1 %	2020
Doğumda Yaşam beklentisi	77,7	2019
GSYİH	720,1 Milyar ABD \$	2020
İşsizlik Oranı	13,2 %	2020
Enflasyon Oranı	14,8	2020
Doğurganlık Oranı	2,1 %	2019
Kişi Başına Düşen Gelir	8.635,9 ABD \$	2020
Bebek Ölüm Oranı (5 Yaş Altı, 1000 Canlı Doğum Başına)	10	2020

Kaynak: Dünya Bankası, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview#1>

Türkiye 2021 Genel Refah Endeksi dünya sıralamasında 167 ülkenin bulunduğu sıralamada 93. ülke olduğu Tablo 3'te görülmektedir. 2021 Yılı 2015 yılı ile kıyaslandığında eğitim ve sağlık dışında neredeyse tüm alanlarda gerilemesi dikkat çekmiştir. Türkiye'nin Covid 19 pandemisi sürecinde sağlık ve eğitim alanlarında büyük başarılar kaydetmişse de diğer alanlarda görülen gerilemeler Covid 19 pandemisinin ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Sonuç olarak Türkiye'de refah alanında son yıllarda olumlu gelişmeler yaşansa da pandeminin

olumsuz etkisine diğer unsurlarında eklenmesiyle bu olumsuz tablonun oluşmasında önemli katkılar sağladığını söylemek mümkündür.

Tablo 3: Türkiye Refah Sıralaması (2015-2021)

Yıllar	Ekonomi	Yönetim	Güvenlik	Sağlık	Sosyal Sermaye	Eğitim
2015	87	51	109	57	102	85
2021	62	127	146	58	140	78

Kaynak: Legatum Refah Endeksi, <https://www.prosperity.com/globe/turkey>

Aslında Covid 19 vakalarının Türkiye’de görülmeye başlandığı 11.03.2020 tarihinden itibaren önemli önlemler devreye sokulmuştur. İlk olarak Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi açıklanarak uygulamaya koyulmuştur. Bu pakette;

- ✓ Perakende ve AVM gibi birçok sektörün muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin nisandan haziran ayına kadar gerçekleşen üç aylık dönem için yapılması gereken ödemelerin altı ay ertelendiği.
- ✓ Yurtiçi hava taşımacılığındaki KDV oranının üç aylık süreliğine %18’den %1’e indirildiği,
- ✓ İhracatçıya stok finansmanı desteği sağlanacağı,
- ✓ 500 bin liranın altında değeri olan konutların kredi uygulamalarında oran değişikliğine gidilerek, kredi miktarının %80’den %90’a çıkarıldığı ve asgari peşinatın ise %10’a indirildiği.
- ✓ Emeklilere ikramiyesinin erken verileceği,
- ✓ Salgın tedbirlerinden olumsuz etkilenerek nakit akışında sıkıntı yaşayan firmalara banka kredilerinin üç ay süre için erteleme ve gerekli durumda ek olarak finansman desteği sağlanacağı taahhütü verildiği,
- ✓ İşlerinin olumsuz etkilendiğini bildiren esnaf ve sanatkârların Halkbank’a olan kredi borçlarının mayıs ayından haziran ayına kadar olan üç aylık dönem borçlarının faiz eklenmeksizin erteleneceği,
- ✓ Likidite ihtiyacı oluşan ve teminat açığı oluşan firmalara destek verileceği,
- ✓ 2 milyar lira ek kaynağın ihtiyaç sahibi ailelere nakdi yardım yapmak için ayrılacağı,
- ✓ THY’ye gerekli desteklerin verileceği,
- ✓ Kasım ayına kadar Konaklama vergilerinin uygulanmayacağı ve otel kiralamalarıyla ilgili irtifak hakkı bedellerinin ve hasılat payı ödemelerinin nisandan itibaren hazirana kadar olan üç aylık dönem için altı ay süreyle ertelendiği,
- ✓ Esnek ve uzaktan çalışma modellerinin etkin olarak kullanılabilmesi,
- ✓ 65 yaş üstü tüm vatandaşlara maske ve kolonya dağıtılacağı,
- ✓ Kısa çalışma ödeneğinin aktifleştirileceği, belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2020).

Türkiye ekonomisi üzerinde Covid-19 pandemisi 2018 yılında yaşanan finansal krizin olumsuz etkilerinin yok edilemediği bir konjonktürün olduğu bir ortamda etkilemektedir. Aslında bu krizin etkileri makroekonomik boyutunun yanı sıra işsizliğin yaygın hale gelmesi ve yoksullaşma ile sonuçlanması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Böyle bir pandemi ile mücadelede;

- ✓ İstihdamın sağlanarak gelirlerin ve toplam efektif talebin korunması,
- ✓ Sağlık, ulaşım ve eğitim başta olmak üzere kamu hizmetlerine erişimin korunması,
- ✓ Şirketlerin ve üretim faaliyetlerinin düzenli olarak yapılmasının sağlanması yolu ile yatırım, ara malı, teknik hizmet olanaklarını sürdürülmesi,
- ✓ Gıda tedarikinde oluşabilecek aksaklıklara müdahalede bulunabilmesi,
- ✓ Bu politikaların sürdürülebilmesi sağlamak için gereken kamusal, özel ve uluslararası finansman olanaklarının sağlanmasının öngören maliye politikalarının araştırılması önem taşımaktadır (Voyvoda ve Yeldan, 2020: 3).

Bu bağlamda Covid 19 pandemisi Türkiye Ekonomisi üzerinde makro ekonomik unsurlar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler ve bu ekonomik etkilerin yanı sıra yoksulluğun artması, gelir dağılımının bozulması gibi insanların refah düzeylerini etkileyebilecek önemli tahrifatlara neden olabileceğini söylemek mümkündür.

Aslında Refah devletin yeniden yapılandırılması için yapılan tartışmaların odağında, küresel ölçekte piyasa odaklı değişiminin uluslararasılığı ve sınır ötesi ekonomik aktivitelerin ulus devletlerin egemenliklerinin ve etkinliklerinin azalması da eklenince küresel ekonomik güçlerin ulus devletleri üzerinde ekonomi ve sosyal politikalarının belirlenmesinde etkili oldukları bulunmaktadır. Küreselleşme ile yaşanan teknolojik ilerleme niteliği düşük işçileri işsiz bıraktığı kanaatiyle refah devleti hizmetlerine gerekliliğin arttığı ileri sürülmektedir. Küreselleşen bir

ekonomide devletlerin zayıf kalması nedeniyle sosyal standartlardaki tercihler bozulmaktadır. Bu bakımdan sosyal standartların uluslar üstü bir şekilde korunması gerekmektedir (Gökbunar v.d., 2008: 165).

5. SONUÇ

Türkiye’de refah devleti uygulamaları değerlendirildiğinde dünyada uygulanan refah devleti uygulamalarının gelişimi ile paralellik gösterdiği görülmektedir. 1945-1975 yıllarında Türkiye uygulamalarına bakıldığında en önemli dönemi yaşayan bu anlayışın, 1975 yılından günümüze kadar gelen süreçte neoliberal politikaların ve bu politikaların gerektirdiği özelleştirme gibi uygulamaların ön plana çıkması ile önemini kaybettiği görülmektedir.

2000’li yıllarda uygulamaya konulan istikrar programlarının ekonomi üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aslında Türkiye’de pandemi öncesine kadar ekonomi de yaşanan olumlu ve istikrarlı süreçte sosyal yardım alanlarına kaynak aktarımları da artmıştır. Ancak yine de ülkede işsizlik oranının yüksekliği dikkat çeken bir unsur olmuştur. İşsizlik göstergeleri ve enflasyon oranı, nüfus, doğurganlık oranı gibi göstergeler önemli refah göstergeleri arasında yer almaktadır. Türkiye’de 6 ay boyunca ödenen işsizlik ödeneği, sağlık hizmetine ulaşımının tüm vatandaşlara sağlanması, bakıma muhtaç kişilere bakım ücretleri gibi önemli uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar ile Türkiye’de refahın sağlanması ve artırılmasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ayrıca devlet tarafından pandemi döneminde önemli teşvik ve desteklemeler yapılmıştır. Yapılan teşvik ve desteklemelere rağmen yine de Türkiye Ekonomisi pandeminin olumsuz etkilerini yaşamıştır. Refah endeksi 2015 yılı ile 2021 yılı verileri incelendiğinde sağlık ve eğitim dışındaki alanlarda gerilemenin olduğu görülmektedir. Günümüze kadar geçen süreçte refah açısından önemli gelişmeler yaşanmasına rağmen özellikle Covid 19’ın olumsuz etkilerini azaltmak için Devletin maliye politikalarını halkın refah seviyesinin artırılmasını sağlayacak biçimde daha aktif kullanması gerekliliği önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (1995). 21.Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/17798> (Erişim tarihi. 07.01.2022).

Arıcı, K. (1999). Sosyal Güvenlik Dersleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Barr, N. (1993). The Economics of the Welfare State, Weidenfeld and Nicolson Pres, London.

Briggs, A. (1999). "The Welfare State at Historical Perspective", Archives Européennes de Sociologie, Vol.:2, Issue: 2, 17-29. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=OdWdQs8RT1QC&oi=fnd&pg=PA16&dq=asa+briggs+welfare+economics&ots=BkxFLiZjKa&sig=Ff3_gHyCv0t1J77TW68TUD2kV5g&redir_esc=y#v=onepage&q=asa%20briggs%20welfare%20economics&f=false

Demircan, E. (2008). “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:13, Sayı:1,61.

Dilnot, A. Refah Devletin Geleceği, (Çev.: Zeynel Bakıcı), http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/baskici-refah.devleti.pdf,(Çevirimiçi: 29.03.2003), <https://doczz.biz.tr/doc/237675/andrew-dilnot--refah-devletin-gelece%20C4%9Fi>

Dünya Bankası, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview#1>

Erdal, S. (2012). “Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.

Esping-Andersen, G. (1990). The Three worlds of welfare capitalism, Policy Press, Oxford, https://www.researchgate.net/publication/243774920_The_Three_Worlds_Of_Welfare_Capitalism

Gökbunar, R., Özdemir, H. & Uğur, A. (2008), “Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları”, Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı: 9 (2),158-173. https://www.researchgate.net/publication/277830640_Kuresellesme_Kiskacindaki_Refah_Devletinde_Sosyal_Refah_Harcamaları

Kantarcı, H. B. (2003).“Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(10), 75-85.

Keohane, R. O. & Nye, J. S. (2000). Introduction, In Governance In A Globalizing World. J. S. Nye and J. D. Donahue (Ed.), (s.1-44) Brookings Institution Press, Washington, DC.

Kutun, M. (2005). “Türk Kamu Yönetiminde Küresel Etkiler ve Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim Dinamikleri”, E-Akademi Dergisi, Sayı:43.

- Koray, M. (2003). “Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği”, *Görüş Dergisi*, Tüsiad Yayınları, Sayı:57.
- Legatum Refah Endeksi, <https://www.prosperity.com/globe/turkey>
- Lindbeck, A. (1999). “İleri Refah Devletinin Sonuçları,” *Yeni Türkiye*, Sayı.29, 241-257.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Ş. (2011). “Sosyal Politikada Aktifleşme Stratejisi: Refah Devletinden Çıkış Yolu mu, Çöküş Yolu mu?”, *Kamu- İş Dergisi*, Cilt:12, Sayı:1,101-154.
- Rosanvallon, P. (2004). *Refah Devletinin Krizi*, Çev. Burcu Şahinli, Dost Kitabevi.
- Sakınç, S. (2012). *Yerel Yönetimler Maliyesi*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Sivrekli Demircan, E. (2006). “Yeni Ekonomik Düzendeki Bütçe Sistemlerindeki Değişim Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumunu”, *Biga Yönetim ve Ekonomi*, Sayı:2, Cilt:13, 47-61.
- Şahin, F. (1999). “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE.
- Tokatlıoğlu, M.Y. (2005). *Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri*, Alfa Aktüel, İstanbul.
- Tuz, A. N. (2010). “Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Voyvoda, E. & Yeldan, E. (2020).” Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi”, https://yeldane.files.wordpress.com/2020/05/covid_voyvodayeldan_v2_31mayis.pdf

20. Yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi: Siyasetle Adalet Arasında

International Criminal Court In Its 20th Anniversary: Between Politics And Justice

Murat KURUN ¹

¹ Arş.Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erzurum, Türkiye

ÖZET

Uluslararası Ceza Mahkemesi uluslararası toplumu en derinden yaralayan ağır suçların cezasız kalmaması ve önlenmesi için kurulan daimî nitelikte bağımsız bir yargı kuruluşudur. Temmuz 2002'de kurulan Mahkemenin kurucu sözleşmesi 1998 tarihli Roma Statüsü'dür. Mahkemenin amacı doğrultusunda yargı yetkisi kapsamında bulunan suçlar; insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçu, savaş suçları ve saldırı suçudur. Kişi bakımından ise yalnızca bireyler üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Yaklaşık 20 yıldır faaliyetlerini sürdüren Mahkeme'nin yargı yetkisi ve yönetsel yapısı geçmişte kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi ad hoc mahkemelerin uygulamalarından edinilen tecrübelerle binaen düzenlenmiştir. Fakat edinilen tecrübelerin uygulamada kifayetsiz kalması neticesinde Mahkeme'nin amaç ve hedeflerini sekteye uğratacak birtakım eksikliklerin ve/veya yetersizliklerin açığa çıktığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, öncelikle Mahkeme'nin yargı yetkisi ve yapısıyla ilgili genel bilgiler verilecektir. Sonrasında ise Mahkeme'nin karşılaştığı ve/veya karşılaşılabileceği adli ve idari yetersizlikler üzerinde durulacaktır. Bu eksiklikler/ve/veya yetersizlikler, Mahkeme'nin evrenselliği ilkesi, tamamlayıcılık ilkesi, iş birliği ve adli yardım ilkesi, hakimlerin seçilmesi ve bütçe konuları bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Mahkemesi, Evrensellik, Tamamlayıcılık, İş Birliği

ABSTRACT

The International Criminal Court is an independent judicial institution of a permanent nature, established to ensure impunity and prevent serious crimes that most deeply injure the international community. The establishing convention of the Court, established in July 2002, is the Rome Statute of 1998. Crimes under the jurisdiction of the court for the purpose of the court; crimes against humanity, crime of genocide, war crimes and crime of attack. The Court shall have jurisdiction over natural persons. The judicial and administrative structure of the Court, which has been operating for almost 20 years, has been regulated based on the experience gained from the practice of ad hoc courts such as the International Criminal Court for the former Yugoslavia and the International Criminal Court for Rwanda, which were established in the past. However, it is observed that as a result of the lack of experience gained in practice, a number of shortcomings and/or inadequacies have been revealed that will interrupt the goals and objectives of the Court. In this study, firstly, general information about the jurisdiction and structure of the Court will be given. After that, the judicial and administrative inadequacies that the Court faces and/or may encounter will be focused on. These deficiencies and/or inadequacies will be evaluated in the context of the universality principle of the Court, the principle of complementarity, the principle of cooperation and judicial assistance, the elections of judges and budgetary issues.

Key words: International Criminal Court, Universality, Complementary, Cooperation

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve küreselleşmeyle birlikte uluslararası toplum, insan hakları ihlallerine daha duyarlı hale gelmiştir. Bu dönemde insanlığı derinden etkileyen ihlallerin yaşandığı Ruanda ve Bosna'da yaşanan silahlı çatışmalar sonrasında ortaya çıkan trajediler uluslararası nitelikte bir ceza mahkemesinin oynayabileceği role önemli bir bakış kazandırmıştır. Ruanda ve Bosna'da işlenen suçların cezasız kalmaması için sınırlı yetkilere sahip *ad hoc* mahkemeler kurulmuş ve bu durum Roma Statüsü'nün hazırlanmasıyla sonuçlanan sürece hız kazandırmıştır. 1998 yılında kabul edilen Roma Statüsü'nün Temmuz 2002'de yürürlüğe girmesiyle kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) birçok anlamda uluslararası hukuk alanında önemli bir kilometre taşıdır. Özellikle yargı yetkisi kapsamında bulunan suçlar bakımından ciddi müzakere ve tartışmaların sonucu olan UCM, kurulduğu dönem itibarıyla geçiş halindeki bir dünyada ortaya çıkan ve uluslararası suçların faillerinin cezasız kalmamasını amaç edinen ve bunu dünyaya deklare eden bağımsız ve daimî bir mahkeme olarak karşımıza çıkmaktadır.

UCM daimî bir mahkeme (Roma Statüsü, m.1) olmakla birlikte uluslararası bir kişiliğe sahiptir (Roma Statüsü, m. 4/1). Yapısal olarak ise dört organdan oluşmaktadır (Roma statüsü, m. 34). Bunlar; Başkanlık, Yargılama Dairesi (Temyiz Dairesi, Ön Soruşturma Dairesi, İlk Derece Dairesi), Savcılık Makamı ve Yazı İşleri'dir. UCM, uluslararası toplumu derinden etkileyen en ağır suçlar hakkında yalnızca gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir (Roma Statüsü, m. 25/1). Mahkemenin yargı yetkisi kapsamındaki suçlar ise soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarıdır. Mahkeme yargı yetkisine giren suçların soruşturulmasıyla ilgili olarak yalnızca bizzat suçu işleyen değil, suç fiilinin gerçekleştirilmesini emreden, fiilin işlenmesini isteyen veya özendiren, suçun işlenmesine yardımcı olan veya ortak olan veya suçun işlenmesine veya teşebbüsüne iştirak eden de gerçek kişilerin yargılanması bağlamında değerlendirilir (Aksar, 2007, s. 137).

Mahkeme'nin yargı yetkisi kapsamındaki suçların soruşturma ve kovuşturmasının yapılabilmesi bağlamında yargı yetkisinin devreye girmesi üç durumda ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan birincisi Mahkeme'nin yargı yetkisi kapsamındaki suçların işlendiğine kanaat getirilen hallerde bir taraf devletin durumu Savcı'ya bildirmesidir. İkincisi,

aynı koşulların mevcudiyeti halinde BM Şartı'nın VII. Bölümü'nü dayanak alarak Güvenlik Konseyi'nin durumu Savcı'ya bildirmesidir. Son olarak Savcı'nın Roma Statüsü'nün 15. maddesi uyarınca resen (*proprio motu*) harekete geçerek bir soruşturma başlatmasıdır.

Bununla birlikte UCM'nin yargı yetkisini kullanabilmesi bakımından evrensel bir nitelik arz ettiği söylenemez. Roma Statüsü'nün 12. maddesine göre UCM yalnızca, suç oluşturan fiilin taraf devletlerin ülkesinde veya taraf devletlerin vatandaşı tarafından gerçekleştirilmiş olması durumunda yargılamaya yetkilidir. Yani Mahkeme yargı yetkisini ancak suçun işlendiği yerdeki devlet veya sanığın vatandaşı olduğu devlet Roma Statüsü'ne tarafsa kullanabilir. Bu genel kuralın istisnası olarak taraf olmayan devletlerin Mahkeme'nin yargı yetkisini geçici olarak kabul edebilmeleri de mümkündür. Eğer Statü'ye taraf olmayan bir devlet, ülkesinde Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçlardan birinin işlendiği kanaatine varırsa yine taraf olmamakla birlikte somut olay için Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul edebilir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin Roma Statüsü'nün 13/b maddesi uyarınca yapacağı bir başvuru Mahkeme'nin yargı yetkisinin Statü'ye taraf olsun ya da olmasın herhangi bir devletin ülkesine ve vatandaşlarına yayılma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Kowalski, 2011, s. 115). Bu husus Mahkeme'nin evrensel bir *ad hoc* mahkeme nitelik kazanacağı yönünde değerlendirmelerin önünü açmaktadır (Cormier, 2020, s. 189; Tezcan, Erdem, & Önok, 2015, s. 332).

Eski Yugoslavya ve Ruanda için kurulan *ad hoc* mahkemeler ile ulusal mahkemeler suçların kovuşturulmasında *yarışan yetkiye* sahiptiler. Yani Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (RUCM) yargı yetkisi kapsamında olan suçlar hem ulusal mahkemelerde hem de uluslararası mahkemelerde kovuşturulabilmekteydi. Bununla birlikte uluslararası mahkemeler ulusal mahkemelerde görülen davalar hakkında yetki bırakma isteminde bulunabilmekteydi (Alpkaya, 2002, s. 58-59). UCM'nin ulusal mahkemelerle olan ilişkisi ise tamamlayıcılık üzerine inşa edilmiştir. UCM en ağır suçların soruşturulması ve kovuşturulmasında ikincil bir yargı organı konumundadır. Mahkemenin yargı yetkisi kapsamında yer alan suçların öncelikle ulusal mahkemeler nezdinde soruşturulması beklenir ancak ulusal mahkemelerin davayı soruşturma veya kovuşturmayla isteksiz olması veya buna imkanlarının elvermediği durumlarda UCM'nin yargı yetkisi devreye girecektir (Roma Statüsü, m.17).

Bir diğer husus UCM'nin yargı yetkisine giren suçların soruşturma ve kovuşturma evrelerinde taraf devletlerin iş birliğine açık olma yükümlülüğüdür. Roma Statüsü'nün 87. maddesi bu durumu "tam bir iş birliği" olarak ifade etmiştir. Kaldı ki kendi kolluk gücüne sahip olmayan UCM, işlevsel olabilmesi için kesinlikle iş birliğine bağımlı haldedir. Taraf devletlerden de bu iş birliğinin sağlanabilmesi için ulusal mevzuatlarını uygun hale getirmeleri beklenir (Roma Statüsü, m. 88). Sanıkların yargılama sürecinde hazır bulunmasının gerektiğini belirten UCM için iş birliği ve yardımlaşma yargılama sürecinin ilerleyebilmesi ve hatta başlayabilmesi için elzemdir.

2. MAHKEMENİN EVRENSELLİĞİ

Evrensel yargı yetkisi, suçla bölgesel, kişisel veya başka bir bağın bulunmadığı durumlarda UCM veya bir devlet tarafından bir suç üzerinde yargı yetkisinin kullanılması olarak anlaşılır. Bir diğer ifadeyle sadece cürmün niteliğine dayanan yargı yetkisidir. Fakat bilindiği üzere UCM'yi kuran Roma Statüsü hukuki niteliği bakımından uluslararası bir antlaşmadır. Dolayısıyla antlaşmalar hukukunun temel ilkesi gereği Roma Statüsü de yalnızca taraf devletler için bağlayıcı bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda Mahkemenin yargı yetkisi de evrensel yargı yetkisi ilkesince değerlendirilmemelidir. Kaldı ki Roma Statüsü'nde de Mahkemenin yer bakımından, zaman bakımından, madde bakımından ve kişi bakımından yargı yetkisinin kapsamı açık olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte UCM'nin dünyadaki bütün devletlere çağrısı yaygın ve sistematik uluslararası suçların faillerinin cezazsız kalmaması için cezazsızlıkla mücadele etmek ve bu tür suçların tekerrürünü önlemeye çalışmaktır. Bu amacın tamamıyla gerçekleşmesi için devletlerin Roma Statüsü'ne taraf olması suretiyle Mahkeme'nin evrensel bir nitelik kazanması gerekmektedir. Roma Statüsü'nün hükümleri taraf olmayan egemen devletler için bağlayıcı nitelikte değildir. Bu durumda devletlerin egemenliği ilkesiyle bağdaşmayan bir evrensel yargı sisteminin de farklı bir uyumsuzluk zemini ihtiva edeceği aşikardır.

Bununla birlikte, UCM'nin evrenselliği Roma Statüsü'nün kabul edilmesinden bu yana arzulanan önemli bir hedef olmuştur. Fakat belirttiğimiz üzere bu evrensellik bütün devletlerin Roma Statüsü'ne taraf olmasıyla ilgilidir. Nitekim 2022 yılı itibarıyla 33'ü Afrika Devleti, 19'u Asya-Pasifik Devleti, 18'i Doğu Avrupa, 28'i Latin Amerika ve Karayip Devleti ve 25'i Batı Avrupa ve diğer devletlerden olmak üzere toplamda 123 devlet Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'ne taraftır (ICC, 2022). Birleşmiş Milletler'e (BM) üye devlet sayısının 193 (United Nations, 2022) olduğu nazarıdikkate alındığında Roma Statüsüne taraf devlet sayısının önemli bir düzeyde olduğu düşünülebilir. Fakat bazı devletlerin Statü'ye taraf olup olmamaları Mahkemenin işleyişiyle ilgili daha farklı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki Roma Statüsü'nün 13/b maddesi uyarınca Mahkeme'nin yargı yetkisine giren bir suçla ilgili Savcı'yı harekete geçirme yetkisine ve m. 16 uyarınca da Mahkeme nezdinde yapılan soruşturma ve kovuşturmayı 12 ay süreyle erteleme yetkisine sahip olan BM Güvenlik Konseyi üyelerinden üçünün (ABD, Rusya, Çin) Roma Statüsü'ne taraf olmaması UCM için önemli bir eksiklik olarak kabul edilmelidir.

Bununla birlikte birçok Afrika Devleti nazarında, UCM nezdinde görülen ilk davaların tamamının Afrika'da yaşanan olaylarla ilgili olması olumsuz bir algı oluşturmuştur. Söz konusu durum Afrika devletleri tarafından Afrika Birliği, BM Genel Kurulu toplantılarında ve UCM Taraf Devletler Asamblesi'nde de dile getirilmiştir. Buna mukabil, 2016 yılında sırasıyla Burundi, Güney Afrika ve Gambiya Roma Statüsü'nden çekilme kararı almışlardır (African Union, 2017, s. 6-7). Çekilme kararlarında Burundi, Mahkeme'nin yargılamak için kasıtlı olarak Afrikalı liderleri seçtiğini; Güney Afrika, Roma Statüsü'nde yer alan yükümlülüklerin görevdeki devlet başkanlarının diplomatik bağışıklığını öngören uluslararası örf ve âdet hukukuyla çeliştiğini ve Gambiya da Mahkeme'nin Batılı devletlerin işlediği savaş suçlarını görmezden gelerek yalnızca Afrikalı liderleri yargılamak suretiyle ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle Roma Statüsü'nden ayrıldıklarını duyurmuşlardır (African Union, 2017, s. 7). Roma Statüsü m.127/1'e göre bir taraf devletin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapılan geri çekilme bildirimini 1 yıl sonra geçerlik kazanmaktadır. Bu bağlamda Güney Afrika ve Gambiya'nın söz konusu süre dolmadan geri çekilme bildirimlerini geri çekmeleri üzerine UCM Roma Statüsü'nden ilk çekilen devlet Burundi olmuştur. Güney Afrika ve Gambiya'nın çekilme kararlarından vazgeçmeleri Afrika Devletlerinin Statü'den kitlesel olarak çekilmelerini de önemli ölçüde frenlemiştir.

UCM Roma Statüsü'nden resmi olarak çekilen ikinci devlet ise Filipinler olmuştur. Filipinler Hükümeti'nin "Uyuşturucuyla Mücadele" kapsamında yürüttüğü faaliyetler esnasında suç işlendiği iddiasıyla UCM, 8 Şubat 2018 tarihinde ön inceleme başlatmıştır. Ön incelemenin konusu ise 1 Temmuz 2016 tarihinden itibaren yasadışı uyuşturucu kullanımı ve ticaretine karışmaları nedeniyle binlerce kişinin öldürüldüğü, bu olayların çeteler arasındaki çatışmalar neticesinde vuku bulduğu beyan edilse de çoğunluğunun uyuşturucuyla mücadele kapsamında polis kuvvetlerinin yargısız infazından kaynaklandığı iddiaları olmuştur (UCM, 2018). Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte UCM'nin Filipinler'e karşı siyasi bir araç olarak kullanıldığı iddiasıyla (BBC, 2018) 19 Mart 2018 tarihinde Statü'den çekilme kararını bildirmiştir. Böylece, Filipinler 17 Mart 2019 tarihi itibarıyla Statü'den resmen ayrılmıştır. Bununla birlikte Roma Statüsü'nün m. 127/2'ye göre, geri çekilme işlemi, geri çekilen devletin iş birliğini gerektiren ve geri çekilmenin işlerlik kazanmasından önce başlamış olan soruşturma ve yasal işlemlerle ilgili olarak UCM ile iş birliğini ve geri çekilmenin geçerlik kazanmasından önce Mahkeme tarafından incelenmekte olan herhangi bir konuyu etkilemez. Nitekim bu kapsamda 15 Eylül 2021'de I. Ön Yargılama Dairesi Savcı'ya Filipinler topraklarında 1 Kasım 2011 ile geri çekilmenin geçerlik kazandığı tarihten önceki işgününde yani 16 Mart 2018 tarihi arasında sözde "Uyuşturucuyla Mücadele" operasyonlarıyla ilgili olarak Mahkeme'nin yargı yetkisi kapsamında bulunan suçlar bakımından soruşturma izni vermiştir (ICC-01/21, 2021, s. 39).

UCM'nin amaçları ve BM Güvenlik Konseyi'nin Mahkeme'yle ilgili yetkileri dikkate alındığında Güvenlik Konseyi üyelerinin Roma Statüsü'ne karşı tutumları ayrıca bir öneme sahiptir. Üyelerden yalnızca Fransa ve Birleşik Krallık'ın Statü'ye taraf olmaları mahkemenin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Buna ilaveten ABD, Çin ve Rusya'nın birbirlerine ve Mahkeme'ye karşı politikaları da zamanla değiştiğinden bahsettiğimiz olumsuz etki perçinlenmektedir.

3. TAMAMLAYICILIK İLKESİ

Roma Statüsü'nün hem dibacesinde hem de 1. maddesinde UCM'nin yargı yetkisinin devletlerin ulusal yargı yetkilerinin tamamlayıcısı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda ulusal mahkemeler en ağır suçların yargılmasında birincil makamlardır. Bir olay ancak Roma Statüsü'nün 17. maddesinde belirtilen şartlar zuhur ettiğinde UCM nezdinde kabul edilebilir olmaktadır. Roma Statüsü'nün hazırlanması sırasında Mahkeme'nin tamamlayıcılığı fikri, evrensel bir yargı yetkisine sahip bir mahkeme arzulayanlarla devlet egemenliğini önceleyenlerin çatışan görüşleri (Bkz. Solera, 2002) arasında bocalıyordu (Schiff, 2008, s. 69). İki görüş arasındaki uzlaşma ise devletin ulusal yargı makamlarının Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçların soruşturulması ve kovuşturulması bağlamında birincil makamlar olduğu biçiminde sonuçlandırılmıştır. Ancak devletin bir olayla ilgili olarak soruşturma ve kovuşturma yapmak konusunda isteksiz veya gerçekten yetersiz (aciz) olması halinde UCM'nin yargı yetkisi ortaya çıkacaktır.

Bununla birlikte Roma Statüsü'nde tamamlayıcılıkla ilgili ayrıntılı bir tanımlamanın yapılmadığını söylemek mümkündür. Roma Statüsü, 17. maddesinde yalnızca tamamlayıcılığın anlaşılması için genel bir çerçeve çizmektedir. Buna göre, Mahkeme bir davayı kabul ederken öncelikle somut olayla ilgili ulusal yargı makamlarınca yürütülen herhangi bir soruşturma veya yargılama olup olmadığına veya geçmişte herhangi bir soruşturma olup olmadığına bakması gerekmektedir. Bu bağlamda Mahkemenin davayı kabul edilebilirliği birtakım şartların varlığına bağlıdır. Öncelikle yargı yetkisi bulunan bir devletin olayla ilgili soruşturma ve yargılama yapması; devletin soruşturmayı tamamladıktan sonra yargılamaya gerek olmadığına karar vermesi; somut olayla ilgili olarak şahsın evvelce yargılanmış olması ve dava konusu olayın Mahkeme'nin soruşturabileceği kadar ağır nitelik taşıması durumlarında Mahkeme davayı kabul edilemez bulacaktır (Zeidy, 2008, s. 159-160). Fakat saymış olduğumuz koşullardan ilk ikisinin devletin olayı soruşturma kovuşturma hususunda isteksiz veya gerçekten yetersiz olması durumunda gerçekleşmesi kabul edilebilirliği etkilemeyecek ve Mahkemenin yargı yetkisi devreye girecektir.

Böylece, UCM'nin uluslararası toplumu derinden etkileyen suçların cezasız kalmaması amacı, tamamlayıcılık ilkesiyle isteksiz ve yetersiz yargı sistemine sahip devletlere bırakılmamaya ve böylece hukukun genel ilkelerinden

ne bis in idem ilkesi korunmaya çalışılmıştır (Tallgren & Reisinger Coracini, 2016, s. 928; Holmes, 1999, s. 57-58). Buna ilaveten UCM'nin ilk savcısı Moreno Ocampo tamamlayıcılığın önemini vurgularken genel kural olarak Savcılık Makamının tutumunun yalnızca ilgili devlet veya devletler tarafından somut olayla ilgili eylemde bulunulmadığına dair açık bir durum olduğunda soruşturmalar yürütmek olacağını bildirmiştir (Schabas & Zeidy, 2016, s. 786). Ocampo'ya göre tamamlayıcılık ilkesi, devletlerin kendilerinin cezai yargı yetkisini kullanma konusundaki birincil sorumluluklarını kabul ederken, kapsamı evrensel olan bir kurum yaratma konusunda taraf devletlerin açık iradesini temsil eder. Ülke, devletlerin tanık ve kanıtlara ulaşımının daha kolay olması nedeniyle etkinlik ve verimlilik hususlarına da dayanmaktadır (ICC-OTP, 2003, s. 2). Ocampo uluslararası toplumu derinden etkileyen ağır suçların soruşturulması ve kovuşturulmasında ulusal yargı yetkisinin kullanılmasının devletlere bir sorumluluk yüklediğini bu biçimde ifade etmiştir. Ayrıca Ocampo'ya göre tamamlayıcılık sisteminde esasen ulusal yargı yetkisinin kullanılması devletler için bir hak değil aynı zamanda da bir görev olarak kabul edilmelidir. Tamamlayıcılık kavramının altında yatan ilke, devletlerin kendi yetki alanları dahilinde işlenen suçları soruşturmak ve kovuşturmadan sorumlu olması, sorumlu olmaya devam etmesi ve ulusal mevzuatlarının ve adli teşkilatlarının uluslararası standartlara bağlılığı sürdürmesi ve bunları uygulaması beklentisidir (ICC-OTP, 2003, s. 5). Fakat uygulamada Ocampo'nun tamamlayıcılık tanımlamasında belirttiği uluslararası standartlara bağlılık hususunda birtakım sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Şöyle ki, tamamlayıcılık sisteminin çalışabilmesi için uluslararası standartlarda bir ulusal mevzuata ve uygun yargı makamlarına sahip olunması gerekmektedir. Bunun her devlet için sağlanması da zor görünmektedir.

Görüldüğü üzere tamamlayıcılık ilkesi bir dava ile ilgili olarak UCM'nin yargı yetkisi ile ulusal yargı yetkisi arasındaki ilişkiyi betimler niteliktedir. Fakat 2014 yılında Malabo'da toplanan Afrika Birliği devletleri tarafından hazırlanan Malabo Protokolü "bölgesel tamamlayıcılık" konusu beraberinde birtakım tartışmaları başlatmıştır. Bu tartışmaların temelini ise bölgesel bir ceza mahkemesinin yargı yetkisinin Roma Statüsü'nün 17. maddesine göre nasıl yorumlanacağı sorusu oluşturmaktadır (Jackson, 2016).

Malabo Protokolüyle sonuçlanan süreç Afrika Birliği ile UCM arasındaki uyumsuzluğun nedenlerinden biri olan görevdeki devlet başkanları ve üst düzey devlet görevlileri hakkında verilen tutuklama kararlarının Afrika Birliği'ni birtakım kararlar almaya zorlamasıyla başlamıştır. Bu kararlar arasında da UCM'nin yargı yetkisini boşa çıkaracak bir ceza mahkemesi kurmak fikri vardı. Böylece, 2010 yılında Afrika Birliği Afrika Kıtası'nda Afrikalılar tarafından işlenen suçları yargılamak için kendi mahkemesini yetkili kılmayı amaçlayan süreci başlatmıştır (Abass, 2013, s. 28). Nihayet 14 Haziran 2014 tarihinde kısaca Malabo Protokolü olarak ifade edeceğimiz Afrika Adalet ve İnsan Hakları Mahkemesi Statüsüne Dair Protokolde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Protokolü (*Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights*) (Malabo Protokolü, 2014) Afrika Adalet ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin (Afrika Mahkemesi-ACJHR) uluslararası ve sınıraşan suçları kapsayacak biçimde yargı yetkisinin genişletilmesi için kabul edilmiştir. Malabo Protokolü'nden önce Afrika Mahkemesi Genel İşler bölümü ve İnsan Hakları bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. İnsan Hakları bölümü insan ve halkların haklarıyla ilgili davalara, Genel İşler Bölümü de bunların dışında kalan davalara bakmaya yetkiliydi (Afrika Mahkemesi Protokolü, 2008, m. 16-17). Malabo Protokolüyle Afrika Mahkemesine üçüncü bir bölüm olarak Uluslararası Ceza Hukuku bölümü getirilmiştir. Uluslararası Ceza Hukuku Bölümü ise toplam 14 suç üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Bu suçlar: Soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, anayasaya aykırı biçimde hükümetin değiştirilmesi suçu, korsanlık, terörizm, paralı askerlik, yolsuzluk, kara para aklama, insan kaçakçılığı, uyuşturucu madde kaçakçılığı, tehlikeli madde kaçakçılığı, doğal kaynakların yasa dışı kullanımı ve saldırı suçu olarak sıralanmıştır. Ayrıca uluslararası hukuktaki gelişmelere bağlı olarak taraf devletler ve Asamble'nin mutabakatıyla listeye yeni suçlar eklenebilmesi değerlendirilmiştir (Malabo Protokolü, 2014, m. 14). Böylece Afrika Mahkemesi UCM'yle aynı amaçlara sahip, belirli bir coğrafyada geniş bir suç listesini kapsayan bölgesel bir ceza mahkemesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, 55 Afrika Birliği ülkesinden yalnızca 15'i¹ Protokolü imzalamış fakat henüz onaylayan bir devlet olmamıştır (African Union, List of Countries, 2019). Protokolün yürürlüğe girmesi ise 15 üyenin onayından 30 gün sonra gerçekleşecektir (Malabo Protokolü, 2014, m. 11).

Uluslararası suçların cezasız kalmamasıyla ilgili olarak bölgesel bir mahkemenin kurulmasının UCM'nin önemini ve yargı yetkisini olumsuz etkilemeyeceği değerlendirilmiştir. Buna ilaveten uluslararası bir mahkemeye başvurmadan önce bölgesel bir mahkemeye başvuramamanın oluşturduğu boşluğu dolduracağı düşünülmüştür. Bölgede bulunan devletlerin coğrafi, kültürel ve tarihi bağlarının mevcudiyetinin küresel yargı organları kararlarına nazaran daha az direnç gösterilebileceği ifade edilebilir. Ayrıca Afrika Mahkemesi, ulusal mahkemeler insan hakları ihlallerinden sorumlu kişileri kovuşturmada başarısız olursa, UCM'nin yerini alacak bir mahkeme değil, bir sonraki başvurulacak mahkeme olması öngörülmektedir. Bu nedenle, özellikle mağdurlar tarafından Afrika Mahkemesi'nin adalet dağıtmadığı veya davalarını gerektiği gibi kovuşturmadığı inancı oluşursa; o zaman UCM bu davaları yargılama yetkisine sahip olacaktır. Son bir husus ise yargılamalar ihlallerin işlendiği veya daha yakın olduğu yerlerde

¹ Güncelleme tarihi 20.05.2019 olan listeye göre Malabo Protokolü'nü imzalayan devletler alfabetik sıraya göre; Benin, Çad, Komorlar, Kongo, Ekvator Ginesi, Gana, Gine Bissau, Gine, Kenya, Mozambik, Moritanya, Sierra Leone, Sao Tome & Principe, Togo ve Uganda'dır.

yapılması nedeniyle delillere ve tanıklara ulaşmada daha az sorun yaşanacağı ve bunun da yargılama sürecini hızlandıracağı değerlendirilebilir (Matiyas, 2018).

Bununla birlikte, Afrika Mahkemesi'nin Uluslararası Ceza Hukuku Bölümü'nü kurmasıyla birlikte yargı yetkisinin genişletilmesi devletlerin ulusal hukukları ve yükümlülükleri bağlamında UCM'ye taraf olan Afrikalı devletler ve UCM'nin Afrika Mahkemesi arasındaki ilişkileri hukuki anlamda karışıklığa sevk etmesi muhtemeldir. Bundan başka Afrika Kıta'sında bölgesel bir ceza mahkemesinin kurulmaya çalışılmasının arkasında yatan nedenler hakkında endişe taşıyanlar da mevcuttur. Şöyle ki, Afrika Birliği bu mahkemenin UCM'ye karşıt bir oluşum olmadığını söylese de Protokol'de herhangi bir biçimde UCM'ye atıf yapılmaması bu endişelerin kaynağını oluşturmaktadır (Du Plessis, 2012). Bununla birlikte, Malabo Protokolü'nün en tartışmalı taraflarından biri de görevdeki devlet ve hükümet başkanları veya diğer üst düzey devlet görevlilerinin Afrika Mahkemesi nezdinde yargı bağımsızlığının bulunmasıdır (Malabo Protokolü, 2014, m.46). Uluslararası örf ve âdet hukukuna göre görevdeki devlet veya hükümet başkanları veya diğer üst düzey devlet yetkilileri yalnızca üçüncü bir devletin yargı makamları önünde bağımsızlığa sahiptir, uluslararası ceza mahkemeleri nezdinde ise bu tür bir bağımsızlığa sahip değildir. Bu durum, hem mahkemenin meşruiyetini hem de ağır suçların cezasızlığıyla mücadeleyi yıpratmak bir nitelik taşımaktadır (Tladi, 2019, s. 861-862). Bu bağlamda, tamamlayıcılık ilkesi nazara alındığında UCM ile uyumluluk konusunda birtakım sorunları da beraberinde getireceği düşünülmektedir.

4. İŞ BİRLİĞİ VE ADLİ YARDIMLAŞMA

UCM'nin soruşturma ve kovuşturmada gereken delillere ulaşabilmede gerçek ve tüzel kişiler üzerinde icra yetkisi veya bu delillere ulaşmada kullanabileceği kolluk gücü bulunmamaktadır. Suça ilişkin delillerin temini ve soruşturmalar devletlerin ulusal yetki alanlarına girmektedir. Yani devletlerin ve ulusal kolluk güçlerinin yardımı olmaksızın soruşturmaların sürdürülmesi zordur. Bu bağlamda devletlerle bir iş birliği sağlanması UCM'nin işleyişi için büyük önem arz etmektedir. İş birliği olmadan UCM'nin davanın kabul edilebilirliğiyle ilgili soruşturmaları yürütmesi, soruşturma, tutuklama ve etkili bir yargılama yapması imkân dahilinde olmayacaktır (Batros, 2018, s. 118).

Uluslararası iş birliği en ağır suçların tanımının yapıldığı ve bunların cezasız kalmaması noktasında devletler tarafından uyumlu kurallar sistemini, uluslararası anlaşmalar yoluyla ciddi suçlar için sağlam ve etkili bir cezai kovuşturma sistemi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Liakopoulos, 2019, s. 375). Bu amaçla UCM Roma Statüsü'nde taraf devletlere Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçların soruşturulması ve kovuşturulması kapsamında tam bir iş birliği yapma yükümlülüğü getirilmiştir (Roma Statüsü, m. 86). Bu iş birliğine ilişkin genel hükümler ise m. 87'de belirtilmiştir. Buna göre, UCM, iş birliği konusunda taraf olmayan devletlerden bir anlaşma veya başka bir düzenleme çerçevesinde olmak kaydıyla ve hükümetlerarası örgütlerden bilgi ve belge talep edebilmenin yanında görevi ve uzmanlığına uygun olarak yapacağı anlaşma ile yardım talebinde bulunabilir.

Buna ek olarak taraf devletlere tam iş birliği yükümlülüğü getirilirken ulusal mevzuatlarını da buna uygun hale getirmeleri gerektiği belirtilmiştir (Roma Statüsü, m. 88). Bu düzenlemeyle tam iş birliğinin sağlanması bağlamında UCM, iş birliği taleplerinin ulusal mevzuatlar gerekçe gösterilerek reddedilmesini engellemeye çalışmıştır (Köprülü, 2005, s. 48). UCM işbirliği şekillerini sıralarken teslim, tutuklama (Roma Statüsü, m. 89), geçici tutuklama (Roma Statüsü, m. 92) taleplerinin yanında soruşturma ve yargılamalarla ilgili olarak şahısların kimliği, nerede olduğu veya nesnelerin bulunduğu yerler, delil toplanması ve ibraz edilmesi, soruşturulan veya yargılanan şahsın sorgulanması, adli belgeler dahil belgelerin sağlanması, tanıkların veya uzmanların gönüllü olarak mahkeme önüne çıkmalarının kolaylaştırılması, şahısların geçici olarak nakli, olay yeri incelemesi, arama ve el koyma işlemlerinin yerine getirilmesi, resmi olanlar dahil kayıt ve belgelerin sağlanması, mağdurların ve tanıkların korunması ve delillerin muhafaza edilmesi, kazancın, eşyanın, mal varlıklarının ve suç aletlerinin sonradan el konulabilmesi için tanımlanması, bulunması ve dondurulması ve suçların soruşturulması ve kovuşturulmasını kolaylaştırmak amacıyla talepte bulunulan devlet mevzuatı tarafından yasaklanmayan diğer yardım şekilleri olarak değerlendirmiştir (Roma Statüsü, m. 93/1).

Burada üzerinde duracağımız husus UCM'nin iş birliği taleplerine taraf devletlerin tavrının olumsuz olması durumunda ne olacağına ilişkindir. Roma Statüsü m. 87/7'de bir taraf devletin iş birliğine ilişkin hükümlere aykırı olarak Mahkeme'nin görev ve yetkilerini sekteye uğratabilecek biçimde iş birliğine uymaması halinde Mahkeme'nin bu durumu Taraf Devletler Asamblesi'ne bildireceği belirtilmiştir. Eğer olayın bildirim m. 13/b kapsamında BM Güvenlik Konseyi tarafından yapılmış ise Mahkeme durumu BM Güvenlik Konseyine bildirecektir. Buna ilaveten tam iş birliği çerçevesinde teslim, tutuklama ve gözaltına alma gibi iş birliği fiillerinin yalnızca taraf devletlere değil m. 13/b kapsamında Mahkeme'ye getirilen olaylarla ilgili olarak BM üyesi tüm ülkelerin tavrına bağlı olduğunu söylemek gerekecektir. Örneğin Mahkeme, Sudan ve Libya davalarında UCM'ye taraf olmayan bu devletlerin de iş birliğine ihtiyaç duymaktadır.

Uygulamada buna ilişkin yaşanan sonuçlar Mahkeme'nin etkinliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Şöyle ki bununla ilgili en büyük sorun Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir davasıyla tezahür etmiştir. UCM, Ömer el-Beşir hakkında insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından dolayı 4 Mart 2009'da tutuklama emri çıkarmış ve 12 Temmuz

2010'da soykırım suçunu da kapsayacak biçimde ikinci bir tutuklama emri çıkarılmıştır (The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir). Güney Afrika'da 13 Haziran 2015 yılında düzenlenen 25. Afrika Birliği Zirvesine Ömer el-Beşir'in de katılması UCM'nin Güney Afrika'dan bir iş birliği talebinde bulunmasına konu olmuştur. Roma Statüsü'ne taraf devletlerden biri olan Güney Afrika Statü'de yer alan hükümlere göre el-Beşir ülkedeyken tutuklamak ve yargılanmak üzere UCM'ye teslim etmek yükümlülüğündeydi. Zirve devam ederken Güney Afrika Yüksek Mahkemesi el-Beşir'in Mahkeme'nin son kararını verene kadar ülkeden çıkışına izin verilmemesi gerektiğini ve Güney Afrika'nın UCM'ye taraf olması münasebetiyle Roma Statüsü'ne uymakla mükellef olduğunu belirtmiştir (Southern Africa Litigation Centre v. Minister of Justice and Constitutional Development & Others, Judgment, 2015, para.4). Güney Afrika Hükümeti ise bu yükümlülüğe uymayarak Ömer el-Beşir'in ülkeyi terk etmesine izin vermiştir.

Güney Afrika Hükümeti, uluslararası örf ve âdet hukukuna ve Güney Afrika ile Afrika Birliği (AU) arasındaki 2015 AU Zirvesi amacıyla yapılan anlaşmaya dayanan görevi başındaki devlet başkanlarının dokunulmazlığı nedeniyle el-Beşir'i tutuklama görevinin olmadığını iddia etmiştir (ICC-02/05-01/09, 2017, para. 65). Bu durumda Güney Afrika'nın UCM'ye karşı yükümlülükleriyle görevdeki devlet başkanlarına yargı bağışıklığı sağlayan uluslararası örf ve âdet hukuku arasında kaldığını ifade etmek gerekir. Buradaki önemli husus UCM'nin görev başındaki bir devlet başkanı hakkındaki tutuklama ve teslimini konu edinen iş birliğinde taraf devletin nasıl tavır alması gerektiği sorunudur. Üstelik somut olayda söz konusu davanın UCM'ye taraf olmayan bir devletin görevdeki başkanıyla ilgili olması ve BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkemeye taşınması da ayrıca bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim Güney Afrika, UCM'nin uluslararası örf ve âdet hukukuna göre yargı bağışıklığı bulunan bir devlet başkanıyla ilgili tutuklama ve teslim talebinde bulunduğu yargı bağışıklığı rejiminin istisnasının olup olmadığını ve varsa hangi koşullarda bu istisnaların geçerli olduğunu belirlemesi gerektiğini ve bunun da Roma Statüsü'nün m. 27/2 ve m. 98/1'in yorumlanmasıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir (ICC-02/05-01/09, 2017, para. 71). UCM ise Güney Afrika'nın bu argümanlarını kabul etmeyerek m. 27/2² ve m. 98/1³'in taraf devletleri Mahkemeyle iş birliği yapmaktan alıkoymayacağını belirtmiştir (ICC-02/05-01/09, 2017 para. 107). Bununla birlikte Mahkeme, Güney Afrika Hükümetinin Ömer el-Beşir'in tutuklanması ve teslim talebine uymamasını yükümlülüğün ihlali olarak değerlendiren Güney Afrika ulusal mahkemelerinin kararını dikkate alarak Taraf Devletler Asamblesine ve BM Güvenlik Konseyine bildirimde bulunmalarına gerek olmadığına karar vermiştir. Bu durum ise UCM Roma Statüsü'ne taraf olan Güney Afrika'nın iş birliği taleplerine uymamasının herhangi bir yaptırımla karşılaşmayacağı anlamını taşımaktadır. Kaldı ki UCM'nin devletlerin iş birliğine uymamasıyla ilgili olarak Taraf Devletler Asamblesi veya BM Güvenlik Konseyi'ne bununla ilgili bir bildirimde bulunmaması durumunda her iki organın da nasıl hareket edeceğine veya yaptırımlar uygulayacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Böylece UCM'nin soruşturma ve kovuşturma için iş birliği taleplerinin reddi durumunda devletleri iş birliği talebine uymaya zorlayacak etkin bir başvuru yolu bulunmamaktadır.

Ömer el-Beşir örneği, taraf devletlerin dahi iş birliği taleplerine uymadığını göstermektedir. UCM'nin işlevselliğini göz önünde bulundurduğumuzda; Mahkeme'nin yargı ayağı, taraf devletlerin ise icra ayağı olarak hareket ettiği iki sac ayağı üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Devletlerin iş birliği olmadan, Mahkeme, kendi icra mekanizmasına sahip olmadığı için çalışamaz hale gelir. Ayrıca, iş birliği eksikliği dava süreçlerinin uzamasına ve maddi kaynaklar bağlamında maliyetlerin artmasına neden olacaktır. Buna ilaveten Mahkeme'nin mağdurların gözünde adaletin sağlanması için etkinliğinin olmadığı kanısı uyandırılabilir. Son olarak Mahkeme'nin amaçladıklarının aksine faillerin cezasız kalacağına dair bir izlenim oluşması Mahkeme'nin güvenilirliğini önemli düzeyde zedeleyebilir.

5. HÂKİMLERİN SEÇİMİ VE BÜTÇE

UCM bünyesinde toplamda 18 hâkim bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu sayının Mahkemenin iş yüküne bağlı olarak azaltılması ve/veya artırılması mümkündür (Roma Statüsü, m. 36/1 ve 36/2). Hâkimler, Taraf Devletler Asamblesinde hazır bulunan temsilcilerin 2/3 nitelikli oy çokluğuyla seçilir ve oylama gizli yapılır. Buna ilaveten hâkim olarak seçime girecek adayların ceza hukuku ve muhakemesinde yetkinliğini ispatlamış olması ve ceza yargılamalarında hâkim, savcı, avukat veya diğer benzer sıfatlarla ilgili gereken deneyime sahip olması (Roma Statüsü, m. 36/3(b)(i)) veya uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku gibi uluslararası hukukun ilgili alanlarında yetkinlik ve Mahkeme'nin yargısal faaliyetleriyle ilgili mesleki düzeyde geniş bir deneyime sahip olması (Roma Statüsü, m. 36/3(b)(ii)) beklenir. Her bir taraf devlet bir aday gösterebilir. Aday gösterilen kişinin o devletin vatandaşı olması zorunlu değildir. Fakat adayın mutlaka bir taraf devlet vatandaşı olması gerekir. Adaylar iki liste halinde belirlenir; m. 36/3(b)(i)'deki nitelikleri taşıyanlar A listesinde, m. 36/3(b)(ii)'deki nitelikleri taşıyanlar B Listesinden aday gösterilir. Seçimlerden birkaç hafta önce Aday Danışma Kurulu (ADK) bir raporla adayları

² Roma Statüsü m. 27/2:" Ulusal veya uluslararası hukuk kapsamında olsun veya olmasın, bir kişinin resmi unvanıyla bağlantılı olan bağışıklığı veya usul kuralları, Mahkeme'nin böyle bir kişi üzerinde yargı yetkisini kullanmasına engel teşkil etmez."

³ Roma Statüsü m. 98/1:" Mahkeme, talepte bulunulan devletin, üçüncü bir devlete ait bir mal veya üçüncü bir devlet vatandaşının diplomatik dokunulmazlığı konusunda uluslararası hukuk uyarınca mevcut yükümlülüklerine aykırı hareket etmesini gerektiriyorsa ve Mahkeme, üçüncü devletten dokunulmazlığın kaldırılması konusunda iş birliği elde edememiş ise teslim etme veya yardım etme talepleriyle ilgili işlemlerini devam ettirmez."

yetkinliklerine göre derecelendirir (yüksek nitelikli, nitelikli, asgari nitelikli ve niteliksiz biçiminde) ve tavsiyelerde bulunur. Bu noktada değerlendirmelerin politikleşmesi ve seçimlerde oy pazarlığının önüne geçilmesinin zor olduğunun değerlendirilmesi yapılabilir. Bazı taraf devletler, uluslararası ilişkilerinde siyasi ve mali olarak diğerlerinden daha iyi konumdadır. Bu avantajlar, ADK dinamiklerine ve dolayısıyla seçimlere aktarılarak, güç ve kaynak eşitsizlikleri temelinde bir politika ortaya çıkarmaktadır (Kersten, 2020).

ADK'nin 2020 yılında UCM'ye seçilecek 9 hâkim için 20 aday değerlendirdiği raporda (Assembly of States Parties, ICC, 2020) bahsetmiş olduğumuz güç ve kaynak eşitsizliği temelli politikaya ait izler bulmak mümkündür. Örneğin, 20 aday içerisinde yer alan ve Yunanistan tarafından A Listesinde aday gösterilen Victor Tsilonis, kendi ülkesinde dava açma deneyimine sahip, ancak ağır cürümlerin dava edilmesi veya yargılanmasında deneyime sahip değildir ve uluslararası düzeyde ise Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde altı aylık bir stajyerlik yapmış, UCM ile ilgili hiçbir yargı işi içermeyen iki tane adli yardım görevinde bulunmuştur. Buna karşılık ADK, Roma Statüsü'nün "hâkim, savcı, avukat veya benzeri bir görevde gerekli ilgili deneyim" gerektiren 36(3)(b)(i) maddesi koşulları uyarınca olarak atanmak için "yüksek nitelikli" olduğu sonucuna varmıştır (Assembly of States Parties, ICC, 2020, s. 18). Buna karşın ADK, Senegal'in A listesi için aday olan Aïssé Gassama Tall'u "asgari nitelikli" olarak kabul ederek farklı bir kıstas uygulamıştır. Bu sonuca ise ulusal düzeyde bir savcı olarak karmaşık ceza davalarının yönetiminde ilgili deneyime sahip olmasına rağmen, cezai konulara başkanlık eden sadece sınırlı deneyime (Senegal'deki en yüksek mahkemenin hâkimi olarak iki yıl) sahip olması ve UCM ve içtihatları hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmamasından dolayı varılmıştır. Dahası ADK'nin "Batı Avrupa ve diğer devletler" adaylarının tamamını "yüksek nitelikli" olarak derecelendirmesi de dikkat çekici bir durumdur. Nitekim bu durum Mahkeme'de görev yapan hâkimlerin coğrafi bölgeleri ile taraf devletlerin coğrafi bölgeleri oranlandığında da göze çarpmaktadır. Roma Statüsü'ne taraf "Batı Avrupa ve diğer devletler" grubundan 25 devlet varken 18 hâkimden 5' i bu gruptadır (ICC, 2022). Bu durumun ortaya çıkmasında ADK'nin değerlendirmelerinin tarafsızlığı ve taraf devletlerin oy pazarlığı içerisinde olmadığı hâkimlerin adaletle ve liyakate göre seçildiği hususunda şüpheli olunmasına neden olmaktadır. Belirtmek gerekir ki nitelikli ve bağımsız bir yargı teşkilatı etkin bir mahkemenin temel unsurudur. Dolayısıyla bağımsızlık iddiasıyla faaliyetlerini sürdürmeye çalışan UCM'de bu iddiayı hakimlerin seçim sürecinde de sürdürmelidir.

Bir başka husus ise UCM'nin bütçesi ile ilgilidir. Mahkemenin tüm dünyada meydana gelen ağır suçlar için artan adalet taleplerini karşılamak için yeterli kaynağa sahip olması gerekmektedir. Mahkemenin bağımsız, adil ve etkili bir şekilde çalışması için kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır. Öncelikle UCM'nin bütçesinin başlıca kaynakları taraf devletlerin ve BM Güvenlik Konseyinin başvurularından kaynaklanan masraflar ile ilgili olarak BM tarafından sağlanan fonlardır (Roma Statüsü, m. 115). Diğer kaynaklar ise gönüllü katkılardan ibarettir. Gönüllü katkılar, hükümetlerden, uluslararası örgütlerden, bireylerden, şirketlerden ve diğer kuruluşlardan ilave fon olarak alınabilmektedir (Roma Statüsü, m. 115). Elbette, UCM'nin daimî bir ceza mahkemesi olması bütçe için saydığımız kaynaklardan devamlı surette bir katkı yapılmasını gerektirir (Ford, 2015, s. 86). Üstelik Mahkeme nezdinde artan dava dosyaları da katkı miktarlarının artması gerektiği yönünde fikir vermektedir. Diğer yandan, bağışçı taraf devletlerin 2008 küresel mali kriz sonrasında UCM'nin yıllık bütçe artırımlarıyla ilgili olarak daha fazla katkıda bulunamayacakları ve mahkemenin verimsiz çalıştığını ve daha fazlasını yapmak isterse aynı bütçeyle yapabileceğini ifade etmeleri UCM'nin bütçe kaynaklarıyla ilgili bir öngörememezlik ortaya çıkarmaktadır.

6. SONUÇ

Dünyada devam eden silahlı çatışmalara bağlı olarak yaşanan insan hakları ve insancıl hukuk kurallarının ciddi ihlalleri daimî bir uluslararası ceza mahkemesinin varlığını gerektiren gelişmelerdir. Bu bağlamda UCM bu ihlallerin cezasız kalmaması ve/veya önlenmesi için bir son çare mahkemesidir. Geldiğimiz noktada, BM üyesi devletler arasında Roma Statüsü'ne taraf olan devlet sayısına rağmen, dünyanın en kalabalık dört ülkesi de dahil olmak üzere henüz taraf olmayan 70'e yakın devlet bulunmaktadır. Bu durumda dünyanın çoğunluğu UCM'nin yargı yetkisi dışında kalmaktadır. Roma Statüsü'nün küresel meşruiyetinin ve normatif etkisinin UCM'e taraf devlet sayısı ile olumlu bir ilişki içinde olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte UCM'nin faaliyetlerini yürütebilmesi devletlerin Roma Statüsü'nü onaylaması ve hükümlerine uygun davranmasına bağlıdır. Devletler, Mahkeme'ye yardım etmeye ne kadar istekli ve iş birliğine açık olursa Mahkeme de o kadar etkili ve verimli olacaktır.

Ayrıca, UCM'nin tamamlayıcı nitelikte olduğu ve devletlerin yargı organlarının yerini alacak şekilde oluşturulmadığı vurgulanmalıdır. En ağır cürümlerden sorumlu olanları adaletle teslim etmek, öncelikle devletlerin sorumluluğundadır. Mahkeme ise yalnızca ulusal makamların bu tür suçların soruşturulması ve kovuşturulması için gerekli adımları atmadığı veya atamayacağı durumlarda hareket etmektedir.

UCM'nin hem adli hem de idari faaliyetlerinin yürütüldüğü organların birer siyasal oluşum olan devletler tarafından yürütülmesi Mahkeme'nin de devletler arası siyasetin bir alanı olmasına yol açmaktadır. Bunun hem yargılamalara hem de idari yapıya sirayet etmesi ise kaçınılmaz olmaktadır. Belirttiğimiz üzere uluslararası siyasetin Mahkeme'nin işlevselliğine etki etmesi kaçınılmazdır fakat bu etkinin asgari düzeye indirgenmesi için taraf devletlerin en ağır

cürümlerin cezasız kalmaması için böyle bir yargı mekanizmasının sürdürülebilirliğini ve devamlılığını gözeterek gerekli düzenlemeleri yapması elzemdir.

KAYNAKÇA

- Abass, A. (2013). The Proposed International Criminal Jurisdiction For The African Court: Some Problematical Aspects. *Netherlands International Law Review*, 60(1), s. 27-50.
- African Union. (2008, 7 1). Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. Sharm El-Sheikh, Egypt. https://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/ACJHR_Protocol.pdf
- African Union. (2014). Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. *African Journal of International Criminal Justice*, s. 122-198.
- African Union. (2017, 01 12). Withdrawal Strategy Document. https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/icc_withdrawal_strategy_jan._2017.pdf
- African Union. (2019, 5 20). List Of Countries Which Have Signed, Ratified/Accessed To The Protocol On Amendments To The Protocol On The Statute Of The African Court Of Justice And Human Rights. <https://au.int/sites/default/files/treaties/36398-sl-PROTOCOL%20ON%20AMENDMENTS%20TO%20THE%20PROTOCOL%20ON%20THE%20STATUTE%20OF%20THE%20AFRICAN%20COURT%20OF%20JUSTICE%20AND%20HUMAN%20RIGHTS.pdf>
- Aksar, Y. (2007). *Evensel Yargı Kuruluşları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alpkaya, G. (2002). *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Assembly of States Parties, ICC. (2020). *Report of the Advisory Committee on Nominations of Judges*. ICC. https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP19/ICC-ASP-19-11-ENG.pdf
- Batros, B. (2018). Cooperation and Judicial Assistance. (Ed. F. Guariglia, B. Batros, R. Gallmetzer, & G. Mugwanya), *The Appeals Chamber Of The International Criminal Court* (s. 118-130). Cambridge : Cambridge University Press 2018.
- Cormier, M. (2020). *The Jurisdiction of the International Criminal Court over Nationals of Non-States Parties*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Decision on the Prosecutor's request for authorisation of an investigation, ICC-01/21 (PRE-TRIAL CHAMBER I 09 15, 2021). https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2021_08044.PDF
- Du Plessis, M. (2012, 08 27). A case of negative regional complementarity? Giving the African Court of Justice and Human Rights Jurisdiction over International Crimes. <https://www.ejiltalk.org/a-case-of-negative-regional-complementarity-giving-the-african-court-of-justice-and-human-rights-jurisdiction-over-international-crimes/>
- Ford, S. (2015). How Much Money Does the ICC Need? (Ed. C. Stahn) , *The Law and Practice of the International Criminal Court* (s. 84-104). Oxford: Oxford University Press.
- Holmes, J. T. (1999). The Principle of Complementarity. (Ed. R. S. Lee), *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute* (s. 41-78). The Hague: Kluwer Law International.
- ICC. (2022). *Current Judges*. www.icc.cpi.int: <https://www.icc-cpi.int/about/judicial-divisions/biographies/Pages/current-judges.aspx>
- ICC-OTP. (2003, September). Paper on Some Policy Issues Before the Office of the Prosecutor: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/1fa7c4c6-de5f-42b7-8b25-60aa962ed8b6/143594/030905_policy_paper.pdf
- Jackson, M. (2016). Regional Complementarity- The Rome Statute and Public International Law. *Journal of International Criminal Justice*, 14(5), 1061-1072.
- Kersten, M. (2020, 10 22). *The Politics of Electing ICC Judges: Some Unpopular Thoughts*. <https://justiceinconflict.org>: <https://justiceinconflict.org/2020/10/22/the-politics-of-electing-icc-judges-some-unpopular-thoughts/>
- Kowalski, M. (2011). The International Criminal Court. Reflections for a stress test on its foundations. *JANUS.NET e-journal of International Relations*, 2(2), 110-124.
- Köprülü, T. (2005). Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde Uluslararası İşbirliği ve Adli Yardımlaşma. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 1(3), 43-56.
- Liakopoulos, D. (2019). International Cooperation, Legal Assistance And The Case Of Lacking States Collaboration Within The International Criminal Court. *Revista CES Derecho*, 10(1), 374-417.

- Matiyas, E. (2018, 05 31). What Prospects for an African Court Under the Malabo Protocol?. <https://www.justiceinfo.net/en/37633-what-prospects-for-an-african-court-under-the-malabo-protocol.html>
- Member States. (2022, 01 02). un.org: <https://www.un.org/en/about-us/member-states>
- Philippines drugs war: Duterte to withdraw from ICC.* (2018, 3 14). bbc.com: <https://www.bbc.com/news/world-asia-43397837>
- Schabas, W. A., & Zeidy, M. M. (2016). Article 17: Issues of Admissibility. (Ed. O. Triffterer), *Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary* (s. 781-831). München: C.H. Beck - Hart - Nomos.
- Schiff, B. N. (2008). *Building the International Criminal Court*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Solera, O. (2002). Complementary Jurisdiction and International Criminal Justice. *International Review of the Red Cross*, 84(845), s. 145-171.
- Tallgren, I., & Reisinger Coracini, A. (2016). Article 20 – Ne bis in idem. (Ed. O. Triffterer), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (3. Baskı b., s. 899-931). C.H. Beck- Hart- Nomos.
- Tezcan, D., Erdem, M., & Önok, R. (2015). *Uluslararası Ceza Hukuku* (Güncellenmiş 3. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- The States Parties to the Rome Statute.* (2022, 01 03). https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx
- The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, ICC-02/05-01/09 (International Criminal Court).
- Tladi, D. (2019). Article 46A Bis: Beyond the Rhetoric. (Ed. K. C. In C. Jalloh), *The African Court of Justice and Human and Peoples' Rights in Context: Development and Challenges* (s. 850-865). Cambridge.
- Uluslararası Ceza Mahkemesi.* (2018, 3 20). <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1371>
- Zeidy, M. M. (2008). *The Principle of Complementarity in International Criminal Law: Origin, Development and Practice*. Leiden: Marinus Nijhoff.

Malatya İli Arapgir İlçesi Su Kültü Örnekleri

Malatya Province Arapgir District Water Cult Examples

Ayşe LEVENT ¹

¹ Öğr.Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Arapgir Meslek Yüksekokulu, Malatya, Türkiye

ÖZET

Tabiatın asli unsurlarından olan su bütün canlıların yaşam kaynağıdır. Can veren, enerji sunan, taşıyan, koruyan ve kuraklığın karşısı gibi birçok nitelikleri barındırmaktadır. İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde var olan ve günümüze ulaşan bir kültürdür. Suyun gücünden etkilenen Türkler, onu kutsayarak gereken saygıyı ve özeni göstermektedir. Arapgir ve çevresinde su kültürünün yaşatıldığına dair çalışma makale konusudur. Ata kültüründen kuşaklara intikal eden, suya ait geleneklerin yaşatıldığı sahalar üzerinde incelemeler yapıldı. Yörede su kültürüne ait tatbiki ve sözlü yönlere var olan şekliyle tetkik edildi. Arapgir’de yakın geçmişte yaşatılan değerlerin, azalarak yok olmaya yüz tuttuğu gözlemlendi. Belli bir yaş olgunluğunu taşıyanların su kültürüne ait değerleri uygulama imkânı bulamaması dahi bunun bilincinde olduğu görüldü. Genç neslin büyük şehirlerdeki iskânı, köydeki değerlerin farkına varamaması veya ulaşamamasına sebebiyet vermektedir. Bu durum, değerlerin unutulmasına, yapılmamasına yol açmaktadır. Yeni kuşaklar bu tür değerleri ve inançları yok saymaktadır.

Arapgir’deki su kaynaklarının civarındaki; ağaç, kaya, dağ, mağara gibi doğal oluşumlara da kutsiyet verilmektedir. Bu kutsallaştırılan mekânlarda; dua, dilek, adak, bez bağlama, mum yakma gibi ritüellerin tatbiki yapılmaktadır. Takdis edilen kaynaklara, manevi bir hava kazandırılmaktadır. Kaynaklar, dinî vasıfları bulan bir zat ile ilişkilendirilip, inanç yönü pekiştirilmektedir. Su kaynakları, manevi kişiler ile bağlantılı görülerek, canlı forma dönüştürülür. Su kaynaklarının bedeni rahatsızlıklara şifa olduğu, insanlar tarafından inanılmaktadır. Manevi yönü görülen su kaynaklarına karşı; saygılı olma, temiz tutma, koruma ve sahiplenme anlayışı mevcuttur. Buralarda yapılacak âdet dışı davranışların uğursuzlukla sonuçlanacağı inancı bulunmaktadır. Geleneklerin sürdürülmesi toplumu birbirine kenetleyen, millî benliğin vazgeçilmez unsurudur.

Anahtar Kelimeler: Malatya, Arapgir, Su, Kült, Su kültürü

ABSTRACT

Water, which is one of the main elements of nature, is the source of life for all living things. It has many qualities such as life, energy-giving, carrying, protecting and anti-drought. It is a cult that exists in the Turkish belief system before Islam and survives to the present day. The Turks, affected by the power of water, show the necessary respect and care by blessing it. The study on the survival of the water cult in and around Arapgir is the subject of the article. Examinations were carried out on the sites that were passed down from ancestral culture to generations and where the traditions of the water were kept alive. The practice and oral aspects of the water cult in the region were examined as they existed. It was observed that the values experienced in Arapgir in the recent past were facing extinction by decreasing. It was seen that those who have a certain age maturity are aware of this even if they do not have the opportunity to apply the values of the water cult. The housing of the younger generation in the big cities causes them to not realize or reach the values in the village. This leads to the forgetting of the values and the fact that they are not made. New generations ignore such values and beliefs.

Around the water sources in Arapgir; natural formations such as trees, rocks, mountains and caves are also blessed. In these sanctified places; rituals such as prayer, wish, offering, cloth tying, candle lighting are practiced. The sanctified sources are given a spiritual air. Water resources are transformed into living form by being associated with spiritual people. It is believed by people that water springs are healing bodily ailments. Against the water sources whose spiritual aspect is seen; There is an understanding of being respectful, keeping clean, protecting and owning. There is a belief that any unusual behavior to be done here will result in bad luck. The continuation of the traditions is an indispensable element of the national identity that binds the society together.

Keywords: Malatya, Arapgir, Water, Cult, Water cult

1. GİRİŞ

Su, kullanılmaya hazır gücün timsali ve varoluşun kaynağıdır. Su, Evren’e ait belirtinin esası ve tüm membaı kapsar, türlerin oluştuğu mevcudiyetin ve yeryüzünün yok oluşuyla yine geri geleceği özü belirler. İlk de mevcuttu, nihayetinde tekrar gelecek, katiyen tek değil daima var idi. Tüm türlerin kuvvetini kapsamaktaki rolü nedeniyle tekâmülü hareketlendiren tarafı bulunmaktadır (Elîade, 2005: 225).

Türk ananesinin esasının önemine binaen suyu görmek mümkün, tüm şeyler su ile ilgili ve ona aittir. Türklerde su, mukaddes ve şahsiyet atfedilerek kıymetlendirilmiştir. Su, dinî inancın yanında devlet anlayışında da görev üstlenmekteydi (Ögel, 1995: 315).

Orhun Abidelerinde Tonyukuk yazıtının İkinci taş batı cephesinin orijinal metnin ikinci, üçüncü satırlarında zorlu arazilerden hareketle İrtiş ırmağını aşarak menzillerine vardıklarını bunda Tanrı Umay ve mukaddes yer-su ruhlarının sayesinde kolaylıkla gelindiği belirtilmektedir (Ergin, 2011: 77).

“Yer su”, yerin ve suyun koruyuculuğunu üstlenmiş Türklerce kabul gören inanç sistemidir. Bu inanç ta mevsimlere göre bazı hayvanlar kurban edilmektedir (Gökalp, 1976: 50-52).

Yüce dağlar, kaynak sular iyi ruhların mevkii kabul edilmekte, yer-su (yir-sub) denilmekteydi. Bunlar Tanrı katına çıkıp, çeşitli görevleri yerine getirdiği kanaati mevcuttu (Turan, 2014: 73).

Türklerin dinî inançlarında su, paklık, saflık simgesi şekliyle gözükmektedir. Suyun ruhu veya bir maliki olduğu buna da “izi” denilmektedir. İzi'nin bir ilahi vasfı görülmemektedir, kutsiyet yüklenmektedir (Günay vd., 1997: 50). “İdi” olarak evveliyata kullanılan kelime , “izi”, “iye”, “eye”, “ige” , “egi” gibi farklı telaffuzlarını görmek mümkündür. Sahip, efendi, Tanrı, peri, ruh gibi yüklenen manaları Türk topluluklarından görmekteyiz (Tanyu, 1980: 41-42). “Su iyisi” suyu, muhafaza eden ruhlar arasındadır. Suların birer iyisi olur, bunlar su içerisinde olduğu ve yaşadığı düşünülmemektedir. İyeler, şekli olmayan, su ile renk bakımından uyumlu, beyaz elbiseleri olan bazen boynuzları bulunan hâliyle tasvir edilmektedir (Uslu, 2014: 305).

Şaman inancında; göller, nehirler, dağlar canlı ve ruhları olan objelerdir. Kutsal kategorisinde bulunan dağ, göl, nehir türü coğrafi sahalar şaman inancında coğrafi sahalar statüsünün ötesinde insani vasıflara haiz canlı telakki edilmektedir (İnan,1986: 50-51). Şamanizm’de, şamanlık mertebesine ulaşıldığını “İye Kıl” vasıtasıyla öğrenilmektedir. Bunu şaman dışında insan kısmının göremediği bir ruhtur (Bayat, 2006: 149). Mit, efsane hikâye tarzı ürünler olup, tabiatüstü anlatımlar olsa da halk nazarında itibar görüp inanılmaktaydı. Efsaneler, gizem ve büyü ile kavrulmuş, doğa ve doğaüstü hadiseleri imge kuvvetiyle tahlili gerçekleşen söylencelerdir (Güney, 1971: 125).

Su bünyesinde var olan kuvvet, değişik şekillerde tezahür etmektedir. Bu kuvvet, Suyun bulunduğu yerlerde; ırmaklar, göller, dereler gibi suyun çıktığı her kaynaktan olduğu düşünülmektedir. Bu su ile alakalı, mukaddes seciye üzerinde kısıtlı malumat sahibiyiz (Roux, 2011: 115). Su Türklerde Ulu Ana ile özdeşleştirilir ve mitolojisinde de yer alır. Su; doğum, çoğalma, ölüm ve bengi mefhumlarını kapsar (Beydili, 2004: 504).

Dünya’da suyun önemi büyüktür. Su kozmostaki dört unsurdan biridir. Su ateşi söndürdüğünden onun kontrastı, aynı zamanda ona lazım gelen ağacın oluşumunda etkili olarak onun bütünleyicisidir. Ongunluğu sayesinde yaşamın membaıdır. Sık kullanılsa da su, yeryüzü gibi “ana” kabul edilmektedir. Yağmur yönü gök ile irtibatlandırılır. Su arılığın simgesi olarak görüldüğünden su kirletilmez (Roux, 1994: 114).

Türklerin, önceki dönemlerinde su kültü mühim bir öge özelliği göstermekte, Türkleri muhafaza eden ruhlardır (İnan, 1976: 40). Yer-su ögeleri ve ruhları kapsayan tabii varlıklardan müteşekkil bir telakki olarak, mukaddes bir kuvvet, yaşam gücüdür. Bu güç, maddi unsurlardan dışlanmış olmamakta, bu güç ile bağlantıyı insanlar kurabilmektedir (Uslu, 2014: 341).

Anadolu’da su kaynaklarının oluşumu tabiatüstü açıklamalar ile izah edilir, söylenceler efsane ve mit bakiyeleriyle tamamlanmaktaydı. İlıcaların çıkışları hakkında genelde civardaki bir ermiş kişinin mezarı ile ilişkilendirilip, soyut bir hadiseye bağlanmaktaydı (Boratav, 1984: 50-51).

Türkler tabiatın dört ögesini; ağaç(doğu), ateş(güney), demir(batı), su(kuzey) şekliyle belirlemişlerdi (Gökalp, 1976: 49). Su, ateş, hava, toprak bu dört unsur Türklerce takdis edilmektedir. Sıralama; ağaç, ateş, su, toprak şekliyle de olmaktadır. Beşli olarak sıralamada: Demir, ağaç, ateş, su, toprak ya da rüzgâr, ağaç, toprak, su, ateş ögeler değişimiyle kabul görmekteydi (Ocak, 2002: 239).

2. SU KÜLTÜ

Su, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemi artan ve ulaşımında da çeşitli güçlüklerle karşılaşılacak yaşam kaynağıdır. İnsanoğlu, tabiatın dengesini değiştirecek faaliyetler içerisinde dâhil olmalarıyla birlikte, artan nüfus bu yaşam kaynağını günden güne kıymetlendirme ve mevcut sahalarını işlevsiz hâle getirmektedir. Kaybedilenlerin değerini sonradan farkına varmaktansa eldekilerin de yok olacağını hesaplayarak gereken tedbir ihmal edilmemelidir. Hanelerde su kesintisi ile hangi zorlukların oluştuğuna tanık olmaktadır. Kısa süreli de olsa ulaşılmayan veya kısıtlı olan suyun değerini olmadığı zaman takdir edip, kavuşunca bunu unutan bir toplum yapısına genelde sahibiz. İslâm inancı her tür israftan kaçınmayı bir yaşam unsuru olarak telakki etmektedir.

Geçmişte İslâm’dan evvelki Türk inancında bugünü kışkıracak mertebede su değerli ve korunaklı bir yapıdadır. Suyun mevcut olduğu alanlar kutsal nazarıyla irtibatlandırıp, yaşamsal sıvının ötesinde, kendilerine her tür yardımcı sağlayan bir mana katmaktadırlar. Bundan mütevellit su, hayatlarının her anında yanlarında yer almaktadır. Bu kaynak sahalarını takdis ile bazı ritüeller düzenlemektedirler.

Arapgir ilçesinde yöre halkınca bazı kaynak sular inanç yönüyle diğerlerinden farklı değerlendirilmektedir. Bu su kaynaklarında şifa verici özelliği yanında dinî anlamları olan tarafı da bulunmaktadır. Suyun hem maddi hem de manevi iyileştirici nitelikleri kabul görmektedir. Suyun, İslami inanç çerçevesinde “okunmuş su” tabiriyle de farklı şifa dağıtıcılığı da bilinmektedir. Uygulamada İslami değerlerin suya kutsiyet kazandırma yöntemi olarak görmek mümkündür. Suyun iyileştirici vasfı toplumlarında değişik yollarla uygulamalar aracılığıyla yapılmaktadır. Çocuğa aniden su serpmek, içmek, yıkanmak, bulundurmak, taşımak gibi yerel bir sürü tatbiki cihetleri vardır. İlçe sınırlarında kaynak sular fiziki ve ata kültüründe gelen miras yollu değerlendirme tarzındadır. Bu su kaynakları takdis edilerek ziyaretler ile adaklar sunulmaktadır. Kaynak yanındaki ağaçlara da kutsiyet kazandırılarak temenniler ile bezler bağlanmakta ya da mum yakılmaktadır.

3. ARAPGİR'DE SU KÜLTÜ

3.1.Eğerli Baba Ziyareti ve Su Kaynakları

Malatya ve Sivas hudutlarını tayin eden 2300 metre yüksekliğine sahip Eğerli Dağı manzara itibarıyla seyirlik bir coğrafyadır. Malatya iline bağlı Arapgir ilçesi ve Sivas ili Divriği ilçesinin sınırlarına dâhildir. Arapgir ilçe merkezine otuz altı kilometre mesafede bulunmaktadır. Eğerli adı dağın zirvesinin görünümünün (eğer) eyere benzemesinden ötürü adlandırma yapılmıştır. Kaledağ adıyla da civar köylerde bilinmektedir.

Dağın zirvesinde bulunan yörede sal taş tabir edilen büyük yayvan taşlar ile basit kümbet tarzında küçük bir yapı mevcuttur. Taşlar birbirlerinin üzerine konularak örülmüş, yukarıda ise ilkel bir kubbe ile yapı kapatılmıştır. Güney cephesinde küçük bir girişi kapı vazifesi işlevinde bulunmaktadır. Zirvede adak kesim alanı için düzgün bir kaya düzlemi kullanılmaktadır.

Eğerli Dağı'nın yamacında Aygır Göl'ü adıyla bir tektonik göl bulunmaktadır. Gölün kıyısında kayaların arasında içimi yumuşak soğuk bir kaynak su çıkmaktadır. Bu kaynak su ve yanındaki alıç cinsi ağaç civar köylülerce kutsal sayılmaktadır. Ağaca dilek amacıyla bezler bağlanmaktadır. Adak amacını eda etmek için kaynak su ve göl kullanılmaktadır.

Eğerli Dağı'nın kaynak suları çok olması nedeniyle farklı kaynak sulara da kutsiyet atfedilmektedir. Eğerli Dağı'nın bu su kaynaklarına köylüler Eyerli Baba ziyareti adıyla gelmektedir. Bunlardan Kaleiçi Pınarı mevkiinde yazın başlamasıyla yapılacak işlerin öncesinde adaklar adanır, topluca yemekler yenilerek dinî gerekler yerine getirilirdi (Engin Konbul, Kişisel görüşme 5 Aralık 2021).

Eğerli Baba'nın yatırının Arapgir Taşdibek (Yukarı Decde) köyünde olduğu, köydeki türbenin O'na ait olduğu civar halk tarafından kabul görmektedir. Ziyarete gelenler; sağlık, saadet, işlerinin olumlu olması, huzur gibi dilekler ile niyaz ve dualarıyla kurbanlarını kesmektedir. Türbenin yanında su kaynağı da bulunmaktadır. Pınar suyunun insana güç ve zindelik kazandırdığı, suyun içimiyle kuvvetin hâsıl olacağı ve alp kişi özelliği taşıyacağı kanısına inanılmaktadır.

Türbe ilgili söylencede; sığınanı koruduğu, şayet kötü bir durum karşısında buraya iltica edene düşmanları zarar veremezdi (Zekeriya Şafak, Kişisel görüşme 11 Aralık 2021).

Türbe hakkında bir diğer söylence de düşmanlarından kaçarak türbeye giren bir aşiret mensupları, yatırın himmetiyle zarara uğramamış sağ kalmışlardır. Pınar suyunun Eğerli Dağı'nın zirvesinde de çıktığı ancak aniden kaybolduğu rivayetine inanılmaktadır (Yusuf Ovacık, Kişisel görüşme 11 Aralık 2021).

Eğerli Dağı ve kaynak sularından bazıları civardaki onlarca köy halkı tarafından kutsiyet yüklendiği yapılan ziyaret ve adaklar ile anlaşılmaktadır. Yaz aylarının ilk zamanlarında gerçekleştiği, topluca katılımın olduğu, dilek ve dualar ile ziyaret tamamlanmaktaydı. Dağ ve su kaynaklarının takdis edilerek Eğerli Baba ile irtibatlandırılması İslam öncesi Türk inanç sistemi ile örtüşmektedir.

3.2. Eğnir Köyü Sulu Göl

Arapgir ilçe merkezine 24 km uzağında hâkim bir coğrafyada yerleşimi mevcuttur. Köy Oğuz Eymir boyu mensuplarınca iskân edilmiştir. Türk ananelerini devam ettirme gayretinde bulunan köy halkı faaliyetleriyle bunu göstermektedir. Köyün içerisindeki ceviz ağacı altında kaynak su köylülerce kutsal sayılmaktadır. Köydeki asırlık dut ağacı da kutsi değerleri arasındadır. Kaynak suyun olduğu alanda yapılan düzenlemeler ile köyün sosyal ilişkilerini yürütebileceği bir alan kazandırılmıştır. Bu alanda Sulu Göl etkinlikleri imkânlar ölçüsünde yapılmaktaydı.

Köy halkınca suya atfedilen değerler arasında su bir nimet olarak görülmekte, kuraklığın zıttı telakki edilmekteydi. Su; yaşam kaynağı, berekete ulaşma, kuraklıktan kaçma ve kurtuluş çaresi gibi hususiyetleri barındırmaktadır. Su kaynağı, ocak veya takdis ettikleri bir zatın mekânı değerlendirmesine bağlıdır. Su kaynağı ile alakalı rivayetleri bulunur. Köye irşat için gelen erenlerden birine bağlanabilmektedir. Sözlü kültür geleneğinin yoğun olduğu köy bu tür söylenceleri kabul etmektedir. Köy halkı kaynak suyun etrafına ve suyun kendisine karşı çok hassas vaziyet sergilemektedir. Su kirletilmez, temiz tutulur, zarar verecek herhangi bir işlem yapılmazdı. Suyun kutsallığı atalarından gelen âdet üzere bilinir ve ona göre davranırlardı.

Köyde, Sulu Göl adı altında etkinlik tanzim edilmekte, burada dinî ve sosyal programlar icra edilmektedir (Adıgüzel Tekin, Kişisel görüşme 7 Aralık 2021).

3.3. Eğnir Yağmur Baba

Köyde, kuraklığın olduğu veya olma ihtimali çerçevesinde ihtiyaten yağmur duasına gidilirdi. Suyun hayat olduğu bilincinde olan ve suya atfedilen kutsiyete binaen köylüler bu hususta hassas davranmaktadır. Yağmur ile toprağın şenleneceği böylece mahsullerini elde edebileceği anlayışıyla, yağmur duası ehemmiyet kazanmaktadır. Tabiatın

canlanması, maddi getirisinin ötesinde inançları gereği bu canlılık hayatı ifade etmektedir. Su ile korunma ve güvence kazanılmaktadır.

Eğnir Köyünde yağmur duası yapılmak için köyde birkaç kilometre mesafede bir tepe saha tercih edilirdi. Tepe tercih edilirken de buraya ait bir değer ile kutsiyeti olduğu kanısı düşünülmektedir. Bu mesafe üç ila beş kilometre arasında değişebilmektedir. Seçilen alanın köye uzaklığı mesafeyi tayin ederdi. Mesafenin dua icra edilecek tepelik sahaya kabile halinde yürüyüş ile gidilmesi bakımından önem az etmektedir.

Duaya iştirak edecekler meydanda toplanır, duanın yapılacağı sahaya sefer hazırlığına girilirdi. Kafilde yaşlılar, çocuklar, yeni doğum yapmış kadınlar, köyün ahalisi ve yavrulmuş küçükbaş hayvanları da dâhil ederlerdi.

Kabile çeşitliliği yürüyüşün güçlülüğüne de işaret etmektedir. Menzile doğru hareket esnasında dualar ve salavatlar getirilmektedir. Kafildeki çocukların ağlayışları, hayvanların bağrıışmaları, yaşlıların yorgunlukları gibi atmosfer bulunmaktaydı. Dinî söylemler ile tepeye doğru yaklaştıkça manevi havanın tesiriyle kabile vecde kapılmış hâlde bir bütünlük oluşturarak tepeye doğru ulaşır. Tepeye varan kabile dünyevi eşikten çıkmış, manevi eşığe kavuşmuş bir hâl içerisindeydi.

Yağmur duası için tepede tertip alınarak canı gönülden, hep beraber yağmurun yağması için niyaz edilirdi. Meşakkatli sefer ve bunun getirdiği manevi haz ile yapılan duanın kabulü gerçekleşir anlayışıyla dua edilirdi (Mehmet Ünal, Kişisel görüşme 7 Aralık 2021).

Kafilenin içerisine köy yaşamı içerisindekilerin tamamının katılması, suyun bütün canlılara elzem olmasıyla açıklanabilmektedir. Yeni doğum yapmış olanların dâhilî ise İslamiyet öncesi anlayış ile izahı mümkündür. Yağmur duası ile yağmurun gerçekleştiği köy halkınca tasvip görmektedir.

3.4. Maksut Dede Ziyareti ve Kaynak Suları

Maksut Dede ile ilgili Arapgir’de iki su ve ziyaret mekânı bulunmaktadır. Biri ilçe merkezine yaklaşık bin beş yüz metre mesafede diğeri ise Arapgir’e yaklaşık on sekiz kilometre uzağında bulunmaktadır.

Arapgir merkez Cömertli Mahallesi hudutlarında Berenge Çayı kenarında mevcut kaynak su ve Maksut Dede ziyareti evveliyatında makbul ziyaret yeri iken günümüzde pek uğranılmayan bir mekândır. Herhangi bir yapı kalıntısı bulunmamakla beraber mevcut kayalık üzeri muşlar yakılır ve dilekler tutulurdu. Suyun ağrı ve cildiye rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülüyüğünden dolayı sudan istifade edilmekteydi. Geçmişte adaklar yapılmaktaysa da yakın zamanlarda bu amaç için kullanılmamaktadır (Veysel Çelik, Kişisel görüşme 8 Aralık 2021).

Arapgir yaşlı kesimi içerisinde de bura hakkında fazla malumat bilinmemektedir. Elli yıl öncesinde bilinen su ve ziyaret sahası günümüzde unutulmak üzeredir.

Maksut Ziyaret ve Suyu Arapgir ilçesi, Onar ve Selamlı Köyleri hududunda yer almaktadır. Kaya mezarlarının bulunduğu kayalık bir sahadadır. Maksut Dede mağarası Ören mevki tarihî mekânları arasında bulunmaktadır. Mağara içerisi odalar hâlinde kısımlara ayrılmış vaziyettedir. Mağarada yer alan kuyu içerisindeki su sürekli aynı miktarda olup değişmemektedir. Kuyunun olduğu kısımda adak için yerler tanzim edilmiştir. Yöre halkı bu su kuyusuna kutsiyet atfederek ziyaret mekânı statüsünde değerlendirmektedir.

Zamanında Onar köyünde yaşayan Maksut Dede bu mağarada kırk gün inzivaya çekilir, bu su ile yaşamını iktifa eder, rivayeti bulunmaktadır. Bu suyun besleyiciliği rivayetinden dolayı takdis edilmektedir. Kuyu içerisindeki suyun dermatolojik rahatsızlıklara şifa olduğu genel kanı bulunmaktadır. Köylüler hasat sonrası sonbaharda buraya adaklar ile gelir, ziyaretlerini eda ederlerdi. Burada gönüllerinde geçen temennileri tutar, dualar eder, muşlar yakarlardı (Kamil Erdem, Kişisel görüşme 9 Aralık 2021).

Suyun ve Maksut Dede’nin manevi şifa yönü yöre tarafından bir kült olarak kabul görmektedir. Dede’nin yalnız çekildiği mağarada sadece su ile yetinmiş olduğu rivayeti, su kültü ile açıklanabilir. Suyun koruyucu özelliği burada Dede’yi yaşama tutundurmuş yönüyle değerlendirilmektedir.

Kanaatimizce her iki Maksut Dede aynı kişilikte mekân açısından farklı olarak değerlendirilmiş görülmektedir. Yatırların olmayışı, şifalı su ve dilek, adak ve mum yakma gibi ortak yönleri dikkate alınırsa Maksut Dede mağarası olarak adlandırılan Selamlı köyü civarındaki mekândaki Maksut Dede’nin Arapgir ilçe merkezinde ziyaret ve su kaynağıyla bağlantılı düşünülmektedir. Burada bir kişinin iki farklı yerde ziyaret sahasının varlığı coğrafya ile alakalı olup, kişinin civardaki kabul edilişiyile ilintili olmasından gelmektedir.

Şifalı su ve söylenceler dikkate alındığında İslamiyet öncesi Türk inancıyla irtibatlandırılabilir. Maksut Dede’nin Onar Köyü erenlerinden olduğu, muhtemel Şeyh Hasan Onar ailesi sulbünden gelmekteydi. Ahmet Yesevi’nin amcazadesi olan Şeyh Hasan Onar hakkında Arapgir’de rivayetler yaygındır.

3.5. Peri Suyu

Arapgir Zorhap Mahallesi sınırlarında bulunan dere içerisindeki manzaralı bir sahadır. Kaynak su ve etrafında ağaçların yer aldığı yeşilliği bulunan bir mevkii, ilçe merkezine on iki kilometre mesafededir. Yaz ayında mesire amaçlı kullanımı bulunmaktadır.

Peri ismi: Kayalık bir alan içerisinde gelen uğultulu sestən dolayı yöre insanlarınca bu tesmiye yapılmıştır. İki su kaynağı bulunan ve bolca akan bu sahaya yakın dağlık alan içerisindeki kayadan gelen sesin su sesi olduğu muhakkaktır. İnceleme esnasında kaya kütlelerine yaklaştıkça içte bir boşlukta akan su olduğu hissedilmektedir. Muhtemel büyük miktardaki su yeraltı suları sınıfında olup, üç kilometrelik mesafeden sonra Göz denilen mevkide çıkan su olduğu tahmin edilir.

Peri isminden öte herhangi bir kutsi değeri günümüzde görülmemektedir. Geçmişteki yeri ile ilgili bilgi mevcut değildir. Bazı yaşlılar burası için farklı bir manevi yaşam formunun olabileceğini ifade etmişlerdi. Söğüt ve dut ağaçlarının olduğu bu mevkii belki de asırlar öncesinin değerleri arasında ise şu an unutulmuş bir kutsi alan düşünülmesi ihtimal dâhilindedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Arapgir ilçesinde incelenen su kültü uygulamalarında İslami ve İslam öncesi Türk inanç sisteminin izlerini takip edebilmekteyiz. Kutsiyetle anılan değerlerin ritüellerinde iki inanç karışımı veya ayrı ayrı uygulamaların icra edildiği gözlemlendi. Dua, niyaz, ermiş, keramet gibi İslami unsurların beraberinde ağaç, su, dağ, tepe, göl, kaya, mağara öğelerinin de kullanıldığı görülmüştür. Şamana ait hususiyetleri dede veya baba rolünde görebilmekteyiz.

Suyun gizemi ve gücünü kabul edip, günlük yaşantılarında bunun yansıtarak, bağlılıklarını sürdürmektedir. İyileştirici safhasında suyun maddi ve manevi tarafları birlikte veya ayrı ayrı şifa dağıtıcılığı anlayışı egemendir. Suyun tabiatında tüm canlılara lazım gelen yaşam kaynağı anlayışıyla, yağmur duasına hayvanları da götürmeleriyle izah edilebilir.

Su kültürünün farklı inanç yönleri Arapgir'in köylerinde yaşatılmaktaysa da çalışma alanımıza dâhil edilmedi. İleride tüm yönleriyle konunun araştırılacağı ümidini taşımaktayız. Karşılaşılan güçlüklerden biri de bu kült hakkında bilgiye ulaşmanın kolay olmamasıydı. Kültür, yaşatılır ve aktarılırsa toplumun değer yargısı değişmez. Tatbik edilmese yeni kuşaklar farklı unsurların tesiriyle bulunduğu ortamda tezat teşkil eder. Bundan ötürü Türk'e ait hususiyetleri yaşamak ve yaşatmak öncelikli olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bayat, F. (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Beydili, C. (2004). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük (Çev. Eren Ercan), Yurt Kitap-Yayın, Ankara.
- Boratav, P.N. (1984). 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Ehade, M. (2005). Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi) (Çev. Mustafa Ünal), Serhat Kitabevi, Konya.
- Ergin, M. (2011). Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z. (1976). Türk Medeniyeti Tarihi (Haz. İsmail Aka ve Kazım Yaşar Koprıman), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü. & Güngör, H. (1997). Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara.
- Güney, E. C. (1971). Folklor ve Halk Edebiyatı Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, A. (1976). Eski Türk Dini, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ocak, A.Y. (2002). Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi II (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Roux, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini (Çev. Aykut Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Roux, J. P. (2011). Eski Türk Mitolojisi (Çev. Musa Yaşar Sağlam), Bilge Su, İstanbul.
- Tanyu, H. (1980). İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Turan, O. (2014). Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Uslu, B. (2014). Türk Mitolojisi, Kamer Yayınları, İstanbul.

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Okul- Aile İşbirliğinin Öğretmen Motivasyonuna Etkisi

The Effect Of School-Family Cooperation On Teacher Motivation According To The Opinions Of Classroom Teachers

Tamer PETEK¹ Fudeyl BOZYİĞİT²

¹ Siirt Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Yüksek Lisans Mezunlu, Siirt, Türkiye (Corresponding Author)

² Öğretmen; Kayabağlar Ahmet Cevat Sevgili İlkokulu, Siirt, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmen görüşlerine göre verimli bir okul-aile işbirliğinin nasıl olması gerektiğini ortaya koymak, öğrenci başarısı ve öğretmen motivasyonuna faydalarını tespit etmektir. Araştırmanın çalışma gurubu 20 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Veriler mülakat yoluyla toplanmış olup, yarı yapılandırılmış görüşme formları ile öğretmenlerin düşüncelerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre; etkili bir okul için ev ziyaretlerinin verimli bir okul aile işbirliğinin gerekli olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın öğretmenler, velilerin okul aile işbirliğine katılımının yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca araştırma bulgularına göre okul aile işbirliğinin hem öğrenci başarısını artırdığı hem de öğretmen motivasyonuna katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, okul-aile işbirliği, akademik başarı, motivasyon

ABSTRACT

The aim of this study is to determine how an effective school-family collaboration should be according to the views of teachers and to determine the benefits of student success and teacher motivation. The study group consists of 20 classroom teachers. The data were collected through interviews and semi-structured interview forms aimed at revealing teachers' thought. The obtained data were analyzed by descriptive analysis method. According to the research findings; home visits for an effective school have been found to be necessary for fruitful school-family cooperation. On the other hand, teachers stated that parents' participation in school-family cooperation is insufficient. In addition, according to the findings of the research, it has been found out that school-family cooperation both increases student achievement and contributes to teacher motivation.

Keywords: Teacher, school-family cooperation, academic achievement, motivation.

1. GİRİŞ

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmek için çevreyle sürekli ve düzenli ilişkiler geliştirmek önemlidir. Eğitim sadece okulda gerçekleşen ve ilerleyen bir süreç değil; ailenin ve çevrenin işin içine dâhil olduğu kısacası verimli bir sürecin oluşması için çevredeki tüm dinamiklerin katılım göstermesi gereken bir faaliyettir (Yavuzer, 1993). Eğitim; öğretmenin sadece öğrenciye bilgi aktarması şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılması uzun olan yolu tercih edilmesi anlamına gelir. Çünkü böyle bir durumda hem öğretmenin yükü artmakta hem de öğrencinin giderek sıkıldığı bir faaliyet haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle eğitimin toplumsal bir faaliyet olarak ilerlemesi ve ailenin sürece aktif katılımının gerçekleşmesi gerekmektedir.

Okul başarısı üzerinde aile faktörü son derece önemlidir. 2003 yılında Çelenk'in okul başarısı üzerine yaptığı çalışmada, çocuğuna eğitimi açısından destekleyici yaklaşımlar içerisinde olan ailelerden gelen çocukların aynı zamanda okul başarılarının da daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Okul aile dayanışması içerisinde öğretmen veli görüşmelerinin sağlıklı ilerlediği okullar hem akademik başarı düzeyi olarak hem de sportif, sosyal, kültürel gibi daha birçok alanlarda daha yüksek başarılar elde etmektedir.

Sağlıklı ve doğru bir zeminde gerçekleşen okul aile işbirlikleri, sorunların ve sıkıntıların hızlıca bertaraf edildikleri ortamlar hazırlamaktadır. Okul aile dayanışması okul başarısının ön koşuludur. Okul aile dayanışması içerisinde bulunan okullar daha etkili ve başarılı okullar olmaktadır. Bu durum okulun başarı faktörlerini etkileyen tüm etkenler üzerinde kendini hissettirmektedir (Balci, 2001; akt. Demirkasımoğlu ve Erdoğan, 2010).

Yapılan çalışmalarda etkili bir okul için olumlu ilişkiler içerisinde bulunan okul aile işbirliğinin varlığının önemi belirtilmiştir. Ancak okul aile işbirliğinin yeterince işe koşulmadığı da bir gerçektir. Demirkasımoğlu ve Erdoğan (2010) 'ın "Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri" adlı çalışmalarında ailelerin çoğunun eğitim sürecine katılımı konusunda isteksiz ve pasif oldukları tespit edilmiştir. Katılım gösteren ailelerin çoğunun da genelde çağrıldığında okula gelip bilgi alışverişi yapan velilerin olduğu belirtilmiştir. Aileler, eğitim sürecine katılımlarında genel anlamda isteksiz ve pasif oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu nedenle okul aile işbirliğinin etkili olmasını sağlamak için öncelikle velilerin bu konuda bir farkındalık kazanmasını

sağlamak gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda okul aile işbirliğinin önemini vurgulayan sonuçlar ortaya çıksa da bu konuda uygulamada yeterince yol alınmadığı ve bu konudaki eksikliklerin giderilmesi noktasında çalışmaların yapılmadığı ortaya çıkmaktadır. Gerek okul yönetimleri gerekse velilerden edinilen bilgilerde olumlu okul aile işbirliği neticesinde öğrencinin akademik başarılarında artışı ve disiplin sorunlarında azalmaların olduğu yönünde hemfikirlerdir (Demirkasımoğlu ve Erdoğan,2010). Bu nedenle eğitim açısından okul ile aile arasında sağlam bir ilişkinin kurulması oldukça önemlidir (Argon ve Kayıcı,2012).

Aslanargun (2007), okul aile işbirliği ve öğrenci başarısı üzerine yaptığı tarama çalışmasında, ailelerin okul süreçlerine katılımında engeller yaşadıklarını tespit etmiştir. Bu engeller arasında; okul aile işbirliğinin etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmemeleri, çok önemli ve özel durumlar dışında öğrenci velileri ile okul yetkililerinin bir araya gelmemeleri gibi engellerin olması okulların toplum içinde etkili olmasını da aynı şekilde engellediğini belirtmektedir. Argon ve Kayıcı (2012) ise durumu farklı bir şekilde ele aldıkları çalışmalarında ailelerin okul aile işbirliği toplantılarına katılımlarının düşük olduğunu tespit etmiştir. Katılımlarındaki düşüklüğünün nedenini ise bazı engellere dayandırmaktadır ve bu engelleri şöyle sıralamaktadır: ailelerin eğitim, kültür düzeylerinin düşük olması, ekonomik durumlarının kötü olması, çalışan ailelerin yoğun iş temposu, ailenin yaşadığı çevre, aile içi sorunlar ve ailenin çok çocuk sahibi olması.

Arslan ve Nural (2004)'a göre etkili ve başarılı okul aile işbirliğini yaratmak için, okul; ev ziyaretlerini düzenlemeli, anne-babalar, öğretmenler ve öğrencilerin birlikte katılım gösterecekleri gezi, gözlem, konferans gibi etkinlikleri planlayabilmeli, gerektiğinde velilerden kaynak kişi olarak yararlanmalı, özellikle mesleki rehberlikte anne-babalardan destek alabilmelidir. Bu şekilde daha birçok etkinlik düzenleyerek ailenin okul aile işbirliğine katılımını sağlayacak etkinliklere başvurulması gerektiğini belirtmektedirler.

Alanyazın çalışmalarına bakıldığında okul aile işbirliği ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunun genel anlamda öğrencinin akademik başarıları, disiplin sorunları, toplantıların genel işleyiş durumları, ailelerin iletişimini engelleyen etkenler üzerinde çalışmalar olduğu gözlenmektedir. Ancak alan yazında okul aile işbirliğinin öğretmen motivasyonu üzerinden henüz incelenmediği görülmektedir. Etkili okul olma yolunda öğretmen motivasyonu son derece önemlidir. Olumlu okul aile işbirliğinin öğretmen motivasyonunu etkileyecek bir durumdur. Motivasyonu yüksek olan öğretmenlerin öğrencileri de dolaylı olarak başarıları yükselmektedir. İyi bir iletişim içerisinde buluna öğretmen veli işbirliği sonucu yüksek motivasyona sahip öğretmenler ve başarılı öğrenciler ortaya çıkacaktır. Bu nedenle okul aile işbirliklerinin daha ilkokullarda olumlu ve etkili bir şekilde uygulamaya konması küçük yaştaki çocukların alışma sürecini hızlı bir şekilde atlatmalarına ve bu süreçte öğretmenlerin de aynı şekilde işlerinin kolaylaşabileceği bir süreç geçirmeleri sağlanacaktır.

Temelde esas olan, öğrencinin nitelikli yetiştirilmesi ve hayata hazırlanması olarak verilen eğitimin bu süreç içerisinde ailenin önemli etkisi olacağı bir gerçektir (Gökçe,2000). Aile ile kurulacak olan etkinliklerin sağlıklı ve düzenli bir şekilde kurulması, hem okulun amaçlarına daha hızlı ulaşmasını sağlayacak hem öğretmenlerin sınıf içerisinde daha güçlü bir etki oluşturacak hem de öğrencilerin davranışlarında olumlu yönde gelişimler olmasına imkân tanyacaktır.

Özellikle ilköğretimin birinci kademesinde (1-4.sınıflar) sağlıklı bir okul-aile etkileşimi ve işbirliğinin oluşturulması, çocukların gelecekteki yaşantılarını olumlu yönde etkilemesi açısından çok büyük bir önem taşımaktadır (Gökçe, 2000). Öğretmenler, okul aile işbirliğini geliştirmek ve güçlendirmek için çoğu kez velileri evlerinde veya işyerlerinde ziyaret edebilmelidirler. Okulun üç değişkeni olan öğretmen, öğrenci ve veli işbirliğini iyi şekilde kurabilmelidirler. Eğitimin daha iyi ve verimli bir şekilde sağlanabilmesi için öğretmenin bir orkestra şefi gibi organize edebilmelidir.

Genç (2005) tarafından yapılan “İlköğretim Birinci Kademedeki Okul Aile İşbirliği ile İlgili Öğretmen ve Veli Görüşler” ile ilgili araştırmada, öğretmen görüşlerine göre veli toplantılarının yılda iki defa yapıldığı, velilerin daha çok çocuklarının ders içerisindeki başarılarının ve arkadaş ilişkilerinin nasıl olduğu ile ilgili olarak sorular yönelttiği; öğretmenlerin ise, daha geniş bir çerçeveden görüşler ortaya koyduklarını belirtmiştir. Yine aynı çalışmada, yılda en az bir defa toplanılan okul- aile birliği toplantılarında ise okulun ihtiyaçları, okulda gerçekleştirilecek etkinlikler ve genel öğrenci başarılarının tartışıldığı sonucu çıkmıştır.

Çocukluğun ilk dönemlerinde ilgi gören, duygusal açıdan doyum eşğine ulaşmış bir birey olarak davranışları ve düşünceleri önemsenen ve anne babası ile yeterli zaman geçiren çocukların okul çağında her açıdan daha sağlıklı ve uyumlu öğrenciler olduğu görülmektedir. Velilerin, okul aile işbirliğine yeterince ilgi göstermeleri ve sürece katılım göstermelerin önünde birçok engel bulunduğunu ileri sürmekte olup bunlara çözüm önerileri olarak şunları göstermektedir (Aslanargun, 2007).

- ✓ Okullarda hâkim olan resmi havanın kaldırılması gerekmektedir.
- ✓ Okula gelen veliler ile öğretmenlerin rahat görüşebilecekleri uygun bir okul aile birliği odası olmalıdır.

Gökçe (2000)'nin “ İlköğretimde Okul aile İşbirliğinin Geliştirilmesi” adlı çalışmasında veli ve öğretmenlerin sağlıklı bir okul aile işbirliğinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Ancak, beklentilerin ise farklılaştığını ileri sürmektedir. Öğretmenler, velilerin toplantı ve etkinliklere katılmasını çocuğun sorunuyla velinin ilgilenmesini isterken, veliler ise öğretmenin etkili iletişim kurabilmesini, öğrencilerini yönlendirmesini, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesini ve öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını yakından takip etmesini beklemektedirler.

Okul aile işbirliğinin sürekliliği, öğretmenlerin mesleki doyumuna ve öğretmenlerin motivasyonuna katkı sağlamaktadır. Etimolojik olarak Latince “ motive “ kelimesinden türeyen motivasyon kavramı, Türkçe karşılığı güdüleme olup bireyi harekete geçiren, bireyin hareketine yön veren ihtiyaç ve korkulardır (Tunçer, 2013). Harekete yön veren ve davranışa yansıyan itici dürtüler ya da güçler olarak tanımlanan motivasyon kaynağının içsel olması durumunda birey yaptığı işin verimliliğini ve etkililiğini artırma çabası içerisine girer. Diğer tüm mesleklerde olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de motivasyon kaynağının içsel olması durumunda, ortalamanın üzerinde başarı gösterme olarak tanımlanan performans okulların ve dolayısıyla eğitimin etkililiğinde önemli bir role sahiptir. Öğrencide istedik davranışların arttırılması öğretmen ve okulun etkililiğine bağlıdır. Etkili okullar ise öğretimin aktif süjesi konumunda olan öğretmenin motivasyonuna önem vermektedir. Çünkü öğretmen motivasyonunun artması, öğrencide istedik davranışların ortaya çıkmasını sağlayacak öğrenme ortamlarını oluşturacaktır. Etkili okullar oluşturma kapsamında akademik başarı düzeyleri yüksek öğrencilerin yüksek olması öğretmenlerin motivasyonuna dayandırılmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin motivasyonlarının yüksek olması verimli bir eğitim öğretim ortamının oluşmasını sağlayacaktır. Bu sayede motivasyonu yüksek öğretmenlerin daha iyi bir performans ortaya koyması sonucu daha yüksek başarılar elde edilecektir. Bu çalışmada, okul aile işbirliğinin sınıf öğretmenlerin motivasyonuna katkısı araştırılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Evren

Bu araştırmanın evrenini Siirt ilinde çalışan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, 2019-2020 eğitim, öğretim yılının ilk döneminde Siirt ili Kurtalan ilçesinin ilkokullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır.

2.3. Araştırmanın Amacı

İlkokulda çalışan öğretmenlerin görüşlerine göre okul-aile işbirliğinin öğretmenlerin motivasyonuna etkisi var mıdır?

Bu ana problem doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- ✓ Öğretmen motivasyonunu etkileyen etmenler nelerdir?
- ✓ Okul-aile işbirliğinin sınıf öğretmenlerinin motivasyonuna katkısı var mıdır?
- ✓ Öğretmen-veli işbirliğinde öğretmenlerin beklentileri nelerdir?
- ✓ Öğretmen-veli işbirliğinin arttırılması öğretmen performansını etkiler mi?
- ✓ İlkokulda aileler, okul-aile işbirliğine hangi düzeyde katılım göstermektedir?
- ✓ Okul-aile işbirliğinin, öğretmenin örgütsel bağlılığına etkisi var mıdır?

2.4. Sınırlılıklar

- ✓ Araştırma, Siirt ili Kurtalan ilçesinde çalışan öğretmenler ile sınırlıdır.
- ✓ Araştırma, ilkokul öğretmenlerinin düşünceleri ile sınırlıdır.
- ✓ Araştırma, 01.11.2019- 01.01.2020 tarihleri ile sınırlıdır.

2.5. Sayıtlar

Öğretmenlerin, düşüncelerini içten aktardıkları kabul edilmiştir.

2.6. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma “ Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplam yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği çalışmadır.” (Şimşek ve Yıldırım, 2008). Nitel araştırmalar ile araştırma yapılan kişilerin sahip oldukları tecrübeler doğallığı bozulmadan incelenebilmektedir (Ekiz, 2003). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Büyüköztürk (2018) maksimum çeşitlilik örneklemesini “Evrende incelenen problemle ilgili olarak kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek çalışmanın bu durumlar üzerinde yapılması” şeklinde tanımlamaktadır. Maksimum çeşitlilik

örnekleme yöntemiyle seçilen okullarda görev yapan öğretmenler ile yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak yüz yüze görüşmeler yapılmış ve öğretmenlerin görüşleri belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu “Katılımcıların görüşmeciden etkilenmeden gerçek düşünce ve eylemlerini yansıtmaları ve görüşme yanlılığı ile özneliğin doğuracağı zararları engellemek, görüşlerini sınırlamadan düşüncelerini yazılı olarak ifade edilmesi amacıyla kullanılan” formdur.

Ayrıca konu ile ilgili daha önce yapılan araştırmalar ‘Doküman İnceleme’ yöntemi ile taranmıştır. Doküman inceleme veya diğer ismiyle belge inceleme, araştırma ile elde edilmesi hedeflenen bilgilerin, bulguların yazılı veya görsel materyallerin analiz edilmesidir (Şimşek ve Yıldırım, 2005).

2.7. Verilerin Toplanması ve Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formları ile öğretmenlerin okul-aile işbirliğine yönelik düşünceleri tespit edilip araştırma verileri toplanmıştır. Elde edilen veriler, görüşme formundaki sorular temel alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sayede öğretmenlerin aynı sorulara verdikleri cevaplar bir bütün olarak görülmesi sağlanmıştır. Daha sonra, elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer veren bir yöntemdir (Şimşek ve Yıldırım, 2008).

2.8. Tanımlar

Öğretmen: “*Öğretmenlik, Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir.*” (METK, md. 43).

İlkokul: “*Zorunlu öğrenim çağındaki kız ve erkek çocuklarının temel eğitim ve öğretimini sağlamak için devletçe açılan veya açılmasına izin verilen dört yıllık okul, ilk mektep, iptidai, iptidai mektep.*” (TDK, 2019).

Motivasyon: *Etimolojik olarak Latince “ motive “ kelimesinden türeyen motivasyon kavramı, insanların Türkçede güdüleme olup bireyi harekete geçiren, harekete yön veren ihtiyaç ve korkulardır* (Tunçer, 2013).

3. BULGULAR

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre çalışma grubunu oluşturan katılımcılara ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubu

	Erkek	Kadın	Toplam
1.Sınıf	2	3	5
2.Sınıf	2	3	5
3.Sınıf	3	2	5
4.Sınıf	3	2	5
Toplam	10	10	20

Tablo 1’e bakıldığında çalışma grubundaki öğretmenlerin 10 erkek ve 10 kadın katılımcıdan oluştuğu görülmektedir. 10 erkek katılımcının okuttukları sınıf düzeylerine bakıldığında; katılımcıların 2’sinin 1.sınıf, 2’sinin 2.sınıf, 3’ünün 3.sınıf ve 3’ünün de 4.sınıf olduğu görülmektedir. 10 kadın katılımcının; 3’ünün 1.sınıf, 3’ünün 2.sınıf, 2’sinin 3.sınıf ve 2’sinin 4.sınıf olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadın katılımcı sayısı birinci ve ikinci sınıf düzeylerinde erkek katılımcı sayısından fazla olmasına rağmen; üçüncü ve dördüncü sınıf okutan kadın katılımcı sayısı aynı sınıf düzeylerini okutan erkek katılımcı sayısından az olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların sınıf düzeylerine göre mesleki tecrübeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sınıf Düzeylerine Göre Mesleki Tecrübeleri

	1-5 yıl	5-10 yıl	10 yıl ve üzeri	Toplam
1.Sınıf	3	1	1	5
2.Sınıf	3	1	1	5
3.Sınıf	2	2	1	5
4.Sınıf	1	1	3	5
Toplam	9	5	6	20

Tablo 2’den görüldüğü üzere öğretmenlerin sınıf düzeylerine göre mesleki tecrübeleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 1-5 yıl arası mesleki tecrübeye sahip olan öğretmenlerin okuttukları sınıf düzeylerine göre dağılımı;1.sınıfta 3 kişi,2.sınıfta 3 kişi,3.sınıfta 2 kişi,4.sınıfta 1 kişi olduğu ve toplamda 9 kişi oldukları görülmektedir.

5-10 yıl arası mesleki tecrübeye sahip olan öğretmenlerin okuttukları sınıf düzeylerine göre dağılımı; 1.sınıfta 1 kişi, 2.sınıfta 1 kişi, 3.sınıfta 2 kişi, 4.sınıfta 1 kişi olduğu ve toplamda 5 kişi oldukları görülmektedir.

10 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip olan öğretmenlerin okuttukları sınıf düzeylerine göre dağılımı ise; 1.sınıfta 1 kişi, 2.sınıfta 1 kişi, 3.sınıfta 1 kişi, 4.sınıfta 3 kişi olduğu ve toplamda 6 kişi oldukları görülmektedir. Buna göre

araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki tecrübesi en az olanların araştırmaya daha fazla katılım gösterdikleri gözlenmektedir.

Görüşme formunun birinci sorusu olarak katılımcılara “Ev ziyaretlerinin okul aile iş birliğini arttırdığını düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda aşağıdaki tablo düzenlenmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Ev Ziyaretleri ve Okul Aile İşbirliğine Yönelik Düşünceleri

	Evet	Hayır	Toplam
Kadın	9	1	10
Erkek	10	0	10
Toplam	19	1	20

Tablo 3’te görüldüğü üzere araştırmaya katılan kadın öğretmenlerden 9 tanesinin ev ziyaretlerinin okul aile işbirliğini arttırdığını düşünmesine karşın 1 kadın öğretmenin ise ev ziyaretlerinin okul aile işbirliğini arttırmadığını düşünmektedir. Buna karşın 10 erkek katılımcının tamamının ev ziyaretlerinin okul aile işbirliğini arttırdığını düşünmektedir. Buna göre erkek katılımcıların kadın katılımcılara paralel düşündükleri görülmektedir. Genel olarak katılımcıların çoğunluğunun ev ziyaretlerinin okul aile işbirliğini arttırdığını düşünmektedir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuç daha önce Ceylan ve Akar (2010; s.60) tarafından Aydın Karacasu Lisesi’nde görev yapan öğretmenler üzerinde “Ortaöğretimde Okul- Aile İşbirliği İle İlgili Öğretmen ve Veli Görüşlerinin İncelenmesi” adlı çalışma sonucunda elde edilen “*Etkili okul aile işbirliği gerçekleştirmek için çift yönlü iletişim kanallarının sürekli açık tutulması sağlanmalıdır. Bu amaçla velilerin okul ziyaret edebilmelerinin yanı sıra öğretmenler de belli aralıklarla aile ziyaretleri düzenlemeli ve bu ziyaretlerin yararları konusunda aileler bilinçlendirilmelidir.*” sonucu ile paralellik göstermektedir.

Görüşme formunun ikinci sorusu olarak katılımcılara “Etkili Bir Okul Aile İşbirliğinin Gerekli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?” sorusu sorulmuş ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda Tablo 4 düzenlenmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Okul Aile İşbirliğinin Gerekliliğine Yönelik Düşünceleri

	Evet	Hayır	Toplam
Kadın	9	1	10
Erkek	10	0	10
Toplam	19	1	20

Tablo 4’te görüldüğü üzere araştırmaya katılan kadın katılımcılardan 9’unun etkili bir okul aile işbirliğini gerekli olduğunu düşünmesine rağmen kadın katılımcılardan 1’inin ise bu düşüncede olmadığı görülmektedir. Erkek katılımcıların tamamının ise etkili okul aile işbirliğinin gerekliğini savundukları görülmektedir. Sonuç olarak katılımcılardan 19’unun etkili okul aile işbirliğini savundukları görülürken 1 katılımcının ise bu düşüncede olmadığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların “Etkili Bir Okul Aile İşbirliğinin Gerekli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar ile “Ev ziyaretlerinin okul aile iş birliğini arttırdığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar paralellik göstermektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerin görüşlerine göre velilerin okul toplantılarına katılım düzeyi ile ilgili elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç daha önce Ada ve Akan (2007) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Söz konusu araştırmada Ada ve Akan (2007) “*Ailelerin okulla yakın ilişkiler içinde bulunduğu zaman öğrencilerin gerek akademik başarı yönünden, gerekse disiplin yönünden daha başarılı oldukları saptanmıştır. Ayrıca, okul ve aile işbirliğine destek vererek öğrencinin kişisel ihtiyaçlarını belirlemede en kısa yolun aile ile birlikte çalışmak olduğunu vurgulanmıştır. Anne babaların çocukları en iyi tanıyan kişiler olmasından ve eğitim sürecinde okul-ev tutarlılığının gerekliğinden, yola çıkarak, anne babaların da eğitim sürecinin etkin elemanları olarak, çocuklarının akademik, kişisel ve sosyal gelişimine katkıda bulunmaları büyük önem taşımaktadır.*” sonucuna ulaşmıştır.

Görüşme formunun üçüncü sorusu olarak öğretmenlere “Veli toplantılarındaki İzlenimlerinize Göre Toplantılara Katılım Beklediğiniz Düzeyde midir? “ sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin, velilerin toplantılara katılım düzeyinin yeterliliği ve yetersizliği üzerine düşünceleri belirlenmiş ve elde edilen veriler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Okul Toplantılarına Katılım Düzeyi

	Yeterli	Yetersiz	Toplam
Kadın	4	6	10
Erkek	3	7	10
Toplam	7	13	20

Tablo 5’te görüldüğü üzere araştırmaya katılan kadın katılımcıların 4’ünün, okul aile işbirliği toplantılarına veli katılımının yeterli olduğunu düşünmesine rağmen kadın katılımcıların 6’sı ise veli katılımının yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Buna karşın araştırmaya katılan erkek katılımcıların 3’ünün okul aile işbirliği toplantılarına veli katılımının yeterli olduğunu düşünmesine karşılık erkek katılımcıların 7’si ise veli katılımının yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Buna göre araştırmaya katılan erkek ve kadın katılımcıların, velilerin okul aile işbirliğine katılımının yeterliliği ve yetersizliği konusunda paralel düşüncede oldukları görülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan katılımcıların 7’sinin velilerin okul aile işbirliğine katılımın yeterli olduğu yönünde görüş belirtirken 13’ünün

ise veli katılımının yetersiz olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Argon ve Kıyıcı (2012) tarafından Kayseri ilinde yapılan “*İlköğretim Kurumlarında Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri*” adlı çalışmada elde edilen sonuç ile paralellik göstermektedir. Argon ve Kıyıcı (2012) bu araştırmada; “*Ailenin eğitime katılımı öğrenci başarısını olumlu yönde etkileyip, öğrencinin bir bütün olarak gelişimini sağlamakta, akademik başarısını artırmaktadır. Ancak araştırmaya göre okul aile ilişkileri ve ailenin eğitim sürecine katılımı istenilen düzeyde değildir.*” sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşın Genç (2005) tarafından Erzurum il merkezindeki 200 öğretmen ve 200 öğrenci velisi üzerinde yapılan “*İlköğretim Kademesindeki Okul Aile İşbirliği ile İlgili Öğretmen ve Veli Görüşleri*” adlı çalışma sonucuna karşıt görünmektedir. Genç (2005), bu araştırmasında “*Veli görüşlerine göre, çocukların eğitim -öğretim gördüğü okullarda yılda iki defa ‘veli toplantısı’ yapılmakta ve velilerin %98,5’inin bu toplantılara katılmaktadır.*” sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın dördüncü sorusu olarak katılımcılara “*Öğretmen veli toplantılardan beklentileriniz nelerdir?*” sorusu sorulmuş ve elde edilen veriler aşağıda belirtilmiştir.

“*Öğretmen veli toplantılardan beklentileriniz nelerdir?*” sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcılardan aynı şubeyi okutan öğretmenlerin birbirlerine benzeşik cevaplar verdiği görülmekle birlikte genel olarak katılımcıların ortak beklentilere de sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, katılımcılardan birinci sınıfları okutan öğretmenler genel olarak veli toplantılarına katılım düzeyinin artması gerektiğini ifade etmişlerdir. Birinci sınıfı okutan katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

- ✓ Öğretmen veli toplantılarından bir beklentimin olabilmesi için öncelikle toplantıya katılımın tam anlamıyla gerçekleşmesi gerektiği düşüncesindeyim. Toplantı içeriğindeyse tarafların dönem içerisindeki istek ve dileklerini dile getirebilmelidir. Öğretmen derslerini nasıl işleyeceğini, dönem içinde öğrencilerine neler kazandırmak istediklerini, bu süreçte ailelerin çocuklarına nasıl destek vereceklerini belirtmeli ve aileler de varsa çocuklarındaki özel durumları ve ilgilenme süreçlerini anlatmalıdır.
- ✓ Öncelikle katılımın yüksek olması en büyük beklentim. Velinin çocuğunun sınıfına gelip oturduğu sraya bile oturması onda farkındalık yaratacaktır. Sorunların çözülüp olası nedenlerini belirledikten sonra çözüm üretmek toplantının amacına uygun olacaktır.
- ✓ Düzenli olarak katılımın sağlanması gerektiği ve velilerin edilgen değil etkin bir pozisyonda olması gerekmektedir. Öğretmen öğrencinin sadece akademik yönde konuşmalardan uzak durup davranış ve karakter gibi kişiliği oluşturan değerlere ağırlık vermelidir.
- ✓ Katılımın çok değerli görülmesi gerektiği Katılımın düzenli aralıklarla sürekli olması gerektiği karşılıklı iletişimin sürekli, ilgili ve içten olması gerektiği

Yukarıda görüldüğü gibi birinci sınıfları okutan öğretmenler, veli toplantılarına katılım konusunda velilerde duyarlılığın artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Velilerin, toplantılara katılım duyarlılığının artması için öğretmen ve velilerin karşılıklı, samimi bir iletişim içerisinde olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmen veli arasındaki iletişimin artmasının, velilerin toplantılara düzenli katılımı ile mümkün olduğu; toplantılarda velilerin öğretmenlerden daha aktif bir pozisyonda olması gerektiği belirtilmiştir.

‘Veli toplantılarına veli katılımının artması’ konusunda İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıfları okutan katılımcıların birinci sınıfları okutan katılımcılar ile aynı görüşte oldukları görülmektedir. Buna karşın farklı sınıf düzeylerinde görev alan öğretmenlerin veli toplantılarından farklı beklentiler içerisinde oldukları görülmektedir. Örneğin, iyi bir vatandaş, iyi bir yurttaş yetiştirme görevi üstlenen okulların var oluş nedenlerinin velilere anlatılması gerektiğini düşünen bir öğretmen “*Okulun misyonu ve vizyonu çerçevesinde tüm paydaşların karar alma sürecine dâhil olmaları ile okulun etkili olma sürecine velilerin aktif olarak katılmaları...*” yönünde görüş belirtmiştir. Başka bir katılımcı, veli toplantılarının etkili ve verimli olması için okul paydaşlarının birlikte hareket etmesi gerektiğini belirterek toplantılardan beklentilerini şu şekilde aktarmıştır:

- ✓ Velilerin toplantılara daha fazla katılması.
- ✓ Öğrencilerin alınan kararlara uyması.
- ✓ Öğretmenlerin toplantılarda sağlık, eğitim, disiplin konularında velilere gerekli açıklamayı yapması.
- ✓ Okulun alınan kararlarda öğretmenlere tolerans tanınması.

Benzer görüşte bulunan ve dördüncü sınıfta görev alan başka bir katılımcı ise görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

- ✓ Ailenin çocuğuyla ilgilenmesini ve derslerini takip etmesini isterim.
- ✓ Okuldan beklentim öğrenci için en iyi ortamı sunması
- ✓ Öğretmenlerden beklentim birbirleriyle fikir alışverişinde bulunup öğrenci için en iyisini sunması
- ✓ Öğrencilerin ise elbette kendi yaratıcılıklarını kullanarak bir şeyler üretebilmesi

Başka bir katılımcı veli toplantılarından beklentinin üst düzeyde olması için öncelikle okulun fiziki özelliklerinin yeterliliğinin veli toplantılarında etkili olduğunu aktarmıştır. Buna göre veli toplantılarının, öğretmen veli arasında sağlıklı bir iletişim temelinde gerçekleşmesi için öncelikle uygun ortamın gereklidir. Uygun bir ortamda gerçekleşecek olan veli toplantılarından öğretmenin temel beklentisinin okuldaki çalışmalara veli katılımının sağlanması olduğunu düşünen katılımcı, görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

✓ Öğretmen veli toplantılarında okuldan beklentim veliler ile görüşebileceğim bir ortamın oluşturulması ve veli davetlerinde velilerin memnun ayrılabilmesi için çay ve kurabiye eşliğinde bu toplantıları sağlamam yardımcı olmalardır. Bu sayede veli toplantısına katılan veli sayısının artacağını düşünmekteyim. Öğrencilerden beklentim ise veliler ile görüşmelerde onlar hakkında kötü yorum yapmamam için onların gerekli çalışmayı sağlamalarıdır.

İstenmeyen öğrenci davranışlarını azaltabilmek ve sağlam karakterli öğrenci profilinin oluşturulabilmesi için veli toplantılarının önemli olduğunu düşünen başka bir katılımcı veli toplantılarından beklentilerini “*Öğretmen veli arasındaki etkileşimi artırıp öğrencinin seviyesini en üst düzeye çıkartan sorunlara çözüm bulan, yeni oluşumlara ayak uyduran, insanlara hoşgörülü olan bireyler yetiştirilmesine olanak sağlamak*” şeklinde aktarmıştır. İstenmeyen öğrenci davranışlarının nedenlerinin belirsiz olduğunu düşünen bir katılımcı ise veli toplantılarından beklentilerini şu şekilde aktarmıştır:

✓ Öğrenci sınıf dağılımı yapılırken seviye sınıflarının oluşturulmalarını okuldan bekliyorum.

✓ Velinin öğrencisini haftada bir bile olsa okulda ziyaret etmesini bekliyorum.

✓ Öğrencilerin biraz daha elektronik cihazlardan uzak tutulması gerektiğini düşünüyorum.

✓ Veli çocuğunun gelişim düzeyinin farkında olmalı, okulun işlevini bilmelidir. Beklentileri de bu yönde olmalıdır.

Okul aile işbirliğinin öğrencinin akademik başarısına etkisinin olup olmadığına yönelik olarak “Okul aile işbirliğinin öğrencinin akademik başarısını arttırdığını düşünüyor musunuz?” sorusuna karşılık katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, öğretmenlerin genel olarak veli toplantılarının öğrencinin akademik başarısına olumlu katkı sağladığı yönünde benzer görüşlerde oldukları görülmüştür. Buna göre okul aile işbirliğinin akademik başarıyı arttırdığını ancak bunun ön koşulunun velinin farkındalığı olduğunu düşünen bir katılımcı; “*Kesinlikle düşünüyorum. Okul ve öğretmenle iletişim halinde olan veli, çocuğu ile her konuda ilgilenmesi gerektiğini biliyor. Öğretmenle empati kurabiliyor. Okula karşı tutumu değişiyor ve gelişiyor.*” yönünde görüş bildirmiştir. Benzer görüşte olan başka bir katılımcı da; “*Arttırdığını düşünüyorum. Öğrenciler her zaman ilgili ebeveyn ister. Ailenin okula gelmesi, çocuğunun durumunu öğrenmesi hem öğrenci hem öğretmen açısından olumlu bir süreçtir.*” düşüncelerini dile getirmiştir.

Eğitim sadece okulda başlayıp biten bir süreç değildir. Okul aile işbirliği sayesinde öğrencinin akademik başarısının artacağını düşünen bir katılımcı; “*Okul aile işbirliğinin öğrencinin akademik başarısına olumlu bir katkısının olduğunu düşünüyorum. Çünkü eğitim öğretim sadece okulda ya da sadece evde devam eden bir süreç değildir. Öğrencideki başarıyı bir üst seviyeye taşıyabilmek için okul ve ailenin işbirliği halinde olması gerektiğini düşünüyorum.*” şeklinde düşüncelerini aktarmıştır. Veli toplantılarının akademik başarıyı arttırdığını, bunun da veli toplantılarının ailelere ve öğrencilere geri bildirim vermeye olanak sağlayarak olduğunu düşünen bir başka katılımcı; “*Okul aile işbirliği, eğitimin sürekliliğinin sağlanması açısından çok önemli bir kısım. İşbirliğinin akademik başarı üzerindeki etkisi etkili dönüt verilerek sağlanabilir. Öğrencinin genel uyarılmışlık seviyesi ve ilgi devamlığı için okul aile işbirliği önemlidir.*” yönünde görüş bildirmiştir.

Veli toplantılarının öğrencilerin kendilerini takip edildiği hissini uyandırması, öğrencilerin ebeveynleri tarafından önemsendiği ve bunun sonucunda öğrencinin akademik başarısının arttığını düşünen diğer katılımcılar görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır:

✓ Evet düşünüyorum. Birey ailesi ve öğretmeni tarafından önemsendiğini düşününce sorumluluk duygusunu geliştirir. Bunun sonucunda öğrenci, kendinden bekleneni yerine getirmeye gayret eder.

✓ Veli toplantılarının öğrencinin akademik başarısını arttırdığını düşünüyorum. Okul ile aile aynı periyotta ilerlese öğrenci de davranışlarını ona göre düzenler. Eğitimini ve ders çalışma durumunu ona göre şekillendirir. Kendini değerli hisseder.

✓ Öğrencinin akademik başarısını artacağını ve okula karşı bağlılığının yükseleceğini düşünüyorum.

✓ Evet, okul aile işbirliği sayesinde öğrencinin ailesinin okul yönetimi ve öğretmenle sürekli olarak iletişim halinde kalabilir. Bu durumda öğrencinin takip edilmesi, oluşan problemlerin hemen çözümlenmesini sağlar. Bu da doğal olarak akademik başarıyı artırır.

✓ Eğitim öğretim bir bütündür. Okul aile işbirliği olduğunda bir süreklilik oluşur. Öğrencinin gelişimi sağlıklı bir şekilde takip edilebilir. Bu da akademik başarıyı artırır.

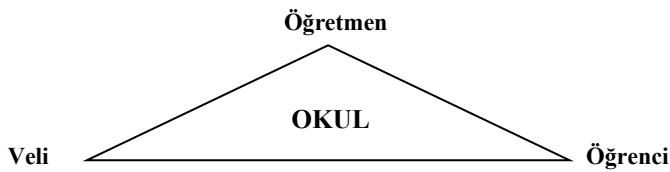
Okul aile işbirliğinin, öğrencinin başarısını arttırdığını; ancak aile ile kurulacak işbirliğinin daha çok sınıftaki dezavantajlı öğrencilerin akademik başarısı yönünde olumlu katkılarının olduğunu düşünen diğer katılımcılar görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır:

- ✓ İşbirliğinin bazı öğrencilerin akademik başarısını arttırdığını düşünüyorum. Öğrencin taşıdığı potansiyel bilinmeyebilir. Okulun sunacağı imkânlar sayesinde velinin bilinçlendirilmesi öğrencinin cevherini ortaya çıkarır. Bunun dışında akademik başarısı düşük olan için de yapılacak toplantılarla da bunun yükseltilmesi sağlanabilir.
- ✓ Okul aile işbirliği ile daha çok dezavantajlı grupların faydasına olacağını düşünüyorum.
- ✓ Katılımcıların %95'inin aksine ikinci sınıf okutan bir katılımcı okul aile işbirliğinin ek bir yük olduğunu, öğretmenin zamanını alıp gereksiz samimiyetlerin ortaya çıkacağını ve bunun da eğitim öğretime zarar vereceğini düşünmekte ve düşüncesini şu şekilde aktarmaktadır:
- ✓ Okul ortamı samimi ilişkilerin değil; resmi ilişkilerin çoğunlukta olduğu bir kurumdur. Okul ortamı dışında gerçekleştirilen ziyaretler ise öğretmen öğrenci ilişkilerini arttırmada etkili değildir. Öğretmenlerin, öğrenciler ve aileleri ile ortaya çıkan samimiyetler nedeniyle derslerde yeterli verimi almamalarına neden olmaktadır. Ayrıca öğretmenler ve veliler arasında oluşacak olan samimi ilişkiler öğretmenlerin derslerine yeteri özeni göstermemelerine neden olmaktadır.

Okul aile işbirliğinin daha etkili kılınması için katılımcılara araştırmanın altıncı sorusu olarak sorulan "Etkili bir okul aile işbirliği için önerileriniz nelerdir?" sorusuna karşılık öğretmenlerin verdikleri cevaplar değerlendirilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- ✓ Okul aile işbirliği toplantıları arttırılmalıdır.
- ✓ Toplantılara katılmayan aileler takip edilmeli ve veliler ile görüşme yoluna gidilmelidir.
- ✓ Okul aile etkinlikleri kapsamında spor, yemek vb. etkinlikler olmalıdır.
- ✓ Aileler ile sürekli iletişim halinde olunmalıdır.
- ✓ Velilerin öğretmen ile görüşebileceği haftanın belirli bir günü ayarlanmalıdır.
- ✓ Sınıf ile ilgili uygulamalarda velilerin öğretmene yardımcı olmaları sağlanmalıdır.
- ✓ Veliler okul ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında maddi katkı sunabilmelidir.
- ✓ Velilerin okuldaki gelişmeleri takip etmeleri sağlanmalıdır.
- ✓ Okulun tüm paydaşlarının sürekli iletişim ve işbirliği içerisinde olmaları sağlanmalıdır.
- ✓ Velilerin ve öğretmenlerin talepleri okul idaresi tarafından dikkate alınmalıdır.
- ✓ Öğretmenlerin öğrencilerin genel durumları sürekli olarak velilere bildirmesi için Whatsapp grupları kurulmalıdır.
- ✓ Piknik, gezi, yürüyüş, müze ziyareti gibi etkinliklere veliler de dâhil edilmelidir.

Okul aile işbirliğinin daha etkili olması için merkezinde öğrencinin olduğu ve eğitim sisteminin devamlılığını ve etkililiğini sağlayacak olanın ise okul olduğunu düşünen bir katılımcı düşüncelerini aşağıdaki şekli çizerek düşüncelerini belirtmiştir.

Şekil 1. Okul Aile İşbirliğinin Paydaşları

Yukarıdaki şekle göre katılımcı okul aile işbirliğinin etkililiği konusunda okulu merkeze almaktadır. Buna göre okul aile işbirliğinin etkililiği öğretmen, veli, öğrenci ekseninde okulun merkezde olduğu bir yapı ile gerçekleşebileceği görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcı; "Bu sayede görev ve sorumluluklarını yerine getiren ve tüm paydaşların sürece etkin katılımının olduğu etkili bir okul aile işbirliğinin olabileceği" şeklinde görüş bildirmektedir.

beklenenlerin fazladan dayatmaya çalışılan etkinlikler olduğunu, bu durumun öğretmenlere daha fazla yük çıkarttığını düşünen diğer katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

- ✓ Etkili bir okul aile işbirliği için okul idaresinin aktif katılımı olması şarttır. Öğretmen gün boyu zaten sınıfıyla meşguldür. Velinin ise öğrencinin gelişim konusunda daha aktif olması için itelenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı okul idaresinin bu görevi kendisinin en etkili bir şekilde yerine getirmesi şarttır.

- ✓ Okul dışında yapılan toplantılar en aza indirilmeli ve okuldaki toplantı sayıları arttırılmalıdır. Okul aile işbirliği, velilerin okulda öğretmenler eşliğinde fikirleri önemsenmeli ve uygun görüldüğünde hayata geçirilmelidir. Ancak öğrencinin öğretmen esaslı eğitimi göz önünde bulundurulduğunda ailelerin öğretmene eğitim vermeye yönelik anlatış tarzına çok karışılmamalıdır.

Öğretmenlerin, okul aile işbirliğinin öğrencilerin akademik başarısını arttırdığına yönelik olarak benzer düşünceler içerisinde oldukları görülmektedir. Buna karşın öğretmenlerin okul aile işbirliğinin öğretmen motivasyonuna etkisine yönelik olarak belirttikleri düşüncelerde farklılaştıkları görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenler, okul aile işbirliği toplantılarında öğretmen motivasyonunun artması için öncelikli olarak veli katılımının üst düzeyde olması gerektiğini düşünmektedirler. Veli katılımının artması durumunda öğretmenler, hem ailenin profili hakkında bilgi sahibi olacak hem de öğrenciler hakkında detaylı bilgilere sahip olacaktır. Bu sayede öğretmen, sınıf içi etkinlikleri düzenlerken öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını göz önüne alacak ve bu şekilde etkinliklerini planlayacaktır. Farklı ilgi ve ihtiyaçlara yönelik olarak düzenlenen etkinlikler, öğrencilerin derse katılımını arttıracak ve bu sayede öğretmenin sınıf içi motivasyonunu üst düzeye çıkarmış olacaktır.

Sınıf içi etkinliklere katılımın artması durumunda öğretmenlerin motivasyonunun artacağını düşünen katılımcılardan farklı olarak birinci sınıfta görev alan bir öğretmen; *“Öğretmenin işine karışılmadığı sürece okul ile işbirliği toplantılarının öğretmen motivasyonunu arttırdığını düşünüyorum.”* diyerek öğretmenlerin aldığı kararlarda etkililiğinin sağlanabilmesi için velilerin müdahaleden uzak durması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte, ikinci sınıfta okutan başka bir katılımcı toplantıların olması gerektiğini belirtmiş ve *“Okul yönetimi öğretmen veli arasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Okul aile işbirliği toplantıları düzenli olarak yapılmalı; ancak öğretmenlerin eğitim öğretim işlerine fazla müdahale edilmemelidir. Veli müdahaleleri öğretmen motivasyonu etkisi üzerinde olumsuz etki yaratıyor.”* şeklinde görüş belirtmiştir. Üçüncü sınıfta okutan başka bir katılımcı öğretmen veli arasındaki işbirliğinin gerekli olduğunu belirtmiş; ancak bu iletişimin tek yönlü olması gerektiğini savunarak; *“Her öğretmen öğrenci velilerinin ilgili olmasını ister. Bu toplantılara gerekli katılım sağlandığında öğretmen bu şekilde öğrenci başarısı için velilerden beklentilerini sıralayabilecektir.”* görüş belirtmiştir. Okul aile işbirliği toplantılarında tek yönlü iletişimi savunan katılımcıların aksine karşılıklı kurulacak iyi bir iletişim ile öğretmenlerin öğrencilerle ilgili karşılaştığı problemleri daha kolay çözebileceğini ve bu şekilde öğrenci başarısının artacağını buna paralel olarak öğretmen motivasyonunun da artacağını düşünen katılımcılar görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

- ✓ Okul aile işbirliği toplantıları sayesinde velinin desteği sağlanmış olur. Veli ile kurulan iletişim sayesinde okulda öğretmen her türlü çabayı gösterecek ve bu sayede öğrenci başarısı da artacaktır.
- ✓ Veli ile kurulan çift yönlü iletişim tabii ki de öğretmenin motivasyonunu arttıracaktır. Öğretmen her çocuğun özel olduğu fikrine bu sayede ulaşır.
- ✓ Okul aile işbirliği toplantıları öğretmen motivasyonunu artırır. Çünkü öğretmen bu sayede velilerle işbirliği yaparak öğrenci ile ilgili problemleri rahatlıkla aşacaktır.
- ✓ Velilerle kurulan çift yönlü iletişim velinin öğretmene desteğini artırır. Öğretmenin arkasında ailenin destekçi konumunda olması öğretmenin başarısını ve motivasyonunu artırır.
- ✓ Öğrencilerin, öğretmen ve veli arasında sürekli bir iletişimin olduğunu düşünmesi öğrencide olumlu yönde davranış değişikliğine neden olabilir. Velilerle kurulan iletişim sayesinde velilerin öğrencilere olan ilgisi artmakta, öğrenci problemleri azalmaktadır. Bu sayede öğretmenin motivasyonu artmaktadır.
- ✓ Çocuğun aile ortamını bilmek öğretmen ve velinin karşılıklı olarak çocuk için emek harcaması elbette verimi yükseltecektir. Öğrenci başarısı öğretmen başarısıdır.
- ✓ İyi bir eğitim öğretim ancak okul aile ve çevre işbirliği ile mümkündür. Bu yüzden öğretmenler gerek veli toplantılarında gerekse okul ile işbirliği toplantılarında sorunların anlatmalı ve çözüm önerileri veli ile değerlendirilmelidir. Sınıf içi sorunların azalması öğretmen motivasyonuna katkı sağlayacaktır.
- ✓ Okul ile işbirliği öğretmen ve veli arasındaki etkileşimi arttırmaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu ortam hakkında öğretmenlerin bilgi sahibi olması karşılıklı iletişim ile mümkündür. Öğrencisini yakından tanıyacak olan öğretmenin motivasyonu yüksek olacaktır.
- ✓ Öğretmeler ile veli arasında kurulacak çift yönlü iletişim sayesinde öğretmenin aidiyet hissi artacaktır. Aidiyet hissi aratacak öğretmenin mesleki motivasyonu da artmış olacaktır.
- ✓ Okul aile işbirliği toplantılarının öğretmen motivasyonunu arttırdığını düşünüyorum. Okul aile işbirliği halinde hem okul çocuğun ev yaşamında hem de aile çocuğun okul yaşamından haberdar oluyor. Böylelikle öğrenci daha iyi tanıma fırsatına sahip olunuyor. Öğrenciyi tanımak demek ona göre eğitim vermek, onun düzeyine inip çıkmak ve hislerini anlayabilmek demektir. Öğrenciyi tanımaya yardımcı etkinlikler yaparak öğrencinin ev ve okul yaşamında daha aktif olmasını sağlar. Böylece öğretmen öğrenciyi kazanmaya başladığını, onun yanında

birilerinin daha öğrenciyi iyileştirmek ve geliştirmek için çabaladığını görerek işe yaradığı hissine kapılır. Sonuçta öğrettiklerinin öğrenilmesini göre öğretmenin motivasyonu artar.

Okul aile işbirliği toplantılarının veya veli toplantılarının karşılıklı iletişim ile problem çözme değil de bir çeşit denetim mekanizması olduğunu düşünen katılımcılar, bu tür toplantıların öğretmenler üzerinde psikolojik bir baskı aracı olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin üçüncü sınıfları okutan bir katılımcı; *“Motivasyon şüphesiz artar. Okul aile işbirliği toplantıları ve veli toplantıları sayesinde velilerin gözü öğretmen üzerinde olur.”* diyerek toplantıların panoptikon durumunda olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla gözetlendiğini, denetlendiğini düşünen öğretmenler mesleki çabalarına pozitif bir ivme kazandırır. Birinci sınıfları okutan başka bir katılımcı çocukla ilgilenen bir velinin varlığının öğretmenle kurulacak iletişim ve motivasyonu arttıracak olduğunu belirtmiştir. Çünkü çocukla ilgilenen velinin varlığı öğretmen için bir denetmen konumundadır. Benzer şekilde dördüncü sınıfları okutan bir katılımcı; *“Elbette toplantılar motivasyonu artırır. Çünkü öğretmenler öğrencisinin ailelerini yakından tanımış olur ve ailenin öğretmenlerden ne tür beklentiler içerisinde olduğunu bilir. Ancak ailevi beklentilerin artması öğretmen üzerinde psikolojik bir baskı aracı haline gelebilir.”* diye görüş bildirmiştir.

Okul aile işbirliği toplantılarının bir çeşit denetim mekanizması olduğunu düşünen ve bu tür toplantıların öğretmen motivasyonunu artırıp arttırmadığı konusunda kararsız kalan öğretmenlerin dışında bazı katılımcıların da okul aile işbirliği toplantılarının gereksiz olduğunu, formalite aracı olduğunu düşündükleri ve bundan dolayı bu tür etkinliklerin öğretmen motivasyonunu etkilemediğini aktarmışlardır. Örneğin, okul aile işbirliğinin gereksiz olduğunu düşünen ve öğretmen motivasyonuna bir katkısının olmadığını savunan öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

- ✓ Günün belli bir saatini sürekli ayakta ve öğrencilere bir şeyler anlatmak için geçiren öğretmenlerin sınav kâğıtlarını okuma, öğrencilerin gelişmesi için kaynak belirleme, etkinlik hazırlamak gibi yapmak zorunda olduğu işleri vardır. Ayrıca, velilerin ulaşabilmesi için verilmiş olan telefonlar sürekli çalmakta ve veliler ile irtibatta olunmaktadır. Bir de buna ek olarak veliler ile toplantıların olması öğretmen için hem yorucu hem de motivasyon düşürücü bir uygulamadır. Bir öğretmen, öğretmen olarak değer görmeli ve ailelerin okulda öğretmene ulaşabileceği ve öğrencisini sorabileceği ortamı olmalıdır. Evlere yapılan ziyaretler ile öğretmenlerin veliler ile gereksiz samimiyeti olmaktadır. Bu da velinin daha çok söz sahibi olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla başarısında düşüş olan öğrencilere motivasyonu düşen bir öğretmen ile karşı karşıya kalınmaktadır.
- ✓ Okul aile işbirliği toplantılarının öğretmenin motivasyonuna hiçbir katkısı yoktur. Çünkü öğretmenin motivasyonunu etkileyen asıl şey öğrencisine evde yardım eden, öğrencisinin eksikliklerini tamamlayan velidir.
- ✓ Okul aile işbirliği ile kurulan ilişkilerin ve açıklamalar göz boyayıcıdır. Toplantılarda yapılan açıklamaların velilere pek de bir etkisi olmadığı için gereksiz buluyorum. Gereksiz görülen bir şey öğretmen motivasyonunu arttıramaz.
- ✓ Okul aile işbirliği toplantılarında velilerden gelen gereksiz şikâyetler ve düşünceler öğretmenin motivasyonunu arttırmadığı gibi düşürmektedir. Bu nedenle okul aile işbirliği toplantılarının gereksiz olduğunu düşünüyorum.
- ✓ Bu toplantıların motivasyonu arttırabilmesi için formalite icabı değil; gerçekte amacına uygun bir şekilde olması gerekir. Yapılan toplantılar öğretmeni anlama, öğretmenin sınıfta karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik yardımcı rol oynaması açısından destekleyici nitelikte olmalıdır. Ayrıca okulda yapılacak etkinliklerde okul aile işbirliğinin destekleri önemlidir. Bu durumun gerçekleşmesi sayesinde çocukların motivasyonu artacağından öğretmen motivasyonu da artmış olacaktır.

Okulların bulunduğu sosyo-ekonomik çevrenin farklılaşmasından dolayı okul aile işbirliği toplantılarının öğretmen üzerinde etkisinin belirsiz olduğunu düşünen birkaç katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

- ✓ Öğretmenin motivasyonunun artması velilerin durumuna göre değişebilen bir durumdur. Çünkü sosyal çevrenin eğitim düzeyi ve yaşam koşullarındaki kalite velilerin eğitime ve eğitimcilere karşı olan yaklaşımları üzerinde etkilidir. Okulun ve öğretmenlerin öğrencileri üzerindeki etkisini ve önemin bilen veliler öğretmeni destekleyici hareket ve davranışlarda bulunacağından öğretmen motivasyonunu arttıracaktır. Aksi durumda ise öğretmen motivasyonu düşmüş olacaktır.
- ✓ Okul aile işbirliğinin öğretmen motivasyonunu artmasının veli profiline göre değişiklik gösterdiğini düşünüyorum. Eğer veli profili olumlu yönde ise öğretmen motivasyonu artacaktır. Tam tersi durumda ise öğretmen motivasyonu düşecektir.
- ✓ Velilerden tam katılım sağlanırsa öğretmenlerin motivasyonu artar. Veli katılımın yetersiz olduğu durumda ise öğretmen motivasyonu düşer.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Eğitimde daha nitelikli ve etkili sonuçlar ortaya çıkması için aile ile işbirliği yapılması gerekmektedir. Bu sayede öğrenci öğretmen tarafından daha iyi tanınmış olacak ve öğrenci başarısı artacaktır. Buna göre ev ziyaretleri okul aile işbirliğinin artırılması için önemli bir etkidir.

Etkili bir okul için sağlıklı ve olumlu ilişkiler içerisinde bulunan bir okul aile işbirliği gereklidir. Etkili bir okul aile işbirliği için çift yönlü iletişim kanallarının sürekli açık tutulması gerekir. Bu çerçevede velilerin okul ziyaretlerini düzenli olarak yapması beklenirken öğretmenlerin de öğrencinin düzenli takibini yapabilmek için belli aralıklarla ev ziyaretlerini yapması gerekmektedir.

Güçlü bir okul aile işbirliği sayesinde öğretmen ile ailenin birlikte çalışması sonucu velilerin de katkısıyla öğrenci daha hızlı ve daha iyi tanınacak olup; bu şekilde öğrencinin kişisel ve sosyal gelişimin yanında akademik başarısında da ciddi bir ilerleme kat edilecektir. Ancak yapılan araştırmada veli toplantılarına katılım halen istenilen düzeyde değildir. Bu nedenle okul aile işbirliğinin önemi hakkında öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere seminerler düzenlenmeli; daha sonra da her öğretmenin kendi veli grubuna okul aile işbirliğinin önemini anlatacak bilgilendirici toplantılar yapması sağlanmalıdır.

Okul aile işbirliğinin sağlanması yönünde öğretmenlerin veli ile görüşebileceği uygun bir ortamın olmaması hem öğretmenin hem de velinin sağlıklı bir şekilde görüşmesini engellemektedir. Bu çerçevede velinin düzenli olarak öğretmenle görüşebileceği sabit bir gün veya saat sadece veli görüşmelerine ayrılmalıdır. Aynı şekilde veli ile öğretmenin görüşebileceği uygun görüşme odaları ayarlanmalıdır.

Okul aile işbirliğinin daha sağlıklı ve olumlu bir şekilde gerçekleşmesi için öğretmenler tarafından çeşitli etkinlikler yapılmalıdır. Bu şekilde öğretmen veli işbirliği daha da artmış olacaktır. Öğretmeni yakından tanıyacak olan velinin öğretmenin iş yükünü az da olsa sırtlanmış olacaktır. Gerek sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerde öğretmen veli ile kurduğu samimiyet sonucu veliden yardım alma yoluna gidebilecektir.

Okul aile işbirliği sayesinde hem öğrencinin istenmeyen davranış bozuklukları minimize ederken hem de öğrencinin akademik başarısı artmış olacaktır. Bununla beraber dolaylı olarak öğretmen motivasyonuna da katkı sağlamış olacaktır. Okul aile işbirliği toplantıları sayesinde yukarıda saydığımız sonuçlar dolaylı olarak öğretmenin motivasyonunu arttırmış olacaktır. Ancak veli toplantılarına gereken ilgi ve katılım sağlanmadığında, velinin kurulan işbirliği ile öğretmenin eğitim öğretim işlerine gereksiz müdahalelerde bulunduğu bu sefer de yine dolaylı yoldan öğretmenin motivasyonunu düşürmüş olacaktır.

Sonuç olarak okul aile işbirliğinin sağlıklı ve olumlu ilişkiler çerçevesinde biraz resmi biraz samimi bir hava içerisinde gerçekleşmesi ve düzenli aralıklarla yapılması hem öğrencinin hem öğretmenin ve hem de velinin lehine bir durum olacaktır.

KAYNAKÇA

Ada, Ş.ve Akan, D. , “ Değişim Sürecinde Etkili Okullar” , 16, 2007.

Argon, T ve Kıyıcı, C. , İlköğretim Kurumlarında Ailelerin Eğitim Sürecinde Katılımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri” , *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 2012, 80-95.

Arslan, Ü. ve Nural, E. , “Okul Öncesi Eğitiminde Okul Aile İşbirliğinin Önemi” ,*Milli Eğitim Dergisi*, 162, 2004, 99-108.

Aslanargun, E. , “ Okul - Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Bir Tarama Çalışma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 2007, 119-135.

Balcı, A. *Etkili Okul ve Okul Geliştirme*. Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2001.

Balkar, B. , “ Okul aile işbirliği üzerine ilişkin veli ve öğretmen görüşleri üzerine nitel bir çalışma”, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(36), 2009, 105-123.

Baltacı, A. , “ Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 2018, 231-274.

Büyüköztürk, Ş. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, 2018.

Ceylan, B. ve Akar, B. , “ Ortaöğretimde Okul-Aile İşbirliği ile İlgili Öğretmen ve Veli Görüşlerinin İncelenmesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, 43-64.

Çayak, S. , “Öğretmen –Veli İşbirliği ile İlkokul Öğrencilerinin Sınıf İçindeki İstenmeyen Davranışları Arasındaki İlişki” , *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 6(11), 2015, 59-77.

Çelenk, S. , “Okul-Aile İşbirliği ile Okuduğunu Anlama Arasındaki İlişki”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 2003, 3- 39.

- Ekiz, D. *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş: Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram Metodolojileri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Erdoğan, Ç. ve Demirkasımoğlu, N. , “Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(3), 2010, 399-431.
- Fındıkçı, İlhami. *İnsan Kaynakları Yönetimi*, 7. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul,2009
- Genç, S.Z. , “İlköğretim 1. Kademedeki Okul Aile İşbirliği ile İlgili Öğretmen ve Veli Görüşleri” , *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 2005, 227-243.
- Gökçe, E. , “İlköğretimde Okul Aile İşbirliğinin Geliştirilmesi”, IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, 15-16 Ekim 1998, *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Say: 7, 2000.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, (1973), *T. C. Resmi Gazete*, 14574, 14 Haziran 1973
- Şişman, M. *Eğitimde Mükemmellik Arayışı -Etkili Okullar*. Pegem Yayınları, Ankara, 2002.
- Türk Dil Kurumu (28.12.2019), <http://tdk.gov.tr>
- Yavuzer, H. *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.

Yerel Halkın Deniz Turizminin Gelişimine Yönelik Görüş Ve Algılarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Hatay İli Örneği

An Investigation To Determine Opinions And Perceptions Of Local People's Towards The Development Of Marine Tourism: A Case Study Of Hatay

Özlem DOĞAN¹ Seda BELLİ² Sait DOĞAN³

¹ Dr.Öğr.Üyesi; İskenderun Teknik Üniversitesi, Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri, Hatay, Türkiye

² İskenderun Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Deniz Ulaştırma Mühendisliği, Hatay, Türkiye (Corresponding Author)

³ Doç. Dr.; İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Hatay, Türkiye

ÖZET

Hatay ili hem coğrafik hem de sosyo-kültürel yapısı ile önemli bir turizm destinasyonudur. Alternatif turizm türleri arasında sayılan birçok turizm türü için oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir(göl ve nehirler, müze ve ören yerleri, yeme-içme) ancak, özellikle uzun sahil şeridi ve uygun iklim koşulları olmasına rağmen deniz turizminin gelişimi sınırlı kalmıştır. Bir destinasyonda turizm gelişiminin sağlanabilmesi için atılabilecek ilk adım yerel halkın algı ve görüşlerinin saptanması olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, Hatay ili genelinde yerel halkın deniz turizminin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine karşı algı ve görüşlerinin saptanması amacı ile Hatay'ın tüm ilçelerinde minimum 5 yıldır ikamet etmekte olan 18 yaş üstü 420 kişiden anket tekniği ile tabakalı örnekleme yöntemi baz alınarak 05.06.2021-31.07.2021 tarihleri arasında veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda, yerel halkın deniz turizminin sosyo-kültürel etkilerini olumlu algıladıkları, ekonomik etkilerini çok olumlu algıladıkları, çevresel etkiler konusunda ise kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Hatay ili yerel halkının deniz turizmine hazır ve açık oldukları, çevresel tereddütlerin de ortadan kaldırılması ya da minimize edilmesi durumunda Hatay'da mevcut olan deniz turizminin gelişimine açık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deniz turizmi, yerel halk, Hatay

ABSTRACT

Hatay province is an important tourism destination with its geographical and socio-cultural structure. Although there is very high potentials such as lakes, rivers, museums, ruins, food and beverage especially long coastline and suitable climate conditions for different types of tourism, the development of marine tourism has been limited. It is thought that the first step which can be taken for the development of tourism in a destination is to determine the perceptions and views of local people. For this reason, in order to determine the perceptions and opinions of the local people throughout the province of Hatay against the economic, socio-cultural and environmental effects of marine tourism; data were collected between 05.06.2021-31.07.2021 from 420 people over the age of 18 who have been residing in all districts of Hatay for at least 5 years, based on survey technique and the stratified sampling method. As a result of the research, it has been determined that the local people perceive socio-cultural effects positively, perceive the economic effects very positively, and remain undecided about the environmental effects. It has been concluded that the local people of Hatay are ready to develop marine tourism, and if environmental hesitations are eliminated or minimized, they are open to the development of marine tourism in Hatay.

Key words: Marine Tourism, Local People

1. GİRİŞ

Deniz Ticaret Odası tarafından "Deniz araçları kullanılarak denizin içinde veya üzerinde ve de kıyıda gerçekleştirilen turizme yönelik tüm ticari etkinlikler" olarak tanımlanan (IMEAK DTO, 2015) deniz turizmi, genel anlamda eğlence tekneleri, kıyı ve deniz temelli turizm, yolculuklar, yüzme, rekreasyonel ve derin deniz balıkçılığı, yat turları, rüzgâr sörfü ve macera sporları gibi aktiviteleri içerirken (Miller, 1991), temel anlamda denizleri, plajları ve deniz altı güzellikleri kapsamaktadır (Mohd, İsa & Ramli, 2014). Bir destinasyonun var olan potansiyelini ortaya koyması, geliştirmesi ve koruması, büyük önem arz etmektedir. Mevcut potansiyelin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin o bölgenin yerlileri açısından değerlendirilmesi, bahse konu olan potansiyelin korunması ve geliştirilebilmesi için ilk adım olabileceği düşünülmektedir. Türkiye'nin birçok şehrinde deniz turizmi üzerine çalışmalar/ araştırmalar (Kan, 2019; Doğan, 2019 & Çalışkan, 2018) yapılmış fakat Türkiye'nin en güney noktasında denize kıyısı olup 14 kilometreyi bulan sahil uzunluğu ile dünyanın en uzun onuncu, Türkiye'nin ise en uzun kumsalını (www.sabah.com.tr) bulduran Hatay ilinde, deniz turizmine yönelik geniş çaplı bir çalışma bulunmamaktadır. Hatay, konumu, iklimi, tarihi ve kültürel çeşitliliği, doğal güzellikleri, zengin ve özgün mutfağı, gelişmiş sanayisi gibi çeşitli avantajları bünyesinde bulundurmakta, Hatay ilinde turizm alanında yapılmış çalışmaların daha çok şehir, kültür, gastronomi turizmi açısından yoğunlaştığı görülmektedir (Tosun, 2004; Cömert, 2014; Babat ve Gökçe, 2017; Taştan ve İflazoğlu, 2019; Saçlı, 2020; Duman, Eryılmaz & Saçlı 2021). Bu bağlamda Hatay'ın tüm ilçelerinde minimum 5 yıldır ikamet etmekte olan 18 yaş üstü yerel halka anket uygulanmış, bölge insanların algı ve görüşleri incelenmiştir. Yerel halkın deniz turizmi potansiyeline yatırım yapmaya hevesli olması, kültürel olarak yerli-yabancı turistleri ağırlama ve onlarla uyum konusunda açık ve girişimci olması, kamuyu destekler nitelikte olup deniz turizmi gelişimine imkân yaratmaktadır. Deniz turizminin değerlendirilmesinin Hatay iline ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel anlamda büyük yararları olacaktır. Bununla birlikte, yerel halkın

görüşlerine başvurulmuş bu çalışmanın Hatay ilinde deniz turizmine ilişkin yapılan ilk büyük çaplı çalışma olması nedeniyle, akademiye ve sektöre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

2. DENİZ TURİZMİ ve HATAY'IN DENİZ TURİZMİ POTANSİYELİ

Deniz turizmi, deniz ve deniz çevresindeki öğelere bağlı bir turizm çeşididir. Bu turizm şekli, müşterilerin ikamet ettikleri bölgeden uzaklaşarak deniz ve unsurları ile aktif olarak ilgilenmesini kapsamaktadır (Papageorgiou, 2016). Bu ilgi kapsamında; tüplü dalış, deniz sporları, su altı ve su üstü balıkçılığı, su kayağı, yelkencilik, rüzgâr sörfü, deniz parklarına düzenlenen turlar ve deniz canlılarının gözlemlenmesi gibi etkinlikler deniz turizmini oluşturan öğelerdir (EC, 2014).

Turizm, bir üretme ve tüketme süreci olması nedeniyle turist gönderen, aynı zamanda turist ağırlayan ülkeler için önemli ekonomik etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler ekonomik olmakla kalmayıp, toplumsal, sosyal, çevresel ve fiziksel olarak da görülebilir (Kozak, 2001; Bahar & Kozak, 2006). Bu çalışmada deniz turizminin çok yönlü etkileri ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel olarak incelenmektedir. Kıyı kesimleri asırlardır ekonomik nedenlerle ve kazanç sağlama sebebiyle bireylerin ilgi ve merak noktası durumundadır (Mansuroğlu & Yıldırım, 2001). Deniz turizmi, yerel halkın kazanç sağladığı işletmelerin kazancını artırmakta, tüm altyapı ve üstyapı olanaklarını onarmakta, ulaşımda kazanç sağlamakta ve bu şekilde yerel halkın kalkınmasına fırsat yaratmaktadır. Aynı zamanda vergiler ile ülke ekonomisine de katkısı oldukça fazladır (Orams, 2002). İstihdam konusunda ise, Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'nin (WTTC) hesaplamasına göre, turizm sektörü her üç saniyede bir iş imkânı yaratmaktadır (Özgüç, 1998). Sosyo-kültürel etkiler kavramı turizm açısından oldukça önem arz etmektedir. Örneğin yerel halkın kültürü çoğu zaman bir turist açısından merak edilen unsurlardan bir tanesidir. Yerel halkın davranış biçimleri, gelenek- görenekleri, yaşam tarzları turistlerin oldukça ilgisini çekmekte ve bölgenin cazibesini arttırabilmektedir (Orams, 2002). Bununla birlikte, bir alanda deniz turizminin gelişim göstermesiyle toplumsal etkileşim ve tutum değişiklikleri artmaktadır (Taylor & Buckenham, 2003). Turizmin çevresel etkileri olarak ise, doğal alanların korunmasını sağlaması, arkeolojik ve tarihi mekânların korunmasına sebep oluşturması, çevre bilincini ve kalitesini artırması, altyapıyı iyileştirmesi (Avcıkurt, 2003), eski yapıtların restore edilip günümüzde yaşamalarını sağlayacak düzenlemelere götürmesi (Kozak, Kozak & Kozak, 2000) gibi birçok olumlu çıktıları bulunmaktadır. Bu bağlamda deniz turizminin şehrin kalkınması, istihdamı artırması, kültürel ve doğal kaynakların korunması açısından bölgeye pek çok katkısı olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Hatay ilinin de mevcut deniz turizmi potansiyeli değerlendirildiği takdirde bu kapsamda birçok önemli kazancın elde edilmesi söz konusu olabilir.

Hatay ili, Akdeniz'e kıyısı olan yerleşim yerlerinden biridir. Hatay'ın Akdeniz'e kıyısı olan İskenderun, Samandağ ve Dörtöyl ilçelerinde uzunluğu 50 km'yi bulan plaj ve kumsallar bulunmaktadır. İskenderun, Yayladağı ve Samandağ sahil kesimlerinde dalış, yelken, sörf ve kruvaziyer turizm gelişimine olanak sağlayan alanların bulunduğu bilinmektedir (DOĞAKA, 2018). Turizm açısından İskenderun Plajı, Payas Plajı, Çevlik Plajı, Arsuz Plajı, Gülcihan Plajı ve Sariseki Plajı oldukça yüksek potansiyele sahip olup, bu kıyıların doğru adımlarla değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Hatay'ın deniz turizmi elverişliliği genel olarak değerlendirildiğinde, "Kruvaziyer Turizm", deniz temelli turizm kategorisinde yer almaktadır (Şahin, Çaylı & Erol, 2011). Arsuz, İskenderun, Samandağ ve Yayladağı sahil kesimlerinde kruvaziyer turizmine elverişli bölgeler mevcuttur. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında Hatay ili Samandağ ilçesi, "Kruvaziyer Turizm" in turizm açısından potansiyeli bulunan bölgesi olarak belirtilmiştir. Kruvaziyer turizm için Samandağ'da liman yatırımı olması planlandığı bilinmektedir (DOĞAKA, 2018). Hatay'ın su sporlarına yönelik potansiyeli dikkate alındığında ise; Yayladağı ve Arsuz ilçelerinde mevcut olan su sporları merkezleri ile gerçekleştirilen su sporları faaliyetleri turizm hizmeti kapsamındadır. Sualtı dalış turizmi konusunda, Hatay ilinde Doğu Akdeniz Dalış Merkezi liderliğinde Karamağara civarında sualtı dalış faaliyetleri yapılmaktadır. Akarsu turizmi için; Hatay ilinde Asi Nehri'nin doğal yatağı balık avcılığı açısından uygun koşullara sahip olmakla birlikte, ana akarsu kolunda eğitim değerlerinin azaldığı bölümler akarsu turizminin farklı uygulamaları açısından zengin alternatifler sunmaktadır (Haseki, 2013).

Rekreasyonel balıkçılık: hobi, spor veya dinlenme amacı taşıyan maddi ve ticari kazanç gayesi gütmeyen turizm ve konaklama potansiyeli ile ekonomik önem arz eden balıkçılık faaliyetidir (Cowx, 2002). Dünyada en bilinen rekreasyonel balıkçılık tekniğinin olta avcılığı olmasından kaynaklı, rekreasyonel balıkçılık ile olta balıkçılığı aynı anlama gelebilmektedir (Arlinghaus, Cooke, Lyman, Policansky, Schwab, Suski & Thorstad, 2007). İskenderun Körfezi'nde balıkçılık ile ilgili faaliyetler; dalyan balıkçılığı, kültür balıkçılığı ve kıyı balıkçılığından meydana gelmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015). İskenderun Körfezi yoğun bir nüfusa sahip olup sanayi ve üretim bölgesi olduğu için daha çok genç ve deniz alanları ile ilgili insanlar dinamik demografik yapıyı oluşturmaktadır (Demirci & Arslantaş, 2015). Bu yoğun nüfus, ayrıca rekreasyonel olta balıkçılığının da bu duruma paralel bir artışı beraberinde getirdiği anlamına da gelebilmektedir. Son olarak yat turizmi açısından değerlendirildiğinde, oldukça başarılı durumda olan Hatay, Hado isimli deniz otobüsü seferlerinin başlamasıyla, yıldızını daha da parlatacaktır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Hatay ilinde yaşayan yerel halkın deniz turizmi açısından algılarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda Hatay'ın tüm ilçelerinde minimum 5 yıldır ikamet etmekte olan 18 yaş üstü yerel halka anket uygulanmış, bölge insanların algı ve görüşleri incelenmiştir. İki bölümden oluşan anket formunda ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerini belirlemek amaçlı ifadeler yer almış ve ilçe sınırları “Antakya, Defne”, “İskenderun, Payas, Erzin, Dörtöyol”, “Kırıkhan, Hassa, Kumlu, Altınözü, Reyhanlı” ve “Arsuz, Samandağ, Yayladağı” olarak dört grupta sınıflandırılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Çetinkaya ve Dedeman (2013) yazarlarının golf turizmi konulu çalışmalarında yerel halkın algısını belirlemeye yönelik geliştirdikleri 25 ifadeden oluşan algı ölçeğinden yararlanılmış ve çalışma amacına bağlı olarak uyarlanmıştır. Bu kapsamda uzman desteği alınarak (alanında 3 akademisyen) uyarlanan anket formu için gerekli olan etik kurul izin belgesi İskenderun Teknik Üniversitesi Etik Kurulu'nun 27.05.2021 tarihli ve 05 sayılı toplantısının E.13880 sayılı kararı ile alınmıştır. Soru formu 5'li likert ölçeği kullanılarak yapılandırılmıştır. Ankette yer alan likert ölçeği maddelerle uygun biçimde uyarlanmış ve “1-Kesinlikle Katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Kısmen Katılıyorum 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler şu şekildedir:

H1: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H1f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri bölgede ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri bölgede ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

- H3e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H3f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı ikamet etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H4f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir
- H5a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik yönelik algı ve görüşleri gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik yönelik algı ve görüşleri gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H6f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H7: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri ikamet edilen ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H7¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri ikamet edilen ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H7a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı ikamet ettikleri ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H7b: Yerel halkın deniz turizminin olumlu sosyo-kültürel etkileri algısı ikamet ettikleri ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H7c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı ikamet ettikleri bölge sınırlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- H7d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı ikamet ettikleri ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H7e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı ikamet ettikleri ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H7f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı ikamet ettikleri ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

3.2 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evrenini, Hatay'ın tüm ilçelerinde minimum 5 yıldır ikamet etmekte olan 18 yaş üstü yerel halk oluşturmaktadır. Anket formu, 05.06.2021- 31.07.2021 tarihleri arasında uygulanmıştır. 2020 yılı verilerine göre Hatay ilindeki 18 yaş ve üstündeki bireylerin mevcut sayısı 1.120.447' dir (TUIK, 2020). İlçeler bazında bakıldığında 18 yaş üstü nüfusu: Altınözü 37.359 kişi, Antakya 257.398 kişi, Arsuz 70.049 kişi, Belen 24.156 kişi, Defne 112.861 kişi, Dörtöyl 85.760 kişi, Erzin 28.991 kişi, Hassa 38.221 kişi, İskenderun 179.007 kişi, Kırıkhan 78.238 kişi, Kumlu 8584 kişi, Payas 29.283 kişi, Reyhanlı 60.598 Kişi, Samandağ 84.244 kişi ve Yayladağı 25.698 kişidir (TUIK, 2020). Araştırmada örnekleme yöntemi olarak, tabakalı örnekleme başvurulmuştur. Tabakalı örnekleme, sınırları belirlenen bir evrende alt tabakalar veya alt birim grupları varlığının söz konusu olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu durumda önemli olan, evren içerisindeki alt tabakaların varlığından yola çıkarak, evrenin üzerinde çalışma yapmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2005). Araştırmanın örnekleme büyüklüğü hesaplamasında tahmini örnekleme tablosundan yararlanılmış ve Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)'in tahmini örnekleme büyüklüğü tablosuna göre, evrenin 1 000 000 olduğu durumlarda $\pm 0,5$ örnekleme hatası için tahmini örnekleme sayısı 384'tür (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004). Elde edilen örnekleme sayısının (420), tahmini örnekleme sayısından fazla olması sebebiyle, araştırmadan elde edilecek bulgu ve sonuçların geçerli ve güvenilir olacağına ispatı niteliğindedir. $\pm 0,05$ örnekleme hatasına göre belirlenmiş olan 384 örnekleme sayısı 1 120 000 evren sayısının $384 / 1 120 000 = 1 / 2 900$ 'ü kadardır. Evreni oluşturan Hatay'ın, ilçeler kapsamında tabakalı örnekleme yöntemine göre anket uygulanması gereken en az kişi sayıları ilçe bazlarında hesaplanmış biçimiyle şu şekildedir: Antakya: 88, Defne: 39, İskenderun: 61, Erzin: 10, Dörtöyl: 29, Belen: 8, Payas: 10, Hassa: 13, Kırıkhan: 27, Kumlu: 3, Reyhanlı: 21, Altınözü: 13, Arsuz: 24, Samandağ: 29, Yayladağı: 9. Tabakalı örnekleme yöntemine göre ilçeler bazında belirlenmiş olan minimum kişi sayıları göz önünde bulundurularak ilçeler 4 gruba ayrılmış ve minimum kişi sayısı şu şekli almıştır: Antakya-Defne: 127, Belen-İskenderun-Payas-Dörtöyl-Erzin: 118, Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Altınözü: 77 ve Arsuz-Samandağ-Yayladağı: 62.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Öncelikle, güvenilirlik (Cronbach Alpha) testi uygulanmış ve deniz turizmi algı ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı $\alpha = 0,725$ ($n=420$) olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sonuç, ölçeğin güvenilir ($0,60 \leq \alpha \leq 0,80$) olduğunu göstermektedir (Akgül & Çevik, 2005). Değişkenlerin geçerliliğini belirleyebilmek için faktör analizi uygulanmış ve alt boyutlar belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilmiş olan veriler, farklı istatistikî çözümlenmelerle yorumlanmıştır. Elde edilmiş olan bulguların aritmetik ortalamaları, şu aralıklar bazında yorumlanmıştır (Özdamar, 2003): 1-1,79: Çok düşük, 1.80-2,59: Düşük, 2,60-3,39: Orta, 3,40-4,19: Yüksek, 4,20-5,00: Çok yüksek. Verilerin demografik analizine yer verilmiştir. Ardından normallik testi uygulanan verilere, T-testi ve ANOVA uygulanarak, çıkarım yapılması sağlanmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında, demografik analizden yararlanılmıştır. Katılımcıların yaşları, medeni durumları, öğrenim düzeyleri, gelir durumları, Hatay'da ikame süreleri ve yaşadıkları ilçe sınırları sayı ve yüzde (%) bazında hesaplanmış, aşağıda yer alan Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Veri Tablosu

Değişkenler	n	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	164	39
Erkek	256	61
Medeni Durum		
Evli	227	54
Bekâr	193	46
Yaş		
18-27	109	26
28-39	131	31,2
40-49	88	21
50-59	48	11,4
60 Yaş ve Üstü	44	10,5
Öğrenim Düzeyi		
İlköğretim	25	6
Lise	103	24,5
Ön Lisans	118	28,1
Lisans	141	33,6

Lisansüstü	33	7,9
Gelir Durumu		
2826 TL	82	19,5
2827-3500 TL	92	21,9
3501-4500 TL	55	13,1
4501-5500 TL	93	22,1
5501 TL ve Üstü	98	23,3
İkamet Süresi		
5-10 Yıl	51	12,1
11 Yıl ve Üzeri	369	87,9
İlçe Sınırı		
Antakya-Defne	141	33,6
Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin	125	29,8
Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Reyhanlı-Altınözü	88	21
Arsuz-Samandağ-Yayladağı	66	15,7

Katılımcıların çoğunluğuna bakıldığında, katılımcıların %61'i erkek olup, %54'ü evli, % 31,2'si 28-39 yaş aralığında, %33,6'sı lisans mezunu, %23,3'ü ise 5001 lira ve üstü gelire sahiptir. Diğer taraftan araştırmaya katılanların %87,9'unun Hatay ilinde 11 yıl ve üzeri bir zamandır ikamet ettikleri, ikamet ettikleri ilçe sınırlarına bakıldığında ise ilçe sınırları açısından yakın bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

Çetinkaya ve Dedemen (2013) tarafından geliştirilmiş olan 25 soruluk Golf turizmi algı ölçeğine, çalışma kapsamında açıklayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmış, Çetinkaya ve Dedemen'in (2013) "Golf turizmine Yönelik Yerel Halkın Algılarının Belirlenmesi: Antalya/Belek Örneği" çalışmasında olduğu gibi bu çalışmada da altı faktör ile karşılaşılmıştır.

Tablo 2. Faktör Analizi Değerleri

KMO	0,871					
Barlett's Test Of Sphericity	4037,465	p=0,000				
Toplam Varyans Açıklama Oranı	60,827					
Özdeğer	6,58	3,63	1,75	1,24	1,16	1,09
Varyansı Açıklama Oranı	%26,34	%39,80	%46,82	%51,78	%56,45	%60,82

Faktör analizinde örneklem büyüklüğünün yeterli olabilmesi için, KMO değerinin 0,60 ve üzeri, Barlett testinin ise anlamlı ($p < 0,05$) olması gerekmektedir (Tabacnick & Fidell, 2013). Faktör yük değerlerinde, kaç üzeri değer ilgili faktör için anlamlı olduğunun en önemli göstergesi örneklem sayısıdır. Artan örneklem ile anlamlı kabul edilebilecek yük değeri düşecektir. Örneğin 350 kişilik örneklemde 0,3 üzeri yükler anlamlıyken, örneklem sayısı 200'e düştüğünde bu rakam 0,4'e, 120 civarında 0,5'e ve 85'e düştüğünde ise 0,6'ya çıkar (Hair, Black, Babin & Anderson, 2010). Bu çalışmanın örneklem sayısı 420 ve en düşük yük değeri ise 0,41 olduğundan, tüm maddeler, faktör analizine dahil edilmiştir. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measur of Sampling Adequacy) değeri, 0,871 olarak hesaplanmış, küresellik derecesi ise (Barlett's Test Of Sphericity) 4037,465 olarak belirlenmiş olup, hesaplanan bu değer 0,000 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Faktör analizinin sonucunda elde edilmiş olan altı faktörün toplam varyansın % 60,82' sini açıklamakta olduğu görülmüştür. Birden fazla alt boyutu bulunan ölçme araçlarında açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterlidir (Büyüköztürk, 2007). Bu durumda altı faktör tarafından açıklanan toplam varyans oranının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Belirlenen ilk faktör "Olumsuz sosyo-kültürel etkiler", ikinci faktör "Olumlu sosyo-kültürel etkiler", üçüncü faktör "Olumlu ekonomik etkiler", dördüncü faktör "Olumlu çevresel etkiler", beşinci faktör "Olumsuz çevresel etkiler" ve altıncı faktör "Olumsuz ekonomik etkiler" olarak adlandırılmıştır.

Yerel halkın deniz turizmine yönelik tutum ve algıları incelenmiş; "Deniz turizmi için gelen turist sayısının artması yerel ekonomiyi geliştirir" (4,66) önermesine, yerel halkın çok yüksek düzeyde katıldığı tespit edilmiştir. Öte yandan "Deniz turizmi, toplumda daha fazla yıkıcılığa yol açar" (1,73) önermesine yerel halkın çok düşük seviyede katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yerel halkın deniz turizmi ile alakalı sosyo-kültürel etki algılarına bakıldığında, en yüksek puanı "Deniz turizmi, yerel halkın kültürel aktivitelerinin çeşitlenmesini sağlar" (4,26) önermesi almış olup, bu ifadeye katılımcıların çok yüksek düzeyde katıldıkları tespit edilmiştir. En düşük puanı alan ise "Deniz turizmi toplumda daha fazla yıkıcılığa yol açar" (1,73) önermesi olmuş, yerel halkın bu ifadeye çok düşük seviyede katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir kategori olan çevresel etkiler kategorisindeki önermeler ile alakalı yerel halk algısına bakıldığında; "Deniz turizminin gelişimi, bölgenin görünüşünü geliştirir" (4,35) önermesi, katılımcıların çok yüksek düzeyde katıldığı önerme olmuştur. "Deniz turizmi ciddi anlamda olumsuz çevresel etkiler yaratır" (2,03) önermesi ise en düşük puanı alarak, katılımcıların düşük düzeyde katıldığı önerme olmuştur. Ekonomik önermeler ile alakalı yerel halk algısına bakıldığında ise; "Deniz turizmi için gelen turist sayısının artması yerel ekonomiyi geliştirir" (4,66) en yüksek puanı alan önerme olmuş, bu ifadeye yerel halk çok yüksek düzeyde katılmıştır. Ekonomik önermelerde en düşük puanı; "Deniz turizmi genellikle yerel halkın küçük bir bölümü için faydalıdır." (2,86) önermesi almıştır. Özetle halkın deniz turizmine yönelik algısı yüksek düzeyde olumlu olarak tespit edilmiştir.

Çalışmada grupların normallik testi için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Skewness değeri $-.959$ ve $1,028$ arasında, Kurtosis değerinin ise $-.490$ ve $,658$ arasında değişkenlik gösterdiği gözlemlenmiştir. $-1,5$ ile $+1,5$ arası Skewness ve Kurtosis değerleri, normal dağılım olarak kabul görmektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Sonuçlar doğrultusunda çalışma verileri normal dağılım göstermiş olup, demografik değişkenler ile deniz turizmi algısı arasındaki ilişkiyi test edebilmek için çalışma kapsamında T-testi ve One Way ANOVA yapılmıştır.

Tablo 3'te katılımcıların cinsiyeti ile deniz turizmi algısına ilişkin algıları kapsamında elde edilen T-testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Deniz Turizminin Olumlu ve Olumsuz Etkilerine Karşı Tutum Boyutları T-testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X	Ss	T	P
Olumlu Çevresel Etkiler	Erkek	256	4,16	0,64	2,32	0,02*
	Kadın	164	4,00	0,73		
Olumlu Ekonomik Etkiler	Erkek	256	4,68	0,45	4,02	0,00*
	Kadın	164	4,47	0,55		
Deniz Turizminin Genel Olumlu Etkileri	Erkek	256	4,27	0,51	2,98	0,003*
	Kadın	164	4,12	0,54		

Çalışmaya katılım gösteren bireylerin cinsiyetleri ile deniz turizmine yönelik algı boyutlarından "Olumsuz sosyo kültürel etkiler" ($P=0,74 > 0,05$), "Olumlu sosyo kültürel etkiler" ($P=0,67 > 0,05$), "Olumsuz çevresel etkiler" ($P=0,78 > 0,05$) ve "Olumsuz ekonomik etkiler" ($P=0,09 > 0,05$) arasında anlamlı fark bulunamazken, "Olumlu ekonomik etkiler" ($P=0,00 < 0,05$) ve "Olumlu çevresel etkiler" ($P=0,02 < 0,05$) boyutları arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu bağlamda erkeklerin deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri ($Ort=4,68$; $ss=0,45$) ile olumlu çevresel etkilerini ($Ort=4,16$; $ss=0,64$) kadınlara göre daha olumlu biçimde algıladıkları tespit edilmiştir. Deniz turizminin genel olumlu (Ekonomik+Sosyo-Kültürel+Çevresel) ve olumsuz (Ekonomik+Sosyo-Kültürel+Çevresel) etkileri toplam olarak ele alındığında ise; Deniz turizminin genel olumlu etkisi ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($P=0,03 < 0,05$). Deniz turizminin genel olumlu etkisi algılamasında erkeklerin ($Ort=4,27$; $ss=0,51$) kadınlara göre ($Ort=4,12$; $ss=0,54$) daha olumlu bir algıya sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 4'te katılımcıların medeni durumları ile deniz turizmi algısına ilişkin algıları kapsamında elde edilen T-testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Deniz Turizminin Olumlu ve Olumsuz Etkilerine Karşı Tutum Boyutları T-testi

Değişkenler	Gruplar	N	X	Ss	T	P
Deniz Turizminin Genel Olumlu Etkileri	Evli	227	4,28	0,52	2,95	0,003
	Bekâr	193	4,13	0,52		
Deniz Turizminin Genel Olumsuz Etkileri	Evli	227	2,34	0,66	2,63	0,002
	Bekâr	193	2,55	0,70		

Çalışmaya katılım gösteren bireylerin medeni durumları ile deniz turizmine yönelik algı boyutlarından "Olumlu sosyo kültürel etkiler" ($P=0,33 > 0,05$), "Olumsuz sosyo kültürel etkiler" ($P=0,90$), "Olumlu çevresel etkiler" ($P=0,23 > 0,05$), "Olumsuz çevresel etkiler" ($P=0,80 > 0,05$), "Olumlu ekonomik etkiler" ($P=0,11 > 0,05$) ve "Olumsuz ekonomik etkiler" ($P=0,93 > 0,05$) arasında anlamlı fark bulunamazken, deniz turizminin genel olumlu ($P=0,003 < 0,05$) ve genel olumsuz etkilerinde ($P=0,002 < 0,05$) ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Deniz turizminin genel olarak olumlu etkileri kapsamında, evli katılımcıların ($Ort=4,28$; $ss=0,52$), bekâr katılımcılara ($Ort=4,13$; $ss=0,52$) göre, daha olumlu algıya sahip olduğu; genel olumsuz etkileri kapsamında ise bekâr bireylerin ($Ort=2,55$; $ss=0,70$), evli bireylere göre ($Ort=2,34$; $ss=0,66$) daha olumsuz algıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu iki sonuç birbirini desteklemekte olup, evlilerin deniz turizmi algısının daha olumlu olduğu ve olumsuzluk noktasında da evlilerin bekârlara göre daha olumlu bir algıya sahip oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 5'te katılımcıların yaş grupları ile deniz turizmi algısına ilişkin algıları kapsamında elde edilen anova testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Etki Puanlarının ANOVA Sonuçları

Soru	Yanıtlar	N	X	Ss	F	P	Fark
OLUMSUZ EKONOMİK	18-27	109	3,74	0,78	2,443	,046	18-27 ile 28-39
	28-39	131	3,47	0,64			
	40-49	88	3,49	0,73			
	50-59	48	3,54	0,82			
	60-üstü	44	3,65	0,61			
	Toplam	420	3,57	0,72			
OLUMLU ÇEVRESEL	18-27	109	4,04	0,68	3,318	,011	28-39 ile 40-49
	28-39	131	3,97	0,71			
	40-49	88	4,23	0,70			
	50-59	48	4,25	0,56			
	60-üstü	44	4,23	0,58			
	Toplam	420	4,10	0,68			

	18-27	109	4,19	0,50			
GENEL	28-39	131	4,13	0,51			
OLUMLU	40-49	88	4,23	0,62	2,524	,040	28-39 ile 60-üstü
ETKİLER	50-59	48	4,29	0,45			
	60-üstü	44	4,39	0,45			
	Toplam	420	4,21	0,52			

Çalışmaya katılım gösteren bireylerin yaş grupları ile deniz turizmine yönelik algı boyutlarından ''Olumlu sosyo kültürel etkiler'' (F=2,146; p>0,05), ''Olumsuz sosyo kültürel etkiler''(F=1,268; p>0,05), ''Olumsuz çevresel etkiler'' (F=0,516; p>0,05), ''Olumlu ekonomik etkiler''(F=1,079, p>0,05) arasında anlamlı fark bulunamazken, ''Olumsuz ekonomik etkiler'', ''olumlu çevresel etkiler'' ve ''genel olumlu etkiler'' puanlarında, anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir (F=2,443; p<0,05), (F=3,318; p<0,05), (F=2,524; p<0,05). Katılımcıların yaş bilgileri ile deniz turizmine yönelik ''olumsuz ekonomik etkiler'' arasındaki anlamlı farkın, hangi yaş grupları arasında olduğunun tespitinin yapılabilmesi için TUKEY testi uygulanmış ve sonuçlarına göre, 18-27 yaş grubu bireylerin deniz turizminin olumsuz ekonomik etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=3,74), 28-39 yaş grubu bireylerden (x=3,47) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda, bireylerin yaşları arttıkça, deniz turizminin alt boyutlarından deniz turizminin ekonomik etkilerine yönelik algılarında pozitif yaklaşımın da arttığı söylenebilmektedir. Yerel halkın yaş grupları ile deniz turizminin olumlu çevresel etkilerine yönelik algılarında TUKEY testi sonuçlarına göre, 40-49 yaş grubu bireylerin deniz turizminin olumlu çevresel etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=4,23), 28-39 yaş grubu bireylerden (x=3,97) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yerel halkın yaş grupları ile deniz turizminin genel olumlu etkilerine (Tablo 5.) yönelik algılarında uygulanan TUKEY testi sonuçlarına göre, 60 ve üstü yaş grubu bireylerin deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=4,39), 28-39 yaş grubu bireylerden (x=4,13) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, ileri yaş grubunda yer alan insanların gençlere göre deniz turizminin genel olumlu etkilerini daha yüksek düzeyde olumlu algıladıkları söylenebilir.

Tablo 6'da katılımcıların öğrenim düzeyleri ile deniz turizmi algısına ilişkin algıları kapsamında elde edilen ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Öğrenim Düzeylerine Göre Etki Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Soru	Yanıtlar	N	X	Ss	F	P	Fark
OLUMSUZ SOSYO- KÜLTÜREL	İlköğretim	25	2,13	0,94	4,428	,002	Önlisans ile Lise Önlisans ile Lisansüstü
	Lise	103	1,82	0,75			
	Ön lisans	118	2,24	1,06			
	Lisans	141	1,95	0,75			
	Lisansüstü	33	1,74	0,63			
	Toplam	420	1,99	0,87			
OLUMSUZ ÇEVRESEL	İlköğretim	25	2,48	0,91	2,507	,042	Önlisans ile Lisans
	Lise	103	2,27	0,92			
	Ön lisans	118	2,54	1,12			
	Lisans	141	2,17	0,91			
	Lisansüstü	33	2,27	1,12			
	Toplam	420	2,32	1,00			
GENEL OLUMSUZ ETKİLER	İlköğretim	25	2,61	0,67	4,004	,003	Ön lisans ile Lise Ön lisans ile Lisans
	Lise	103	2,31	0,61			
	Ön lisans	118	2,61	0,83			
	Lisans	141	2,38	0,61			
	Lisansüstü	33	2,27	0,57			
	Toplam	420	2,43	0,69			

Çalışmaya katılım gösteren bireylerin öğrenim düzeyleri ile deniz turizmine yönelik algı boyutlarından ''Olumlu sosyo kültürel etkiler'' (F=1,034; p>0,05), ''Olumlu çevresel etkiler'' (F=1,468, p>0,05), ''Olumlu ekonomik etkiler''(F=1,316; p>0,05) ve ''Olumsuz ekonomik etkiler''(F=1,399; p>0,05) arasında anlamlı fark bulunamazken, ''Olumsuz sosyo-kültürel etkiler'' ''Olumsuz çevresel etkiler'' ve ''Genel olumsuz etkiler'' yönelik algılarında, anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir (F=4,428; p<0,05), (F=2,507; p<0,05), (F=4,004; p<0,05). Yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre, ön lisans grubu bireylerin deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=2,24), lise grubu bireylerden (x=1,82), aynı zamanda lisansüstü grubu bireylerden (x=1,74) de yüksek olduğu, önlisans grubu bireylerin deniz turizminin olumsuz çevresel etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=2,54), lisans grubu bireylerden (x=2,27) yüksek olduğu ve önlisans grubu bireylerin deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=2,61), lise grubu bireylerden (x=2,31) ve aynı zamanda lisans grubu bireylerden (x=2,38) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklar için öğrenim düzeyi ön lisans olan bireylerin, lise, lisans ve lisansüstü olan bireylere göre deniz turizminin sosyo-kültürel, çevresel ve genel olumsuz etkileri açısından ayrıştığı ve diğer öğrenim düzeyinde yer alan bireylere göre daha olumsuz bir bakış açısında sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Hatay'da İkamet Edilen İlçelere Göre Etki Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Soru	Yanıtlar	N	X	Ss	F	P	Fark
OLUMLU EKONOMİK	Antakya-Defne	141	4,56	0,52	5,699	,001	Belen-İsk-Payas-Dörtyol-Erzin ile Antakya-Defne Belen-İsk-Payas-Dörtyol-Erzin ile Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Reyhanlı-Altınözü.
	Belen-İsk-Payas Dörtyol-Erzin	125	4,73	0,45			
	Hassa-Kırıkhan Kumlu-Reyhanlı Altınözü	88	4,46	0,50			
	Arsuz-Samandağ Yayladağı	66	4,65	0,51			
	Toplam	420	4,60	0,50			
OLUMSUZ ÇEVRESEL	Antakya-Defne	141	2,52	1,04	3,299	,020	Antakya-Defne ile Belen-İsk-Payas-Dörtyol-Erzin.
	Belen-İsk-Payas Dörtyol-Erzin	125	2,16	0,96			
	Hassa-Kırıkhan Kumlu-Reyhanlı Altınözü	88	2,31	0,98			
	Arsuz-Samandağ Yayladağı	66	2,23	0,97			
	Toplam	420	2,32	1,00			
OLUMSUZ SOSYO-KÜLTÜREL	Antakya-Defne	141	2,09	0,90	3,732	,011	Antakya-Defne ile Belen-İsk-Payas-Dörtyol-Erzin. Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Reyhanlı-Altınözü ile Belen-İsk-Payas-Dörtyol-Erzin.
	Belen-İsk-Payas Dörtyol-Erzin	125	1,80	0,79			
	Hassa-Kırıkhan Kumlu-Reyhanlı Altınözü	88	2,16	0,96			
	Arsuz-Samandağ Yayladağı	66	1,95	0,74			
	Toplam	420	1,99	0,87			
GENEL OLUMSUZ ETKİLER	Antakya-Defne	141	2,53	0,73	2,824	,038	Antakya-Defne ile Belen-İsk-Payas-Dörtyol-Erzin.
	Belen-İsk-Payas Dörtyol-Erzin	125	2,30	0,65			
	Hassa-Kırıkhan Kumlu-Reyhanlı Altınözü	88	2,50	0,71			
	Arsuz-Samandağ Yayladağı	66	2,39	0,60			
	Toplam	420	2,43	0,69			

Çalışmaya katılım gösteren bireylerin ikamet ettikleri ilçe sınırları ile deniz turizmine yönelik algı boyutlarından'' Olumlu sosyo-kültürel etkiler''(F=0,855; p>0,05), ''Olumlu çevresel etkiler'' (F=2,349; p>0,05) ve ''Olumsuz ekonomik etkiler'' (F=0,348; p>0,05) arasında anlamlı fark bulunamazken, ''Olumlu ekonomik etkiler'', ''Olumsuz çevresel etkiler'', ''Olumsuz sosyo kültürel'' ve ''Genel olumsuz etkiler'' puanları arasında, anlamlı farklılık tespit edilmiştir (F=5,699; p<0,05), (F=3,299; p<0,05), (F=3,732; p<0,05), (F=2,824; p<0,05).

Tablo 7'de anlamlı fark tespit edilen faktörler ile yerel halkın ikamet ettikleri ilçeler arasındaki algı farklılıklarını hangi ilçe sınırları içerisinde olduğunu ortaya koymak için TUKEY testi uygulanmış, sonuçlar ise aşağıdaki gibidir: Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerin deniz turizminin olumlu ekonomik etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=4,73), hem Antakya-Defne ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerden (x=4,56); hem de Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Reyhanlı-Altınözü ilçe sınırlarında yaşayan bireylerden (x=4,46) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Antakya-Defne ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerin deniz turizminin olumsuz çevresel etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=2,52), Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerden (x=2,16) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Antakya-Defne ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerin deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine yönelik algı puan ortalamalarının (x=2,09), Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerden (x=1,80); Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Reyhanlı-Altınözü grubu bireylerin puan ortalamalarının (x=2,16) ise yine Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin grubu bireylerden (x=1,80) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılım gösteren yerel halkın ikamet ettikleri ilçe grupları ile deniz turizminin genel olumsuz etkilerine yönelik algılarında TUKEY testi sonuçlarına göre, Antakya-Defne ilçe sınırlarında ikamet eden bireylerin deniz turizminin genel olumsuz etkilerine yönelik algı puanlama ortalamalarının (x=2,53), Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin grubu bireylerden (x=2,30) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada, Hatay yerel halkın deniz turizmine yönelik algı ve görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda olumlu-olumsuz sosyo-kültürel etkiler, olumlu-olumsuz çevresel etkiler ve olumlu-olumsuz ekonomik

etkiler ile bağlantılı bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulguların sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür; yerel halkın deniz turizmi gelişimine yönelik genel algısı olumlu faktörlerde yüksek, olumsuz faktörlerde ise düşüktür.

Çalışma kapsamında yapılan T-testi ve One Way ANOVA sonucunda, deniz turizmi gelişiminin hem olumlu ekonomik, hem de olumlu çevresel etkiler alt boyutlarına erkeklerin daha büyük oranla katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Deniz turizminin genel olumlu etkilerine de, yine erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla daha pozitif baktığı belirlenmiştir. İlgili hipotezlerden;

H1', H1a, H1b, H1e, H1f hipotezleri reddedilmiştir.

H1: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H1c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H1d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

Alt boyutlarla medeni durum arasında yapılan analiz sonucunda katılımcıların evli veya bekâr olması durumunda, deniz turizminin alt boyutlarına yönelik algılarında bir değişkenlik göstermediği, benzer düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir. Deniz turizminin genel olumlu ve olumsuz etkileri ile medeni durum arasında yapılan analizde, medeni durum ile deniz turizminin hem olumlu hem de olumsuz etkilerinde farklılaşma olduğu gözlemlenmiştir. Evli bireylerin deniz turizminin genel olumlu etkilerine, bekâr bireylerin ise deniz turizminin genel olumsuz etkilerine daha çok katıldığı belirlenmiştir. İlgili hipotezlerden;

H2a, H2b, H2c, H2d, H2e, H2f hipotezleri reddedilmiştir.

H2: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H2': Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

Deniz turizmi gelişiminin alt boyutlarına yönelik algılar ile çalışmaya katılım gösteren bireylerin Hatay'da ikamet etme süreleri arasında yapılan analiz sonucunda anlamlı bir fark bulunamamıştır. Deniz turizminin genel olumlu ve olumsuz etkilerinde de, katılımcıların Hatay'da ikamet süreleri, deniz turizminin olumlu veya olumsuz etkilerine yönelik algılarını etkilememektedir sonucuna ulaşılmıştır. İlgili hipotezlerden;

H3, H3', H3a, H3b, H3c, H3d, H3e, H3f hipotezleri reddedilmiştir.

Yaş grupları ile deniz turizminin alt boyutları arasında yapılan analiz sonucunda, olumlu çevresel etkilerde 40-49 yaş grubundaki bireylerin, 28-39 yaş gurundaki bireylerden daha yüksek puanlama yaptığı, olumsuz ekonomik etkilerde ise 18-27 yaş grubundaki bireylerin, 28-39 yaş grubundaki bireylerden daha yüksek puanlama yaptığı görülmüştür. Bu farklılığın, yaş arttıkça bireylerin ekonomik sorumluluklarının artması dolayısıyla, daha çok beklenti sahibi olmalarından kaynaklı olduğu çıkarımı yapılabilir. Deniz turizminin genel olumlu etkilerinde, 60 yaş üstü bireylerin algılarının 28-39 yaş grubuna göre daha pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda daha ileri yaşta olan bireylerin turizm faaliyetlerine katılma fırsatlarının çalışma yaşında olan bireylere kıyasla daha fazla zaman ayırma imkânının bulunmasının deniz turizmi gelişiminin etkilerine daha olumlu bakmalarına katkı sağlamaktadır yorumu yapılabilir. Yapılan analizler sonucunda;

H4', H4a, H4b, H4c, H4e hipotezleri reddedilmiştir.

H4: Yerel halkın deniz turizminin olumlu etkilerine yönelik algı ve görüşleri yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H4d: Yerel halkın deniz turizminin olumlu çevresel etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H4f: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz ekonomik etkileri algısı yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

Deniz turizminin alt boyutları ile çalışmaya katılım gösteren bireylerin öğrenim düzeyleri arasında yapılan analiz sonucunda katılımcıların öğrenim düzeyleri ile deniz turizmi gelişiminin alt boyutlarından olumsuz sosyo-kültürel etkiler boyutunda, öğrenim düzeyi ön lisans olan bireylerin puanlarının, öğrenim düzeyi lise olan bireylerin puanlarından daha yüksek olduğu, aynı zamanda ön lisans grubundaki bireylerin lisansüstü grubundaki bireylerin puanlarından da daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık doğru orantılı olmadığı için, eğitim düzeyine göre deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısının farklılık gösterdiğini ve bu farklılığın nedeninin sonraki çalışmalarda incelenmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Olumsuz çevresel etkiler boyutunda ise;

öğrenim düzeyi ön lisans olan bireylerin, öğrenim düzeyi lisans olan bireylerden daha yüksek puanlama yaptığı belirlenmiştir. Bu farklılığın, öğrenim düzeyi daha yüksek olan bireylerin deniz turizminin çevresel etkilerine daha olumlu bakmasından kaynaklı olduğu çıkarımı yapılabilir. Deniz turizminin genel olumsuz etkilerine yönelik algılar ile öğrenim düzeyleri arasında, ön lisans grubunun hem lise, hem de lisans grubundan daha yüksek puanlama yaptığı gözlemlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda;

H5, H5b, H5c, H5d, H5f hipotezleri reddedilmiştir.

H5¹: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H5a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H5e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

Deniz turizminin alt boyutları ile katılımcıların gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Deniz turizminin genel olumlu ve olumsuz etkileri ile de, katılımcıların gelir düzeyleri arasında farklılaşma olmadığı görülmüştür. Her gelir düzeyindeki bireylerin, deniz turizminin olumlu ve de olumsuz etkilerine yönelik algıların benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuca göre, gelir düzeyleri ile deniz turizmi gelişimi algılarının bağlantılı olmadığı çıkarımı yapılabilir. Böylece;

H6, H6¹ H6a, H6b, H6c, H6d, H6e, H6f hipotezleri reddedilmiştir.

Katılımcıların ikamet ettikleri ilçeler dolayısıyla deniz turizminin gelişiminin alt boyutlarını temsil eden ifadelerle katılımları arasında yapılan analiz sonucunda; ‘‘Antakya-Defne’’ ilçe sınırında yaşayan bireylerin olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkiler puanlamalarının ‘‘Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin’’ ilçe sınırlarında yaşayan bireylerin puanlamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın denize kıyısı olmayan ilçelerde yaşayanların, deniz turizminin sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin daha çok olumsuz yönde olacağını düşünme eğiliminde olmasından kaynaklı olduğu çıkarımı yapılabilir. Olumsuz çevresel etkilerde, ‘‘Antakya-Defne’’ ilçe sınırlarında yaşayan bireylerin puanlamalarının ‘‘Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin’’ ilçelerinde yaşayanların puanlamalarından daha yüksek olduğu, yani yine denize kıyısı bulunmayan ilçelerde ikamet eden bireylerin, deniz turizminin olumsuz çevresel etkilerinin olacağı görüşüne daha yatkın olduğu sonucu çıkmaktadır. Olumlu ekonomik etkiler boyutunda ise, ‘‘Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin’’ ilçe sınırlarında yaşayan bireylerin puanlamalarının hem ‘‘Antakya-Defne’’ ilçe sınırlarında yaşayanların puanlamalarından, hem de ‘‘Hassa-Kırıkhan-Kumlu-Reyhanlı-Altınözü’’ ilçe sınırlarında yaşayan katılımcıların puanlamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Denize kıyısı olan ilçelerde yaşayanların deniz turizmi imkânlarının getirdiği ekonomik fırsatlardan faydalanabilmelerinin, deniz turizminin ekonomik etkilerine daha pozitif bakma eğilimine sahip olmalarına katkı sağladığı çıkarımı yapılabilir. Deniz turizminin genel olumsuz etkilerinde farklılık bulunmuş olup, ‘‘Antakya-Defne’’ ilçe sınırlarında yaşayan bireylerin, ‘‘Belen-İskenderun-Payas-Dörtyol-Erzin’’ ilçe sınırlarında yaşayan bireylere göre, deniz turizminin olumsuz etkilerini daha fazla buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan analizler sonucunda;

H7, H7b, H7d, H7f hipotezleri reddedilmiştir.

H7¹: Yerel halkın deniz turizminin genel olumsuz etkilerine yönelik algı ve görüşleri ikamet edilen ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H7a: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz sosyo-kültürel etkileri algısı ikamet edilen ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H7c: Yerel halkın deniz turizminin olumlu ekonomik etkileri algısı ikamet edilen ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H7e: Yerel halkın deniz turizminin olumsuz çevresel etkileri algısı ikamet edilen ilçelere göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

Çalışma sonucunda, deniz turizminin gelişimine yönelik genel algı hipotezlerinden (olumlu ve olumsuz) , *H1, H2, H2¹, H4, H5¹ H7¹*’in, alt boyutlara ilişkin ise yukarıda belirtilmiş olan *H1c, H1d, H4d, H4f, H5a, H5e, H7a, H7c, H7e* hipotezlerinin kabul edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada, Hatay halkının deniz turizminin sosyo-kültürel etkilerini olumlu algıladıkları, ekonomik etkilerini oldukça olumlu algıladıkları, çevresel etkileri konusunda ise kararsız kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumdan, Hatay halkının sağlam ve çok yönlü sosyo-kültürel yapıya sahip olmasının bir sonucu olarak deniz turizminin de sosyo-kültürel etkilerine açık oldukları ve genel olarak olumlu baktıkları söylenebilir. Bununla birlikte, çalışmaya katılan yerel halkın, istihdam imkânı yaratacağı ve kalkınmayı kuvvetlendireceği inancıyla deniz turizminin ekonomik etkilerine pozitif yaklaştığı fakat çevresel düzeyde önlemlerin sağlanıp sağlanamayacağı tereddütünde

kaldığı için çekimsiz yaklaştığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Aritmetik ortalamalara bakıldığında, en yüksek 3 puanlamanın olumlu ekonomik etkiler önermelerine yapılmış olduğu bulgusu da bu durumu destekler niteliktedir.

Kuvan ve Akan (2005) ile Çetinkaya ve Dedemen (2013) tarafından yapılmış olan çalışmalarda, birbirlerine paralel olarak, turizmin ekonomik anlamda sağladığı katkılardan dolayı, yerel halkın turizmin gelişiminden genel bir memnuniyet duyduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Fakat Hatay'da aktif deniz turizmi henüz tam anlamıyla gerçekleşmeden, yani halk henüz ekonomik anlamda bir yarar görmemesine rağmen bahsi geçen çalışmalara paralel bir sonucun ortaya çıkması, Hatay halkının deniz turizmine olan yatkınlığını, beklentilerini ve ekonomik yarar sağladığında bu desteğin en yüksek seviyelere çıkacağı yorumunu yapmak mümkündür. Öyle ki, "Deniz turizmi için gelen turist sayısının artması yerel ekonomiyi geliştirir" önermesi toplam ortalama en yüksek puanlamayı almış olan önermedir. Deniz turizminin çevresel etkileri boyutunda kararsız yakın sonuç çıkması, yine Çetinkaya ve Dedemen (2013)'in çalışma sonucuyla paralellik göstermekle birlikte içerisinde canlılık olan her durumda çevresel zararlar olabileceği gerçeği de göz önüne alınarak, deniz turizminin gelişimi için çevresel anlamda önemli tedbirler alınıp halkın da bu konuda bilgilendirilmesi yönünde çalışmalar yapılması faydalı olacaktır. Olumsuz sosyo-kültürel etkilerde, "Deniz turizmi toplumda daha fazla yıkıcılığa yol açar" önermesinin, katılımcıların en düşük düzeyde katıldığı önerme olmuştur. Hatay halkı, deniz turizminin toplumu böleceği/ayırıştıracağı, olumsuz etkileyeceğini düşünmemektedir.

Bu araştırma, Hatay ilinde deniz turizmi üzerine yapılan büyük çaplı ilk çalışma olması sebebi ile literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılmış olan araştırmanın sonucunda, yerel halkın deniz turizminin sosyo-kültürel etkilerini olumlu algıladıkları, ekonomik etkileri çok olumlu algıladıkları ve çevresel etkiler konusunda kararsız kaldıkları belirlenmiştir. Çevresel etkiler konusunun tek başına ele alınıp derinlemesine incelenmesi gerektiği, bir sonraki çalışmada nasıl minimize edilebileceği ile ilgili tüm yerel paydaşların algı ve görüşlerine başvurarak bir çalışma yapılması önerilebilir. Aynı konuda yerel halka çevresel bilinçlendirme yapılması gerektiği, yerel yönetimlerin üstlenmeleri gereken sorumlulukları üstlenerek denetim konusunda daha sıkı olmaları, yapılabilecek ilk girişimler olduğu söylenebilir. Hatay ili yerel halkının deniz turizmine hazır ve açık oldukları, çevresel tereddütlerin de ortadan kaldırılması ya da minimize edilmesiyle de Hatay'da mevcut olan deniz turizmi potansiyelinin değerlendirilmesinde hiçbir engelin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yatırımcılar açısından bir fırsat olarak değerlendirilebilir, deniz turizminin geliştirilmesi kapsamında kamu kurumları gerekli adımları atabilir ve kalkınma planlarında Hatay bölgesinde deniz turizminin kalkınması ve geliştirilmesine yönelik kararlar alınması önerilebilir. Sonuçların karşılaştırılması açısından Hatay'da deniz turizmi üzerine geniş çaplı bir çalışmanın bulunmaması önemli bir sınırlılık olurken, diğer bir sınırlılık ise yüz yüze uygulanması planlanan anketin bir kısmının Covid-19 salgını sebebiyle çevrimiçi kanallar aracılığıyla uygulanmış olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akgül, A. & Çevik, O. (2005). *İstatistik Analiz Teknikleri*, "Spss'te İşletme Yönetimi Uygulamaları". İkinci Baskı, Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti. s:436
- Arlinghaus, R.; Cooke, S.J., Lyman, J., Policansky, D., Schwab, A., Suski, C., & Thorstad, E. B. (2007). Understanding the complexity of catch-and-release in recreational fishing: an integrative synthesis of global knowledge from historical, ethical, social, and biological perspectives. *Reviews in Fisheries Science*, 15(1-2): 75-167.
- Babat, D., Gökçe, F., & Varışlı, A (2017). Hatay mutfak kültürünün sürdürülebilirliğinde, yöresel yiyecek üreticilerinin rolü. In 1st International Sustainable Tourism Congress: 816-830.
- Bahar, O. & Kozak, M. (2006). *Turizm Ekonomisi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*: Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi, Turist Yerel Halk Etkileşimi*, Detay Yayınları, Balıkesir. s:33
- Cowx, I.G. (2002). *Recreational fishing. Handbook of fish biology and fisheries*, volume (2): 367-390.
- Cömert, M. (2014). Turizm pazarlamasında yöresel mutfakların önemi ve Hatay mutfağı örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(1), 64-67.
- Çalışkan, U.Y. (2018). "Energy Efficiency in Marine Tourism Industry: A Case Study of IC Çeşme Marina", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çetinkaya, G. & Dedemen, O. (2013). *Golf Turizmine Yönelik Yerel Halkın Algularının Belirlenmesi: Antalya/Belek Örneği*, Turizm Araştırma Dergisi, 2 (1).
- Demirci, S. & Arslantaş E. (2015). *İskenderun Körfezi Rekreatif Balıkçılık Faaliyetleri Üzerine Ön Bir Araştırma*. 18. Ulusal Su Ürünleri Sempozyumu, İzmir.

- Doğan, O. (2019). ‘‘Deniz Turizminde Kümelenme Bağlamında Marina İşletmeciliğinde Stratejik Yönetişim: Muğla İli Örneği’’, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Duman, D., Eryılmaz, G., & Saçlı, Ç. (2021). Şehir Pazarlaması Kapsamında Destinasyon imajı Algısının Belirlenmesi: Hatay İli Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46): 125-147.
- EC (European Commission), (2014). A European Strategy for more Growth and Jobs in Coastal and Maritime Tourism (COM2014-86 Final Report), Brussels.
- Hair, J.F.J., Black, W.C., Babin, B.J. & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis Seventh Edition* Prentice Hall.
- Haseki, M.İ. (2013). Çukurova Üniversitesi Karataş Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu. II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu (Ekoturizm). 19 Nisan.
- <https://www.sabah.com.tr/turizm/2014/07/02/dünyanın-en-uzun-kumsalları#:~:text=D%C3%BCnyan%C4%B1n%20en%20uzun%2015%20kumsal%C4%B1,Antalya'da%20bulunan%20Patara%20plaj%C4%B1>.
- İmeak Deniz Ticaret Odası (2015). ‘‘Deniz Turizminin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği’’, İmeak DTO Dergisi, Nisan Sayısı: ss. 1-40.
- Kan, N. (2019). ‘‘Türkiye’de Deniz Turizmi Stratejileri: İzmir için bir analiz’’, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kuvan, Y. & Akan, P. (2005). Residents’ attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya. *Tourism Management* 26 p: 691-706.
- Kozak, N., Kozak, M. & Kozak, M.A. (2000). *Genel Turizm İlkeleri- Kavramlar*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Kozak, N. (2001). *Genel Turizm İlkeleri-Kavramlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mansuroğlu, S. & Yıldırım, E. (2021). Antalya’da kent gelişiminin koruma alanlarına etkileri. *Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları III. Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı*, Ankara.
- Miller, M.L. ve Auyong, J. (1991). Coastal Zone Tourism: A Potent Force Affecting Environment and Society. *Marine Policy*, 15(2), 75-99.
- Mohd Isa, S. ve Ramli, L. (2014). Factors Influencing Tourist Visitation in Marine Tourism: Lessons Learned from FRI Aquarium Penang, Malaysia. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 8(1), 103-117.
- Orams, M. (2002). *Marine Tourism: Development, Impacts and Management*. Routledge, London.
- Özdamar, K. (2003). *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özgüç, N. (1998). *Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Papageorgiou, M. (2016). ‘‘Coastal and marine tourism: A challenging factor in Marine Spatial Planning’’, *Ocean & Coastal Management*, 129: 44-48.
- Saçlı, Ç., & Öztürk, F. B (2020). İpekçilik Kültürü ve Turizm: Paydaşların Hatay’da İpekçiliğe Yönelik Görüşleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (76): 1916-1930.
- Şahin, B., Çaylı, B. & G. Erol (2011). Kruvaziyer Turizminin Destinasyon Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Samsun Örneği, Samsun Sempozyumu, 13-16 Ekim, Samsun.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015). İskenderun Körfezi Bütünleşik Kıyı Alanları Planı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/aciklama_raporu-20210408094358.pdf.
- T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA), (2018). *Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2018-2023*. 1. Baskı: Hatay.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2021). Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-201532/kurvaziyer-turizmi.html>
- Tabachnick, G.B. & Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed). London: Pearson.
- Taştan, H. & İflazoğlu, N. (2018). Hatay’ın Unesco Gastronomi Şehri Olması ile İlgili Yerel Restoran İşletmelerinin Farkındalığının Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 6/ Special issue3: 384-393.
- Taylor, N. & Buckenham, B. (2003). *Social Impacts of Marine Reserves in New Zealand*. <https://www.doc.govt.nz/globalassets/documents/science-and-technical/sfc217.pdf>

Tosun, C., & Bilim, Y.(2004). Şehirlerin Turistik Açından Pazarlanması: Hatay Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırılması Dergisi*, 15(2): 125-138.

TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, (2020). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr_

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık: Ankara.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, s. 105. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Türkiye'nin G7 Ülkelerine İthalat Ve İhracatının Karşılaştırmalı Analizi

Comparative Analysis Of Turkey's Import And Export To G7 Countries Between 2015-2020

Fikret YAMAN¹ Hilal ERDOĞAN²

¹ Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü / Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, Türkiye (Corresponding Author)

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Afyonkarahisar, Türkiye

ÖZET

İthalat ve ihracat ülke ekonomilerine yön veren kavramlardır. Bir ülkenin dış ülkelerden alımı olarak adlandırılan ithalat ve dış ülkeye satımı olarak adlandırılan ihracat kavramları ödemeler dengesi açısından bir ülkenin ekonomik gücünün göstergelerindedir. Türkiye, dünya üzerinde birçok ülke ile ihracat ve ithalata dayalı ilişkilerini yıllardan beri sürdürmektedir. G7 ülkeleri de Türkiye'nin ihracat ve ithalat ilişkilerinin olduğu ülkelerdir. Çalışmada G7 ülkeleri olan Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Japonya, İtalya ve Kanada ile Türkiye'nin 2015-2020 yılları arasındaki ithalat ihracat ilişkisi incelenmiş ve bu doğrultuda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri yorumlanmıştır. Belirtilen tarih aralığında Türkiye G7 ülkeleri içerisinde en fazla ihracatı Almanya'ya yapmıştır. İthalat açısından bakıldığında da belirtilen yıllar arasında Türkiye'nin ithalat yaptığı G7 ülkeleri içinde Almanya ilk sırada yer almıştır. Çalışmada ayrıca G7 ülkelerine yapılan ihracatın ve G7 ülkelerinden yapılan ithalatın 2015-2020 yılları arasında genel ihracat ve genel ithalat içerisindeki oranına da yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ülkemizin ihracatının ithalatı karşılama oranlarına yer verilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İthalat, İhracat, Türkiye, G7 ülkeleri.

ABSTRACT

Import and export are concepts that give direction to the economies of countries. The concepts of import, which is called a country's purchase from foreign countries, and export, which is called its sale to a foreign country, are indicators of a country's economic power in terms of the balance of payments. Turkey has been maintaining its export and import-based relations with many countries around the world for years. G7 countries are also countries with which Turkey has export and import relations. In the study, the import-export relationship of the United States of America, Germany, the United Kingdom, France, Japan, Italy, and Canada as G7 countries and Turkey between 2015 - 2020 was examined, and the data of the Turkish Statistical Institute (TUIK) were interpreted accordingly. Within the specified date range, Turkey made the most exports to Germany among the G7 countries. From the point of view of imports, among the G7 countries from which Turkey made imports in the specified years, Germany ranked first. In the study, the ratio of exports to G7 countries and imports from G7 countries within general exports and general imports between 2015-2020 was also included. In the conclusion part of the study, the ratios of our country's exports to imports were included and suggestions were presented.

Key words: Import, Export, Turkey, G7.

1. GİRİŞ

Türkiye gerek bulunduğu coğrafi konum gerekse ürün çeşitliliğinin olması nedeniyle birçok ülke ile ticari ilişkilerini yıllardan beri devam ettirmektedir. Ülkemiz hem yeraltı hem de yer üstü zenginlikleri ile dünyada neredeyse her türlü ürünü üretebilen bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye'nin tüm dünya ülkeleri ile olduğu gibi G7 ülkeleri olarak adlandırılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, Fransa, İtalya, Birleşik Krallık, Japonya ve Kanada ile de ihracat ve ithalat ilişkileri bulunmaktadır.

Çalışmada literatür olarak ithalat ve ihracat kavramları açıklanmış, G7 ülkeleri ve bundan önceki yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırma kısmında ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından internet sitesinde yayınlanan ihracat ve ithalat verilerinden G7 ülkelerine ait olan ihracat ve ithalat rakamları alınmış, tablo haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin G7 ülkelerine olan ihracatı ve G7 ülkelerinden olan ithalatının Türkiye'nin genel ihracat ve ithalatı içerisindeki oranına da araştırmanın uygulama bölümünde yer verilmiştir.

2. İTHALAT ve İHRACAT KAVRAMLARI

Dış ticaret tüm dünyada, bir ülkenin ekonomik kalkınmasının en önemli belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Dış ticaretin düzenli olarak büyümesi için gerekli ortamı sağlamak, düzenlemek ve oluşturmak amacıyla ülkeler çeşitli kanunları yürürlüğe koymuştur. Bir ülkenin dış ticareti, döviz çıkışı ve girişi ile sonuçlanan mal ve hizmetlerin içe ve dışa doğru hareketinden oluşur (Gopal,2008:2). Bu hareketler ihracat ve ithalat hareketleridir.

Günümüzde ülkelerin az ya da çok dışa açık ekonomik yapılarının olduğu görülmektedir. Bu ekonomik yapılarda ihracat ve ithalat, gelişim ve büyüme için temel taşlardır. Bir ülkenin ürettiği ürünleri başka ülkelere satması ihracat olarak tanımlanmaktadır. İhracat dış satım olarak da bilinmektedir. Bir ülkenin başka bir ülkeden ürünler satın alması da ithalat olarak adlandırılmaktadır. İthalat dış alım olarak bilinmektedir (İzgi ve Yılmaz, 2018:55).

Döviz kurlarının en önemli belirleyicilerinden biri ithalat ve ihracat oranlarıdır. Uluslararası ölçekte faaliyet gösteren işletmeler döviz kurunun yanında devalüasyonu da hesaba katmalıdır. Çünkü devalüasyon ihracatın artmasını sağlayan bir etkidir (Tapşın ve Karabulut, 2013:193).

1980’li yıllardan önce ülkemizde büyüme politikası, ithal ikamesine dayalı olarak uygulanırken, 1980 yılından sonra ise ihracata yönelik olarak uygulanmıştır. Yani,1950 ve 2000’li yıllar arasında Türkiye’nin iki farklı büyüme politikası uyguladığı görülmektedir (Çamurdan, 2013:186).

Türkiye ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimsediği için ülkemizde ihracatın artırılması önem arz etmektedir. Yıllar içerisinde Türkiye’nin dış ticaret açığı dinamik bir süreç izlerken, ihracatı arttırmak için de bir takım teşvik ve tedbir politikaları uygulanmaya devam etmektedir. Bu nedenle; ülkemizin ihracatının ithalata bağımlı olması bir tartışma konusu olmaktadır (Yıldırım ve Kesikoğlu, 2012: 137).

Eğer bir ülkenin ihraç malı içerisindeki ithal malı oranı yüksekse, o ülkenin ara mamul, teknoloji, beşeri sermaye ve yatırım malları açısından sıkıntılı olduğu söylenebilir. Eğer bir ülke ara mamul, hammadde ve beşeri sermayeyi ithal ederek ihracatını artırıp ekonomik anlamda büyüyorsa, o ülke ithalata dayalı olarak bir ekonomik büyüme içerisindedir. Bu gibi ülkelerde ihracatı arttırmak ve ekonomik anlamda büyüebilmek için ithalata ihtiyaç vardır. Bu nedenle ithalat ve ihracat işlemleri bir zincirin iki halkası gibidir (Akbaş ve Şentürk, 2013:195).

İhracat, karşılaştırmalı üstünlüklere göre kaynakların dağılımını, kapasitenin daha yüksek kullanımını, ölçek ekonomilerini, teknolojik anlamda gelişimini ve yönetim anlayışının etkinliğini teşvik ederek ekonomik anlamda büyümeyi pozitif olarak etkiler (Tuncer, 2002: 90).

İşletmeler ihracat ile aşağıdaki fırsatları yakalayabilmektedir (Ciğerim ve Arıcı, 2021: 3):

- ✓ Satışların ve karlılığın artması,
- ✓ Dünya pazarından pay alabilmek,
- ✓ İç pazara olan bağımlılığı azaltmak,
- ✓ Pazardaki dalgalanmalara karşı dengeli olabilmek,
- ✓ Üretim fazlasını eritmek,
- ✓ Rekabet açısından güçlü duruma gelmek,
- ✓ İstihdam oluşturmak,
- ✓ Gelişen teknolojiyi takip edebilmek,
- ✓ Marka bilinirliğini sağlamak ve arttırmak,
- ✓ Uluslararası iş kültürü deneyimine sahip olmak.

İhracatın ülke ekonomisi açısından yararları ise şunlardır (Aktaş, 2009:35-36):

- ✓ Rekabeti artırır,
- ✓ Verimliliği artırır,
- ✓ Yeni teknolojilerin elde edilmesi ve yayılması sayesinde ekonomik büyüme oranına katkı sağlar,
- ✓ Ülke içerisinde ve dışarısında ihracat yapan firma için avantajlar oluşturur,
- ✓ Rekabet avantajlarından yararlanma olanağı sunar,
- ✓ İç pazarı dar olan ülkelerin ekonomilerine ekonomik ölçekte üretim yapma imkanı sağlar,
- ✓ Döviz girdilerinde artış sağlayarak dış ödemelerdeki döviz baskısını azaltır.

Dışa dönük olarak üretim yapan işletmelerin dış girdiye olan bağımlılığı ve ihracat oranlarındaki ağırlığı; bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, dış ticaret haddi, ithalat-ihracat rakamları ve ihracat-ithalat karşılama oranları gibi ülkenin ekonomik yapısı hakkında bilgi veren önemli göstergelerdendir. Bu nedenle ülkelerin makroekonomik değişkenleri üzerinde dış ticarete yönelik olumlu ya da olumsuz değişimler etkilidir (İnançlı ve Konak, 2011: 344).

Vatandaşların, işletmelerin satın aldığı ya da başka bir ülkenin hükümeti tarafından satın alınan yabancı mal ve hizmetler ithalat olarak adlandırılmaktadır. Bir ülkenin ihraç ettiği ürünün fazla ürünü ithal etmesi durumunda dış ticaret açığı oluşmaktadır. Ülke ihracatından daha az ithalat yaparsa bu bir ticaret fazlasıdır. Bir ülkenin ticaret açığı vermesi durumunda ithalatı ödemek için diğer ülkelerden borç alma durumu ortaya çıkar. Bu da ülkelerin ekonomisi için olumsuzluk oluşturabilecek bir sürecin ilk aşamalarından biridir (<https://www.thebalance.com/imports-definition-examples-effect-on-economy-3305851>).

İthalatın yararları şunlardır (<https://www.iienstitu.com/blog/ihracat-ve-ithalat-nedir>):

- ✓ İşletmelerin kazançlarının marjlarını arttırır,
- ✓ Daha düşük fiyatlardan, daha kaliteli mallara imkan sunar,
- ✓ İşletmelere uluslararası ticaret anlaşmaları ile avantajlar sağlar,
- ✓ Yurtdışındaki pazarlara ulaşarak küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesi ve genişlemesine yardım eder,
- ✓ İşletmelerin piyasa değerini arttırmasına yardımcı olur.

3. G7 ÜLKELERİ ve LİTERATÜR TARAMASI

Yediler Grubu olarak adlandırılan G7; Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD'den oluşan hükümetler arası bir kurumdur. Yasama organlarının başkanları ve Avrupa Birliği delegeleri genellikle ekonomik kriz, finansal yapı ve diğer önemli konular başta olmak üzere çeşitli küresel sorunlar hakkında görüşmek için yıllık olarak G7 zirvesinde bir araya gelirler. G7, 2018 yılından itibaren dünya üzerindeki net bolluğun %58'ine, dünya çapındaki ulusal çıktının %46'sından fazlasına ve dünya çapındaki gayri safi yurtiçi hasılanın %32'sinden fazlasına sahip olan ülkelerden oluşmaktadır. G7'nin işlevi sadece üye ülkelerin ekonomisini değil aynı zamanda küresel ekonomiyi de arttırmaktır (Gyamfi, Bein, Adedoyin ve Bekun, 2020:2)

G7 ülkeleri dünyanın önde gelen sanayileşmiş ülkeleridir. Dünyanın büyük global oyuncularını olarak, G7 ülkeleri, global çıktının üçte birini oluşturmaktadırlar (Doğan, Ghosh, Hoang and Chu, 2022: 1). G7 ülkeleri ekonomik kalkınma ve ekonomik işbirliği açısından dünya lideri olan ülkelerdir. G7 ülkelerinin para birimleri en aktif olarak işlem gören para birimleridir ve mevcut uluslararası para sisteminde merkezi roller oynamaktadırlar (Wan and He, 2021:1).G7 ülkelerini diğer ülkelerin oluşturmuş olduğu gruplardan ayıran temel özellik G7 ülkelerinin dünya ekonomisine hakim olmalarıdır. G7'nin ortaya çıkmasında iki önemli ekonomik gelişmenin etkisi vardır. 2. Dünya Savaşı sonrasında evrensel olarak yeni bir ekonomi yönetimi anlayışı ortaya koymayı amaçlayan ülkeler tarafından oluşturulan Bretton Woods oluşumundaki başarısızlık G7'nin ortaya çıkmasındaki ilk etkidir. 1973 yılındaki Arap-İsrail çatışması sonucundaki petrol krizi ise bu oluşumun kurulmasında rol oynayan ikinci etkidir (Konak, 2020: 237).

1975 yılından günümüze kadar olan süreçte dünyanın sanayileşmede zengin ve güçlü ülkeleri yılda bir kez olmak üzere ulusal ve uluslararası meseleleri görüşmek amacıyla bir araya gelmektedirler. Bu toplantıların ilki Fransa'da Rambouillet kentinde 1975 yılının kasım ayında gerçekleşmiştir. Fransa'da yapılan bu ilk toplantıya ev sahibi Fransa'nın yanında ABD, İngiltere, Japonya, Almanya ve İtalya katılmıştır. Bu katılımcılara G6 adı verilmiştir. 1976 yılında bu ülkelere Kanada da eklenmiş ve oluşum G7 adını almıştır. Oluşum 1989 zirvesi öncesinde SSCB ile görüşmelere başlamış bu 1991 yılından sonra Rusya Federasyonu ile dönem içerisindeki görüşmeler devam etmiş, Rusya'nın tam üyeliği ile G8 oluşturulmuştur (Altay, Tuğcu ve Topçu, 2011:12). G7, 1998 yılında Rusya'nın da katılımıyla birlikte G8 adını almıştır. Rusya 1998-2014 yılları arasında G8 ülkeleri içerisinde yer almasına rağmen Kırım'ı ilhak etmesi sonucunda üyeliği askıya alınmış ve bu nedenle oluşum tekrar G7 adı ile anılmaya devam etmiştir (<https://www.haberturk.com/g7-nedir-ne-zaman-kuruldu-g7-uyesi-ulkeler-hangileridir-2618911-ekonomi>).

Bu zamana kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkiye ve G7 ülkeleri arasındaki ihracat ve ithalatın karşılaştırmalı analizi ve Türkiye'nin genel ihracat ve ithalat rakamları içerisinde G7 ülkelerinin ihracat ve ithalat oranlarına yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada sözü edilen rakam ve oranlara yer verilmiştir. Bu da çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Türkiye ve G7 ülkeleri ile ilgili yazılan makalelerde yazarlar genellikle finansal ve ekonomik boyut üzerine odaklanmışlardır.

Kanat ve Öget (2018); yaptıkları çalışmada birim kök testleri ve eşbütünleşme analizlerini uygulamışlar, kullandıkları vektör hata düzeltme modeli ile değişkenler arasında uzun dönemli denge analizi yapmışlar ve Granger Nedensellik/Wald testi yardımıyla da kısa dönemli ilişkileri "Bitcoin ile Türkiye ve G7 Ülke Borsaları Arasındaki Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin İncelenmesi" başlıklı makalelerinde incelemişlerdir.

Uğur ve Bingöl (2021) "Finansal Yakınsama Olgusu: Türkiye ile G7 Ülkeleri Arasında Finansal Yakınsamanın Analizi" başlıklı makalelerinde finansal yakınsamayı incelemek amacıyla Finansal Gelişme Endeksini kullanmışlar ve Almanya, Kanada, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve G7 Finansal gelişme Endeksi ile Türkiye Finansal gelişme Endeksi arasında finansal yakınsama olduğu, G7'nin diğer ülkeleri İngiltere ve Fransa arasında finansal yakınsama olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ustalar ve Şanlısoy (2021) yılında yayınlanan "Covid-19 Krizi'nin Türkiye ve G7 Ülkelerinin Borsa Oynaklıkları Üzerindeki Etkisi" başlıklı çalışmalarında Egarch(1,1) modeli ile yaptıkları analiz sonucuna göre Fransa, Kanada, Japonya ve Türkiye'nin hisse senedi piyasalarının oynaklıklarının artmasında Covid-19 krizinin etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yabancı yayınlarda ise daha çok G7 ülkelerinin enerji kaynakları ile ilgili yayınların olduğu görülmektedir.

4. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER

Araştırmada 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin G7 ülkelerini oluşturan Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Japonya, İtalya ve Kanada ile olan ihracat ve ithalat verileri incelenmiştir. Veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) internet sayfasından alınmıştır. Araştırmada ayrıca G7 ülkelerinin ihracat ve ithalat verilerinin Türkiye'nin genel ihracat ve ithalat verileri içerisindeki oranları hesaplanmış ve alt başlık içerisinde bu bilgilere de yer verilmiştir.

4.1. Veri Analizi

Tablo 1. Türkiye'nin G7 Ülkelerine 2015-2020 Yılları Arasındaki İhracat Verileri

TÜRKİYE'NİN G7 ÜLKELERİNE 2015-2020 YILLARI ARASINDAKİ İHRACAT VERİLERİ				
YIL	ABD	ALMANYA	BİRLEŞİK KRALLIK	FRANSA
2015	7.019.678	14.490.426	10.822.850	6.101.381
2016	7.262.306	15.164.954	11.961.673	6.309.389
2017	9.259.583	16.356.392	9.932.539	6.895.251
2018	9.072.756	17.353.443	11.473.927	7.655.340
2019	8.970.658	16.617.244	11.278.615	7.945.607
2020	10.182.966	15.978.698	11.235.582	7.195.168
YIL	JAPONYA	İTALYA	KANADA	
2015	341.112	7.152.827	718.124	
2016	359.198	7.857.667	778.817	
2017	416.370	8.787.949	1.099.777	
2018	493.790	10.047.453	1.338.675	
2019	502.851	9.753.018	985.966	
2020	441.242	8.082.560	1.005.387	

Tablodaki veriler 1000 ABD \$ türündendir.

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>

Tablo 1'de Türkiye'nin 2015-2020 yılları arasında G7 ülkeleri olarak adlandırılan ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Japonya, İtalya ve Kanada'ya yapmış olduğu ihracat rakamları yer almaktadır. Türkiye'nin belirtilen tarihler arasında G7 ülkelerinden en çok Almanya'ya ihracat yaptığı görülmektedir. Türkiye Almanya'ya en fazla ihracatını 2018 yılında 17.353.443.000 \$ ile yapmıştır. Bu rakam 2015-2020 yılları arasında tüm G7 ülkeleri içerisinde en yüksek ihracat rakamıdır. 2015 yılında Türkiye sırasıyla 14.490.426.000 \$ ile en çok Almanya'ya, 10.822.850.000 \$ ile Birleşik Krallık'a, 7.152.827.000 \$ ile İtalya'ya, 7.019.678.000 \$ ile ABD'ye, 6.101.381.000 \$ ile Fransa'ya, 718.124.000 \$ ile Kanada'ya ve 341.112.000 \$ Japonya'ya ihracat yapmıştır. 2016 yılı ihracat verileri incelendiğinde Almanya 15.164.954.000 \$'lık rakamla yine en çok ihracat yaptığımız G7 ülkesi konumundadır. Almanya'yı sırasıyla 11.961.673.000 \$ ile Birleşik Krallık, 7.857.667.000\$ ile İtalya, 7.262.306.000 \$ ile ABD, 6.309.389.000 \$ ile Fransa, 778.817.000 \$ ile Kanada ve 359.198.000 \$ ile Japonya takip etmektedir. 2017 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı G7 ülkesi 16.356.392.000 \$ ile Almanya'dır. Almanya'yı 9.932.539.000 \$ ile Birleşik Krallık, 9.259.583.000 \$ ile ABD, 8.787.949.000 \$ ile İtalya, 6.895.251.000 \$ ile Fransa, 1.099.777.000 \$ ile Kanada ve 416.370.000 \$ ile Japonya takip etmektedir. 2018 yılında Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı G7 ülkesi 17.353.443.000 \$'lık ihracat ile Almanya'dır. Almanya'yı sırasıyla 11.473.927.000 \$ ile Birleşik Krallık, 10.047.453.000 \$ ile İtalya, 9.072.756.000 \$ ile ABD, 7.655.340.000 \$ ile Fransa, 1.338.675.000 \$ ile Kanada ve 493.790.000 \$ ile Japonya takip etmektedir. 2019 yılında G7 ülkeleri içerisinde en çok ihracat yaptığımız ülke 16.617.244.000 \$'lık ihracat ile yine Almanya olmuştur. Almanya'yı sırasıyla 11.278.615.000 \$ ile Birleşik Krallık, 9.753.018.000 \$ ile İtalya, 8.970.658.000 \$ ile ABD, 7.945.607.000 \$ ile Fransa, 985.966.000 \$ ile Kanada ve 502.851.000 \$ ile Japonya takip etmiştir. 2020 yılında da Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı G7 ülkesi değişmemiştir. Almanya 15.978.698.000 \$'lık ihracatla ilk sırada yer almıştır. 2020 yılında Türkiye'nin ihracat yaptığı diğer G7 ülkeleri sırasıyla 11.235.582.000 \$ ile Birleşik Krallık, 10.182.966.000 \$ ile ABD, 8.082.560.000 \$ ile İtalya, 7.195.168.000 \$ ile Fransa, 1.005.387.000 \$ ile Kanada ve 441.242.000 \$ ile Japonya'dır.

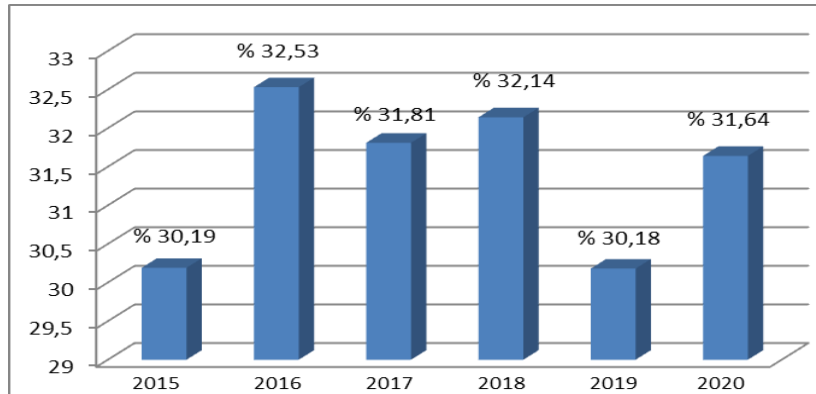
Tablo 2. 2015-2020 Yılları Arası Türkiye'nin G7 Ülkeleri ve Genel İhracat Toplamı ile Türkiye'den G7 ülkelerine Yapılan İhracatın Genel İhracata Oranı

YIL	G7 ÜLKELERİ İHRACAT TOPLAMI	GENEL İHRACAT TOPLAMI	G7 ÜLKELERİNE İHRACATIN GENEL İHRACATA ORANI
2015	45.588.221	150.982.114	30,19
2016	48.557.127	149.246.999	32,53
2017	52.331.907	164.494.619	31,81
2018	56.942.088	177.168.756	32,14
2019	54.566.631	180.832.722	30,18
2020	53.680.802	169.637.755	31,64

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>

Tablo 2'de 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin G7 ülkelerine yapmış olduğu ihracat toplamı, Türkiye'nin genel ihracat toplamı ve G7 ülkelerine yapılan ihracatın genel ihracata oranı yer almaktadır. Yukarıda belirtilen internet adresinden alınan veriler tablolaştırılmış ve oranlanmıştır. 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin en çok ihracat

yaptığı yıl 180.832.722.000 \$ ile 2019 yılıdır. Türkiye tarafından G7 ülkelerine en fazla ihracat yapılan yıl ise 56.942.088.000 \$ ile 2018 yılıdır. Türkiye G7 ülkelere 2015 yılında 45.588.221.000 \$, 2016 yılında 48.557.127.000 \$, 2017 yılında 52.331.907.000 \$, 2018 yılında 56.942.088.000 \$, 2019 yılında 54.566.631.000 \$ ve 2020 yılında ise 53.680.802.000 \$'lık ihracat yapmıştır. Türkiye'nin genel ihracat rakamları toplamı ise; 2015 yılında 150.982.114.000 \$, 2016 yılında 149.246.999.000 \$, 2017 yılında 164.494.619.000 \$, 2018 yılında 177.168.756.000 \$, 2019 yılında 180.832.722.000 \$ ve 2020 yılında 169.637.755.000 \$'dır.

Şekil 1. Türkiye'de G7 Ülkelerine İhracatın Genel İhracata Oranı

Şekilde Türkiye'nin G7 ülkelere yapmış olduğu ihracatın genel ihracata oranı yer almaktadır. G7 ülkelere yapılan ihracatın Türkiye'nin genel ihracatına oranı 2015 yılında % 30,19, 2016 yılında % 32,53, 2017 yılında % 31,81, 2018 yılında % 32,14, 2019 yılında % 30,18 ve 2020 yılında % 31,64'tür. G7 ülkelere yapılan ihracatın genel ihracata oranına bakıldığında ise en yüksek oran 2016 yılına aittir.

Tablo 3. Türkiye'nin G7 Ülkelerinden 2015-2020 Yılları Arasındaki İthalat Verileri

TÜRKİYE'NİN G7 ÜLKELERİNDEN 2015-2020 YILLARI ARASINDAKİ İTHALAT VERİLERİ				
YIL	ABD	ALMANYA	BİRLEŞİK KRALLIK	FRANSA
2015	11.603.111	22.735.874	5.792.390	7.983.110
2016	11.275.869	22.647.552	5.479.965	7.679.138
2017	12.288.503	22.281.369	6.806.375	8.425.089
2018	12.995.754	21.535.223	7.637.468	7.836.528
2019	11.847.373	19.280.399	5.638.296	6.760.064
2020	11.524.951	21.732.759	5.582.666	6.988.074
YIL	JAPONYA	İTALYA	KANADA	
2015	3.268.129	11.342.852	984.803	
2016	4.062.899	10.701.289	1.145.525	
2017	4.434.186	12.119.734	2.235.549	
2018	4.515.222	10.791.919	1.982.554	
2019	3.647.962	9.349.593	1.631.782	
2020	3.743.373	9.199.617	1.078.393	

Tablodaki veriler 1000 ABD \$ türündendir.

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>

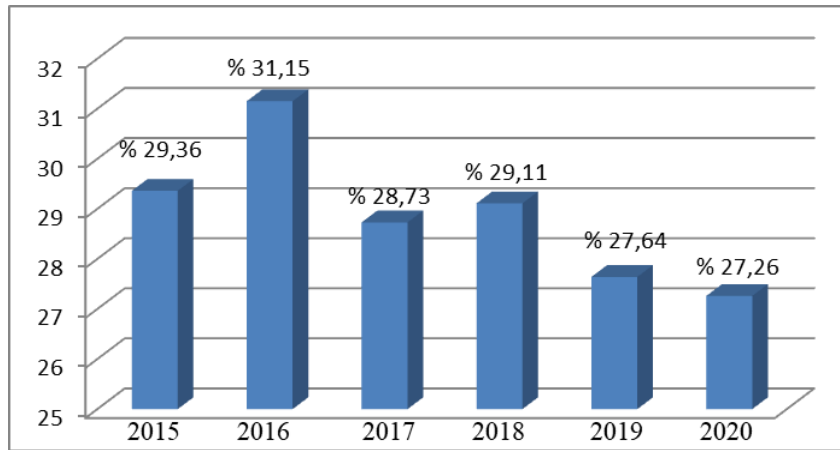
Tablo 3'de Türkiye'nin G7 ülkelerinden 2015-2020 yılları arasında yapmış olduğu ithalat verileri yer almaktadır. Yıllar itibarıyla bakıldığında; 2015 yılında Türkiye en fazla ithalatı 22.735.874.000 \$ ile Almanya'dan yapmıştır. Almanya'yı sırasıyla 11.603.111.000 \$ ile ABD, 11.342.852.000 \$ ile İtalya, 7.983.110.000 \$ ile Fransa, 5.792.390.000 \$, 5.792.390.000 \$ ile Birleşik Krallık, 3.268.129.000\$ ile Japonya ve 984.803.000 \$ ile Kanada takip etmektedir. 2016 yılında Almanya 22.647.552.000 \$ ile Türkiye'nin ithalat yaptığı G7 ülkeleri arasında ilk sırada yer almış, onu 11.275.869.000 \$ ile ABD, 10.701.289.000 \$ ile İtalya, 7.679.138.000 \$ ile Fransa, 5.479.965.000 \$ ile Birleşik Krallık, 4.062.899.000 \$ ile Japonya ve 1.145.525.000 \$ ile Kanada takip etmiştir. 2017 yılında Türkiye'nin G7 ülkelerinden ithalat rakamları sırasıyla, 22.281.369.000 \$ Almanya, 12.288.503.000 \$ ABD, 12.119.734.000 \$ İtalya, 8.425.089.000 \$ Fransa, 6.806.375.000 \$ Birleşik Krallık, 4.434.186.000 \$ Japonya ve 2.235.549.000 \$ Kanada şeklindedir. 2018 yılında ithalat rakamlarında Almanya 21.535.223.000 \$ ile ilk sırada yer almıştır. ABD 12.995.754.000 \$, 10.791.919.000 \$ İtalya, 7.836.528.000 \$ Fransa, 7.637.468.000 \$ Birleşik Krallık, 4.515.222.000 \$ Japonya ve 1.982.554.000 \$ Kanada şeklinde takip etmektedir. G7 ülkeleri içinde Türkiye'nin 2019 yılında en fazla ithalat yaptığı ülke 19.280.399.000 \$ ile Almanya'dır. Almanya'yı 11.847.373.000 \$ ile ABD, 9.349.593.000 \$ ile İtalya, 6.760.064.000 \$ ile Fransa, 5.638.296.000 \$ ile Birleşik Krallık, 3.647.962.000 \$ ile Japonya ve 1.631.782.000 \$ ile Kanada izlemiştir. Almanya 2020 yılında da 21.732.759.000 \$ ile ilk sırada yer almıştır. 11.524.951.000 \$ ile ABD ikinci sırada, 9.199.617.000 \$ ile İtalya üçüncü sıradadır. Bu ülkeleri sırasıyla, 6.988.074.000 \$ ile Fransa, 5.582.666.000 \$ ile Birleşik Krallık, 3.743.373.000 \$ ile Japonya ve 1.078.393.000 \$ ile Kanada takip etmektedir. Türkiye G7 ülkelerinden en yüksek ithalatı 2015 yılında 22.735.874.000 \$ ile Almanya'dan yapmıştır.

Tablo 4. 2015-2020 Yılları Arası Türkiye'nin G7 Ülkeleri ve Genel İthalat Toplamı ile Türkiye'den G7 ülkelerine Yapılan İthalatın Genel İthalata Oranı

YIL	G7 ÜLKELERİ İTHALAT TOPLAMI	GENEL İTHALAT TOPLAMI	G7 ÜLKELERİNE İTHALATIN GENEL İTHALATA ORANI
2015	62.726.451	213.619.211	29,36
2016	62.992.237	202.189.242	31,15
2017	68.590.805	238.715.128	28,73
2018	67.294.668	231.152.483	29,11
2019	58.155.469	210.345.203	27,64
2020	59.849.833	219.516.807	27,26

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>

Tablo 4'de 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin G7 ülkelerine yapmış olduğu ithalat toplamı, Türkiye'nin genel ithalat toplamı ve G7 ülkelerine yapılan ithalat genel ithalat oranı yer almaktadır. Yukarıda belirtilen internet adresinden alınan veriler tablolaştırılmış ve oranlanmıştır. 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı yıl 238.715.128.000 \$ ile 2017 yılıdır. Türkiye tarafından G7 ülkelerinden en fazla ithalat yapılan yıl ise 68.590.805.000 \$ ile 2017 yılıdır. Türkiye G7 ülkelerinden 2015 yılında 62.726.451.000 \$, 2016 yılında 62.992.237.000 \$, 2017 yılında 68.590.805.000 \$, 2018 yılında 67.294.668.000 \$, 2019 yılında 58.155.469.000 \$ ve 2020 yılında ise 59.849.833.000 \$'lık ithalat yapmıştır. Türkiye'nin genel ithalat rakamları toplamı ise; 2015 yılında 213.619.211.000 \$, 2016 yılında 202.189.242.000 \$, 2017 yılında 238.715.128.000 \$, 2018 yılında 231.152.483.000 \$, 2019 yılında 210.345.203.000 \$ ve 2020 yılında 219.516.807.000 \$'dır. Tabloda aynı zamanda Türkiye'nin G7 ülkelerine yapmış olduğu ithalatın genel ithalata oranı da yer almaktadır.

Şekil 2. Türkiye'den G7 Ülkelerine İthalatın Genel İthalata Oranı

Şekilde G7 ülkelerinden yapılan ithalatın Türkiye'nin genel ithalatına oranı yer almaktadır. Buna göre; G7 ülkelerinden yapılan ithalatın Türkiye'nin genel ithalatına oranı, 2015 yılında 29,36, 2016 yılında 31,15, 2017 yılında 28,73, 2018 yılında 29,11, 2019 yılında 27,64 ve 2020 yılında 27,26'dır. Türkiye'nin G7 ülkelerinden yaptığı ithalatın genel ithalat oranına bakıldığında en yüksek oranın 2016 yılına ait olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada Türkiye ile G7 olarak adlandırılan ABD, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Japonya ve Kanada arasında 2015-2020 yılları arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat rakamları incelenmiş ve G7 ülkelerinin Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat içerisindeki oranına yer verilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin ihracat ve ithalat ilişkisinin en fazla olduğu G7 ülkesi Almanya'dır. G7 ülkeleri içerisinde, Türkiye'nin belirtilen yıllar arasında en az ihracat yaptığı ülke Japonya, en az ithalat yaptığı ülke ise Kanada'dır.

Araştırmada elde edilen diğer bir sonuç 2015 yılından 2020 yılına kadar olan dönemde Türkiye'nin G7 ülkelere ihracatının artış gösterdiği, ithalatında ise azalış olduğudur. 2020 yılında içinde bulunulan pandemi şartları dikkate alındığında ihracat ve ithalat rakamlarında değişimler olmuştur. Pandemi sürecinin uzaması ihtimali ve ilerleyen yıllarda da farklı salgın hastalıkların yaşanabileceği düşünülürse ithal ettiğimiz ürünlerin ülkemizde daha fazla üretiminin yapılması, ülkemiz açısından daha avantaj sağlayabilecek bir adım olarak önerilmektedir.

Türkiye'nin G7 ülkelere ihracatının genel ihracatına oranları sırasıyla 2015 yılında 30,19, 2016 yılında 32,53, 2017 yılında 31,81, 2018 yılında 32,14, 2019 yılında 30,18 ve 2020 yılında 31,64'tür. Belirtilen yıllar arasında Türkiye'nin genel ihracatı içerisinde G7 ülkelere olan ihracatının oranının ortalaması 31,41'dir. Türkiye'nin G7 ülkelere ithalatının genel ithalatındaki oranları sırasıyla 2015 yılında 29,36, 2016 yılında 31,15, 2017 yılında 28,73, 2018 yılında 29,11, 2019 yılında 27,64 ve 2020 yılında 27,26'tür. Belirtilen yıllar arasında Türkiye'nin genel ithalatı içerisinde G7 ülkelere olan ithalatının oranının ortalaması 28,87'dir. Bu rakamlar doğrultusunda 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin G7 ülkelere olan ihracat ve ithalatı genel ihracat ve ithalatın yaklaşık üçte birini

oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise; ülkemizin G7 ülkelerine ihracatı, G7 ülkelerinden ithalatına göre daha az olduğu ve G7 ülkelerine ihracatımızın, ithalatımızı karşılamadığıdır.

Bundan sonraki çalışmalarda araştırmacılara beşer yıllık süreçler halinde incelenen bu dönem ve gelecek beş yıllık dönem arasında karşılaştırmalar yapılması ve değişim varsa bunun ortaya konulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Y.E. ve Şentürk, M. (2013). Türkiye'nin İthalat ve İhracat Bağımlılığı: Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerine Ampirik Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış*, 13(2), ss. 195-208.

Aktaş, C. (2009). Türkiye'nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2) ss. 35-47.

Altay, B., Tuğcu, C.T. ve Topçu M. (2011). İşsizlik ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 13(2), ss.1-26.

Çiğirim, E. ve Arıcı, T. (2021). Türkiye'nin Öncü Sektörleri: Stratejik Sektörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Model Önerisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, ss.1-24.

Çamurdan, B. (2013). Türkiye'de 1999-2013 Dönemi İçin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8, (4), ss.183-195.

Doğan, B., Ghosh, S., Hoang, D.P. and Chu, L.K. (2022). Are economic complexity and eco-innovation mutually exclusive to control energy demand and environmental quality in E7 and G7 countries?, *Technology in Society*, 68, pp.1-16.

Gopal, C.R. (2008). *Export-İmport Procedures Documentation and Logistics*, New Age International Ltd. Publishers, New Delhi.

Gyamfi, B.A., Bein, M.A., Adedoyin, F.F. and Bekun, F.V. (2021). To What Extent Are Pollutant Emission Intensified By International Tourist Arrivals? Starling Evidence From G7 Countries, *Environment, Development And Sustainability*, pp.1-22.

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>, Erişim Tarihi: 20.11.2021.

<https://www.haberturk.com/g7-nedir-ne-zaman-kuruldu-g7-uyesi-ulkeler-hangileridir-2618911-ekonomi>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

<https://www.iienstitu.com/blog/ihracat-ve-ithalat-nedir>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

<https://www.thebalance.com/imports-definition-examples-effect-on-economy-3305851>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

İnançlı, S. ve Konak, A. (2011). Türkiye'de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), ss.343-362.

İzgi, B.B. ve Yılmaz H. (2018). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İhracat ve İthalat: Nedensellik İlişkisi (1992-2016), *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(2). ss. 54-74.

Kanat, E. ve Öget, E. (2018). Bitcoin ile Türkiye ve G7 Ülke Borsaları Arasındaki Uzun Ve Kısa Dönemli İlişkilerin İncelenmesi, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), ss.601-614.

Konak, A. (2020). G-7 Ülkelerinde İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Nedensellik Analizi, *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), ss.232-251.

Tapşın, G. ve Karabulut, A.T. (2013). Reel Döviz Kuru, İthalat Ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 26, ss. 190-205.

Tuncer, İ. (2002). Türkiye'de İhracat, İthalat ve Büyüme: Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri (1980-2000), 9(9), ss.89-107.

Uğur, A. Ve Bingöl, N. (2021). Finansal Yakınsama Olgusu: Türkiye ile G7 Ülkeleri Arasında Finansal Yakınsamanın Analizi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), ss.125-156.

Ustalar, A.S., Şanlısoy, S. (2021). "COVID-19 Krizi'nin Türkiye ve G7 Ülkelerinin Borsa Oynaklıkları Üzerindeki Etkisi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), ss.446 – 462.

Wan, Y. and He, S. (2021). Dynamic connectedness of currencies in G7 countries: A Bayesian time-varying approach, *Finance Research Letters*, 41, pp.1-9.

Yıldırım, E. ve Kesikoğlu, F. (2012). İthalat-İhracat-Döviz Kuru Bağımlılığı: Bootstrap ile Düzeltilmiş Nedensellik Testi Uygulaması, *Ege Akademik Bakış*, 12(2), ss. 137-148.

Limanlardaki İş Kazalarında İnsan Kaynaklı Hata Nedenlerinin AHP Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Kocaeli Liman Bölgesinde Bir Uygulama

Evaluation of Causes of Human Caused Errors in Occupational Accidents in Ports by AHP Method: An Application in Kocaeli Port Area

Murat YORULMAZ¹ Ayşe TAŞ² Habip İNANLI³

¹ Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü, Kocaeli/Türkiye

² Öğr.Gör. Dr.; Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü, Kocaeli/Türkiye

³ Milli Eğitim Bakanlığı, Gölcük Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Denizcilik Alanı, Kocaeli/Türkiye (Corresponding Author)

ÖZET

Ulusal ve uluslararası ticaretin önemli aktörlerinden ve denizyolu taşımacılığının başlangıç ve bitiş noktası olan limanların, faaliyetlerinin aksamadan yürütülebilmesi için limanlardaki iş güvenliği uygulamalarının tam ve eksiksiz olması gerekir. Limanların oldukça riskli tesisler olduğu gerçeğinden yola çıkarak, limanlardaki iş kazalarının nedenleri ve bunları önlemeye yönelik olarak yürütülen iş güvenliği uygulamalarının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Limanlardaki yükleme-boşaltma-taşıma operasyonları, gemi yanaşma ve kalkış manevraları, liman içi saha operasyonlarında, iş güvenliği ile ilgili tedbirler alınsa da söz konusu bu operasyonlar sırasında iş kazaları ciddi yaralanmalara, can ve mal kayıplarına neden olabilecek iş kazaları yaşanabilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, limanlarda oluşan iş kazalarında, insan kaynaklı hata nedenlerinin önem düzeylerin belirlenmesi ve önceliklendirilmesidir. Bu amaca yönelik olarak Kocaeli Liman Bölgesinde faaliyet gösteren uluslararası bir limanın üst düzey yöneticinden elde edilen veriler, çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP yöntemiyle değerlendirmiştir. Araştırma bulguları, insan kaynaklı iş kazaları nedenlerinin öncelikli olarak; bilgisizlik, eğitim eksikliği, dikkat dağınıklığı, yorgunluk ve mesleki tükenmişlik gibi faktörlerden meydana geldiğini göstermektedir. Araştırma sonucunda, liman yöneticilerine ve iş güvenliği uzmanlarına, limanlarda iş kazalarını önlemek ve azaltmak için somut önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Liman, Liman Çalışanları, İş Güvenliği, İş Kazaları, AHP.

ABSTRACT

Occupational safety practices at the ports must be complete so that the activities of the ports, which are important actors of national and international trade and the starting and ending point of maritime transport, can be carried out without interruption. Based on the fact that ports are very risky facilities, it can be said that the causes of occupational accidents in ports and the occupational safety practices carried out to prevent them are very important. Even if precautions are taken regarding loading-unloading-transport operations in ports, ship docking and departure maneuvers, in-port field operations, accidents that can cause serious injuries, loss of life and property may occur during these operations. In this context, the aim of the study is to determine the importance levels and prioritize the causes of human error in accidents at ports. For this purpose, the data obtained from the senior manager of an international port operating in the Kocaeli Port Region were evaluated with the AHP method in multi-criteria decision making methods. Research findings show that the causes of human-induced occupational accidents are primarily; ignorance, lack of education, distraction, fatigue, and professional burnout. As a result of the research, concrete suggestions were made to port managers and occupational safety experts to prevent and reduce occupational accidents in ports.

Key Words: Port, Port Workers, Occupational Safety, Occupational Accidents, AHP.

1. GİRİŞ

Denizyolu taşımacılığı dünyada taşıma modları arasında tercih sırlamasında birinci sırada yer almaktadır. Dünyada ticaretinde yer değiştiren yüklerin yaklaşık %90'ından fazlası denizyolu ile yapılmaktadır. Denizyolu taşımacılığında yüklerin karayolu, demiryolu ve boru hatlarından denizyoluna elleçlendiği alanlarda limanlar konumlanmıştır. Limanlar, gemilerin yükleme ve tahliye işlemlerinin yapıldığı korunaklı alanlardır. Bünyesinde 36 adet liman tesisi bulunan Kocaeli Liman Bölgesi, Avrupa'nın en önemli liman bölgeleri arasında yer almaktadır (Yorulmaz, 2020). Kocaeli Liman Bölgesinde 2020 yılı için elleçlenen genel yük miktarı 76.517.625 ton (Türkiye limanları içerisindeki payı %15.40), konteynerin ise 1.800.642 TEU (Türkiye limanları içerisindeki payı %15.48) (Doğusel, 2021) olduğu göz önüne alınırsa, bölgedeki limancılık faaliyetlerinin büyüklüğü görülebilir. Limancılık faaliyetlerinin emniyetli ve güvenli yürütülebilmesi için, denizyolu taşımacılığının ana aktörlerinden olan limanlar içerisinde çok fazla tehlike ve risklerin yer aldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Limanlarda yapılan yükleme, tahliye, gemi yanaşma ve kalkış manevraları, saha operasyonları iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili tedbirler alınsa da limanlardaki tehlikeli operasyonlar sırasında ciddi yaralanmalara, can ve mal kayıplarına neden olabilecek iş kazaları yaşanabilmektedir. Dünyada her yıl iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle yaklaşık 2,3 milyon kişi hayatını kaybetmekte ve 300 milyondan fazla iş kazası meydana gelmektedir (International Labour Organization-ILO, 2017). Limanlar da oluşan kazalarda hata kaynakları arasında insan kaynaklı hatalar ilk sırada gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, limanlarda oluşan iş kazalarında insan kaynaklı hata nedenlerinin belirlenmesi, bu nedenlerin önem düzeyleri ve önceliklendirilmesinin yapılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak da Kocaeli liman Bölgesinde faaliyet gösteren bir limanın üst düzey yöneticisinden elde edilen veriler, çok kriterli karar verme yöntemlerinde AHP yöntemiyle analiz edilmiştir. Literatürde, limanlarda gelişen teknoloji ile iş güvenliğinin önemini (Ünal ve Alkan, 2015), limanlarda meydana

gelen iş kazalarını önlemek için gerekli unsurları (Töz ve Köseoğlu, 2015), limanlarda gerçekleşen iş güvenliği problemlerinin çözümüne yönelik risk analizi (Yavuz, 2017), limanlarda meydana gelen iş kazalarını önlemek ve tedbir almak için risk analizi (Güller ve Gündüz, 2017), limanlarda iş güvenliği performansını (Yorulmaz ve Aksu, 2020) ve limanlarda iş güvenliği performansı, iş performansı-örgütsel güven ilişkisini inceleyen (Yorulmaz, 2020) çalışmalar yer almaktadır. Bu kapsamda çalışmanın, limanlarda gerçekleşen kazalarda insan kaynaklı hata nedenlerini önceliklendirilmesi nedeniyle literatüre katkı yapması beklenmektedir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Limanlarda İnsan Kaynağı

Küreselleşen ve hızla değişim gösteren günümüz dünyasında artan uluslararası ticaretin etkisi ile denizyolu taşımacılığı çok önem kazanmaktadır. Denizyolu taşımacılığı toplam yer değiştiren yüklerin yaklaşık %90'ında kullanılmaktadır (Balık, 2014). Karayollarının denizyolu ile kesiştiği noktalarda konumlandırılan limanlar denizyolu taşımacılığının önemli bölümlerindedir. Her yıl yüzde %3'lük bir artış ile devam eden denizyolu taşımacılığı limancılık sektörünün iş yükünü arttırmaktadır. Limanlar bu iş yükündeki artışı karşılayabilmek için kısa zaman içerisinde yüksek elleçleme oranlı liman operasyonlarını optimum maliyetlerde yüksek verimli çalışma temposuna ulaşma çalışmalarını yürütmektedir (Jiang, Chew, Lee, & Sun, 2012). Dünya üzerinde bulunan her liman global ticaretin merkez üssü olma amacı ile teknoloji ve insan kaynağına yatırım yapmaktadır. Küresel ticarete rekabet edebilir konuma gelmek için limanlar, yeterli imkana sahip alt ve üst yapılarına, alanında uzmanlaşmış insan kaynağına ve gelişmiş teknolojik veri tabanlarına ihtiyaç duymaktadır.

Sanayi devrimi sonrası dünyasında oluşan işçi sınıfının çalışma şartlarının belirlenmesi için Birleşmiş Milletler nezdinde Uluslararası Çalışma Örgütü kısa adı ile ILO kurulmuştur. Her bir sektör için tanımlama ve sınıflama yapan ILO liman çalışanını; *“liman sınırları içerisinde her çeşit yük tipinde kargo elleçlemenin yapılması, kargonun emniyetinin sağlanması, depolama işlemleri, laşing vb. operasyonlarda hizmet veren ve bu işlemler için gerekli teçhizatı, makineyi kullanan, bakım, tutum işlemlerini yapabilen çalışanlar”* olarak tanımlamaktadır. Liman çalışanı terimi; liman sahasında yapılan işlemleri gerçekleştiren kişilerdir. Bu çalışanlar gemilere ait yüklerin elleçlenmesi, liman sahasında bulunan çeşitli yüklerin elleçlenmesi, depolanması, korunması, kontrol edilmesi, yüklerin emniyetli bir şekilde bağlanması ve liman saha araçlarının kullanılmasında görev alan kişilerdir (ILO, 1973). Limanların organizasyonlarının en önem birimlerinden biride insan kaynağıdır. İhtiyaç duyulan bütün ekipmanlara sahip olursa dahi yetişmiş insan faktörü olmadan liman organizasyon işlerini yürütmek zor olacaktır (Acer & İnci, 2020). Dolayısıyla liman çalışanları oldukça riskli işler ve denizyolu taşımacılığı faaliyetlerinin devamlılığı açısından da önemli görevleri yapmaktadırlar.

Liman işletmeleri farklı birimlerden oluşmaktadır. En önemli birimlerinden biri saha operasyon birimidir. Saha operasyon birimi elemanı olmak için denizcilik Eğitimi veren meslek liseleri, yüksek öğretim kurumları, lisans eğitimi veren kurumları, lojistik bölümlerinden ve operatörler için gerekli eğitimi veren kurumlardan temin edilmektedir (Özaslan, 2006).

Türkiye’de nitelikli liman çalışanı istihdamın geliştirilmesine yönelik Mart – 2009 yılında Türkiye Liman İşletmecileri Derneği (TÜRKLİM) ve Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) arasında yapılan protokol ile Ulusal Meslek Standartlarının hazırlanmıştır. Hazırlanan bu protokolle liman personellerine eğitim ve belgelendirme yapılmaktadır. Bu eğitimler neticesinde; *“liman operasyon müdürü, liman terminal şefi, ambar ve antrepo şefi, liman vinç operatörü – SSG/RTG, mobil vinç operatörü, liman saha operatörü – CRS/ECS, puantör, forklift operatörü, pompa tank saha operatörü, işaretçi, araç yükleme operatörü, kapı / kantar görevlisi, terminal çekici operatörü, liman operasyon planlamacısı”* kadrolarına personel yetiştirilmektedir (TÜRKLİM, 2021).

2.2. Limanlarda İş Sağlığı ve Güvenliği

Sürdürülebilir ve rekabet edebilir liman işletmeciliğinde emniyet ve güvenlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Liman operasyon bölgesinde iş kazalarını en düşük seviyeye çekilmesi devamlılık ve iş güvenliği açısından oldukça önemlidir. Oluşabilecek iş kazalarını önlemek için; oluşabilecek riskler tanımlamak, analiz etmek ve bu riskleri ortadan kaldırmak için yapılabilecekler tartışılmalıdır. Yapılan araştırmalarda iş kazalarına; Aşırı kendine güven, işi boş verme, iletişim kopukluğu, dikkat dağınıklığı, yorgunluk ve bakım onarım yapım sırasında gerekli önlemlerin alınmaması vb. durumlar riskleri oluşturmaktadır (Mollaoğlu, Bucak, & Demirel, 2019).

Denizyolu taşımacılığının en önemli parçası olan liman işlemleri sistemi en önemli unsuru insan kaynağıdır. İnsan kaynağı olan sistemlerde, kaza durumlarında insan hataları belirgin bir şekilde görülür. Denizyolu taşımacılığında kazalarının yaklaşık %75-96'sına insan faktörü etki eder (Rothblum, 2002).

Ülkelerin ticari giriş ve çıkış noktaları olan limanlar, ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye ekonomisinin en önemli destek üniteleridir. Bu ünitelerin en önemli kaynağı insan faktörüdür. İş yoğunluğu nede ile limanlarda çalışan personelin iş yoğunluğu artması iş tehlikelerinin de artmasına dolayısıyla insan kaynaklı hataların

çoğalmasına neden olmuştur. Oluşan bu tabloda limanlarda iş sağlığı ve güvenliği hususu büyük önem arz etmektedir (Trbojevic & Carr, 2000).

Dünya limancılık sektöründen iş sağlığı ve güvenliği için uyulması gereken kurallar, ILO sözleşmesi tarafından belirtilen hususlar çerçevesinde hazırlanmaktadır (Ünal & Alkan, 2015). ILO, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Versailles Antlaşması'nın bir parçası olarak 1919'da kurulmuştur. İlkesel olarak ise “*çalışma saatlerinin ayarlanması, işsizliğin önlenmesi ve yaşanabilir bir ücretin verilmesi, işçinin işinin bir sonucu olarak hastalıklara veya kazalara karşı korunması, çocukların, gençlerin ve kadınların korunması, yaşlılık ve maluliyet aylığı, yurt dışında istihdam edilen işçilerin menfaatlerinin korunması, eşit koşullar altında eşit ücret ilkesinin kabul edilmesi, örgütlenme özgürlüğü ilkesinin tanınması, mesleki ve teknik eğitimin organizasyonu ve diğer benzer önlemler ana ilkeleri doğrultusunda*” çalışmaları yürütmektedir. Limanlar ile ilgili olarak ise ILO 152 sayılı Liman İşlerinde Sağlık ve Güvenliğe İlişkin Sözleşme 6 Haziran 1979 tarihinde Cenevre’de yaptığı Altmış beşinci oturumunda kabul etmiştir (ILO, 2021). Türkiye bu sözleşmeyi 2.07.2003 tarihli 25176 sayılı Resmî Gazete Yayımlamış, 30.10.2003 tarihli 6388 sayılı bakanlar kurulu kararı ile onaylamış ve 17 Mart 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (ILO, 2015).

Türkiye ILO tarafından Çıkarılan 155 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin ve 161 Sayılı Sağlık Hizmetlerine İlişkin Sözleşmeleri 2004 yılında, 187 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesini 2013 yılında imzalamıştır. Anayasanın 50. maddesinde “hiç kimsenin yaşına cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı”, 56. maddesinde ise “herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu” belirtilmektedir. 2010-2012 yıllarında yaşanan toplu ölümlerin etkisi ile İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin ayrı bir yasa olarak düzenlemeleri yapmıştır. Bu kapsamda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 28339 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanarak 30.06.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sonraki dönemlerde 38 yönetmelik yayımlanarak iş sağlığı ve güvenliği kapsamını genişletmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

İş kazalarının nedeni genel anlamda dört temel üzerinde incelenmektedir. 4M kuralı olarak da bilinen bu temel nedenler; Management (yönetim), Man (insan kaynaklı), Machine (makine kaynaklı) ve Media (ortam, çevre kaynaklı) olarak sınıflandırılırlar (Demir, 2018). Tablo 1’de Limanlarda kazaya sebebiyet veren hata kaynakları bu kapsamda belirtilmiştir.

Tablo 1. Limanlarda Kazaya Sebebiyet Veren Hata Kaynakları

Yönetim Kaynaklı Sebepler	İnsan Kaynaklı Sebepler	Makine Kaynaklı Sebepler	Ortam- Çevre Kaynaklı Sebepler
Uluslararası/ulusal emniyet kuralları uygulama zafiyeti,	Eğitim eksikliği,	Ekipman-donanım yetersizliği,	Emniyetli olmayan çalışma sahası,
Liman operasyonlarında kontrol ve denetim zafiyeti,	Bilgisizlik,	Ekipmanların periyodik bakım eksikliği,	Gürültü kirliliği,
Koruyucu önlemlerin alınmasında yetersizlik,	Dikkat dağınıklığı,	Ekipmanların teknolojik ve modern olmaması,	Coğrafik yapı,
Performans kaygısı,	Emniyet farkındalığı ve bilinç eksikliği,	Liman otomasyonunun yetersizliği.	Liman içi araç trafiği,
Koordinasyon ve iletişim eksikliği,	Mesleki tükenmişlik,		Meteorolojik faktörler
Görev tanımlarına ait belirsizlikler,	Yorgunluk,		
Risk ve kriz yönetimi zafiyetleri,	İletişim ve koordinasyon eksikliği,		
Talim-tatbikatların yetersizliği,	Emniyetsiz çalışma eğilimi,		
Emniyet toplantılarının yetersizliği,	Emniyet kültürüne sahip olmama,		
Eğitim planlaması ve uygulamasındaki zafiyetler,	Psikolojik nedenler,		
	Yıldırma.		
Raporlama ve kayıt tutma zafiyeti,			
Emniyet ihlallerine göz yumma,			
Çalışma-dinlenme saatlerinin düzensizliği ve uymama,			
İnsan kaynakları prosedürlerin denetimsizliği			
Kaynakların dağıtımında adaletsizlik,			
Emniyet kültürünün yetersizliği			

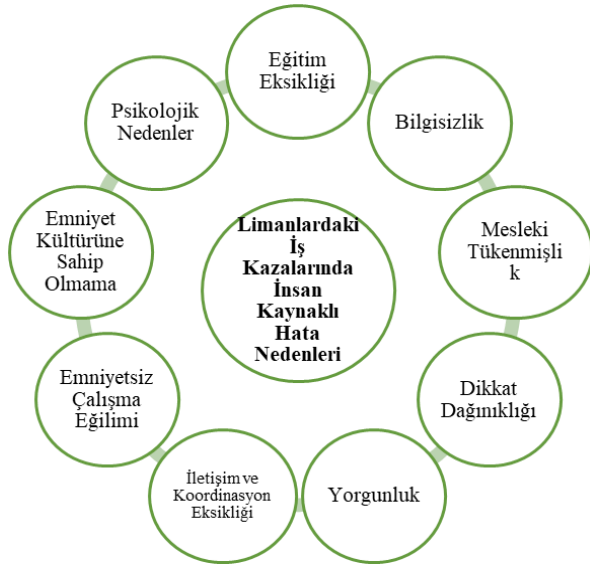
Kaynak:Töz & Köseoğlu (2015); Yorulmaz & Aksu (2020).

2.3. Limanlarda İnsan Kaynaklı Hata Nedenleri

Sanayi ve üretim sektörünün artması ile taşımacılık sektöründe iş yükü artmıştır. Taşımacılığın %90’undan fazlasının gerçekleştiği denizyolu taşımacılığının en önemli unsurlarından olan limancılık kısmında da iş yoğunluğu paralel bir

şekilde artmıştır. Limanlar patlayıcı, parlayıcı, aşındırıcı ve birçok kategoride tehlikeli veya tehlikeli olmayan yüklerin elleçlendiği geniş bir yelpazeye sahiptir (Ünal & Alkan, 2015).

Liman sahasında oluşan kazalarda hatalar incelemesinde genel sorun kaynağının diğer sektör işletmelerinde olduğu gibi insan kaynaklı hatalardan olduğu gözlemlenmektedir (Ece, 2008). Liman sahası ve işbirliklerinde 2012 yılında meydana gelen iş kazaları toplam iş kazasının sadece %2,61'ni oluşturmaktadır. Meslek hastalığında ise bu oran %1,30'dur (Karadoğan, 2014). Limanlarda görülen bu oranlar düşük olsa da oluşan kazalarda ki ölüm oranları ve ciddi yaralanma oranları yüksektir.

Şekil 1. Limanlardaki iş kazalarında insan kaynaklı hata nedenleri
Kaynak: Töz & Köseoğlu (2015)

Şekil 1’ de limanlarda kazalara sebebiyet veren ve araştırmada ele alınan insan kaynaklı hata nedenlerine ilişkin kriterler gösterilmiştir. İnsan kaynaklı olan hata sebeplerinin ortadan kaldırılması veya düzeylerinin azaltılması, merkezine insanı alan yönetimsel yaklaşımlarla sağlanabilir.

3. YÖNTEM

Kocaeli limanlarında insan kaynaklı hata nedenleri hakkında yapılan çalışma kapsamında öncelikli olarak iş güvenliği, limanlar, Kocaeli limanları ve AHP konularında literatür taraması yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda limanlarda insan kaynaklı hata nedenleri tespit edilmiştir. Oluşturulan hata kaynakları çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan AHP yönteminde Excel de oluşturulan program yardımıyla, kriterler ağırlandılandırılmış ve elde edilen bulgular üzerine çözüm önerileri sunulmuştur.

3.1. Veri Toplama ve Kriterlerin Belirlenmesi

Limanlarda insan kaynaklı hata nedenleri olarak, 4M teoreminden yola çıkılarak Şekil 1’de gösterilen ve Töz & Köseoğlu (2015) çalışmasındaki kriterler ele alınmıştır. Kocaeli Bölgesi limanları üzerine yapılan araştırmada söz konusu kriterlerin değerlendirilmesi bir uzman tarafından yapılmıştır. Kriter değerlendirilmesini yapan uzman; Deniz ticaret odası ile TÜRKLİM üyesi ve Kocaeli Bölgesinde faaliyet gösteren önemli bir limanda (Genel kargo, dökme yük, kimyasal madde, Konteyner ve Ro-Ro terminalleri olan) üst düzey yönetici olarak görev yapmaktadır.

3.2. Analitik Hiyerarşi Prosesi

İnsan hayatı boyunca birçok karar vermek zorunda kalır. Kararlarının doğruluğu veya verimli karar verebilme için çeşitli yollara başvurmuştur. Araştırmacılar karar verme üzerine farklı teorem ve programlar geliştirmişlerdir. Bir karar verme sürecinde seçeneklerin belirlenmesi ve en doğru seçeneğin belirlenmesi için karar verme yöntemlerinden biri de AHP yöntemidir.

Çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan AHP’nin, ilk ortaya çıkışı 1968 yılında Myers ve Alpert ikilisi tarafından olmuştur. Daha sonraki süreçlerde Thomas Lorie Saaty tarafından 1977 yılında problemlerin çözümünde çoklu karar verme yöntemi olarak kullanılmıştır. Bilinçli bir şekilde veya bilinçsizce yapılan her şey verilen bazı kararlar sonucunda ortaya çıkar. İşlenen veriler, karşılaşılan durumlarla hakkında doğruya yakın kararlar vermek için durumları anlamamıza yardımcı olmaktadır (Saaty, 2008). Belirsizlik ve belirlilik altında çok sayıda seçenek arasında yine çok sayıda karar vericinin yer aldığı çok kriterli karar verme yöntemidir. Kararları etkileyen faktörlere göre karar noktalarına ait yüzde dağılımlarını veren bir tahminleme yöntemidir. Bir diğer ifade ile önceden belirlenmiş bir karşılaştırma skalası kullanarak, kararı etkileyen kriterler ve karar noktalarının önemine dikkat ederek

birebir karşılaştırmalara dayanır. (Yaralıoğlu, 2001). AHP kullanımı kolay ve kapsam genişliğinden dolayı çok yaygın kullanılan bir yöntemdir.

AHP için gerçekleştirilmesi gereken adımlar problemin hiyerarşik olarak yapılandırılması, duyguları ve fikirleri yansıtan yargıları oluşturma, oluşturulan yargıların rakamlarla ifade edilmesi, bu rakamların kullanılarak önceliklerin belirlenmesi, bu sonuçların sentezlenmesi ile yeni sonuçların belirlenmesi, farklı kararlar için duyarlılığın analiz edilmesidir.

3.2.1. Problemin Tanımı ve Hiyerarşik Yapının Oluşturulması

Çoklu karar verme yöntemi olan AHP’de öncelik problem tanımlanır, ana kriterler belirlenir ve alternatiflere bakılır (Kokangül, Polat, & Dağsuyu, 2017). Problem hiyerarşisinde karar ağacı oluşturulmadan önce problemin amacı belirlenmelidir (Kuruüzüm & Atsan, 2001). Karar verme sürecinde, karar vericinin amaçları doğrultusunda belirlenen kriterler ve alt kriterler belirlenir. Bu işlemlerin ardından hiyerarşik yapı oluşturulur (Güngör & İşler, 2005).

3.2.2. İkili Karşılaştırma Matrisi ve Üstünlüklerin Belirlenmesi

Karar vericiler, AHP hiyerarşik yapıyı oluşturduktan sonra her bir faktörün üstünlükleri için ikili karşılaştırmalar yapılarak matris oluşturulur. Karşılaştırma matrisi, $n \times n$ boyutlu bir kare matristir (Saaty, 1990). Tablo 2’de belirtildiği gibi matrisin köşegeni üzerindeki bileşenler kendisi ile karşılaştırılmadığı için 1 değerini alır.

Tablo 2. İkili Karşılaştırma Tablosu

	Kriter 1	Kriter 2	Kriter 3	Kriter 4
Kriter 1	1	W1/W2	W1/W3	W1/W4
Kriter 2	W2/W1	1	W2/W3	W2/W4
Kriter 3	W3/W1	W3/W2	1	W3/W4
Kriter 4	W4/W1	W4/W2	W4/W3	1

Kaynak: Saaty (1990)

Kriterlerin birbirlerine göre karşılaştırılması sahip oldukları önem değerlerine göre birebir ve Tablo 3’de verilen karşılaştırma ölçeğine göre yapılır.

Tablo 3. Karşılaştırma Ölçeği

Önem Değerleri	Değer Tanımları
1	Her iki faktörün eşit öneme sahip olması durumu
3	1.faktörün 2. faktörden daha önemli olması durumu
5	1.faktörün 2. faktörden çok önemli olması durumu
7	1.faktörün 2. faktöre göre çok güçlü bir öneme sahip olma durumu
9	1.faktörün 2. faktöre göre mutlak üstün bir öneme sahip olma durumu
2,4,6,8	Ara değerler

Kaynak: Saaty (1990)

Karşılaştırma matrisinde sütunda belirtilen öge satırda belirtilen ögeden daha önemli ise, 1/3, 1/5, 1/7 ve 1/9 olur. İkili karşılaştırma matrisi A ile gösterilirse (Tablo 2) a_{ij} , karşılaştırılan ögelerin birbirlerine göre önemlerini veya ağırlıklarını belirtir (Ballica, 2020).

İkili karşılaştırma işlemlerinde karşılaştırmalar, karşılaştırma matrisinde köşegen değerleri 1 olan hücrenin üstünde kalan değerler için yapılır. Köşegenin altında kalan bileşenler için ise (2.1.) ve (2.2.) eşitlikleri kullanılmalıdır. n: karşılaştırılan eleman sayısını, i: matristeki satırı ve j: matristeki sütunu tanımlamaktadır.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \quad 2.1$$

$$a_{ij} = \frac{1}{a_{ji}} \quad 2.2$$

3.2.3. Görelî Önem Vektörünün Elde Edilmesi

Görelî önem vektörü etkileri açısından ikişerli olarak karşılaştırılıp bir matris oluşturulmasına ve en büyük öz değer ve bu öz değere karşılık gelen öz vektörün hesaplanmasını içermektedir. Bu yöntemde ikili karşılaştırma matrisine göre sütunlar toplanır ve her bir değer sütun toplamına bölünür (3). Tüm bulunan değerler (4) ve (5) eşitliğinde belirtilen matrisleri oluşturur. Bu şekilde her kriter için öncelik vektörleri bulunur. (6) eşitliği ile C matrisini oluşturan satır bileşenlerinin aritmetik ortalaması alınır ve görelî önem vektörü olarak adlandırılan (7)’de belirtilen eşitlik ile W vektörü elde edilir. W vektöründe yer alan değerlerin toplamı 1’e eşittir.

$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}$	$B_i = \begin{bmatrix} b_{11} \\ b_{21} \\ b_{31} \\ \vdots \\ b_{n1} \end{bmatrix}$	$C = \begin{bmatrix} b_{11} & \dots & b_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ b_{n1} & \dots & b_{nn} \end{bmatrix}$	$W_i = \frac{\sum_{j=1}^n b_{ij}}{n}$	$W = \begin{bmatrix} W_1 \\ W_2 \\ W_3 \\ \vdots \\ W_n \end{bmatrix}$
3	4	5	6	7

3.2.4. Tutarlılık Oranının Hesaplanması

Her ikili karşılaştırma matrisi oluşturulurken tutarlılık oranı (CR) hesaplanır. CR için üst limit 0,10'dur. Oranın 0,10'un üstünde olması halinde karar vericinin yargılarında tutarsızlık oluşmuştur. Bu durumda, yargıların tekrar değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir (Supçiller & Çapraz 2011). Saaty (1987) bir tutarlılık oranı hesaplayabilmek için Tablo 4'te boyutları belirtilen kare matrisler için rastgele indeks (RI) değerleri oluşturmuştur.

Tablo 4. Rassal İndeks Değerleri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rassallık Göstergesi	0	0	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49

Kaynak: Saaty (1987)

AHP'de, tutarlılık indeksi (CI), faktör sayısı ile temel değer adı verilen (λ) bir katsayının karşılaştırılması ile hesaplanmaktadır. λ 'nın hesaplanmasında D vektörünün elde edilmesi için (8)'de belirtilen eşitlik ile A karşılaştırma matrisi ile W öncelik vektörünün matris çarpımı yapılır (Saaty, 1990). Bu hesaplamadan sonra elde edilen D vektörü sonrasında λ değeri (9) eşitliğinde bulunur. Matrisin tutarlılık oranının hesaplanmasında aşağıdaki formüller kullanılmaktadır (Saaty & Özdemir, 2003). λ_{max} hesaplandıktan sonra, CI ve CR (10) ve (11) eşitliklerine belirtilen formülizasyon ile bulunur.

$D = \begin{bmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} W_1 \\ W_2 \\ \vdots \\ W_n \end{bmatrix}$	$\lambda_{max} = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{d_i}{w_i}}{n}$	$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1}$	$CR = \frac{CI}{RI}$
8	9	10	11

Tutarlık hesabı sonucu 0.1'den küçük ise yapılan işlem tutarlı varsayıp sonuçlar yayımlanır. Sonuç 0.1'den büyük çıkması halinde işlemler tekrar gözden geçirilmelidir.

4. UYGULAMA

Analizlerde kullanılan limanlardaki iş kazalarının insan kaynaklı hata nedenlerine ait kriterleri sayısal olarak kodlanmış ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Limanlarda İnsan Kaynaklı Hata Neden Kriterleri

1	Eğitim eksikliği
2	Bilgisizlik
3	Dikkat dağınıklığı
4	Mesleki tükenmişlik
5	Yorgunluk
6	İletişim ve koordinasyon eksikliği
7	Emniyetsiz çalışma eğilimi
8	Emniyet kültürüne sahip olmama
9	Psikolojik nedenler

Kaynak: Töz & Köseoğlu (2015)

Belirlenen kriterler ile önem değerlendirmesi için Tablo 6'da ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuş ve Tablo 7' de ise sütunlar toplanmıştır.

Tablo 6. İkili Karşılaştırma Matrisi

İkili Karşılaştırma matrisi									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	1/2	3	3	3	5	5	5	7
2	2	1	3	3	3	5	5	5	7
3	1/3	1/3	1	3	3	3	3	5	7
4	1/3	1/3	1/3	1	1/3	1/5	5	5	7
5	1/3	1/3	1/3	3	1	3	5	5	5
6	1/5	1/5	1/3	5	1/3	1	3	5	5
7	1/5	1/5	1/3	1/5	1/5	1/3	1	3	5
8	1/5	1/5	1/5	1/5	1/5	1/5	1/3	1	3
9	1/7	1/7	1/7	1/7	1/5	1/5	1/5	1/3	1

Tablo 7. İkili Karşılaştırma Matrisi Sütun Toplamları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1,0000	0,5000	3,0000	3,0000	3,0000	5,0000	5,0000	5,0000	7,0000
2	2,0000	1,0000	3,0000	3,0000	3,0000	5,0000	5,0000	5,0000	7,0000
3	0,3333	0,3333	1,0000	3,0000	3,0000	3,0000	3,0000	5,0000	7,0000
4	0,3333	0,3333	0,3333	1,0000	0,3333	0,2000	5,0000	5,0000	7,0000
5	0,3333	0,3333	0,3333	3,0000	1,0000	3,0000	5,0000	5,0000	5,0000
6	0,2000	0,2000	0,3333	5,0000	0,3333	1,0000	3,0000	5,0000	5,0000
7	0,2000	0,2000	0,3333	0,2000	0,2000	0,3333	1,0000	3,0000	5,0000
8	0,2000	0,2000	0,2000	0,2000	0,2000	0,2000	0,3333	1,0000	3,0000
9	0,1429	0,1429	0,1429	0,1429	0,2000	0,2000	0,2000	0,3333	1,0000
Toplam	4,2000	2,7000	8,0000	18,0000	10,6667	17,2000	26,0000	30,0000	38,0000

Karşılaştırma matrisinde bulunan her hücre sütun toplamlarına tek tek bölünerek karşılaştırma vektörü Tablosu 8’de oluşturulmuştur.

Tablo 8. Karşılaştırma Vektörü

karşılaştırma vektörü										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	ORTALAMA
1	0,2381	0,1852	0,3750	0,1667	0,2813	0,2907	0,1923	0,1667	0,1842	0,2311
2	0,4762	0,3704	0,3750	0,1667	0,2813	0,2907	0,1923	0,1667	0,1842	0,2782
3	0,0794	0,1235	0,1250	0,1667	0,2813	0,1744	0,1154	0,1667	0,1842	0,1574
4	0,0794	0,1235	0,0417	0,0556	0,0313	0,0116	0,1923	0,1667	0,1842	0,0985
5	0,0794	0,1235	0,0417	0,1667	0,0938	0,1744	0,1923	0,1667	0,1316	0,1300
6	0,0476	0,0741	0,0417	0,2778	0,0313	0,0581	0,1154	0,1667	0,1316	0,1049
7	0,0476	0,0741	0,0417	0,0111	0,0188	0,0194	0,0385	0,1000	0,1316	0,0536
8	0,0476	0,0741	0,0250	0,0111	0,0188	0,0116	0,0128	0,0333	0,0789	0,0348
9	0,0340	0,0529	0,0179	0,0079	0,0188	0,0116	0,0077	0,0111	0,0263	0,0209

Karşılaştırma vektöründe satırlar toplamı ortalaması alınarak çıkan sonuçlar Tablo 9’da yüzdeler dilime çevrilmiştir. Bu yüzdeler kriterlerin önem ağırlıkları olarak Grafik 1’de grafik yöntemiyle de belirtilmektedir.

Tablo 9. Kriterlerin Önem Yüzdeleri

0,2311	1	Eğitim eksikliği	23%	ÖNEM YÜZDELERİ
0,2782	2	Bilgisizlik	28%	
0,1574	3	Dikkat dağınıklığı	16%	
0,0985	4	Mesleki tükenmişlik	10%	
0,1300	5	Yorgunluk	13%	
0,1049	6	İletişim ve koordinasyon eksikliği	10%	
0,0536	7	Emniyetsiz çalışma eğilimi	5%	
0,0348	8	Emniyet kültürüne sahip olmama	3%	
0,0209	9	Psikolojik nedenler	2%	

Limanlarda insan kaynaklı hata kriterlerinin çok kriterli karar verme yöntemlerinde AHP yöntemi ile analiz edilmesinden çıkan sonuçlarda; %28 oranı ile ‘‘Bilgisizlik’’ en önemli kriter sıralamasında birinci sırada, ve %2 oranı ile ‘‘Psikolojik nedenler’’ önem sırasında en sonda yer almaktadır.

Grafik 1. Kriterlerin Önem Yüzdeleri

Çalışmanın amacı doğrultusunda, limanlarda insan kaynaklı hata nedenlerinin öncelik sıralamalarını tespit etmek için uzman görüşüne başvurularak oluşturulan ikili karşılaştırma matrisi, AHP yöntemiyle çözümlenmiş ve her bir kriterine ait öncelik sıralaması Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Limanlarda İnsan Kaynaklı Hata Nedenlerinin, Kriter Ağırlıkları ve Önem Yüzdeleri

	Kriterler	W Kriter Ağırlıkları	Önem Yüzdeleri
1	Bilgisizlik	0,2782	%28
2	Eğitim eksikliği	0,2311	%23
3	Dikkat dağınıklığı	0,1574	%16
4	Yorgunluk	0,1300	%13
5	İletişim ve koordinasyon eksikliği	0,1049	%10
6	Mesleki tükenmişlik	0,0985	%10
7	Emniyetsiz çalışma eğilimi	0,0536	%5
8	Emniyet kültürüne sahip olmama	0,0348	%3
9	Psikolojik nedenler	0,0209	%2

Tablo 10'da verilen bilgiler doğrultusunda limanlarda insan kaynaklı hata nedenlerinde ilk sıralarda bilgi eksikliği ve eğitim gelmektedir. Bu da liman çalışanları için eğitimlerin daha verimli hale getirilmesi gerekmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sürekli artış gösteren dünya ticaretinde denizyolu taşımacılığı diğer taşımacılık türleri ile karşılaştırıldığında; taşıma maliyetlerinin düşük olması, bir seferde çok miktarda çok çeşitli yüklerin taşınabilmesi ile ön plana çıkmaktadır. Dünyada yer değiştiren ticari malların büyük çoğunluğu denizyolu taşımacılığı ile taşınmaktadır. Denizyolu taşımacılığın ve küresel lojistik kavramının en önemli ana unsurlarından biri limanlardır. Günümüzde limanlar gemilerin için korunaklı ve yükleme ve tahliyenin yapıldığı yer olmasının yanı sıra bulunduğu ülke ve bölgelerin dış ticarete açılan kapıları olmasından dolayı ekonomik merkezler haline gelmiştir. Sürekli artan yük trafiği diğer taşımacılık türlerinden daha yüksek oranda limanları zorlamaktadır. Limanlar artan bu yük trafiğini karşılayabilmek için alt yapı ve üst yapılarına, depolama sahalarına, daha hızlı hizmet sunabilmek için teknolojiye ve en önemlisi insan kaynağına yatırım yapmaktadır. Artan yük trafiği beraberinde bazı sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Liman çalışma sürelerinin dünyanın pek çok ülkesinde vardiyalar halinde 24 saate çıkarılması, liman işçi sayılarının ve yük elleçleme miktarlarının artması beraberinde çeşitli meslek hastalıklarının ve iş kazalarının oranını arttırmaktadır. Kaza oranlarının artması, uluslararası rekabette ülke, bölge ve liman işletmelerine zarar vermektedir.

Liman yapıları yatırımlarla elleçleme hızı ve kapasite artışı önemi kadar iş sağlığı ve güvenliği konusu da çok önem kazanmaktadır. Limanlar ağır iş kolu olması ve çalışma şartlarının zorluğu nedeni ile çalışanlar birçok kaza riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Limanlar teknolojik yapılar üzerine inşa edilmiş gibi görünse de insan emeğinin yoğun olduğu bir sektördür. Her gün çeşitli tehlikeler ile karşılaşan liman çalışanlarının verimli ve sağlıklı çalışabilmeleri için can ve sağlık emniyetleri önem arz etmektedir.

Limanlarda oluşan kazalar araştırıldığında yaşanan kazaya sebebiyet veren en önemli faktör insan kaynaklı hatalardır. Gelişmiş ülkeler ve gelişmiş limanlar bu konuda yaptıkları çalışmalar ile kaza oranlarını minimize etmişlerdir. Ülkemizde 2012 – 2013 yıllarında gerçekleşen ölümlü kazalar sonrası iş sağlığı ve güvenliği konusunda ciddi tedbirler almıştır. ILO sözleşmelerine taraf olunması içeride yasal düzenlemeler ile iş sağlığı ve güvenliği hususunda yapılan çalışmaların önemi vurgulanmıştır. Her ne kadar yasal mevzuat düzenlemeleri yapılsa da yeterli denetimin yapılmaması ve özelleştirilen limanlarda operasyonel kısımlarda bulunan iş gücünün ağırlıklı olarak taşeron sistemi olarak bilinen dışardan işgücü alımı olması ciddi sıkıntılara neden olmaktadır. Bu taşeron işçileri yüksek oranda yeterli deneyime sahip olmayan, istenilen düzeyde eğitim ve mesleki bilgiye sahip olmayan kişilerden oluşması, bu çalışmada da ortaya çıkan *bilgisizlik ve eğitim eksikliği* kriterlerini ön plana çıkarmaktadır. Bunlarla birlikte araştırma bulguları, insan kaynaklı iş kazaları nedenlerinin öncelik sıralamasının; bilgisizlik, eğitim eksikliği, dikkat dağınıklığı, yorgunluk, mesleki tükenmişlik, emniyetsiz çalışma eğilimi, emniyet kültürüne sahip olmama ve psikolojik nedenler gibi faktörlerden meydana geldiğini göstermektedir.

Liman çalışma ortamının açık bir yapıya sahip olması, yüksek taşıma kapasitesine sahip vinçler ve taşıma donanımları ile elleçleme yapılması, taşınan yüklerin riskleri, yüksek ortamda çalışma olması ve liman içi araç trafiği iş kazaları oranını daha da arttırmaktadır. Kocaeli körfez bölgesi bulundurduğu 36 liman tesisi ile Türk limanları arasında en fazla yük elleçlemesi yapılamaması ile ülkede yaşanabilecek iş kazaları oranı en yüksek olması muhtemel liman bölgesidir. Bu nedenle araştırma bulgularından yola çıkarak limancılık sektörüne ve araştırmacılara şunlar önerilmektedir:

Liman çalışma sahasında iş kazalarını önleme için, iş sağlığı ve güvenliği uygulama denetleri yapılması, gerekli eğitimlerin uygulamalı olarak verilmesi, işletmelerin emniyetli yönetim sistemi kapsamında risk değerlendirmesi yaparak önlemleri belirlemesi, gerekli bilgiye sahip eğitilmiş ve tecrübeli insan kaynağı çalıştırılması, iş sağlığı ve güvenliği konusunda toplumda gerekli bilincin sağlanması, çalışma koşulları ve şartlarının düzenlenmesi, düzenli aralıklarla işveren ve çalışanlara eğitimler verilmesi, iş sahasında kullanılan ekipmanları düzenli aralıklarla

bakımının yapılması vb. çalışmalar ile kaza oranları en aza indirilebilir. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili tüm sektör paydaşları, sektör özellikli paydaşları ve üniversitelerin katılımı ile düzenli aralıklar ile ulusal ve uluslararası çalıştaylar yapılarak kazaların en aza indirilmesi için öneriler üzerinde çalışılması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın en önemi kısıttı, iş kazalarının sadece insan kaynaklı nedenlerinin incelenmesidir. İleriki çalışmalarda iş kazalarının diğer nedenlerini inceleyen çalışmalar yapılması önerilmektedir. Ayrıca farklı iş süreçlerinin ve operasyonların yürütülmesi nedeniyle, limanlardaki terminaller özelinde de detaylı iş kazalarının nedenleri incelemesi hem literatüre hem de sektöre katkı yapacaktır.

KAYNAKÇA

- Acer, A., & İnci, H. (2020). “Personel Seçimi Sürecinin AHP Tabanlı MOORA Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Liman Saha Operasyon Elemanı Seçimi Üzerine Bir Uygulama”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3691-3713.
- Balık, P. İ. (2014). “Limanlar ve Liman Yeri Seçimi”. *Kent Akademisi*, 7(2), 37-48.
- Balıca, Y. (2020). *Savunma Sanayi Projelerinin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi Kullanılarak Önceliklendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe-Finans Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, A. (2018). *Tedbirsizlik ve Kader İnancının İş Kazalarına Etkisi*. 3. Uluslararası İş Güvenliği ve Çalışan Sağlığı Kongresi. İstanbul.
- Doğusel, V. (2021). “Kocaeli Limanları Yük Talep Tahmini”. *Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği Dergisi*, 2021, 2(2), 82-90.
- Ece, J. (2008). *Liman Kazalar ve Emniyet Önlemleri*. <https://www.denizhaber.com/liman-kazalari-ve-emniyet-onlemleri-makale,100247.html> adresinden alındı.
- Güngör, İ., & İşler, D. (2005). “Analitik Hiyerarşi Yaklaşımı İle Otomobil Seçimi”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 21-33.
- ILO. (1973). *Dock Work Convention. Convention Concerning the Social Repercussions of New Methods of Cargo Handling in Docks*. Geneva.
- ILO. (2017). *ILO, Güvenilir İş Sağlığı ve Güvenliği Verilerinin Toplanması ve Kullanılmasının Önemi Vurguluyor*. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü): https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_551794/lang--tr/index.htm adresinden alındı.
- ILO. (2021). *History of the ILO. International Labour Organization*: <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm> adresinden alındı.
- ILO. (2015). *152 No'lu Liman İşlerinde Sağlık ve Güvenliğe İlişkin Sözleşme*. Uluslararası Çalışma Örgütü: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377292/lang--tr/index.htm adresinden alındı.
- Jiang, J., Chew, E., Lee, L., & Sun, Z. (2012). *DEA Based on Strongly Efficient and Inefficient Frontiers and its Application On Port Efficiency Measurement*. *OR Spectrum*, 943969.
- Karadoğan, E. (2014). *Liman İşçilerinin Sağlığı ve Güvenliği*. Ankara: Liman-İş Sendikası Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Kokangül, A., Polat, U., & Dağsuyu, C. (2017). “A New Approximation for Risk Assessment Using the AHP and Fine Kinney Methodologies”. *Safety Science*, 91, 24-32.
- Kuruüzüm, A., & Atsan, N. (2001). “Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve İşletmecilik Alanındaki Uygulamaları”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1(1) 83-105.
- Mollaoğlu, M., Bucak, U., & Demirel, H. (2019). “A Quantitative Analysis of the Factors That May Cause Occupational”. *Journal of ETA Maritime Science*, 7(4), 294-303.
- Özaslan, B. Ö. (2006). *Yeniden Yapılanma Sürecinde Liman İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevinin Organizasyonu ve Bir Örnek Olay*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez.
- Rothblum, A. M. (2002). *Human Error And Marine Safety*. U.S. Coast Guard Research & Development Center.
- Saaty, R. (1987). “The Analytic Hierarchy Process—What it is and How it is Used”. *Mathematical Modelling*, 9 (3–5), 161-176.
- Saaty, T. L. (1990). “How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process”. *European Journal of Operational Research*, 48(1), 9-26.

- Saaty, T. L. (2008). "Decision Making with the Analytic Hierarchy Process". *International Journal of Services Sciences*, 83-98.
- Saaty T.L., & Özdemir, M. (2003). "Why the Magic Number Seven Plus or Minus Two". *Mathematical and Computer Modelling*, 233-244.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2013-2023) İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışma Grubu Raporu*. Ankara.
- Töz, A., & Köseoğlu, B. (2015). *Denizcilikte İş Sağlığı ve İş Emniyeti: Limanlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Sürdürülebilirlik ve İnovasyon*. İzmir: II. Ulusal Liman Kongresi.
- TÜRKLİM. (2021). *TÜRKLİM Kariyer Port Mesleki Yeterlilik ve Belgelendirme Merkezi*: <https://kport.turklim.org/kariyer-port> adresinden alındı.
- Ünal, A., & Alkan, G. (2015). *Liman İşletmeleri İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Düzenlemeleri ve Önemi*. II. Ulusal Liman Kongresi. İzmir.
- Vladimir M Trbojevic, B. J. (2000). "Risk Based Methodology for Safety Improvements in Ports". *Journal of Hazardous Materials*, 71 (1-3), 467-480.
- Yaralıoğlu, K. (2001). "Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Proses". *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 16 (1), 129-142.
- Yavuz, H. (2017). *Liman Sektöründe İş Güvenliği Analizi ve Uygulamaları: Risk Analizinde PRAT Tekniği, Bulanık Mantık ve AHP Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı. Denizli.
- Yorulmaz, M., & Aksu, A. (2020). "Liman İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Performans Boyutlarının AHP ile Değerlendirilmesi: Kocaeli Liman Bölgesi". *İşletme Bilimi Dergisi*, 9(1), 1-24.
- Yorulmaz, M. (2020). *Occupational Health and Safety Practices, Job Performance and Organizational Trust Relationship in Port Business: Case of Kocaeli Ports*. Edt. Kalay, F. and Unvan Y.A. in *Management and Finance Studies*, Livre de Lyon: Lyon.

İlkokullarda Uygulanan Mesleki Çalışma (Seminer) Programlarının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi

Evaluation Of Vocational Study (Seminar) Programs Applied In Primary Schools By Teachers

Beyhan ARSLAN¹ Ahmet ÜSTÜN²

¹ Amasya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Amasya, Türkiye (Corresponding Author)

² Prof. Dr. Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

ÖZET

Hizmet içi eğitim bireylere hizmetleri süresince gerek zaman içerisinde değişen toplum, hizmet gereği ya da algı ve anlayışların benimsenmesi gerekse mesleki anlamda çalışanları daha donanımlı hale getirmek üzere verilen eğitimlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerine çeşitli yollarla hizmet içi eğitimler vermekte olup bunlardan başlıcaları mesleki çalışmalardır. Bu çalışma Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokullarda eğitim öğretim yılı başı, sonu ve ara tatiller kapsamında uygulanan Mesleki Çalışma (seminer) programlarının işlevselliğinin ilkokullarda görev yapan öğretmenler tarafından değerlendirilmesi, değerlendirmeler ışığında problemlerin tespit edilmesi ve bu problemlere yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde araştırmada Çorum İlinde MEB'e bağlı ilkokullarda çalışmakta olan 11 öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş, mesleki çalışmalar ile ilgili görüş ve önerileri alınmıştır. Nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgu bilim) deseninde yürütülen çalışmada veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların çoğunun mesleki çalışmaların beklenen amaçlara ulaşmadığına inandığı görülmekte, eğitimlerin uzmanlar tarafından verilmesi, içeriğin geliştirilmesi ve branşlar bazında kategorize edilmesi, sosyal faaliyetlerin artırılması, sürecin değerlendirilmesi, zümreler arası etkileşimin artırılması ve planlamaların mahalli yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki çalışma, Öğretmen, Seminer

ABSTRACT

In-service training is the training given to individuals during their service by the employer. These trainings can be given over time to adopt changing society, service or perception and understanding. It can also be aimed at making individuals more professionally equipped. The Ministry of National Education provides teachers with in-service training in various ways, with vocational studies at the beginning. This study aims to evaluate the functionality of the Vocational Work (seminer) programs implemented within the scope of the beginning, end and mid-term holidays in the primary schools affiliated to the Ministry of National Education by the teachers working in the primary schools, to identify the problems in the light of the evaluations and to offer suggestions for these problems. Within the framework of this purpose, semi-structured interviews were conducted with 11 teachers working in primary schools affiliated to the Ministry of National Education in Çorum Province, and their opinions and suggestions about vocational studies were received. In the study carried out in the phenomenology design, one of the qualitative research designs, the data were analyzed with the descriptive analysis method. According to the results of the research, it is seen that most of the participants believe that the vocational studies do not reach the expected purposes, it is suggested that the trainings should be given by experts, the content should be developed and categorized on the basis of branches, the social activities should be increased, the process should be evaluated, the interaction between the groups should be increased and the planning should be done locally.

Keywords: Vocational work, Teacher, Seminar

1. GİRİŞ

Eğitim önceden belirlenen amaçlar çerçevesinde davranışlarda kalıcı ve olumlu yönde değişiklik oluşturma sürecidir. Türk Millî Eğitim sisteminde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak gerçekleşen bu eğitimin temelini öğretmenler oluşturmaktadır. Öğretmenlik, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu Madde 43'te; "devletin eğitim öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan bir ihtisas mesleği" olarak tanımlanmaktadır. "Eğitim öğretimden sorumlu ana unsur öğretmenlerdir" (Cihangir, 2017) ve öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır (1739 Sayılı MEB Temel Kanunu). Bu hazırlık sonrası ÖSYM ve MEB gibi kurumların birtakım yazılı ve sözlü sınavlarının başarıyla tamamlanması sonucu adaylar öğretmenlik yapmak için yeterli görülerek MEB'e bağlı kurumlara atanmaktadırlar.

Hizmet öncesi alınan eğitimler mesleğe başlamak için yeterli olsa da meslek içerisinde öğretmenler değişen toplum, gelişen teknoloji, mesleki yenilikler, mesleki doyum gibi birçok sebeple hizmet içerisinde de eğitime ihtiyaç duymaktadırlar. "Meslekler, örgütler çalışma şartları ve üretim yöntem ve teknikleri hızla değişime uğramaktadır. Buna paralel olarak algılar, anlayışlar, bakış açıları da değişmektedir" (Yıldız, 2015). Zaman içerisinde yaşanan değişimler öğretmenlerin çağın gerisinde kalmasına sebep olabilir, güncellenmeyen bilgi ve beceriler eğitim öğretim süreçlerine olumsuz olarak yansiyabilir. Bilgiyi üretmenin, ona erişmenin ve tüketmenin geçmişe göre hızlandığı çağımızda öğretmen bilgiyi aktaran konumundan öteye geçmektedir. Eğitim süreçlerinde yaşanan bu değişimler hizmet içerisinde eğitim ve gelişimi gerekli kılmaktadır. Saban (2020); öğretmenlik mesleğinde profesyonelliğin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimin bütünleşmesiyle sağlanacağını ifade etmektedir.

1.1. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Hizmet İçi Eğitim

Öğretmenlerin hizmet içerisindeki eğitimi ve mesleki gelişimleri çeşitli yollarla sağlanmakta olup amaçları Milli Eğitim Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği Madde 5'te; "Hizmet öncesi eğitimden gelen personelin kuruma intibakını sağlamak, Personele Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkelerini bir bütünlük içinde kavrama ve yorumlamada ortak görüş sağlamak ve uygulamada birlik kazandırmak, Mesleki yeterlilik açısından, hizmet öncesi eğitimin eksikliklerini tamamlamak, Eğitim alanındaki yeniliklerin, gelişmelerin gerektirdiği bilgi, beceri ve davranışları kazandırmak, Personelin mesleki yeterlik ve anlayışlarını geliştirmek, İstekli ve yetenekli personelin, mesleklerinin üst kademelerine geçişlerini sağlamak, Farklı eğitim görenler için, yan geçişleri sağlayacak tamamlama eğitimi yapmak, Türk Milli Eğitim politikasını yorumlamada bütünlük kazandırmak, Eğitime ait temel prensip ve teknikleri uygulamada birlik sağlamak, Eğitim sisteminin geliştirilmesine destek olmak." şeklinde ifade edilmektedir.

MEB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği'ne göre MEB'e bağlı kurumlarda çalışan personele verilen hizmet içi eğitim ilkeleri; "Eğitimin sürekli olması, Personelin eğitim ihtiyacına uygun programların düzenlenmesi, Her amirin, mahiyetinde çalışan personelin eğitime gönderilmesinden ve yetiştirilmesinden sorumlu olması, Personelin iş başı eğitimine önem ve ağırlık verilmesi, Hizmet içi eğitimden yararlanmada öncelikler esas alınarak bütün personele fırsat eşitliği sağlanması, Eğitim faaliyetlerinin yapılacağı yerlerin eğitim şartlarına uygun olması, eğitimin gereklerine göre düzenlenmesi ve donatılması, Hizmet içi eğitim programlarının sürekli değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, Kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlarla iş birliği yapılması, Hizmet içi eğitime katılan personelin başarısının izlenmesi şeklinde belirtilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışan tüm personele yönelik verilen hizmet içi eğitimler MEB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği'nde "Adaylık süresi içinde ve Asli memurluk süresi içinde" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. MEB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliğine göre Asli Memurluk içerisinde alınan hizmet içi eğitimler; "Bakanlığa bağlı her kademedeki personelin hizmet içi eğitim ihtiyacı, ilgili birimlerin görüş ve teklifleri, Bakanlık Müfettişleri ve yönetici raporları ile araştırma sonuçları dikkate alınarak, Daire Başkanlığınca yıllık hizmet içi eğitim planı hazırlanır ve makam onayı alındıktan sonra uygulanır. Her türlü hizmet içi eğitim faaliyetlerine katılacak kişiler ve sayıları, faaliyetin yapılacağı eğitim merkezleri, faaliyet tarihi ve süresi, faaliyetlerde uygulanacak öğretim programı, bu faaliyetlerde görevlendirilecek eğitim yöneticileri, yönetici yardımcıları ve eğitim görevlileri Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığınca tespit edilir.

Asli memurluk süresince verilen merkezi ve mahalli düzeydeki eğitimler son yıllarda kimi zaman yüz yüze eğitimle verilirken, kimi zaman çeşitli platformlar üzerinden uzaktan eğitimle senkron veya asenkron şekilde verilmektedir.

Mesleki gelişimi amaçlayan merkezi ve mahalli hizmet içi eğitimlerin yanı sıra eğitim öğretim yılı başında, sonunda ve 2019 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ara tatil süreleri içerisinde gerçekleşen mesleki gelişim (seminer) programları mevcuttur. MEB'in uyguladığı bu Mesleki Gelişim Programları da asli memurluk sürecinde verilen hizmet içi eğitimlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu Mesleki Gelişim Programları Temel Eğitim, Ortaöğretim, Mesleki ve Teknik Eğitim, Din Öğretimi, Hayat Boyu Öğrenme, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kurumlar ile Bakanlığımıza bağlı farklı türdeki kurumlarda görev yapan tüm yönetici ve öğretmenlere yönelik düzenlenmekte olup (MEB, 2019 Mesleki Çalışma Programı) içerik ve yöntemin uygulandığı zamana göre değiştiği görülmektedir. 2019 yılından bu yana İlkokul Öğretmenlerine yönelik hazırlanan Mesleki Gelişim Programları aşağıda incelenmiştir:

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün Yayınladığı 2019 Eylül Dönemi Mesleki Çalışma Programında bu çalışmanın amaçları; Eğitim ve öğretimin niteliğini geliştirmek ve verimliliği arttırmak, Öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlamak, Yenilenen, güncellenen öğretim programları hakkında öğretmenlerin bilgilencmelerini ve içeriğini müzakere etmelerini sağlamak, Derslerin işlenişinde uygulanan yöntem ve teknikler, kullanılan öğretim materyalleri ile ölçme ve değerlendirme kriterleri hakkında öğretmenlerin bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunmalarını sağlamak, Eğitim ve öğretim süreçlerinde karşılaşılan sorunları tespit etmek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek, Eğitim ve öğretim sürecinin sistemli bir şekilde değerlendirmesini yaparak 2019- 2020 eğitim ve öğretim yılı planlama çalışmalarına zemin hazırlamak, Eğitim ve öğretim uygulamalarındaki iyi örneklerin paylaşılmasını sağlayarak özgün çalışmaları geliştirmek, Öğretmenlerin ders kazanımlarına yönelik yazılı ve görsel yeni öğretim materyalleri ile içerikler hazırlamalarına, geliştirmelerine ve paylaşımlarına destek olmak, Öğretmenlerin bireysel gelişimlerine katkı sağlamak olarak ifade edilmektedir (MEB, 2019). Bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla İlkokul Öğretmenlerine yönelik 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı başında Mesleki Çalışma kapsamında İlkokul öğretmenlerine yönelik planlanan mesleki çalışma faaliyetleri; Mesleki gelişim programları hakkında bilgilendirme, Milli Eğitim Bakanı tarafından gerçekleştirilerek EBA'dan yayınlanacak açılış konuşmasının izlenmesi, 2019-2020 Eğitim ve Öğretim Yılı Baş Öğretmenler Kurulu Toplantısı, İmkanlar ölçüsünde en az birinin gerçekleştirilmesinin beklendiği etkinlikler (Eğitimde Drama Etkinliği, Müzede Drama Etkinliği, Doğada Drama Etkinliği, Masal Anlatıcılığı Etkinliği, Akıl ve Zekâ Oyunları Etkinliği, Oryantiring Etkinliği), 2019-2020 Eğitim ve Öğretim Yılı Baş Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantısı, İlkokullarda yeni

uygulamalar (İlkokul sınıf öğretmenlerine yönelik STEM Uygulamaları tanıtımı, 10/07/2019 tarih ve 30827 sayılı Resmi Gazete 'de güncellenen Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmeliğin görüşülmesi, İmkanlar ölçüsünde en az birinin gerçekleştirilmesinin beklendiği etkinlikler (Konser Etkinliği/Müzik Dinletileri, Spor Etkinliği, Geleneksel Türk Sanatları Etkinliği, Halk Oyunları Etkinliği, Söyleşi, Dinleti Etkinliği), www.tegm.gov.tr adresinde yayınlanan “İYEP Mesleki Gelişim Sunumu” üzerinden; İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP) Yönergesi, Program, Kazanımlar ve Modüllere Göre Ders Süreleri, İYEP Materyalleri (Türkçe ve Matematik Öğrenci Kitapları ve Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı), İYEP Uygulama Kılavuzu, e-Okul Yönetim Bilgi Sistemi, İYEP İşlemleri Modülü Kullanım Rehberi, İYEP Tanıtım Videoları, İYEP Psikososyal Destek Rehberi konularında bilgilendirme.” dir.

MEB tarafından yayınlanan 2019 Kasım Mesleki Çalışma Programında ilkokullar için gerçekleşmesi planlanan faaliyetler: Mesleki gelişim programları hakkında bilgilendirme, Açılış Konuşması: EBA'dan canlı olarak yapılacak yayının takip edilmesi, 2019-2020 Eğitim ve öğretim yılı 1.dönem Kasım ara tatiline kadar geçen sürede gerçekleştirilen eğitim öğretim faaliyetleri ile 2023 Eğitim Vizyonu kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirilmesi, İmkanlar ölçüsünde en az birinin gerçekleştirilmesi beklenen etkinlikler (konser/müzik dinletileri, gösteri sanatları, görsel sanatlar, sportif etkinlikler) Sosyal kültürel etkinlikler, Okul dışı etkinlikler.

MEB tarafından yayınlanan 24-28 Ağustos 2020 Mesleki çalışma programında gerçekleşmesi beklenen faaliyetler: Mesleki gelişim programları hakkında EBA'dan bilgilendirme, Açılış Konuşması: EBA'dan canlı olarak yapılacak yayının takip edilmesi, 2020-2021 Eğitim ve Öğretim Yılı Ders Yılı Başı Öğretmenler Kurulu Toplantısı, 2020-2021 Eğitim ve Öğretim Yılı Ders Yılı Başı Eğitim Kurumu Sınıf/Alan Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantısı, 2020-2021 Eğitim ve Öğretim Yılı Ders Yılı Başı Eğitim Kurumu Sınıf/ Alan Zümre Başkanları Kurulu Toplantısı, İmkanlar doğrultusunda en az biri gerçekleştirilecek faaliyetler (söyleşi/dinleti etkinliği), Prof. Dr. Selçuk ŞİRİN Akademisyen Seminer videolarının EBA'dan izlenmesi, Dijital Materyal Geliştirme Aracı V-Fabrika Programı Bilgilendirme videolarının EBA'dan İzlenmesi, Salgın Hastalık Psikoeğitim Programı hakkında Rehber Öğretmenler/Psikolojik Danışmanlar/ Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından okul yöneticileri ile öğretmenlerin bilgilendirilmesi, 14.08.2020 Tarihli ve 31213 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği hakkında bilgilendirme videosunun EBA'dan izlenmesi.”

MEB 2021 Yılı Eğitim Öğretim Yılı başı mesleki çalışmaları için kılavuz yayınlamamış olup Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü 24.08.2021 tarih ve 30018153 sayılı yazısında; 2021 Yılı Sene Başı Mesleki Çalışmaların 31 Ağustos-3 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirileceğini, bu kapsamda öğretmenler kurulu ve zümre toplantılarının uzaktan eğitim süresince gerçekleşen öğrenme kayıplarının telafisi gündemiyle yapılacağını ayrıca Okul Rehber Öğretmenleri tarafından öğretmenlere; Salgın hastalık sonrası psikolojik sağlamlığı güçlendirmek ve öğrencilerin okula uyumlarını desteklemek, Salgın hastalık psikoeğitim programları, Covid-19 salgın sürecinin önleyici tedbirlerin alınması” konularında eğitim verilmesini tebliğ etmiştir.

2021 Yılı Kasım Ayı Mesleki Çalışma Programı MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı üzere uzaktan eğitim yoluyla 15-19 Kasım 2021 tarihleri arası gerçekleştirilmiştir. Program kapsamında tabloda belirtildiği üzere farklı eğitim kademelerinde çalışmakta olan öğretmenler için farklı günlerde eğitim içerikleri dijital platformlarda açılmıştır ve kılavuzda belirtildiği üzere öğretmenlerin kendileri için açılan eğitim içeriklerinden yine kendilerinin seçeceği herhangi bir eğitime katılması yeterli sayılmıştır.

Tablo 1. 2021 Kasım Ayı Mesleki Çalışma Programı

Sıra No	Tarih	Hedef Kitle
1	15 /11/2021 Saat: 01:00-23:59	Okul öncesi öğretmenleri (Özel eğitim okul ve kurumları dâhil)
2	16 /11/2021 Saat: 01:00-23:59	İlkokul öğretmenleri (Özel eğitim okul ve kurumları dâhil)
3	17 /11/2021 Saat: 01:00-23:59	Ortaokullarda görev yapan öğretmenler (Özel eğitim okul ve kurumları dâhil)
4	18 /11/2021 Saat: 01:00-23:59	Liselerde görev yapan öğretmenler (Özel eğitim okul ve kurumları dâhil)
5	19 /11/2021 Saat: 01:00-23:59	Diğer eğitim kurumlarında görevli öğretmenler

(<http://oygm.meb.gov.tr/www/2021-yili-kasim-donemi-mesleki-calismalari/icerik/939>)

MEB'e bağlı ilkokullarda çalışan öğretmenlere yönelik 2019 Eylül Ayı sonrasında gerçekleşmesi beklenen 2020 Nisan, 2020 Haziran, 2020 Kasım, 2021 Nisan, 2021 Haziran Ayları Mesleki Çalışma programları ile ilgili veriye ulaşılamamıştır. COVİD19 pandemisi nedeniyle eğitim öğretime ara verilmesiyle ilgili mesleki çalışma programının yayınlanmadığı ve gerçekleşmediği düşünülmektedir.

1.2. İlgili Araştırmalar

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda çalışmakta olan öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla literatürde çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları öğretmenlerin hizmetleri boyunca aldıkları ya da almaları planlanan tüm eğitimleri kapsarken, bazıları bu çalışmada olduğu gibi öğretmenlerin eğitim öğretim yılı başı, sonu ve ara tatillerde aldıkları, katılımın zorunlu olduğu ve karşılığında ek ders ödemesinin yapıldığı eğitimleri kapsamaktadır.

Gültekin vd. (2018) çalışmalarında ilköğretim okullarındaki mesleki çalışmaları incelemiş, çalışmaya Eskişehir ilinde görev yapmakta olan 75 öğretmen katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin hizmet içi eğitim kapsamında mesleki çalışmaları genel anlamda yararlı bulmadıkları, alandaki yenilikleri paylaşma adına verimli değerlendirdiklerini tespit etmişlerdir.

Demirkol (2010), ilköğretim okullarında okul temelli hizmet içi eğitimleri değerlendirdiği çalışmasında bu okullarda yapılan hizmet içi eğitimlerin yeterli düzeyde olmadığı ve çeşitli konularda eleştirildiği bulgusuna ulaşmıştır.

Çınkır ve Kuru Çetin (2010) öğretmenlerin mesleki çalışmalar ile ilgili görüşlerini inceledikleri çalışmalarına 400 öğretmen katılmış, kıdemi fazla olan katılımcıların mesleki çalışmalara dair algılarının daha olumlu, meslekte nispeten yeni olan öğretmenlerin mesleki çalışma algılarının çeşitli nedenlerle olumsuz olduğunu tespit etmiştir.

Boydak Özkan vd. (2014) çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin mesleki çalışmalara ait görüşlerini incelemiş ve mesleki çalışmalara karşı tutumlarının olumsuz olduğunu, bu çalışmaların kendilerine bir katkı sağlamadığına inandıklarını tespit etmiştir. Bümen vd. (2012) öğretmenlerin mesleki gelişimi önündeki engelleri incelediği çalışmasında bulgulara dayanarak bu konuda ciddi ve köklü bir değişime ihtiyaç olduğuna değinmektedir.

Sıcak ve Parmaksız (2016) mesleki çalışmaların etkililiğini değerlendirdikleri çalışmalarında; öğretmenlere verilen eğitimlerin teorik düzeyde kaldığını, değerlendirmenin eksik olduğunu, ihtiyaca dayalı içerik belirlenmediğini tespit etmişlerdir.

Kahyaoglu ve Karataş (2019) mesleki çalışmalara ait öğretmenlerin görüşlerini inceledikleri Antalya’da görev yapmakta olan 20 öğretmenin katıldığı çalışmalarında mesleki çalışma programlarının uygulanan haliyle etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bahsi geçen çalışmalardan da anlaşıldığı üzere MEB tarafından öğretmenlere yönelik olarak hazırlanan Mesleki Çalışma Programları araştırmacılara birçok kez konu olmuştur. Çalışma sonuçları incelendiğinde genel hatları ile; öğretmenlerin mesleki çalışmaları verimli bulmadıkları, bu konuda motivasyonlarının düşük olduğu, içerik ve yönteminin geliştirilmesi gerektiği gibi birbirine benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı İlkokullarda eğitim öğretim yılı başı, sonu ve ara tatiller kapsamında uygulanan Mesleki Çalışma (seminer) programlarının işlevselliğinin ilkokullarda görev yapan öğretmenler tarafından değerlendirilmesi, değerlendirmeler ışığında problemlerin tespit edilmesi ve bu problemlere yönelik öneriler sunmak amaçlanmaktadır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- ✓ Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İlkokullarda bugüne kadar uygulanan mesleki çalışmalar (seminerler) kapsamında fiilen yürütülen (planlamada olsun ya da olmasın) faaliyetler nelerdir? Bu faaliyetlerin işlevselliği ilkokul öğretmenleri tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
- ✓ Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İlkokullarda uygulanan Mesleki çalışmaların (seminerlerin) beklenen hedeflere ulaşabilmesi için ilkokul öğretmenlerinin önerileri nelerdir?

MEB son yıllarda mesleki çalışmaların içeriğinde sosyal ve kültürel etkinliklerin eklenmesi gibi yeniliklere gitmiş olmakla birlikte mesleki çalışmalar ile ilgili yapılan araştırmalar genellikle daha eski seminer programlarına dayanmaktadır. Bu çalışma hem eski geleneksel mesleki çalışma programları hem de sosyal, kültürel, sportif faaliyetlerin de eklenmiş olduğu son yıllarda uygulanan mesleki çalışma programlarını kapsadığından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı İlkokullarda eğitim öğretim yılı başı, sonu ve ara tatiller kapsamında uygulanan Mesleki Çalışma (seminer) programlarının işlevselliğinin ilkokullarda görev yapan öğretmenler tarafından değerlendirilmesi, değerlendirmeler ışığında problemlerin tespit edilmesi ve bu problemlere yönelik öneriler sunmayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim (fenomenoloji); fark edilen fakat hakkında detaylı bilgi sahibi olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular hayatta farklı şekillerde karşımıza çıkabilir ama bu karşılaşma ve farkındalık olguların tam olarak derinlemesine anlaşıldığı anlamına gelmez. Yabancı olmadığımız ama tam olarak derinlemesine de bilgi sahibi olmadığımız durumları incelemek için olgu bilim deseni uygundur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69).

Olgu bilim araştırmalarında olgulara ait verileri ortaya çıkarmak için araştırmanın temel aldığı olgu ile ilgili tecrübe sahibi ya da bu olguyu iyi aktarabilecek kişilerle görüşmeler yapılır. Görüşme; araştırmacıya derinlemesine inceleme fırsatı sunmakta olup, katılımcının tecrübe sahibi olduğu ancak kendisinin dahi üzerinde derinlemesine düşünmediği fikirleri ortaya çıkarabilir. Fenomenoloji; genellenemez ya da kesin bilgiler sunmamakla birlikte araştırma olgusuna ait derinlemesine bilgi edinilmesini sağlar (Büyüköztürk vd., 2020: 22-23).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmacının çalışma grubu Çorum İlinde 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İlkokullar bünyesinde halen çalışmakta olan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Patton (1987)'ye göre amaçlı örnekleme derinlemesine bilgi edinmeyi sağlar (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 118). “Maksimum çeşitlilikte amaç; genelleme yapmak değil soruna taraf olabilecek katılımcıların çeşitliliğini en üst düzeyde yansıtmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 119). Her bir değişkenin kişilerin tutumları üzerinde etkili olabileceği ön görülerek; yaş, cinsiyet, branş, hizmet yılı bakımından çeşitlendirilmiş halen İlkokul bünyesinde çalışmakta olan 11 öğretmen belirlenmiştir.

Tablo 2. Çalışma grubunun demografik özellikleri

Katılımcı Kodu	Yaş Aralığı	Cinsiyet	Branş	Hizmet Yılı	Son Mezun Olunan Eğitim Kademesi
K1	30-40	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	10	Lisans
K2	40-50	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	20	Lisans
K3	50-60	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	42	Ön Lisans
K4	40-50	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	23	Lisans
K5	30-40	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	16	Lisans
K6	30-40	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	15	Lisans
K7	30-40	Kadın	Rehberlik	14	Lisans
K8	30-40	Kadın	Rehberlik	6	Lisans
K9	30-40	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	13	Lisans
K10	30-40	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	6	Lisans
K11	40-50	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	20	Lisans

Tabloda görüldüğü üzere katılımcılardan 7'si 30-40 yaş, 3'ü 40-50 yaş, 1'i de 50-60 yaş aralığında; 5'i kadın, 6'sı erkek; 9 Sınıf Öğretmeni, 2 Rehber Öğretmen; 3'ü 10 yıl ve altı, 6'sı 20 yıl ve altı, 2'si 20 yıl üstü mesleki tecrübeye sahip; 1'i ön lisans, 10'u lisans düzeyinde eğitim almıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Görüşme; çalışmada cevaplanması gereken sorular çerçevesinde belirlenen katılımcılardan veri toplanmasıdır (Büyüköztürk vd., 2020). Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda görüşmenin seyrine göre araştırma yapan kişi alt sorular ile akışı yönlendirebilir, katılımcının görüşlerini detaylandırmasını sağlayabilir (Türnüklü, 2020). Çalışmada veri toplamak amacıyla kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu literatür ışığında araştırmacı tarafından geliştirilmiş, pilot uygulaması yapılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması sürecinde belirlenen katılımcılar ile çeşitli kanallar yoluyla iletişime geçilerek çalışma ile ilgili bilgilendirilmişlerdir. Çalışmaya katılmayı kabul edenler ile yüz yüze görüşmek üzere randevular alınmış görüşmeler katılımcıların belirlediği, görüşme için uygun görülen yer ve zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerde Sağlık Bakanlığı Korona Virüs Bilim Kurulunun önerdiği tedbirlere uyulmuştur. Katılımcılar araştırmacı tarafından verilerin gizliliği ve gönüllülük hakkında bilgilendirilmiş, kendilerine görüşme süresince istedikleri an görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiştir. Görüşmeler süresince araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları katılımcılara yöneltilmiş, konuşmanın gidişatına göre derinlemesine bilgi edinmek için bazı görüşmelerde katılımcılara ek sorular sorulmuştur. Veri kaybı yaşamamak için izin veren katılımcılarla yapılan görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. İzin vermeyen ya da kayıt durumunda objektif konuşamayacağına dile getiren katılımcılar ile yapılan görüşmelerde araştırmacı tarafından notlar alınmış, alınan notlar katılımcıya teyit ettirilmiştir. Yine ses kaydı alınan katılımcılarla yapılan görüşmeler görüşme sonrası yazıya döküldükten sonra kendilerine teyit ettirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 40-60 dakika aralığında sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde; veriler önceden belirlenen temalar çerçevesinde organize edilir ve yorumlanır. Ayrıca üzerinde çalışılan olguyu net bir şekilde ortaya koyabilmek için direkt alıntılara da sıklıkla yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239)

Bu çalışmada elde edilen veriler aşağıda verilen 6 tema çerçevesinde analiz edilmiştir;

- ✓ Mesleki gelişim nasıl tanımlanmaktadır?
- ✓ Mesleki çalışmalar kapsamında fiilen gerçekleşen faaliyetler
- ✓ Fiilen gerçekleşen faaliyetlerin değerlendirilmesi
- ✓ Son uygulanan mesleki çalışmanın değerlendirilmesi
- ✓ Mesleki çalışmaların amaçlarına ulaşış ulaşamama durumu ile ilgili görüşler

✓ Mesleki çalışmaların amaçlarına ulaşabilmesi için öneriler

Analiz sürecinde katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş olup isimleri K1, K2, K3...K11 şeklinde kodlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1.Mesleki Gelişim İlkokul Öğretmenleri Tarafından Nasıl Tanımlanmaktadır? Temasına Ait Bulgular

Analize göre katılımcılardan 4'ü mesleki gelişimi alanıyla ilgili bilgi ve birikimini artırmak, 5'i çağı yakalamak, gelişmeleri takip etmek, 2'si ise kişisel gelişimle iç içe bir süreç olarak tanımlamaktadır.

Tablo 3. Mesleki Gelişim İlkokul Öğretmenleri Tarafından Nasıl Tanımlanmaktadır? Frekans Tablosu

Temalar	Frekans	Yüzde
Alanla ilgili bilgi ve birikimi artırmak	4	%36
Çağı yakalamak, gelişmeleri takip etmek	5	%45
Kişisel gelişimle iç içe bir süreç	2	%18

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki şekildedir:

K1- “Mesleki gelişim, kişinin alanında kendini geliştirmesidir.”, K3- “Mesleğe ait bilgi ve donanıma sahip olmaktır.”, K4- “Meslekte bilgi birikimi yapmak ve bu bilgileri kullanmaktır.”, K5- “Mesleği daha iyi icra edebilmek için alınan eğitimler, sosyal etkinlikler ve öğretmenler arası etkileşimlerdir.”, K9- “Öğretmenin kendini öğretim yöntem ve teknikleri, teknoloji açısından geliştirmesidir. Dersin içeriğine göre yöntem teknik kullanmanın yanı sıra somutlaştırmak ve mümkün olduğunca teknolojiyi kullanmaktır.”, K2- “Öğretmenin kendini her türlü şartlara uygun hale getirmesidir.”, K7- “Bireylerin iş yaşamına atıldıktan sonra da alanıyla ilgili gelişmeleri takip ederek kendini sürekli yenilemesi ve geliştirmesidir. Gelişen ve değişen teknolojiye ayak uydurabilmektir.”, K11- “Öğretmenin kendini çağın şartları neyi gerektiriyorsa ona göre geliştirmesi ve ona göre bir eğitim haritası çizmesidir.”, K10- “Güncel durumlara, teknolojiye, gelişen sistemlere göre kendini güncellemektir. Çağa ayak uydurmak da denilebilir.”, K6- “Özellikle öğretmenler için mesleki gelişim bizzat yaşamak, görmek ve uygulamaktır.”, K3- “Meslekte verimli olabilmek için hem kişisel olarak kendine hem de mesleki kimliğine katkı sağlayacak çalışmalardır. Kişinin başladığı nokta ile geldiği nokta arasında ilerleme kaydetmiş olmasıdır.”

3.2.Mesleki Çalışmalar Kapsamında Fiilen Gerçekleşen Faaliyetler Temasına ait bulgular

Analize göre mesleki çalışmalar kapsamında fiilen gerçekleştirilen faaliyetlere katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar 9 ana başlık oluşturacak şekilde kodlanmıştır.

Tablo 4. Mesleki Çalışmalar Kapsamında Fiilen Gerçekleştirilen Faaliyetler Frekans Tablosu

Kodlar	Frekans	Yüzde
1- Boş geçen zaman	2	%18
2- Evrak işi	3	%27
3- Konu anlatımı	3	%27
4- Yeme içme	3	%27
5- Toplantılar	2	%18
6- Sohbet	4	%36
7- Sosyal etkinlikler	3	%27
8- Online eğitimler	1	%9
9- Kâğıt üzerinde kalan faaliyetler	1	%9
10- Eğitim öğretime hazırlık	1	%9

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki şekildedir:

K5- “Sene başı seminerlerinde eğitim öğretime hazırlık çalışmaları yapılırken, sene sonunda genellikle evrak tamamlama ve öğretmenler arası sosyalleşmenin, iletişimin fazla olduğu zamanlar oluyor.”, K9- “Kahvaltılar yapılır, zümre toplantıları, öğretmenler kurulu toplantıları, geziler, yürüyüşler, konu anlatımları, sunumlar...”, K2- “Gereksiz bir sürü iş yapılmakta... Bol bol siyaset konuşuluyor.”, K7- “Öncelikle Bakanlık tarafından planlaması yapılan çalışmalar tamamlanır ama bunlar kısa dönemli olduğu için kalan zamanda arkadaşlarla sohbet anlamında vakit geçirme olarak değerlendiririz. Okul içinde halletmemiz gereken evrak işlerini tamamlarız.”, K11- “Araştırma konuları verildi, araştırmalar yapıp bir dosyayla teslim edilirdi. Film, kitap konusunda öneri listeleri geldi ama o da uygulanmadı, lafta kaldı. Toplantılar yapılıyor... Bunlar dışında bolca yeme içme ve çay muhabbetleri oluyor. Geziler, piknikler vardı ama uygulanmadı.”, K10- “uzun yıllar köy okullarında çalıştım. Sene başında servis ayarlamaya çalışırdık, sene sonunda evrak tamamlardık.”, K6- “Boş boş oturduk.”, K1- “Bolca oturduk, ülkenin durumunu konuştuk.”, K8- “Seminer çalışmalarını genellikle kâğıt üzerinde yaptık. Onun dışında daha çok çay, kahve ve sohbet ortamı oluyordu.”, K4- “İşin aslı arkadaşlarla bolca sohbet etme fırsatı buluyoruz. Son zamanlarda seminerler uzaktan eğitimler yoluyla veriliyor.”

3.3.Fiilen Gerçekleşen Faaliyetlerin Değerlendirilmesi Temasına Ait Bulgular

Fiilen gerçekleşen faaliyetlerin değerlendirilmesi temasında veriler “başarılı olarak değerlendirilenler ve başarısız olarak değerlendirilenler” olarak iki ana başlıkta incelenmiştir.

Fiilen gerçekleşen Faaliyetlerden araştırmancının katılımcıları tarafından başarılı olarak nitelendirilen çalışmalar aşağıdaki şekilde kodlanmıştır.

Tablo 5. Fiilen Gerçekleşen Faaliyetlerden Başarılı Olarak Nitelendirilenler Frekans Tablosu

Kodlar	Frekans	Yüzde
Uzaktan Eğitimler	3	%27
Sosyal Faaliyetler	7	%63
Yüz Yüze Eğitimler	3	%27
Zümre Toplantıları	3	%27

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki şekildedir:

K8- “Ben bu çalışmaların çoğunlukla mesleki ve branş anlamında bize hitap etmese bile, araştırmamız gereken bir konu olduğunda elbette bir bilgi birikimi oluşturduğunu ve yeni bir şey öğrenmeye olanak sağladığını düşünüyorum. Ya da eleştirel bir açıdan bakmak istersek bu konulardan ne derece verim alabildiğimiz ve bize ne derece katkı sağlayabileceğini sorgulayabiliyor ve aslında neye ihtiyacımız olduğunu da bu şekilde daha iyi anlayabiliyoruz. Bunların dışında seminerlere sosyal faaliyet ve kültürel gezilerin eklenmesi de okulda olumlu bir iklim oluşturmaya ve daha sağlıklı bir iletişim ortamının kurulmasına olanak sağlayabilir.”, K1- “Oryantring, doğa yürüyüşü gibi okul dışı etkinlikler faydalıydı. Ayrıca uzaktan eğitimle verilen kodlama ve eğitici oyunlar da öyle.”, K3- “Geziler motivasyonu artırdı, konserler sanatsal aktiviteler yetenekleri geliştirdi. Bence sosyal etkinlikler gerçekten faydalıydı.”, K9- “Konu anlatımı ve sunumlarda öğretmen gerçekten hazırlanmış ve istekli ise, dinleyiciler de istekli olduğu durumlarda verimli geçtiğini düşünüyorum. Bunun yanında sosyal etkinlikler, gezi, yürüyüş, kahvaltılar gerçekten öğretmenleri motive ediyor ve bu durum öğretmenin yıl içerisindeki performansına muhakkak yansıyor.”, K5- “Özellikle sene başı seminerlerinde zümrelerin formal ya da informal şekilde bir araya gelerek etkileşimde bulunarak planlama yapması bence gerçekten faydalı oluyor.”, K7- “Seminer çalışmaları kapsamında başarılı olan faaliyetler daha çok uzman kişiler tarafından verilen yüz yüze eğitimler diye düşünüyorum. Özellikle kendi alanımızla ilgili almak istediğimiz eğitimlerin az da olsa bu döneme denk gelmesi bizim için güzel oldu. Ayrıca son zamanlarda ağırlık verilen doğa yürüyüşü gezi gibi etkinlikler öğretmenlerin deşarj olması ve kaynaşabilmesi için daha faydalı olmuştur.”, K11 “Okul dışı faaliyetler, bürokrasinin olmadığı doğaçlama bilgi alışverişleri, geziler, doğa yürüyüşleri, sosyal kültürel faaliyetlerin daha faydalı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca seminer zamanlarında yapılan en faydalı çalışma bence Zümre toplantıları. Zümre toplantılarında rahatız, rahatça fikirlerimizi ifade edebiliyoruz.”, K6- “Bence uzaktan eğitimler yeterli... Okula gitmek zorunda kalmıyoruz.”

Fiilen gerçekleşen faaliyetlerden araştırmancının katılımcıları tarafından başarısız olarak nitelendirilen çalışmalar aşağıdaki şekilde kodlanmıştır.

Tablo 6. Fiilen Gerçekleştirilen Faaliyetlerden Başarısız Olarak Nitelendirilenler Frekans Tablosu

Kodlar	Frekans	Yüzde
Eğitimlerin uzmanlar tarafından verilmiyor oluşu	3	%27
Konu içerikleri	4	%36
Uzaktan Eğitimler	3	%27

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki şekildedir:

K5- “Online verilen eğitimlerin gerek bağlantı problemleri gerekse çekiciliğinin az olması nedeniyle başarısız olduğunu düşünüyorum.”, K3- “Asenkron şekilde verilen eğitimler karşılıklı iletişim fırsatı vermediğinden bence verimsiz geçiyor.”, K11- “En kötüsü konuların öğretmenlere dağıtılıp, hazırlanıp sunmasının beklenmesiydi. Sunu kısmı zaten yapılmıyordu. İnternette indirilen hazır sunuların çıktısı alınıp dosyalanıyordu. Konuyu hazırlayan dahi fikir sahibi olmuyordu. Ayrıca alanında uzman olmayan kişilerden eğitim vermesi bekleniyordu ve sunum yapılsa dahi faydalı olmuyordu. Kaldı ki orda yazanla gerçek ortamlar aynı değil. Hatta okul ortamları dahi aynı değil. A okulu ile B okulu arasında ciddi farklar var. Öğrenci, veli, öğretmen potansiyeli vs.”, K8- “Sadece tek tür branşa hitap eden bir konunun tüm öğretmenlere verilmesi ve her sene tekrar tekrar aynı konuların seminer çalışma konusu olması çoğunlukla zaman kaybı oluyor. Ayrıca çoğunlukla konuların, öğretmenlerin ufkunu açacak ve eğitim-öğretim sürecine yeni ve modern bakış açıları kazandıracak nitelikte olmaması ve konunun uzmanlarınca verilmeyip, okuldan alanı olmayan bir öğretmenin bir gecede yaptığı web taramasıyla elde ettiği hazır kaynaklardan oluşan slaytları sunması da konunun yeterince ciddiye alınmasının ve konudan verim sağlanmasının önüne geçiyor.”, K7- “Seminer dönemlerinde başarı ve fayda sağlamayan faaliyetler bence uzaktan eğitim yoluyla izlenilmesi gereken eğitimler olmuştur. Özellikle her yıl aynısı tekrarlanan bazı eğitim içerikleri kimseye fayda sağlamamıştır. Çünkü alanda fayda sağlamayacak bu eğitimler gelip geçici olarak görülmüş ve aktif olarak kullanabilmek için işimize yaramamıştır. Burada branşlara göre okul döneminde aktif kullanabileceğimiz yeni eğitimlerin verilmesi daha fayda sağlayacaktır.”

3.4. Son Uygulanan Mesleki Çalışmanın Değerlendirilmesi Temasına Ait Bulgular

2021 yılı Kasım ara tatilinde uygulanan mesleki çalışmanın öğretmenler tarafından değerlendirilmesi temasına ait bulgular 5 ana başlıkta kodlanmıştır.

Tablo 7. Son Uygulanan Mesleki Çalışmanın Değerlendirilmesi Frekans Tablosu

Kodlar	Frekans	Yüzde
Hatırlamıyorum	3	%27
Uzaktan eğitimler verimsiz	3	%27
Zorunlu olduğu için tamamladım	2	%18
Eğitim içeriğini seçme özgürlüğü	2	%18
Süre kısıtlaması	1	%9

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri;

K8- “Katıldığım eğitimde hem teorik hem de uygulamalı eğitim yapıldı. Uzaktan eğitim kanalıyla gerçekleşti. Almak istediğimiz seminer konusunu kendimizin belirleyebilmesi ve alanımıza uygun farklı konuların bulunması mantıklıydı. Ayrıca eğitimde yeni yaklaşım modelleri üzerine çalışmaların olması ve bu konuların uzman kişilerce verilmesinin verim sağladığını düşünüyorum.”, K7- “Çocuklar için felsefe ve P4C eğitimine katıldım. Eğitim içeriklerini çok başarılı ve kapsamlı buldum. Ama belirli bir süre kısıtlaması olduğu için hepsini üst üste izlemek ve dinlemek zorunda kaldım. Bu eğitimlerin uzun vadede öğretmenlere açık olması ve aynı zamanda bu şekilde seçme şansımızın olması çok daha güzel olur. Dolayısıyla herkes ilgi duyduğu eğitimi açıp istediği zamanda izleyebilir. Ayrıca pandemi şartlarında uzaktan eğitim olarak sunulması iyiydi ama tabii ki bu eğitimlerin uzman kişilerden yüz yüze eğitim yoluyla verilmesini tercih ederim.”, K5- “Eğitim içeriğini seçme imkânı olması iyiydi. Ben P4C eğitimine katıldım. Eğitimin sınıf içerisinde uygulanabilir teknik ve yöntemlere dayalı olması özellikle ilgimi çekti. Anlatım sade ve anlaşılır bir dile sahipti. Anlatıcının bu yöntem sınıfında kullanmış olması ve bunu örneklerle anlatması bence kalıcı bir öğrenme sağladı.”, K11- “Projelerle ilgili bir eğitime katıldım ama eğitime dair hiçbir şey hatırlamıyorum. Katılmam gerektiği söylendiği için katıldım.”, K10- “İngilizce eğitimine katıldım, çünkü en kısası oydu ve tek parçaydı. Videoyu bilgisayardan açtım, bıraktım, izlemedim. Bu işler uzaktan olmuyor. İçeriği çok iyi olsa da ev ortamında herhangi bir kontrol olmadığı için eminim ki herkes böyle yapmıştır.”, K9- “Katıldığım eğitimi tam hatırlayamadım ama genel olarak eğitimleri inceledim. Aynı içeriklerle yüz yüze eğitimle verirse daha faydalı olur diye düşünüyorum. Videolarda tek taraflı iletişim, yüz yüze karşılıklı iletişim...”, K2- “Zorunlu olduğu için tamamlanmış bir iş... Kimsenin doğru düzgün yaptığını, bu işi ciddiye aldığını düşünmüyorum. Yine havada kalan bir eğitim oldu.”, K3- “Video izleme şeklinde olan eğitimler başarısız oluyor. Soru sorma ya da karşılıklı iletişim kurma fırsatı vermiyor. Bu eğitim de öyleydi.”

3.5. Mesleki Çalışmaların Amaçlarına Ulaşıp Ulaşmadığı ile İlgili Görüşlerin İncelenmesi Temasına Ait Bulgular

Bu temada katılımcıların görüşlerine göre 3 kod belirlenmiştir.

Tablo 8. Mesleki Çalışmaların Amaçlarına Ulaşıp Ulaşamama Durumu Frekans Tablosu

Kodlar	Frekans	Yüzde
Amaçlara ulaşıldığına inanıyorum	2	%18
Amaçlara ulaşıldığına inanmıyorum	7	%63
Kısmen ulaşıldığını düşünüyorum	2	%18

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri;

K4- “Bence amaçlara ulaşıyor ama tamamen kişinin gelişme isteği ile de bağlantılı bir konu...”, K2- “İnanmıyorum. Zaten sene başı ve sene sonunda idarecilerin de işleri yoğun olduğu için bu işi iyi organize edemiyorlar. Bu yüzden angaryadan öteye geçemiyor.”, K9- “Ben amaçlarına ulaştığını düşünmüyorum. Çünkü bakanlık bulunduğu yerden 81 ili kapsayan bazı merkezi kararlar alıyor ancak, gerçekte birleştirilmiş sınıflar, bağımsız sınıflar, taşıma merkezi okullar var. Her ilin her bölgenin farklı bir yaşam tarzı, geleneği, örf ve adetleri olduğu için bence bakanlık birçok şeyi gözden geçiriyor. Mesleki çalışmalar bu anlamda her bölgeye hitap etmiyor.”, K6- “İnanmıyorum, boşa zaman geçirme ve ek ders için yapılan işler...”, K10- “İnanmıyorum. Hatta sırf öğretmenler uzun süre tatil yapıyor izlenimi oluşmasını diye insanların okulda tutulduğunu düşünüyorum. Son uygulanan seminerde (5 günlük ara ara tatilde) ilkökul öğretmenlerine yönelik yalnızca bir gün eğitim planlanmış, bu eğitim de yarım saatlik herhangi bir videonun izlenmesiydi. Bu planlamada mesleki gelişimin amaçlandığını asla düşünmüyorum.”, K7- “Amaçına ulaştığına inanmak zor. Çünkü insanlar ihtiyacı olmayan şeye ilgi de duymuyor. Burada asıl öğretmenlerin ihtiyacı olan konulara değinmekte fayda var.”, K8- “Kısmen ulaştığına inanıyorum, çünkü her yıl aynı konular tekrar ediliyor ya da herkesin alanına hitap edecek konularda eğitim verilmiyor. Özellikle eğitimde her yıl değişen dinamiklere uygun olarak konular güncellenmeli, öğretmenin mesleki verimliliğini artıracak hem mesleğe hem de alana katkı sağlayacak türde çalışmalar yapılmalıdır.”, K5- “Kısmen inanıyorum ama verilen birçok eğitimin sınıflarda uygulanabilirliği yok. Sınıflar çok kalabalık ve imkanlar sınırlı.”

3.6. Mesleki Çalışmaların Amaçlarına Ulaşabilmesi İçin Öneriler Temasına Ait Bulgular

Mesleki çalışmaların amaçlarına ulaşabilmesi için katılımcılardan alınan öneriler 7 başlıkta kodlanmıştır.

Tablo 9. Mesleki Çalışmaların Amaçlarına Ulaşabilmesi İçin Öneriler Frekans Tablosu

Temalar	Frekans	Yüzde
Eğitimler uzmanlar tarafından verilmeli	6	%54
İçerik geliştirilmeli, kategorize edilmeli	5	%45
İçerik seçme hakkı verilmeli	3	%27
Sosyal etkinlikler artırılmalı	4	%36
Süreç değerlendirilmeli	1	%9
Zümreler arası etkileşim artırılmalı	3	%27
Planlamalar mahalli olmalı	1	%9

Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri;

K8- “Seminerlerde bir okuldaki farklı branşlardan öğretmenlere eş zamanlı aynı konular verilmemeli. Tüm öğretmenlere hitap eden mesleki çalışmaları herkesin kendi okulunda alabileceği gibi branşlara yönelik çalışmalar il genelinde bölümlere ayrılıp herkese farklı bir okulda zümreler bazında yapılabilir. Ayrıca yine branşlara göre her seminer döneminde farklı konular belirlenip, önceden herkesin almak istediği eğitimi ya da seminer konusunu belirleyebildiği bir planlama yapılarak, il genelinde herkes konunun uzmanlarınca verilecek eğitimlere, seminerlere katılabilir. Hem bu şekilde herkesin kendi istediği konuyla ilgili eğitim ya da seminer alması sağlanmış olup diğer şekilde yapılan standart ve zorunlu tutulan, kısıtlı konularla ve bilgilerle nispeten ciddiye aldığımız ve çoğu zaman kâğıt üzerinde kalabilen çalışmalar olmaktan çıkacaktır. Hem de herkesin daha istekli, yeterli olmadığını düşündüğü bir konuda kendini tamamlamasına imkân bulduğu ya da kendisine artı bir şeyler katabileceği bir seminer dönemi haline gelebilir.” K7- “Seminer programlarında öncelikle öğretmenleri dinlendirici ve geliştirici etkinliklerin olması gerekir. Bir sosyal etkinlik muhakkak olmalı. Eğitim anlamında ise önceden öğretmenlerin hangi eğitimleri istedikleri, merak ettikleri eğitimler hakkında ön bilgi alınmalı. Ve bu alanda eğitim verecek uzmanlar yönlendirilmeli. Okul bazında değil il bazında da gruplar oluşturularak aynı eğitimi isteyen bireyler bir araya gelerek, sadece dinleme değil uygulamalı olarak dolu dolu eğitim alabilmeliler. Bu eğitimleri alabilmeleri için öğretmenlere maddi imkân da sunulmalıdır. Kendimizi mesleki anlamda geliştirebilmek adına almak istediğimiz eğitimlere ulaşmak için çok ciddi harcamalar gerekebiliyor. Bu eğitimlerin ilgili kurumlar tarafından daha ulaşılabilir olarak öğretmenlere sunulmasını isterim. Bunun içinde seminer dönemleri oldukça uygun dönemlerdir.” K10- “Merkezi hizmet içi eğitimler kapsamında eğitici eğitimleri veriliyor. Planlanan belli konularda her okuldan bir öğretmen bu eğitimlere katılıp, seminer zamanlarında diğer öğretmenlere eğitimler verebilir. Hatta eğitimi verecek öğretmenlerin yeri değiştirilecek seminer dönemi için, farklı kurumlara görevlendirilmeli ki arkadaşlık ilişkileri seminerin ciddiyetini engellemesin. Seminer sürecinin sonuna da sınav konmalı bence. Bu şekilde insanları gelişime zorlamak lazım bence, başka türlü olmayacak. İlkokullar için sınıflarda kullanılabilecek düzeyde basit enstrüman eğitimleri, basit görsel sanat eğitimleri vs. sınıf ortamına uyarlanabilecek ve öğretmeni zorla da olsa alanında geliştirecek eğitimlere yer verilmelidir. Bu eğitimler sonunda muhakkak değerlendirme yapılmalıdır.” K11- “Seminerlerin bir kısmının uzaktan, bir kısmının yüz yüze verilmesi mantıklı geliyor. Yüz yüze kısmında yönlendirici tartışma ortamlarıyla fikir alışverişi yapılabilir. Çayımızı kahvemizi alıp rahat ortamlarda sohbet havasında eğitim öğretimde neredeyiz, bugüne kadar neler yaptık, neler yapılabilir gibi konuların tartışılması daha mantıklı. Sohbet havasında bence daha verimli olacaktır, laf lafı açar çünkü. O zaman öğretmen de kendini daha iyi ifade ediyor. Kalan kısmında uzaktan eğitim yapılabilir. Çünkü ilk 1-2 gün verimli geçiyor ama sonrası boş çay muhabbetine dönüyor. Özellikle sene başı seminer çalışmalarında ders kitapları incelenerek ekstra yapılacak çalışmalar planlanabilir, kaynak kitap incelemesi yapılabilir. Ara tatil seminer çalışmalarına ayrıca zümre toplantıları eklenmelidir. Sene başında yapılan toplantılara ek süreç içinde bir durup, biz ne yapıyoruz ne yaptık ve ne yapabiliriz diye zümrelerle değerlendirmek faydalı olacaktır. 4 aylık süreci ölçüp biçip tartmak var bir de 2 aylık süreci. Bir problem fark edilirse kısa zamanın telafisi de daha kolay olacaktır. Sene sonu seminerleri yapılmasını bence. Bir toplantı yapılır sene değerlendirilir, herkes işini gücünü tamamlar evraklarını teslim eder ve biter. Çünkü herkes kafa olarak zaten okuldan kopmuş oluyor. Konu anlatımları olacaksa seçimlerinde isteğe bağlı olabilir, zorunluluk olunca verim alınamıyor hem sunum yapan kişi hem de dinleyiciler açısından verimli olmuyor. Öneri filmler yerine sinema günleri düzenlenebilir.” K9- “Merkezi planlamalar yerine her okul kendi dinamik ve ihtiyaçlarına göre mesleki çalışma programını kendisi belirlemelidir. Mesleki çalışmalar sonunda yapılan faaliyetler yazılı ve görsel olarak Milli Eğitime gönderilebilir. Bu şekilde de kontrol sağlanabilir. Merkezi olacaksa da muhakkak tüm öğretmenlerin fikirleri alınmalı, dönütlere göre güncellenmelidir. Bunun dışında mesleki çalışmalara veliler dahil edilmelidir. Biz hep öğrenciye odaklanıyoruz ama veliyi de eğitmeyi lazım. Her veliyi katamasa da belirli grup velilerin katılımı sağlanmalı ve veliye eğitim sürecinin içinde olduğunu hissettirmek lazım. Bu durumda okula katkılarının da daha fazla olacağını düşünüyorum. Mesela empati, iletişim, verimli ders çalışma, sağlıklı beslenme gibi hem veli hem okulu bağlayıcı nitelikteki konularda veliler de muhakkak mesleki çalışma kapsamına alınmalıdır. Mesleki çalışmalar öğretmenler odasında askıya asılan bir ceket gibi kalıyor, sınıf ortamlarına inmiyor. Konular çok geniş kapsamlı, sınıftan soyut kavramlar oluyor. Halbuki bu çalışma konularını öğretmenler belirlemiş olsa ve bu eğitimler alanda uzman kişilerce gerçekleştirilse daha faydalı olabilir. Kâğıt üzerinde ilerliyoruz maalesef... Ayrıca çevre okullarla etkileşimi artıracak geleneksel çocuk oyunları, turnuvalar, okul dışı faaliyetler yapılabilir. Bu faaliyetler hem motivasyonu artıracak hem de iletişimi güçlendirecektir. Mesela çocuklarla yapılan geleneksel çocuk oyunları turnuvası çok da eğlenceli olabilir.

Mesleğimizde çocuksu yanı kaybetmemek gerekir diye düşünüyorum. Bireysel farklara saygı duyma, farklılıkları fırsata çevirme gibi konulara değinilebilir. Her öğrencinin güçlü ve zayıf yönlerini fark etmek ve aynı seviyeye çıkamasalar bile kendi potansiyelinde maksimumu seviyeye erişebileceğini fark etmek ve bu konuda çalışmak faydalı olacaktır.”, K2- “Bence en önemlisi öğretmenler kurulu ve zümre toplantıları. Bunun dışında öğretmenlerin sosyal olarak rahat hissettikleri bürokrasiden uzak ortamlarda planlanacak etkinlikler iş birliği, iletişim ve motivasyonu artıracaktır.”, K4- “Yürüyüşler, spor etkinlikleri, müzik dinletileri daha ilgi çekici olabilir. Ayrıca dezavantajlı öğrenciler için ziyaretler planlanabilir.”, K5- “Alanında uzman kişilerin vereceği teorik değil daha çok aktif şekilde katılım sağlanan eğitimler olması gerektiğini düşünüyorum.”

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İlkokullarda eğitim öğretim yılı başı, sonu ve ara tatiller kapsamında uygulanan Mesleki Çalışma (seminer) programlarının işlevselliğinin ilkokullarda görev yapan öğretmenler tarafından değerlendirilmesi, bu değerlendirmeler ışığında problemlerin tespit edilmesi ve bu problemlere yönelik öneriler sunmayı amaçlayan bu çalışmada yapılan görüşmelerden elde edilen veriler; mesleki gelişim ilkokul öğretmenleri tarafından nasıl tanımlanmaktadır, Mesleki çalışmalar kapsamında bu güne kadar fiilen gerçekleştirilen faaliyetler nelerdir, fiilen gerçekleşen faaliyetlerin ilkokul öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi, son gerçekleştirilen mesleki çalışmanın değerlendirilmesi, mesleki çalışmaların amaçlarına ulaşip ulaşamama durumu ve mesleki çalışmaların planlanan amaçlara ulaşabilmesi için öneriler olmak üzere 6 tema başlığında incelenmiştir.

Araştırmanın ilk temasında katılımcıların mesleki gelişim kavramından ne anladıkları, nasıl tanımladıkları incelenmiştir. Bulgulara göre katılımcılar mesleki gelişimi; alanla ilgili bilgi ve birikim artırmak, çağı yakalamak ve gelişmeleri takip etmek, kişisel gelişimle iç içe bir süreç olarak nitelendirmektedir. Erdem ve Koç (2016) çalışmalarında öğretmenlerin mesleki gelişim maksadıyla almak istedikleri eğitimleri; yaratıcı drama, ölçme değerlendirme ve öğrenci tanıma etkinlikleri olarak belirlemişlerdir. Bu çalışmada da benzer ifadeler ile öğretmenlerin alanları ile ilgili bilgi ve birikimi artırmak, edindikleri kazanımları sınıf içinde, eğitim öğretim sürecinde kullanabiliyorlarsa bu durumu mesleki gelişim olarak algıladıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra literatürde birçok çalışma mesleki anlamda gelişmek ve çağa ayak uydurabilmek için hizmet süresince verilen eğitimlerin elzem olduğunu göstermektedir (Aslan, 2015; Can, 2004; Gültekin & Çubukçu, 2008; Gültekin, Çubukçu & Dal, 2012; Günbayı & Taşdöğen, 2012; Güneş, 2006; Nemli, 2017). Çalışmada mesleki gelişim tanımlamasında öne çıkan bir başka konu ise bu gelişimin kişisel gelişim ile iç içe bir süreç olduğudur. Saban (2000) çalışmasında okul temelli mesleki gelişimde hem kişinin hem de okulun ihtiyaçlarının gözetilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Okulun ve kişinin ihtiyaçlarının birlikte gözetilmesi gerekliliği, mesleki gelişimin kişisel gelişim ile bir bütün olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ikinci temasında mesleki çalışmalar kapsamında fiilen gerçekleştirilen faaliyetler incelenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tüm eğitim kademelerinde çalışan yönetici ve öğretmenlere yönelik mesleki çalışma dönemlerinde çeşitli faaliyetler belirleniyor olmakla birlikte, fiilen hangi durumların gerçekleşiyor olduğu tespit edilmek istenmiştir. Bulgulara göre katılımcı öğretmenler bu süreci; boş geçen zaman, evrak işi, konu anlatımı, yeme-içme, toplantılar, sohbet, sosyal etkinlikler, online eğitimler, kâğıt üzerinde kalan etkinlikler, eğitim öğretime hazırlık ile geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Genel olarak sene başı mesleki çalışmalar kapsamında eğitim öğretime hazırlık faaliyetleri gerçekleşirken, sene sonunda evrak işlerinin yapıldığı görülmüştür. Bunun dışında önceden belirlenen konuların öğretmenlere dağıtılması, bu kişiler tarafından konu anlatılması, zümre ve öğretmenler kurulu toplantıları, gezi, yürüyüş ve piknik gibi sosyal faaliyetler, merkezi ve asenkron şekilde verilen uzaktan eğitimler, sohbet, boş zaman, yeme içme faaliyetleri öne çıkmaktadır. Kahyaoğlu ve Karataş (2019) çalışmalarında mesleki çalışmaların öğretmenler için “formalite, zaman ve para israfı, angarya, boş geçen bir süreç, evrak işleri, dedikodu, toplantılar, eğitim öğretim için hazırlık yapmak, zümreler ile iş birliği yapmak” olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmanın bulgularına göre de öğretmenlerin bugüne kadar mesleki çalışmalar kapsamında gerçekleşen faaliyetleri benzer şekilde ifade ettikleri görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü temasında ilkokullarda mesleki çalışma kapsamında fiilen gerçekleştirilen faaliyetler katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir. Bulgulara verildiği üzere olumlu değerlendirilen faaliyetler; uzaktan eğitimler, sosyal faaliyetler, yüz yüze eğitimler ve zümre toplantılarıdır. Oyantring, doğa yürüyüşü, piknik, gezi, konser gibi sosyal ve kültürel aktivitelerin çoğunlukla verimli olarak algılandığı görülmektedir. Bu bakımdan öğretmenlerin motivasyon ve etkileşimi artırıcı keyifli etkinlikleri daha verimli değerlendirdikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenler zümre toplantılarında formal ya da informal şekilde bir araya gelerek etkileşimde bulunmayı olumlu değerlendirmekte olup hatta bu etkileşimleri bürokrasinin olmadığı ortamlarda gerçekleştirmeyi istedikleri görülmektedir. Büyükcan (2008) çalışmasında mesleki çalışmaların zümre öğretmenleri ile iş birliği içerisinde yapılan çalışmalar olduğuna değinmektedir. Çalışmada da belirtildiği üzere öğretmenler mesleki gelişim için zümre öğretmenleri ile etkileşimi maksimum seviyede tutmayı beklemektedir. Ancak Kahyaoğlu ve Karataş (2019) çalışmalarında mesleki çalışmalar kapsamında çok toplantı yapılıyor oluşunu öğretmenlerin olumsuz değerlendirdiğini tespit etmiştir. Bu bakış açısı ile öğretmenlerin zümre toplantılarını verimli bulurken farklı gerekçelerle çok sık toplantı yapılmasını doğru bulmadıkları söylenebilir. Bunların yanı sıra bazı öğretmenler

uzaktan eğitimi okula gitmek zorunda kalmamak için olumlu değerlendirirken, bazıları öğretmenler tarafından yapılan konu anlatımlarını eğer iyi hazırlanmış ve dinleyiciler öğrenme konusuna istekli ise olumlu değerlendirmektedir. Maheshwari ve Raina (1998) çalışmalarında uzaktan videolarla yapılan eğitimlerin ülkedeki tüm öğretmenlere ulaşabilmesi ve aynı mesleki eğitimin verilebilmesi için faydalı olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak bu çalışmada uzaktan eğitimi faydalı bulan katılımcılar okula gitmek zorunda kalmamak gerekçesini sunmuşlardır.

Araştırmanın üçüncü temasında verilen mesleki çalışmalarda fiilen gerçekleşen faaliyetlerin değerlendirilmesi kapsamında olumsuz olarak nitelendirilen durumlar; eğitimlerin uzmanlar tarafından verilmiyor oluşu, konu içerikleri ve uzaktan eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan bir kısmı uzaktan eğitimleri okula gitmek zorunda kalmamak gibi gerekçelerle faydalı bulduğu faaliyetler içerisinde sıralarken bir kısmı bağlantı problemleri, asenkron eğitimlerin karşılıklı iletişim fırsatı vermemesi gibi gerekçelerle faydasız bulmaktadır. Bunun yanı sıra konu içerikleri bakımından ihtiyaca göre güncellenmeyen, tüm branşlara hitap etmesi beklenen ve seçme hakkının olmadığı eğitimler de öğretmenler tarafından eleştirilmektedir. Konu içerikleri bakımından eleştirilen eğitimlerin alanda uzman kişiler tarafından verilmiyor oluşu da ayrıca bir olumsuz durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Gültekin vd. (2018) çalışmalarında mesleki çalışmalar kapsamında öğretmenlerin kendi branşlarına yönelik olarak ve uzman kişiler tarafından verilecek eğitimleri beklediklerini tespit etmişlerdir. Gültekin vd, (2018) ve bu çalışma göstermektedir ki Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenerek okullara gönderilen ve birçok branşı aynı anda kapsayan konuların öğretmenlere rastgele dağıtılması, ilgi ve becerilerine bağlı olmaksızın kendisine verilen görevi ifa etmek üzere hazırlanan sunu ve dokümanlarla öğretmenler tarafından yine öğretmenlere verilen eğitimlerin yarar sağlamadığına inanılmaktadır.

Araştırmanın dördüncü temasında öğretmenlerin katılmış olduğu son mesleki çalışmanın (Kasım,2021 Ara Tatil) değerlendirilmesi istenmiştir. Bu kapsamda her zümre öğretmenleri için belli bir günde EBA üzerinden eğitim videoları açılmış bu videolardan isteğe bağlı herhangi birinin izlenerek tamamlanması istenmiştir. Eğitimlere katılan ilkökul öğretmenlerinin bu eğitimler ile ilgili değerlendirmeleri; hatırlamıyorum, verimsiz, zorunlu olduğu için katıldım, içerik seçme özgürlüğü, süre kısıtlaması şeklinde kodlanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre öğretmenlerden bir kısmı katıldıkları eğitim içeriğini hatırlamadığını, zaten videoları açıp izlemediğini, zorunlu olduğu için katıldığını, bu tarz video ile verilen uzaktan eğitimlerden fayda sağlanacağına inanmadığını ifade etmektedir. Bunun yanında verilen eğitimleri ilgiyle izleyen bazı öğretmenlerin süre kısıtlamasını eleştirdiği, bu eğitimlerin her zaman erişime açık olması, ihtiyaç halinde tekrar izlenebilir olması gerektiği görüşünde olduğu görülmektedir. Son gerçekleşen mesleki çalışma kapsamında içerik seçiminin öğretmenin ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde tercihine bırakılmış olması öğretmenler tarafından olumlu değerlendirilmektedir.

Araştırmanın beşinci temasında mesleki çalışmaların amaçlarına ulaşip ulaşamama durumu değerlendirilmiştir. Öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre verilen cevaplar; amaçlara ulaşıldığına inanıyorum, amaçlara ulaşıldığına inanmıyorum ve kısmen amaçlara ulaşıldığına inanıyorum şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılardan çoğunun görüşleri mesleki çalışma programlarının Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen ya da kişilerin beklentisi olan amaçlara ulaşamadığı yönündedir. Çalışmaların amaçlarına ulaşamadığı ile ilgili fikir beyan eden katılımcılar; yöneticilerin seminer dönemlerinde iş yoğunluğunun fazla olması nedeniyle bu işleri iyi organize edemediği, planlamaların merkezi olarak yapıldığı ve farklı şartlardaki (müstakil sınıflar, birleştirilmiş sınıflar, yatılı okullar, taşıma merkezi okullar gibi) okulları kapsamadığı, ilgi çekmediği, konuların her yıl tekrar ediyor oluşu, sınıflarda uygulanabilirliğinin düşük olması gibi gerekçeler sunmaktadırlar. Kahyaoğlu ve Karataş (2019) çalışmalarında katılımcıların büyük bir kısmının mesleki çalışmalar kapsamında gerçekleşen faaliyetleri kişisel ya da mesleki anlamda fayda sağlayacaklarını düşünmemeleri, eğitimlerin alanda uzman kişilerce verilmemesi, konuların dikkat çekmemesi ve fiziksel ortamların uygun olmaması gibi gerekçelerle yeterli bulmadıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca içerik belirlenmesi ya da karar verme aşamalarında öğretmenlerin yer almıyor ve konuların her yıl tekrar ediyor oluşundan bir cezalandırma aracı gibi görülmesine, amacı ve sonucu olmayan, zaman kaybına neden olan mizansenler olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Oysaki öğretmenler mesleki çalışmalarını kendilerini geliştirmek için bir araç olarak görmekte ancak uygulamada bu süreci boşa giden zaman olarak nitelendirmektedir (Türker ve Tok, 2018). Hizmet içi eğitim anlayışının öğretmenlerin sürekli gelişmesine olanak sağlayacak şekilde yeniden değerlendirilmelidir (Çiltaş ve Akıllı, 2011)

Araştırmada mesleki çalışmalar kapsamında verilen eğitimlerin alanda uzman kişilerce ya da en azından konu ile ilgili spesifik bir eğitim almış kişilerce verilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin eğitimcinin konu hakkındaki donanımına güvenmiyor oluşu bu gerekliliği doğurmaktadır (Altun ve Sarpkaya, 2021). Bu eğitimler üniversite öğretim elemanları, Millî Eğitim Bakanlığı uzman ya da yöneticileri ya da iletişimi güçlü öğretmenliği bilen kişilerce verilebilir (Gültekin vd., 2018). Yüksek lisans ya da doktora yapan öğretmenlerin çalışmış oldukları konu ile ilgili eğitim vermesi de önerilmektedir (Tonbul, 2004). Ayrıca bu çalışmada mesleki çalışmalar kapsamında verilecek eğitimlerin MEB tarafından öğretmenlere verilen merkezi eğitimlerle donatılmış her okuldan belirlenmiş öğretmenler tarafından verilebileceği de öneriler arasındadır.

Bir başka öneri içeriğinin geliştirilmesi ve kategorize edilmesi olarak belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre mesleki çalışma kapsamındaki eğitim içeriklerinin genel olarak tüm branşları kapsamaması doğru bulunmamakta olup ilgi çekmediği ifade edilmektedir. Ayrıca içeriğinin geliştirilmesi hususunda MEB tarafından ihtiyaç analizleri yapılması, talep edilen ya da ihtiyaç duyulan içeriklerin eğitim programlarına alınması önerilmektedir. Can (2019) da çalışmasında öğretmenlerin mesleki gelişimleri için engel teşkil eden durumların tespit edilmesi ve ihtiyaçlara göre planlamaların yapılmasını önermektedir. Görüldüğü üzere mesleki gelişimin önündeki engeller, ihtiyaç ve isteklerin tespiti için MEB'in mesleki çalışmalar sonunda bu çalışmalara katılan öğretmen ve yöneticilerden çeşitli kallar ile dönüt alması önerilebilir.

Araştırmada katılımcılar mesleki çalışmalar kapsamında verilen eğitimlerde öğretmenlerin içerik seçme hakkının olmasını önermektedirler. Türkiye'de öğretmenlerin anlatacakları seminer konusu dahi büyük oranda okul yöneticileri tarafından belirlenmekte ve kendilerine tebliğ edilmektedir. Oysaki çalışılacak konu ya da alınacak eğitim için ilgi ve ihtiyaçlar önemsenmelidir (Tonbul, 2004). Gültekin vd. (2018) çalışmasında da öğretmenlerin kendi alanları bazında, isteğe bağlı ve ihtiyaçlarına göre eğitim almak istediklerini tespit etmiştir. Bu çalışmada yüz yüze verilecek eğitimler için il ve ilçelerde eğitim merkezleri oluşturulması ve öğretmenlerin istedikleri eğitimi seçerek o eğitimin verildiği merkezde kendi okulundan bağımsız bir ortam ve grupla alması önerilmektedir.

Mesleki çalışmalardan alınan verimin artırılması için motivasyonu artırıp iletişimi güçlendirecek sosyal etkinliklerin artırılması önerilmektedir. Spor turnuvaları, gezi etkinlikleri, sinema günleri gibi bürokrasiden uzak özellikle okul dışı ortamlarda gerçekleşecek faaliyetlerin öğretmenler arasında samimi ilişkiler kurmayı sağlayacağı, bu ilişkilerin motivasyonu artırarak okul ve eğitim ortamlarına olumlu yansıtacağı düşünülmektedir. Kahyaoğlu ve Karataş (2019) da çalışmalarına öğretmenlerin mesleki çalışma kapsamında eğitimler yerine kültürel geziler yapmak istediklerini tespit etmiştir. MEB son yıllarda (COVID19 öncesi) öğretmenlerin mesleki çalışmaları planlamasında bu tip faaliyetlere yer vermekte olup COVID19 salgını süresince mesleki çalışmalar kapsamında yüz yüze sosyal faaliyetlere yer verilmediği de görülmektedir. MEB'in bu tarz etkinliklerden vaz mı geçtiği yoksa yalnızca salgın süresinde risk oluşturacağı düşünüldüğünden mi son mesleki çalışmada yer vermediği bilinmemektedir. Ancak bu çalışmanın bulgularına göre öğretmenler mesleki çalışmalar (seminer) kapsamında sosyal ve kültürel etkinliklere katılmak istedikleri ve MEB tarafından yapılacak planlamalara dahil edilmesini istedikleri görülmektedir.

Bu araştırmada mesleki çalışmaların amaçlarına ulaşamama nedenlerinden biri olarak sürecin değerlendirilmemesi gösterilmekte olup değerlendirme yapılması önerilmektedir. Hatta seminer süreçleri sonuna sınav konulması, ancak bu şekilde ciddiyetin sağlanabileceği düşünülmektedir. Kontagora, Watts ve Allsop (2017) çalışmalarında mesleki eğitimlerin okul yönetimlerinde denetlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Tonbul, (2004) çalışmasında mesleki çalışmalarda denetleme ve değerlendirmenin yapılmasını, bu denetleme ve değerlendirme sonucu başarılı olanların çeşitli şekillerde ödüllendirilmesini önermektedir.

Mesleki çalışmalar kapsamında yapılan etkinliklerin zümreler arası iletişimi artırıcı nitelikte olması beklenmektedir. Katılımcılar zümre toplantılarını mesleki çalışmalar kapsamında yapılan olumlu faaliyetlerden biri olarak da değerlendirmektedirler. Hatta ara tatillerde verilen mesleki çalışmalar kapsamına; zümre toplantılarının da alınması gerektiği, bu vesile ile öğretmenin mesleki anlamda kendini, sınıfını, yöntemini değerlendirme fırsatı bulacağı düşünülmektedir. Bafumo (2004) öğretmenler için asıl mesleki gelişimin uzmanlar tarafından alandaki gelişmelerin aktarılmasından ziyade öğretmenlerin kendi aralarında etkinlik paylaşımları, fikir alışverişi ve tartışmalar yapması olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada da katılımcılar prosedür ve bürokrasinin olmadığı ortamlarda zümreler arası etkileşimin artırılmasını önermektedirler.

Araştırma sonuçlarına göre mesleki çalışmaların merkezi olarak planlanıyor oluşu ve her zümre ve yöreye hitap edememesi eleştirilmekte olup, mahalli planlamalar önerilmektedir. Bu planlamalar il ve ilçe bazında olabileceği gibi okullar bazında ihtiyaçlara göre de gerçekleştirilebilir. Örneğin mülteci öğrencilerin eğitim süreçlerine entegrasyonunu amaçlayan "kapsayıcı eğitim" öğretmenlere verilmiştir, ancak bu eğitim bünyesinde mülteci öğrenci barındıran kurumlar için anlamlı iken mülteci öğrencilerin olmadığı okullar için anlamlı olup olmadığı tartışılabilir (Çetintürk ve Yücel Toy, 2021). Türker ve Tok (2019) çalışmalarında da mesleki çalışmalarda merkezi planlamalar yerine her okulun kendi ihtiyaçlarına göre eğitim planı çıkarmasını önermişlerdir. Yine Abazoğlu (2014) de öğretmenler için merkezi planlamadan vazgeçip mahalli eğitim programları planlanmasını önermektedir.

KAYNAKÇA

Abazaoğlu, İ. (2014). Dünyada öğretmen yetiştirme programları ve öğretmenlere yönelik mesleki gelişim uygulamaları. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1-46.

Altun, B., & Sarpkaya, P. Y. (2021). Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi Üzerine Bir Durum Çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 1-1.

Aslan, M. (2015). Türkiye milli eğitim sistemindeki değişimler ışığında "hizmet içi eğitim" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Bafumo, M. E. (2004). The Power of Pers. Teaching PreK-8. Feb. 2004, Vol. 34 Issue 5, p8, 1p, . Cnترنتten 15 Temmuz 2004'te EBSCO veri tabanından (Academic Search Premier) alınm+tr:http://web2.epnet.com.
- Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G., & Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(194), 31-50.
- Büyükcan, Y. (2008) İlköğretim Okullarındaki Hizmetiçi Eğitim Seminerlerinin Öğretmenlere Yararlılığı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri A.B.D. Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö.E., Karadeniz Ş., Demirel F. (2020) Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (29. Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Can, N. (2004). Öğretmenlerin geliştirilmesi ve etkili öğretmen davranışları, *Soysal Bilimler Dergisi*, 16, 103-109.
- Cihangir, A. (2017). Alan değiştiren sınıf öğretmenlerinin durumlarının incelenmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Çetintürk, N., & Toy, B. Y. (2021). İlk ve Ortaokul Öğretmenleri ve Yöneticilerinin Okul Temelli Mesleki Gelişime Yönelik Görüşleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 7(26), 161-181.
- Çınkır, Ş., & Çetin, S. K. (2010). Öğretmenlerin okullarda mesleki çalışma ilişkileri hakkındaki görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(3), 353-371.
- Çiltaş, A., ve Akilli, M. (2011). Öğretmenlerin pedagojik yeterlilikleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (4), 64-72.
- Demirkol, M. (2004). İlköğretim Okullarında Öğretmenlere Yönelik Okul Temelli Hizmet İçi Eğitim Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 158-173.
- Erdem, A., & Koç, E. S. (2016). Classroom teachers' professional development activities within the scope of life long learning in Turkey. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 1503-1513.
- Can, E. (2019). Öğretmenlerin meslekî gelişimleri: Engeller ve öneriler. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1618-1650.
- Gültekin, M., Aktay, E. G., & Gültekin, I. (2018). İlköğretimde mesleki çalışma (seminer) dönemi uygulamaları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 482-513.
- Gültekin, M., & Çubukçu, Z. (2008). İlköğretim öğretmenlerinin hizmetiçi eğitime ilişkin görüşleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 185-201.
- Gültekin, M., Çubukçu, Z., & Dal, S. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin eğitim öğretimle ilgili hizmet içi eğitim gereksinimleri, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 29, 131-152.
- Günbayı, İ., & Taşdoğan, B. (2012). İlköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin hizmet içi eğitim programları üzerine görüşleri: bir durum çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 87-117.
- Güneş, M. (2006). İlköğretim okulu öğretmenlerinin hizmet içi eğitim programlarına katılmayı isteme ve istememe nedenleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kahyaoglu, R. B., & Karataş, D. D. S. (2019). Mesleki gelişim eğitim seminerlerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 201-220.
- Kontagora, H. L., Watts, M. & Allsopa, T. (2017). The management of Nigerian primary school teachers. *International Journal of Educational Development*, 59(2018) 128– 135.
- Milli Eğitim Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği
<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=14454&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>
- Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerin 2019 Eylül Dönemi Mesleki Çalışma Programı
https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/27223657_2019-2020-eylul-mesleki-calisma-programi.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerin 2019 Kasım Dönemi Mesleki Çalışma Programı
- Milli Eğitim Bakanlığı 24-28 Ağustos Mesleki Çalışma Programı
http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_08/20142806_AGUSTOS_2020_Mesleki_CalYYma_Prg.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Duyurusu
<https://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlerin-mesleki-calisma-donemi-31-agustos-03-eylul-2021-tarihleri-arasinda-gerceklestirilecektir/icerik/918>

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Duyurusu <http://oygm.meb.gov.tr/www/2021-yili-kasim-donemi-mesleki-calismalari/icerik/939>

Nemli, S., (2017). İlkokul öğretmenlerinin hizmet içi eğitim programlarının etkililiğine yönelik görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Özan, M. B., & Polat, G. Ş. H. (2014). Sınıf öğretmenlerinin mesleki gelişim eğitimlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 167-180.

Saban, A. (2000). Hizmetiçi eğitimde yeni yaklaşımlar. *Millî Eğitim Dergisi*, 145, 25-30.

Sıcak, A., & Parmaksız, R. Ş. (2016). İlköğretim kurumlarındaki mesleki çalışmaların etkililiğinin değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1).

Tonbul, Y. (2006). İlköğretim Okullarındaki Mesleki Çalışma Uygulamalarının Etkililiği İle İlgili Görüşler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 13-30.

Türker, Y., & Tok, T. N. (2019). Öğretmenlerin Mesleki Çalışmalara İlişkin Metaforik Algıları. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(1), 274-297.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543-559

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Y. (2015). Hizmet İçi Eğitim Ve Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumları İçin Bir Hizmet İçi Eğitim Modeli.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>

II. Meşrutiyet Sonrasında Ortadoğu Bölgesinde Meydana Gelen Gelişmeler

Developments In The Middle East Region After The Constitutional Monarchy II

Yaşar CANATAN¹

¹ Doç.Dr.; Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin/Türkiye

ÖZET

1909 yılının ağustos ayında Araplarda etnik milliyetçiliğe dayalı siyasi gruplaşmaların oluşumunu engelleyen, dolayısıyla Arap niteliğinde olan baskının bir siyasi partinin yolunu fiilen engelleyen kanun çıkarıldı. Fakat bu durum, Arapların gizli cemiyetler kurmasını engelleyememiştir. Bunlardan birisi el-Fetat (gençlik), diğeri ise el-Ahd (yemin)dir. Bu hareketlerin liderleri ve sıradan üyeleri kısa bir zaman sonra Arap ayaklanmalarının müsebbibi olacak ve Faysal'ın askeri ve siyasi varlığının büyük bir kısmını oluşturacaklardır. El-Fetat, üniversite eğitimini Paris'te sürdüren birkaç Arap öğrenci birliği tarafından Kasım 1911 tarihinde kurulmuştur. El-Ahd cemiyeti ise el-Fetat gibi imparatorluğun içinde olan Arapların kendi kendini yönetmesi isteğini öngören bir siyasi yönelişi takip etmiştir.

Anahtar Kelimeler: II.Meşrutiyet, El-Ahd, El-Fetat, Ortadoğu, Osmanlı Devleti

ABSTRACT

In August 1909, a law was passed prohibiting the formation of political groupings based on ethnic nationalism, thus effectively blocking the path of a predominantly Arab political party. However, the establishment of Arab secret societies could not be stopped. One of them is al-Fetat (youth) and the other is al-Ahd (oath). These two movements' leaders and ordinary members would later join the Arab uprising and provide a significant part of Faisal's political and military staff. A group of Arab students who continued their higher education in Paris. founded Al-Fetat in November 1911. Al-Ahd society, on the other hand, followed a political program such as al-fatal, which envisaged the demand for Arab self-government within the empire.

Keywords: Second Constitutional Monarchy, El-Ahd, El-Fetat, Middle East, Ottoman Empire

1. GİRİŞ

II.Meşrutiyet (1908) ile I.Dünya Harbinin 1914 yılında başlaması arasındaki birkaç yıl içinde Osmanlı İmparatorluğu, herhangi bir devletin direnme gücünü ve varlığını sarsabilecek büyük güçteki hareket unsurlarıyla baş etmek zorunda kalmıştır. Bir devletin köklerinde inen tarihi güçler, fırsat bularak son kozlarını oynamaya girişmişlerdir. I.Dünya Savaşı'nın siyasi, sosyal, kültürel, mali, iktisadi yönden etkisi yaşanmasaydı, son yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine yığılan baskılar belki de devletin yıkılışına yol açmayabilirdi. İmparatorluğu'nun elindeki Balkanların önemli bir kısmı ile Trablusgarp (Libya) bölgesinin kaybedilmesi İttihat Terakki Cemiyeti'nin yönünü imparatorluk toprağı olan Arap vilayetlerine çevirmiştir. Devlet giderek daha fazla iki büyük etnik grupla ifade ediliyordu. Bunlardan birincisi Anadolu Türkleri, ikincisi ise Yakınoğu ve Arabistan'da yaşayan Araplardır. İttihat Terakki Cemiyeti'nin liderleri içinde önde gelenler ve mensup olduğu üyeler, seküler olmalarına rağmen, Balkan topraklarında ki çoğunluğu Hıristiyan olan vilayetlerin kaybedilmesinin akabinde, İmparatorluğu birlikte tutacak en kuvvetli ve önemli unsurun İslam inancı olduğunu kabul etmeye yönelmişlerdir. Bundan sonra sultan-halife fiili yaptırım gücünü kaybetmiş ve adeta sembolik bir duruma getirilmiş olduğundan imparatorluğun içinde bulunan Müslüman tebaanın devlete bağlılığını sağlayacak başka bir birleştirici kimliğin bulunmadığı aşikârdır. İttihat Terakki Cemiyeti'nin İmparatorluğa başkaldıran etnik grupların uyumlu hale getirileceğini ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını teyit edeceğini düşündükleri anayasal haklarını yetersizliği açıktır. Dolayısıyla İttihat Terakki Cemiyeti taraftarlarının bundan böyle açık bir şekilde, Müslüman çoğunluğa sahip olan devletin güvenliğini sağlamak için yol ararken Sultan Abdülhamid'in münakaşalı Panislamcı politikası kısmen de olsa canlandırılıp ortaya yenilikçi kuvvet olarak harekete getirilmiştir. İttihat Terakki Cemiyeti'nin liderlik yapan kadroları, İslam dininin birçok yönüne karşı şüpheyle yaklaşan Müslümanlardan meydana geldiğinden bu vaziyet gerçekten de oldukça ironik bir duruma gelmişti. Mekke'de bulunan Şeriflerin başkent ile karmaşık ve hassas dengelere dayanarak münasebetlerine böylece yeni unsurlar girmiş oldu.

2. OSMANLI'YA KARŞI GELİŞEN ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ

Avrupa'yı 19.Yüzyılda her geçen gün fazlalaşarak etkisi altına alan dünyadaki etnik milliyetçiliklerinden farklı olarak Arap milliyetçiliği; irksal, dilsel ve kültürel bakımdan kendisini gerçekleştirdiği bir devlet anlayışına yönelik bir yaklaşım ne yazık ki meydana gelmemiştir. "Dünya Harbi akabinde dönemin milliyetçi Arap İdeologlarının

yoğun gayretlerine rağmen, Arap milliyetçiliğinin Türk idaresine karşı bir meydan okuma, isyan etme şeklinde takdim edilen anlatımlar gerçeklerle uyum sağlamamaktadır” (Antonius,1955:72).

“Arap bilincinin birçok alanda uyanması, aslında mütereddit ve üstü kapalı olan bir meseleydi. Tam da Osmanlı İmparatorluğu en sıkıntılı döneminde sonu yaklaşmaktayken, bir kısım fakat önemli bir Arap grubu tarafından yüzyıllara dayanan eski İmparatorluğa sadakatten ayrı bir Arap kaderi düşüncesi ciddi anlamda gündeme getirilmeye başlanmıştır” (Khalidi,1991:1-15).

Birbirinden çok farklı kültür ve düşünce unsurlardan beslenerek meydana gelen bu etnik gruplar Arap milli bilincinin esasını oluşturan kurallardan kişisel olarak feragat edemezlerdi. Kendilerince sahip olduğu düşüncelerini milliyetçi olgusunu anlaşır bir fikre dönüştürüp güçlendirebilecek, kendilerine gelecekte açık bir sosyal ve siyasi bir çevreyle bütünleşmeleri gerekmektedir. Arap vilayetlerindeki yerel gruplar içinde ve ayrıca bunlarla Osmanlı devlet merkezi yönetimi ile arasında meydana gelen iktidar, kaynak mücadelesiydi. Bu mücadelenin en yoğun olduğu yer ise Arap vilayetleri içerisinde en gelişmiş bölgelerinden biri olan Bilad-ı Şam (Büyük Suriye) idi. Bu nedenle Arap milliyetçiliğinin başlangıcı, Bilad-ı Şam’da bulunan taraftarları ile Arap vilayetlerinden gelerek İstanbul’da bulunan devlet İhtisas Akademileri’nde eğitim gören Harbiye ve Mülkiye talebeleri ile alt rütbeli muvazzaf subaylar, birbiriyle bağlantılıydı. Jön Türk kendi zamanı içinde gelişen bu oluşumlar, Sultan Abdülhamid’in uzun saltanat döneminin yaşanmış olduğu yıllarda çok daha geniş çapta ortaya çıkmasına zemin sağlamıştır. 1908 II: Meşrutiyet döneminin akabinde Osmanlı İmparatorluğunun geniş toprak yitirmesi, özellikle de kaybedilen toprakların çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Trablusgarp’ın İtalyanlar’ın eline geçmesi, Suriye topraklarının ise yabancı istilası ile karşı karşıya kalma meselesini gündeme getirmiştir. Osmanlı Devleti’nin daha fazla bölünmesi hususunu gündeme getirmiştir. Bu durumda Fransa’nın Suriye’deki Hıristiyanları korumak için “tarihi” haklarını ortaya atılmasının gerekliliği konusunda Fransız emperyalist grupların devamlı söylenmeleri bu tür endişelerin daha fazla körüklenmesine neden olmuştur. Osmanlı’nın Suriye Araplarını yabancıların sömürmesine uğramaktan koruyamayacağına dair ciddi endişeleri ve korkuları bulunmaktaydı ve bu endişe ve korkular Suriye halkının kendisini müdafaa etmek için iktidarı ele almasının daha iyi olup olmayacağına dair spekülasyonları artırıyordu. Dolayısı ile idari âdem-i merkezîyetçilik ve ayrıca yetkililerin vilayetleri daha fazla aktarılması düşüncesi kısmen merkezdeki makamların vilayetlerin menfaatlerini muhafaza yeteneğine dair endişelerinin bir çeşit yan ürünüydü (Kayalı,1984:16).

İttihat Terakki Cemiyeti’nin sahip olduğu merkezîyetçiliğine, “Türkleştirmeye” Osmanlı’nın Türk etnik unsuruna daha fazla ağırlık kazandırılmaya başlandığı algısı, bir grup Arap eylemciyi devletteki çıkarlarını koruma ve kollamaya yönelik karşı önlemleri gözden geçirmeye mecbur kılmıştır. Ağustos 1909 tarihinde, etnik milliyetçiliğe dayanan siyasi gruplaşmalar meydana gelmesini yasaklayan, dolayısıyla Arap nitelikli güçlü bir siyasi partinin yolunu ve meydana gelmesini fiilen önleyen bir kanun çıkarılmıştır. Fakat Arap yanlısı gizli cemiyetlerin kurulmasının önüne geçilememiştir. Bu cemiyetlerden ikisi ise el-Fetat (gençlik) ile el-Ahd (yemin) Arap ve Arapçı milli direniş hareketinin başlangıçta girdiği yola en büyük etkiyi bu iki oluşum göstermiştir. Sözü ettiğimiz bu hareketlerin liderleri ve ayrıca da sıradan üyeleri daha sonraları Arap ayaklanmasına katılarak Faysal’ın askeri ve siyasi kadrosunun önemli bir bölümünü oluşturmuşlardır. Adı geçen el-Fetat gençlik grubu yükseköğrenimlerine, Fransa’nın başkenti Paris’te devam eden bir grup Arap öğrencileri tarafından yine bu şehirde Kasım 1911 tarihlerinde kurulmuştur. Bu örgüte başlangıçtan itibaren çok sıkı bir gizlilik protokolleri uygulanmıştır. Bu Arap milli hareketinin kurucuları kısa zaman içerisinde, İmparatorluğun coğrafyasında geniş bir üye ağını bir araya getirebilmişlerdir. Üyelerin büyük çoğunluğu Bilad-ı Şam yöresinin bilinen köklü ailelerinden oluşurken, az bir kısım üyede daha az gelişmiş Arap vilayetlerinden olan, “Musul, Irak, el- Hicaz, Yemen, Bağdat ve Basra,” kökenliydi. El-Fetat’ın ilk dönemlerdeki siyasi planı İmparatorluk bünyesinde yaşayan Arap halkları için özerklik istemek amacını gütmektedir. Bu hedefi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu benzeri Osmanlı Sultanının başında olabileceği bir Arap-Türk birliğine dönüştürmektir. Adı geçen el-Fetat’ın kurucularından Teşvik el-Natur, cemiyetin kuruluş dönemlerine ilişkin hatıratlarını daha sonraları iletmiştir. “Arap milliyetçiliği düşüncesi aslında Arap kavmiyetçiliği” el-Fetat kuruluşunda henüz çok fazla güçlenmemiştir. Arapların arzuladıkları tek şey, Osmanlı İmparatorluğu içinde olup da asli unsur olan Türklerle aynı haklara ve devlet içerisindeki görevlere sahip olmak ve devletin Arap ve Türk halkları olmak üzere iki büyük ve güçlü temel üzerine kurulmasıydı (Zeine,1986:92-93).

El-Fetat’ın merkezleri, diğerleri ile birlikte önce Paris’ten Beyrut’a, daha sonra da bir I.Dünya Harbi’nin başlangıcında Bilad-ı Şam’a taşınmıştır. Eğer başlıca gizli cemiyet olan el-Ahd’in temelleri ise Osmanlı ordusundaki Arap asıllı subayların buldukları çevrelerde atılmıştır. Cemiyet erken Arap milli hareketi bünyesindeki tek önemli şahıs olan Mısırlı Aziz Ali el-Misri tarafından 1913 yılında kurulmuştur (Misri, 1973:37-38).

Misri, Temmuz 1908 yılından sonra birçok yerde kurulan Arap gizli Cemiyetlerine özellikle de İmparatorlukta Arapların daha büyük ve önemli bir rol oynamasını, gizli cemiyet “kahtaniye’nin” faaliyetlerine katılmıştır. 1911’de Trablusgarp’taki savaşı sırasında (Sirenayka’nın başkenti Bingazi’dir) cemiyet müdafaaasının hemen örgütlenmesi ile görevlendirildiği sırada tartışmalı bir lider haline gelmiştir. Birlikleri ile aniden Bingazi’den ayrılması, Osmanlı Devleti’nin yöneticileri tarafından kendisine karşı kullanılarak ihanetle suçlanmıştır. Sonrasında da ölüm cezasına çarptırılmıştır. Misri’nin davası dönemin Arap milliyetçileri arasında bir en ünlü dava haline geldi ve

tutuklanarak yargılanması çok büyük tepki çekmiştir. İngiliz ve Mısır makamlarının birçok girişimlerinden sonra hapisten kurtulmuştur. I.Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden hemen önce de Mısır'a zaferle geri dönmüştür (Jankowski, 1991:247-249).

1916 senesinde yani Arap ayaklanmasının ilk yılında, Mısri'nin yolu Faysal'la kesişmiştir.El-Ahd cemiyeti el-Fetat gibi imparatorluk bünyesinde yer alan Arapların kendi kendini yönetmesi talebini ve siyasi programını takip etti.

Arap ayaklanması sırasında, El-Ahd taraftarlarının çoğunlukta olduğu Irak'ta, subayların bir bölümü Faysal'ın yanında saf tutmuş,ayrıca bu subaylar, Suriye'de ve daha sonra bağımsız Irak'ta meslek hayatlarına devam ederek seçkin mevkilere gelmişlerdir.Mısri'nin tutuklanmasından sonra el-Ahd liderliği bir süre için müstesna, siyasi ve askeri kabiliyetlere sahip genç Iraklı subay Nuri es-Said Paşa'nın denetimine geçmiştir (Birdwood, 1959:12-19).

Bu gizli Arap Cemiyetleri'nin birbirleri ile görüşüp temasa geçmesi ve akabinde olan olaylara tepkilerini yönlendirmeleri ancak el-Fetat'ın ana liderlik kadrosunu Şam'a nakletmesinden sonra olabilmıştır. Balkan Savaşları'nın akabinde imparatorluk yıkılma tehlikesi ile yüz yüze geldiğinde Arap vilayetlerinin bütünher yanındaâdem-i merkezîyet ve yerel özerklik talep eden diğer reform hareketleri de meydana gelmiştir (Said, 1997:18-25).

Haziran 1913 tarihinde, Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan bir grup Suriyeli Arap, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Arapların haklarını ve geleceklerini değerlendirip almaları için genel bir Arap Kongresi için çağrısı yapılmıştır. Kongre Paris'teki Fransız Coğrafya Cemiyeti Salonu'nda, toplantı300 kadar katılımcıyla gerçekleştirmiştir. Bu kongrenin başkanlığını mecliste Humus Mebu ve Hürriyet ve İtilaf partisi kurucularından Abdülhamit ez-Zehravi yapmıştır (Al-Zehravi, 1991:97-120).

Osmanlı parlamentosunda ise Arap meselesinin savunucusu olarak bilinen ez-Zehravi hala o vakte kadar Osmanlılık anlayışından ayrılmamıştı. İttihat Terakki Cemiyeti kongrenin toplanmasını öncelikle önlemeye çalıştıktan sonra, açılmasını takiben de birden yön değiştirerek müzakerelere girip bazı taleplerin uygulanmasını değerlendirmeye karar vermiştir (Suwaidi, 2010:35).

3. CEMAL PAŞA VE SURİYE MUHALEFETİ

İttihat Terakki liderleri arasında az sayıdaki inançlı, imanlı İslamcılardan birisi olan Cemal Paşa'nın Osmanlı Devleti'nde Türklere üstünlük tanıma yönünde herhangi bir eğilimi bilinmemektedir.Suriye'ye gelişi sırasında geçtiği her büyük şehirde kutlamalar ve çeşitli şenliklerle karşılanmıştır.Cemal Paşa hatıralarında Suriye halkından şu şekilde bahsetmektedir; “Geçtiğim Her yerde ve her şehirde gördüğüm kadarıyla halk Yüksek derecede Vatansever ve Osmanlı Devleti'nin davasına bağlıydı. Bu harbi umumi de Arapların çoğunluğunun İslam halifeliğinin (yabancıların kontrolünden) uzak olması ve Özgün kılınması için fedakarlıklarını esirgeme yiyeceklerini gördüğüm ve hissettiğim zaman memnuniyet duygularıyla doldum.” (Cemal Paşa,2004:1822-183).

Cemal Paşa yeni makamına yerleşir yerleşmez danışmanlığına Arap yanlılığı ile bilinen bazı şahıslar getirmiştir. Ocak ayında halka yaptığı bir konuşmada Osmanlı İmparatorluğu içerisinde ve Arap Türk dayanışması bağlamında Arap halklarının savunmasını adeta teşvik etmiştir. “Arapların ve Arap milliyetçiliğinin yükselmesi için çalışalım, şeytani Arapların ve Türklerin halifenin bayrağı altındadaima birlik olması kadar korkutacak bir şey olmadığı gibi onların iki ayrı etnik gruba bölünmesinden daha kötüsü tasavvur edilemez. (Cemal Paşa,2004:232-233).

Cemal'in uzlaşmacı ve yumuşak siyasetleri Suriye Cemiyeti'nin tüm ileri gelen kesimleri tarafından olumlu karşılandı ve valilik dönemi mükemmel bir havada başlamıştır. Şam'a gelişinden kısa bir süre sonra Cemal Paşa Beyrut'taki Fransız Konsolosluğunda ele geçirilen bir dosya verilmiştir. Bu dosyadaki bilgiler Suriye sahillerinde yapılabilecek bir Fransız çıkarmasına hazırlık olarak bazı siyasetçiler ve din adamlarını Fransızlarla işbirlikçi ilişkiler içinde gösteriyordu. Ancak bu belgelere geçerlilikleri yitirmiş, suçlananlardan birçoğu hükümette uzlaşmış ve Osmanlı davası uğruna sadıkane çalışmaktaydılar. (Kayalı,1984:130-131).

Cemal Paşa başlangıçta adı suçlayıcı belgelerde geçen isimlere karşı tedbir almamış ve bekle gör tutumu izlemiştir. Ancak Nisan 1915 tarihinde harekete geçmeye karar vermiştir. Arapça tutumları ile bilinen ancak suçlayıcı belgelerde illaki adı geçen siyasi şahsiyetlerin ve gençlerin tutuklanması emrini vermiştir. Gözaltına alınanlar Beyrut'un doğusundaki dağların eteklerinde bulunan “Aley'de” özel olarak kurulan askeri mahkemenin önüne çıkarılmışlar ve zanlılardan on üçü ihanetten suçlu bulunmuştur. 70 kişi ise gıyabında ölüme mahkûm edilmiş ve ağır cezalara çarptırılmıştır. Aralarında Lübnan ve Suriye'nin önde gelen ailelerinin çocukları (Bağla Bekleli- Salih Haydar) avukatlar (Muhammed Mahmassani) ve gazeteciler (Ali el-Armazani) de vardı. Arap Edebiyat Kulübü'nün başkanı ve Cemal Paşa'nın yakını olarak bilinen Abdülkerim el-Halil de cezalandırılanlar arasındaydı. Bu şahısların ceza almalarının tek sebebi mucibi İngilizlerle, Fransızlarla ve hatta tüm Osmanlı karşıtı yani Osmanlı ve İslam düşmanlarıyla, İslam'a ve Osmanlı'ya karşı beraber hareket etmelerinden dolayıdır. Tıpkı Ermenilerin Osmanlı'ya karşı yaptıkları ihanetler gibi Araplarda Osmanlı'ya karşı İngilizlerle, Fransızlarla, Ruslarla ve hatta başka milletlerle beraber hareket etmişlerdi. Cemal Paşa'nın davetiyle Suriye ve Lübnan'daki okulları teftiş etmek için bölgede bulunan Türk romancı ve kadın hakları savunucusu “Halide Edip Adıvar” bu cezaların sadece Araplar değil Türk

subayları arasında da meydana getirdiği derin tedirginlik hakkında yazmıştır. Ancak İslam'a ve Osmanlı'ya karşı haçlı orduları ile beraber hareket edenler hakkında O günkü Arap yazar-çizerleri fazla bir şeyler yazmamışlardır. Çünkü onlar da Osmanlı'ya karşı hareket edenleri çok zaman desteklemişlerdir (Ajay, 1974:155).

Cemal Paşa daha sonra dördüncü ordudaki İngilizlerle, Fransızlarla daha başka Osmanlı düşmanı milletlerle beraber hareket eden Arap ve Arap olmayan subayların büyük bir kısmını tasfiye ederek Arap bölgelerinden başka cephelere tayin etmiştir. Görevine ahenk ve birlik beraberlik atmosferi içerisinde başlayan Cemal Paşa'yı böylesine ceza verme hareketlerine iten sebepler acaba neydi? Bu konuda yazdılar, çizdiler ve düşündüler mi acaba dersiniz? Ortadoğu bölgesini iyi bilen birisi olarak bana göre bu konuda yazan çizerler etraflıca düşünmemişlerdir. Bu konularda yazarlar çizerler eğer ciddi mahiyette düşünselerdi, o günün şartlarına göre Cemal Paşa hakkında gerçekleri yazarlardı. Bana göre bu hususlarda yazarlar taraflı yazmamışlardır yani Türk ve Osmanlı düşmanlığı atmosferi içinde yazmışlardır. Bizatihi Türk ve Osmanlı düşmanlığı yapmışlardır ve hala da yapmaktadırlar. Cemal Paşa bu eylemlerini Suriye'de başlatacak bir ayaklanma ile İngiliz himayesi altında bir Arap halifeliğinin kurulması, başına da Suriye ve bölgeyi yönetecek bir Arap Emiri geçirilmesi planına bağlamıştır. Milliyetçilerle ve onun verdiği isimle reformcularla çalışmaya gayret etmiş ancak onlar samimiyetsiz çıkmışlar, Türk ve İslam düşmanları ile işbirliğinde bulunmuşlardır. Kızıldeniz'de batırılan bir Alman harf gemisinden kurtulan denizcilere bedevilerin saldırması gibi bazı olaylarda şüphelerini arttırmıştır. Cemal Paşa bu saldırıyı kıskırtmaktan sorumlu kişinin, Şerif Hüseyin olduğuna inanmıştır. Cemal Paşa'ya göre Şerif Hüseyin bu hareketi ile İngilizlere mesaj vermeye çalışmış, Hicaz'da herhangi bir Alman mevcudiyetine tolerans göstermeyeceğini açıklamıştır. Süveyş Kanalı taarruzunda alınan mağlubiyet İtalyanların itilaf devletlerinin yanında savaşa girmesi de Suriye kıyılarının dünyanın geri kalanı ile irtibatını fiilen kesmiştir. Cemal Paşa'nın kıskırtılmışlık hissine kapılmasına yol açan ilave unsurlardı. Ancak Cemal Paşa tüm Müslümanların özellikle de Arapların Panislamcı hissiyatını paylaşmalarını bekleyen katı bir insandı. (Kayalı, 1984:28).

Osmanlı Devleti'nin savaş çabasına kayıtsızca destek verilmesi veya tereddüt belirtisi veya eleştiri bu tür bir şahsiyet tarafından rahatlıkla yürütülüp ihanet ve aldatma ile karıştırılabilir. Cemal Paşa, anlarında ayrıca elitlerin ve eşrafın ağır cezalara tabi tutulmasının sadakatsizlikten suçlu bulunması halinde kimsenin öfkesinden kaçamayacağı yolunda halka güçlü bir mesaj vereceğine dikkat çekmektedir. (Cemal Paşa, 2004:29-250).

Cemal Paşa'nın kendi kurmayları İstanbul hükümeti ve Alman askeri danışmanları (Sandres, 1927:206) ihtiyat ve ılımlılık tavsiyesinde bulunurken bazı emirlerinde ısrar etmesi, duygusuzca hesapların değil bükülmez ve inatçı iradesinin göstergesidir. Cemal Paşa'nın terör rejimi istenilen etkiyi meydana getirmiştir. Suriye'deki milliyetçi hareket etkili bir şekilde ezilmiştir. Bu hareketler etkili şahısları etkisiz hale getirmiş veya sürgüne gönderilmiştir. Suriye'deki başarılı bir isyanın olmazsa olmaz unsuru Arap asıllı subaylar uzak cephelere dağıtılmıştır. Faysal bakımından bunun neticeleri isyan birikimi de dâhil çok rahatsız ediciydi. Arkadaşlarının ve beraber çalıştığı insanların tutuklandığını sessizliğe mahkûm edildiğini veya Suriye'den başka yerlerde görevlendirildiğini görmüştür. O günleri hatırlarken Faysal şöyle demiştir; “Bu 3 ay zarfında Şamdan ayrılmasından beri Türk makamları büyük sayıda Suriyeli, Iraklı ve Arap milliyetçisini dağıtmışlardır. Bazıları hapse atılmış veya Osmanlı coğrafyasının uzak yerlerine gönderilmiştir. Arap subayları ve erlerinden meydana gelen ve bu tür oluşumların çekirdeğini oluşturacak 22 tümen ve ayrıca hepsi genç Arap milliyetçiler olan yaşlı subayları Romanya ve Galiçya'ya gönderilmiştir. Bu sebeple isyan için psikolojik ortam kaybedilmiştir. (Steuant, 1980:20-45).

4. SONUÇ

Diğer başlıca gizli Arap Cemiyeti olan el-Ahd'in temelleri ise Osmanlı ordusundaki Arap asıllı subayların çevresinde atıldı. Bu gizli Arap Cemiyeti el-Ahd erken Arap milli hareketi etkisi altında, 1913 senesinde Mısır'da Aziz Ali el-Mısri tarafından kuruldu. Temmuz 1908 tarihinden sonra, Mısır Osmanlı coğrafyasının her yerinde ortaya çıkan Arap gizli cemiyetlerine, özellikle de imparatorlukta Arapların daha etkin olmasını savunan, gizli cemiyet “Kahtaniye”nin faaliyetlerine katılmıştır. Balkan Savaşları'nın ertesinde, Osmanlı imparatorluğu yıkılma tehlikesinin eşğine geldiği sırada Arap vilayetlerinin her yerinde yerel özerklik talep eden başka reform hareketleri kendini göstermeye başladı. Müslümanlarla Hıristiyanlardan oluşan bir grup Suriyeli, Osmanlı İmparatorluğu'nda ki kalabalık bir güç haline gelen Arapların haklarını ve geleceklerini değerlendirmek için 1913 senesinin haziran ayında Paris'te genel Arap Kongresi çağrısında bulundu. Paris'te, Fransız Coğrafya Cemiyeti Salonunda, 300 kişinin katılımı ile kongre toplanmıştır. Başkanlığını Osmanlı meclisinde Humus mebusu ve Hürriyet ve İtilaf Partisi kurucularından olan Abdülhamid ez-Zehravi hala Osmanlıcılıktan ayrılmamıştı. İTC kongrenin toplanmasını başlangıçta engellemeye çalıştıktan sonra, açılmasının ardından önderleri ile müzakerelerde girerek bazı taleplerin uygulanması ve değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

Abdullah ibn al-Hussein, “Fi Mudhakkirat Suleiman Shafig Kamali Pasha”, Al-Arab Dergisi, Yıl:5, Sayı:10, Haziran 1971, Yıl:6, Sayı:2, Ekim 1971

Abdullah ibn al-Hussein, Mudhakkirati Al-Ahliya Lil-Nashr Wall Tawzi, Ürdün-Amman, 1989

- Abdullah ibn al-Hussein, Mudhakkirati, Al-Ahliya Lil-Nashr WallTawzi, Ammon, 1989
- Ali Hiden Midhat, The Life of Midhat Pasha, Murray, Londra, 1903
- Al-Zahrawi'nin bir karakter tahlili Ahmad Tarabein'in Rashid Khadili et al'in, New York,1991 Amin Sa'id, Al-Thawra al-Arabiya al-Kubra, Cilt 1, Matba'at Isa al-Babi, Beyrut, 1977
- As-ad Dagher, Mudhakkarati'ala Hamish al-gadhiya al-Arabiya Dar al-Gahira lil Tab; Kahire, Mısır, 1973
- Aziz Ali al-Mısri profili Macid Khadduri'nin, Arab Contemporaries, The Role of Personalities in Politics, John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1973
- Cemal Paşa, Jamal Pasha, Mudhakannat Jamal Pasha (Al-Saffah), Ali Ahmet Shuk, Al-Daral- Arabiya lil Mowsou'aat, Beyrut, 2004
- Eliezer Touber, The Emergence of the Arab Movements, Routledge, Londra, 1993
- George Antonius, The Arap Awakening, Khayat's College Book Cooperative, Beyrut, 1955
- Halid M. el Barazi, The Maclis Mebusan, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi,2002
- Halide Edip Adıvar, Memories of Halide Edip First Edition 1926, Reprinted by Georgias Press, New Jersey, 2004
- Hasan Kayalı ve Rashid Khalidi, "The 1912 Election Campaign in the cities of Bilad al-Sham; International Journal of Middle East Studies, Cilt 16, No:4, Kasım, 1984
- Hasan Kayalı, Arabs and Young Tunks: Ottomnism,Arabism and Islaism, in the ottoman empire, 1908-1918, University of Caifornia Press; Berkeley, 1997
- James Jankowski, Egypt and Early Arab Nationalism, 1908-1922; in Khalid, New York, 1991
- Khalid, M. al-Barazi, The Majlis Mabusan; Londra Üniversitesi,2002
- Limon Van Sanders, Five Years in Turkey, Us Naval İnstitute, Annapolis, 1927
- Lord Birdwood, Nuri es-Said, A Study in Arab Leadership, Cassell, Londra, 1959
- N.Zeine, Nashou el-Gavmiye el-Arabiya, edition, Dar el-Alahan, Beyrut, 1986
- Nicholas Z. Ajay, Political Intrigue and Suppression in Lebanon During World War I, International Journal of Middle East Studies, Cilt:5, No:2, Nisan 1974
- Randall Baker, King Hussein and Kingdom of the Hejazi Aleander Press, Cambridge, 1979
- Rashid Khalidi, Lisa Anderson, Muhammed Muslih ve Reeva S.Simon, The Origins of Arab Nationalism, Colombia University Press, New York,1991
- S.Simon, The Origins of Arab Nationalism, Columbia University Press, New York,1991r
- Stanford, Show,(1982). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Çev:Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul.
- Tawfing al-Suwaidi, Mudhakarati Nuf Gorn min Tarikh al-Irag wal Godhiya al-Arabiya, al-mouassasa al-Arabiya lil Tiba'a wal Nashr, Ürdün-Amman,2010

Sınıf Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Examination Of Primary School Teachers' Perceptions Of Competence For 21st Century Skills According To Various Variables

Canan AYAN¹

¹ Milli Eğitim Bakanlığı Zonguldak, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin 21.yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algılarını çeşitli değişkenlere (cinsiyet, öğrenim düzeyi, mesleki kıdem, görev yeri) göre belirlemektir. Araştırmanın örneklemini 2021- 2022 eğitim öğretim yılında Zonguldak ili Ereğli ilçesinde resmi kurumlarda görev yapmakta olan 262 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Veri toplama aracı olarak "21. Yüzyıl Yeterlik Algısı Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve değişkenlerin karşılaştırması için bağımsız örneklem t-testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algıları genel ortalamanın yüksek düzeyde olduğu; cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algısı üzerinde alt boyutlarda bir farklılık olmadığı ancak genel puan ortalamalarına göre kadın öğretmenlerin lehine anlamlı farklılık olduğu; mesleki kıdem, öğrenim düzeyi ve görev yeri değişkenlerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 21. yüzyıl becerileri, Öğretmen, Sınıf öğretmeni

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the proficiency perceptions of classroom teachers about 21. Century abilities in comparison with several factors (gender, educational background, professional seniority, place of duty). The sample of study includes 262 classroom teachers who work at public schools in Ereğli Zonguldak. The study is a descriptive study in general survey model. 21. Century Proficiency Perception Scale has been used as a data collection tool. Unpaired t test and one-way analysis of variance have been used in order to compare frequency, percentage, arithmetic average and variance in acquired data analysis. It has been come through that the proficiency perceptions of classroom teachers about 21. Century abilities are higher than general average, gender variable is not a difference in lower dimension but there is a meaningful difference on behalf of mistresses in general average ; there is no meaningful difference in the variances of professional seniority, educational background and place of duty in the result of the study.

Key words: 21. Century abilities, Teacher, Classroom teacher

1. GİRİŞ

Günümüzde değişen şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda bireylerin yaşadıkları çağa uyum sağlaması için bazı becerilerden bahsedilmektedir. Bu beceriler, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından 21.yüzyıl becerileri olarak ifade edilmektedir. 21. yüzyılda yaşayan bireylerin bugünün karmaşık problemlerini çözebilmek için bilgiyi kullanması, onu başkaları ile paylaşması, yeni ihtiyaçlar ve değişen durumlara çözümler üretebilmesi gerekmektedir (Pasific Policy Research Center, 2010).

21. yüzyıl öğrenmelerinin önderi olarak sürekli değişen ve öğrenmenin hiç bitmediği bu dünyada tüm bireylerin 21. yüzyılda ihtiyacı olacak bilgi ve becerileri edinebilmelerini sağlamaktır. "21. Yüzyıl Becerileri Ortaklığı" (P21) bireylerin yarının lider ve çalışanları olarak tüm imkânları hak ettiğini, öğrenmenin hayat boyu devam ettiğini ve öğrencilerin bu becerileri edinmelerinin ekonominin sürdürülebilir yenilikler ve demokrasinin teminatı olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır (P21, 2015). Bireylerin okul yıllarında edinmeleri gereken temel bilgi ve beceri beklentilerinin yerini almış ve bu zorlukları karşılayabilmek için yaratıcı düşünebilen, problem çözebilen, hayatta ve iş yaşamında etkili olabilecek, işbirlikçi ve yenilikçi bireyler yetiştirebilmek için eğitim programlarını yenilemektedir (Brusic ve Shearer, 2014). Bu sebeple öğrencilerin yaşayacakları ve çalışacakları toplumda ihtiyacı olan beceriler, "öğretilecek bir şey" olmaktan çıkmış hayati bir önem kazanmıştır. 21. yüzyıl ilerledikçe 21. yüzyıl becerileri daha da önemli olmaktadır çünkü bu beceriler öğrenmeyi ve öğretmeyi doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple öğretmenlerin de bu becerilere sahip olması ve bunları öğretim programlarına yansıtması gerekmektedir (Larson ve Miller, 2012).

Öğretmenlerin görevlerini etkili bir biçimde yerine getirebilmesi, mesleki nitelikleri oluşturan özelliklere iyi bir derecede sahip olmasına bağlıdır. Öğretmenler, öğrencileri için olumlu bir öğrenme ortamı oluşturmalı; öğrencilerin tüm öğrenme ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Ayrıca güçlü iletişim becerisine sahip olmalıdır (MEB, 2017). Günümüzde sınıf öğretmenlerini başarılı olması için, iyi bir iletişim becerisine sahip olmasının yanı sıra etkili bir planlama becerisine ve alanına ait derin bir bilgi birikimine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Kendi kendini yönetme, yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme gibi beceriler günümüzde herkesten

beklenen yeni bir gereklilik halini almıştır. Ayrıca bu beceriler, öğrencilerin güdülenmesini etkilediğinden tutumlarının olumlu olmasını ve öğrencilerin akademik başarısının da önemli derecede artmasına neden olmaktadır (Eker, 2014).

21. yüzyıl becerileri, bu yüzyılın bilgi toplumunda bireylerin iyi vatandaşlar olmalarını ve görevlerini nitelikli bir biçimde yerine getirmelerini sağlayan çeşitli özellikleri ifade etmektedir (Ananiadou ve Claro, 2009). Ayrıca 21. yüzyıl becerileri, bilgiyi kazanma ve yeni durumlara transfer etmek veya uygulayabilme becerileri olarak düşünülebilir. 21.yüzyıl becerilerine ilişkin farklı sınıflamalar yapılmıştır (Pellegrino ve Hilton, 2012). Bunlar arasında en yaygın ve bilinen sınıflama ise Partnership for 21St Century Skills-P21, adıyla bilinen çalışmadır. “21. yüzyıl Becerileri Ortaklığı” (P21) tüm öğrenenlerin küresel ve dijital dünyada başarılı olabilmesi için okuldaki edinimlere ve kariyerin ötesinde çeşitli bilgiler ve beceriler üretmesine ihtiyacı olduğunu belirtmektedir (P21, 2015). 21. yüzyıl becerilerini üç ana başlık altında ve on üç beceri olarak sınıflandırılmıştır. Bu beceriler şekil 1’de verilmektedir.

21. YY BECERİLERİ		
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri ✓Yaratıcı düşünme ✓Eleştirel düşünme ve problem çözme ✓İletişim ve işbirliği	Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri ✓Bilgi okuryazarlığı ✓Medya okuryazarlığı ✓Bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı	Yaşam ve Meslek Becerileri ✓Esneklik ve uyum ✓Girişimcilik ve öz-yönetim ✓Sosyal ve kültürlerarası beceriler ✓Üretkenlik ve hesap verebilirlik ✓Liderlik ve sorumluluk

Şekil 1. 21.yy becerileri (The Partnership for 21st Century Learning (P21, 2019)

Şekil 1’de görüldüğü gibi 21.yy becerilerinin üç ana kategoriye ayrıldığı ve her kategorinin kendi içinde farklı beceri alanlarına yer verdiği görülmektedir. 21. yy becerileri içerik ve temaları (P21,2015; Trilling ve Fadel, 2009; Wrahatnolo ve Munoto, 2018) şöyle tanımlanmaktadır:

Öğrenme ve Yenilenme Becerileri: 21.yüzyılda iş ve sosyal ortamlara uyum sağlayabilmek için ihtiyaç duyulan becerilerdir. Edinilen bilgilerin analizini yapabilmeyi, bilgiler arasında ilişki kurabilmeyi ve ihtiyaç duyulan iletişim becerilerini doğru ve etkili kullanabilmeyi içermektedir. Bu beceri alanına sahip kişiler, analiz ettikleri bilgilerden çıkarımlarda bulunarak özgün fikirleri ile çözüm önerilerinde bulunabilirler. Öğrenme ve yenilenme becerileri; yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve işbirliği becerilerinden oluşmaktadır.

- ✓ *Yaratıcı düşünme:* Yeniliği kabul edip özgün fikirleriyle yeniliği destekleyebilme, beyin fırtınası gibi birçok fikir üretme tekniğine sahip olabilme becerisidir.
- ✓ *Eleştirel düşünme ve problem çözme:* Karşılaşılan farklı türdeki sorunları sorgulayarak, neden sonuç ilişkisi kurarak çözebilmeyi ve farklı bakış açıları ile çözümler üretebilme becerisidir.
- ✓ *İletişim ve işbirliği:* Bir amaç doğrultusunda çok sayıda medya ve teknolojiden yararlanarak yazılı ya da yazılı olmayan türde etkileşim kurabilme becerisidir.

Bilgi, Medya Ve Teknoloji Becerileri: Toplumsal yaşama uyum sağlayabilmek için bilgi, medya ve teknoloji becerileri en doğru ve etkili bir biçimde kullanılmalıdır. Çok fazla bilginin bir arada olduğu ortamlarda araştırma yapabilmeyi, doğru ve yanlış bilgiyi ayırt edebilmeyi ve ihtiyaç duyulan bilgiyi seçip kullanabilmeyi gerektiren bir beceridir. Bilgi, medya ve teknoloji becerileri; bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı becerilerinden oluşmaktadır.

- ✓ *Bilgi okuryazarlığı:* İhtiyaç duyulan verileri elde edebilmek için kaynaklara etkili erişim sağlayabilmeyi, ulaşılan bilgileri anlamlandırabilmek ve bu bilgileri özgün bir biçimde değerlendirebilmek için gerekli olan beceridir.
- ✓ *Medya okuryazarlığı:* Medya mesajlarının oluşturulma nedenlerini anlayabilmeyi ve sorgulayabilmeyi, iletilerin nasıl algılandığını fark edebilmeyi sağlayan beceridir.
- ✓ *Bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı:* Belirlenen amaçlar doğrultusunda erişilen bilgileri düzenlemek, yorumlamak ve değerlendirmek için teknolojiyi bir araç olarak kullanılmasını sağlayan beceridir.

Yaşam ve Meslek Becerileri: Farklı yaşam koşulları karşısında uyum sağlayabilmeyi, hedefler ve ihtiyaçlar doğrultusunda planlamalar yapabilmeyi ve toplumla uyum içinde yaşayabilmeyi sağlayan becerilerdir. Bu becerilere sahip bireyler, bulunduğu ortamlarda uyum içinde çalışabilirler. Yaşam ve meslek becerileri; esneklik ve uyum, girişimcilik ve öz-yönetim, sosyal ve kültürlerarası üretkenlik ve hesap verebilirlik, liderlik ve sorumluluk becerilerinden oluşmaktadır.

- ✓ *Esneklik ve uyum:* Farklı görüşleri anlayabilmeyi ve bulunduğu ortamlarda etkin bir şekilde uyum sağlayarak çalışabilmeyi sağlayan beceridir.
- ✓ *Girişimcilik ve öz-yönetim:* Zamanı verimli ve etkili kullanabilmeyi, sorumlulukları önem sırasına koyabilmeyi sağlayan beceridir.

- ✓ *Sosyal ve kültürlerarası*: Farklılıkları yenilikçi fikirler için kullanmayı ve farklı bakış açılarına karşı hoşgörülü olmayı sağlayan beceridir.
- ✓ *Üretkenlik ve sorumluluk*: İhtiyaçlar doğrultusunda ortaya ürün çıkarmayı ve ürün ortaya koyma sürecinde sorumluluk alabilmeyi sağlayan beceridir.
- ✓ *Liderlik ve sorumluluk*: Belirlenen bir amaca yönelik örnek olmayı ve etik davranış sergilemeyi sağlayan beceridir.

21. yüzyıl süresince bu yüzyıla ait becerilerin daha da önem kazandığı söylenebilir. Bu alandaki çalışmalar incelendiğinde 21.yüzyıl becerilerine yönelik yurt içinde ve yurt dışında çeşitli araştırmaların yapıldığı (King, 2012; İnce ve Akdemir, 2013; Valli, Perkikila ve Valli, 2014; Garba, Byabazaire ve Butshami, 2015; Qian ve Clark, 2016; Anagün, 2018, Kozikoğlu ve Altunova, 2018; Eker, Elekoğlu. Kamar ve Kamar, 2019; Çınar, 2019; Gürültü, Aslan ve Alcı, 2020; Eğmir, ve Çengelci, 2020; Erdoğan ve Eker, 2020; Kaya, 2020; Eker ve Elekoğlu, 2020; İnce, 2020; Kıyasoğlu ve Çeviker, 2020; Eker ve Kurum, 2021) yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak 21. yüzyıl becerilerini öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendiren ve çeşitli etkinliklerin 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesindeki etkisini belirlemeye yönelik araştırmalar olduğu görülmektedir. Ancak sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarını belirlemeye yönelik araştırmaların yeterli olmadığı görülmüştür. Bu sebeple sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algılarını çeşitli değişkenlere (cinsiyet, öğrenim düzeyi, mesleki kıdem, görev yeri) göre belirlemek önemli görülmüştür. Araştırmada önem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

- ✓ Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algıları ne düzeydedir?
- ✓ Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri; yeterlik algıları cinsiyet, öğrenim düzeyi, mesleki kıdem, görev yeri değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algılarının çeşitli değişkenlere göre belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmada desen olarak nedensel karşılaştırma esas alınmıştır. Betimsel araştırmalar, mevcut durumu ortaya koymayı ve bu durumu araştırmacı tarafından kontrol edilmeden araştırma konusu ile ilgili öncelikleri ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2020).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Zonguldak ili Ereğli ilçesinde ilkokullarda görev yapmakta olan 428 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 262 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturulurken kolay ulaşılabilir/elverişli örneklem yöntemi seçilmiştir. Elverişli örnekleme yöntemi hızlı ve kolay olan ögelere dayanır (Malhotra 2004). Öğretmenlerin sosyo-demografik değişkenlere göre dağılımı tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyo-Demografik Değişkenlere göre Dağılım

Değişkenler	Kategori	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	154	59
	Erkek	108	41
Öğrenim düzeyi	Lisans	216	82
	Lisansüstü	46	18
Mesleki kıdem	1-5 yıl	21	8
	6-10 yıl	58	22
	11-15 yıl	75	29
	16 ve üzeri yıl	108	41
Görev yeri	Köy	64	24
	İlçe merkezi	198	76

Tablo 1’de görüldüğü gibi örneklemini oluşturan öğretmenlerin % 59’u (N=154) kadın, % 41’inin (N=108) erkek öğretmenlerden oluştuğu; öğrenim düzeyinde % 82’si (N=216) lisans, % 18’inin (N=46) lisansüstü eğitim gördüğü; öğretmenlerin mesleki kıdem yıllarının %8’nin (N=21) 1-5, %22’sinin (N=58) 6-10, %29’nun (N=75) 11-15, %41’nin (N=108) 16 yıl ve üzeri olduğu; görev yeri olarak %24’ünün (N=64) köylerde, %76’sının (N=198) ilçe merkezinde görev yaptıkları görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerini elde etmek için, “ Kişisel Bilgi Formu” ve “21. Yüzyıl Becerileri Yeterlik Algısı Ölçeği” ile elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile cinsiyet, öğrenim düzeyi, mesleki kıdem, görev yeri değişkenlerine ait bilgiler elde edilmiştir.

21. Yüzyıl Becerileri Yeterlik Algısı Ölçeği: Ölçek; Anagün, Atalay, Kılıç ve Yaşar (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, beşli likert olarak hazırlanmıştır. Ölçekte 21. yüzyıl becerilerini belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Hazırlanan bu ölçek, toplam 42 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; öğrenme ve yenilenme becerileri, yaşam ve kariyer becerileri ile bilgi, medya ve teknoloji becerileridir. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda tüm ölçeğin Cronbach alfa değeri .889 dur. Alt boyutların analizinde Cronbach alfa katsayılarına bakıldığında birinci alt boyut için 0.845, ikinci alt boyut için 0.826 ve üçüncü alt boyut için 0.810 değerleri hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, bize ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin puan ortalamaları yorumlanırken 1.00-1.80 arası düşük, 1.81-2.60 arası düşük, 2.61-3.40 arası orta, 3.41-4.20 arası yüksek, 4.21-5.00 arası çok yüksek aralıklarında yer alan puan aralıkları kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin betimlenmesi için frekans (f), yüzde (%), ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (SS) kullanılmıştır. Puanların normal dağılım durumlarının incelenmesi için çarpıklık ve basıklık katsayıları ve Kolmogorow-Smirnov testi incelenmiştir. Tablo 2’de puanların normalliğine ilişkin istatistikler verilmiştir.

Tablo 2: Puan Dağılımlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları

Ölçüm	\bar{X}	SS	Basıklık		Çarpıklık		K-S Testi (P)
			Katsayı	Standart H.	Katsayı	Standart H.	
21. Yüzyıl Becerileri YAÖ	4.42	.78	.693	.528	-.416	.277	.062

P>0,05

Tablo 2’de 21. yüzyıl becerileri yeterlik algısı ölçeğine ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları verilmiştir. Ölçek içinde basıklık katsayısı değerlerinin ± 1.5 aralığının üzerinde olduğu ancak çarpıklık katsayısı değerlerinin ± 1.5 aralığında olduğu sonucu görülmektedir. Ayrıca ölçek içinde Kolmogorow-Smirnov testi sonuçlarının p>0.05 olduğu görülmektedir. Bu değer, ölçek puanlarının normal dağılım sergilediğini göstermektedir. Ölçekte çarpıklık-basıklık ve Kolmogorow-Smirnov testi birlikte değerlendirildiğinde puanların normal dağıldığı kabul edilmiştir. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi, kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma verileri doğrultusunda elde edilen bulgular şunlardır:

Araştırmanın birinci alt problemi şudur: “Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algıları ne düzeydedir?” Buna bağlı olarak elde edilen bulgular tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarına ilişkin veriler

21. Yüzyıl Becerileri	N	En düşük puan	En yüksek puan	X	Ss
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	262	2.80	4.79	3.90	0.47
Yaşam ve Kariyer Becerileri	262	2.74	4.81	4.12	0.44
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	262	3.10	5.00	4.37	0.52
21. Yüzyıl Becerileri (Genel)	262	3.00	4.81	4.08	0.34

Tablo 3’te sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının genel ortalamasının “yüksek” aralığında olduğu görülmektedir. 21. yüzyıl becerileri yeterliklerini oluşturan alt boyutlar incelendiğinde ise öğrenme ve yenilenme becerileri alt boyutu için “yüksek”; yaşam ve kariyer becerileri için “yüksek”; Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri alt boyutlarında ise “çok yüksek” aralığında olduğu sonucu bulunmuştur.

Araştırmanın ikinci alt problemi “Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algıları; cinsiyet, öğrenim düzeyi, mesleki kıdem, görev yeri değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” Buna bağlı olarak sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının cinsiyet değişkenine yönelik elde edilen sonuçlar tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

21. Yüzyıl Becerileri	Cinsiyet	N	X	Ss	Sd	t	P
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	Kadın	154	3.90	.45	260	2.78	.03
	Erkek	108	3.58	.44			
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Kadın	154	4.05	.55	260	3.02	.08
	Erkek	108	3.64	.42			
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Kadın	154	3.50	.48	260	2.24	.15
	Erkek	108	3.10	.40			
21. Yüzyıl Becerileri (Genel)	Kadın	154	4.02	.26	260	3.76	.00
	Erkek	108	3.64	.20			

P<0.05

Tablo 4’te sınıf öğretmenlerinin cinsiyet değişkenine göre öğrenme ve yenilenme becerileri alt boyutu [$t(260)=2.78$, $p>0.05$]; yaşam ve kariyer becerileri alt boyutunda [$t(260)=3.02$, $p>0.05$]; bilgi, medya ve teknoloji becerileri alt boyutunda [$t(260)=2.24$, $p>0.05$] cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre 21. yüzyıl becerilerine yönelik genel yeterlik algılarında istatistiksel açıdan

anlamli bir farklıliğin olduğu görülmektedir: $[t(260)=3.76, p<0.05]$. Bu bulguya göre kadın öğretmenlerin genel 21. yüzyıl becerileri yeterli algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterli algılarının öğrenim düzeyi değişkenine yönelik elde edilen sonuçları tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının öğrenim düzeyi değişkenine ilişkin bulgular

21. Yüzyıl Becerileri	Öğrenim düzeyi	N	X	Ss	Sd	t	P
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	Lisans	214	4.10	.62	260	1.44	.42
	Lisansüstü	48	4.02	.56			
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Lisans	214	3.62	.21	260	2.45	.45
	Lisansüstü	48	3.82	.32			
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Lisans	214	4.20	.27	260	2.26	.38
	Lisansüstü	48	4.18	.25			
21. Yüzyıl Becerileri (Genel)	Lisans	214	4.17	.51	260	2.12	.14
	Lisansüstü	48	4.20	.49			

$P<0.05$

Tablo 5'te sınıf öğretmenlerinin öğrenim düzeyi değişkenine göre öğrenme ve yenilenme becerileri alt boyutu $[t(260)=1.44, p>0.05]$; yaşam ve kariyer becerileri alt boyutunda $[t(260) =2.45, p>0.05]$; bilgi, medya ve teknoloji becerileri alt boyutunda $[t(260) =2.26 p>0.05]$; 21. yüzyıl becerilerine yönelik genel yeterlik algılarında $[t(260) =2.12, p>0.05]$ öğrenim düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının mesleki kıdem değişkenine yönelik elde edilen sonuçları, tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının mesleki kıdem değişkenine ilişkin bulgular

21. Yüzyıl Becerileri	Mesleki kıdem	N	X	Ss	Sd	F	P
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	1-5 yıl	21	3.80	.27	3.259	2.65	0.80
	6-10 yıl	75	3.87	.36			
	11-15 yıl	108	3.88	.42			
	16 yıl ve üzeri	58	3.87	.49			
Yaşam ve Kariyer Becerileri	1-5 yıl	21	3.22	.32	3.259	1.78	0.18
	6-10 yıl	75	3.31	.29			
	11-15 yıl	108	3.25	.43			
	16 yıl ve üzeri	58	3.36	.41			
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	1-5 yıl	21	3.57	.43	3.259	2.32	0.26
	6-10 yıl	75	3.60	.38			
	11-15 yıl	108	3.68	.34			
	16 yıl ve üzeri	58	3.40	.46			
21. Yüzyıl Becerileri (Genel)	1-5 yıl	21	3.65	.48	3.259	2.46	0.43
	6-10 yıl	75	3.76	.43			
	11-15 yıl	108	3.67	.39			
	16 yıl ve üzeri	58	3.70	.46			

$P<0.05$

Tablo 6'da sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdem değişkenine göre 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarına ilişkin anova sonuçları verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri genel yeterlik algıları $P<0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak incelendiğinde mesleki kıdem değişkenine göre öğrenme ve yenilenme becerileri alt boyutu $[F(3-259)=2.65, p>0.05]$; yaşam ve kariyer becerileri alt boyutunda $[F(3-259) =1.78, p>0.05]$; bilgi, medya ve teknoloji becerileri alt boyutunda $[F(3-259) =2.32 p>0.05]$; 21. yüzyıl becerilerine yönelik genel yeterlik algılarında $[F(23-59) =2.46, p>0.05]$ mesleki kıdeme göre istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının görev yeri değişkenine yönelik elde edilen sonuçları tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algılarının görev yeri değişkenine göre bulgular

21. Yüzyıl Becerileri	Öğrenim düzeyi	N	X	Ss	Sd	t	P
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	Köy	64	4.02	.38	260	1.28	.28
	İlçe Merkezi	198	4.20	.29			
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Köy	64	4.00	.46	260	2.14	.19
	İlçe Merkezi	198	3.38	.51			
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Köy	64	4.10	.30	260	1.21	.08
	İlçe Merkezi	198	4.22	.26			
21. Yüzyıl Becerileri (Genel)	Köy	64	4.18	.48	260	1.90	.21
	İlçe Merkezi	198	4.20	.41			

$P<0.05$

Tablo 7'de sınıf öğretmenlerinin görev yeri değişkenine göre öğrenme ve yenilenme becerileri alt boyutu $[t(260)=1.28, p>0.05]$; yaşam ve kariyer becerileri alt boyutunda $[t(260) =2.14, p>0.05]$; bilgi, medya ve teknoloji becerileri alt boyutunda $[t(260) =1.21 p>0.05]$; 21. yüzyıl becerilerine yönelik genel yeterlik algılarında $[t(260) =1.90 p>0.05]$ istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algılarının genel ortalamasının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre sınıf öğretmenlerinin gelişen teknolojiye hakim olduğu, aktif bir biçimde kullanabildikleri, sorunları eleştirel bir bakış açısıyla beraber yaratıcı düşünerek çözmeye çalıştıkları ve kendilerini geliştirdikleri söylenebilir. Araştırmada elde edilen bu bulgu; İncik (2020), Eğmir ve Çengelli (2020) ve Gürültü, Aslan ve Alcı'nın (2020) yaptıkları araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Yaptıkları araştırmalarda öğretmenlerin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin yüksek seviyede olduğu sonucuna ulaşmışlardır. 21. yüzyıl becerilerinin; eleştirel düşünme, evrensel farkındalık, yaratıcılık, teknoloji ve medya okuryazarlığı, üretkenlik gibi becerilerden oluştuğu düşünüldüğünde sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine yönelik benzer algı düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

Cinsiyet değişkeninin, öğretmenlerin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algısı üzerinde alt boyutlarda bir farklılık olmadığı ancak genel puan ortalamalarında cinsiyet değişkenine göre kadın öğretmenlerin lehine anlamlı farklılık olduğu sonucu bulunmuştur. Buna göre kadın öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yaratıcı ve yenilikçi düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim ve işbirliği, esneklik ve uyum, kendini yönetme, sosyal beceriler, üretkenlik ve hesap verebilirlik, liderlik becerilerine ait yeterlik algılarının daha olumlu olduğu söylenebilir. Mesleki kıdem, öğrenim düzeyi ve görev yeri değişkenlerinin sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algısı üzerinde hem alt boyutlarında hem de genel toplamında anlamlı bir farklılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürdeki benzer çalışmalar bulgumuzu destekler niteliktedir. Kıyasoğlu ve Çeviker (2020) yaptıkları araştırmada sınıf öğretmenlerinin 21.yüzyıl becerilerini analiz etmeyi amaçlamışlardır, araştırma sonucunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Çelebi, Sevinç (2019) ile Erdoğan ve Eker'in (2020) yaptıkları benzer araştırmalarda da öğretmenlerin 21.yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algıları üzerine yaptıkları çalışmalarda da cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Bu araştırmadaki bulguların aksine Özer, (2021) yaptığı araştırmada sınıf öğretmenlerinin 21.yüzyıl becerilerinin kadın öğretmenler açısından anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaştığı görülmüştür. Uyar ve Çiçek; (2021) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerinin cinsiyet, hizmet yılı ve çalışılan ortam memnuniyeti açısından değişim göstermediği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma bulgusunun aksine bir sonuç, Kozikoğlu ve Özcanlı (2020) çalışmasında görülmektedir. Çalışmada hizmet yılı 1-5 yıl ile 16 yıl ve üzeri olanların 21. yüzyıl becerilerinin hizmet yılı 6-10 yıl olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca öğretmenlerin 21.yüzyıl becerileri sınıf öğretmenlerinin öğrenim düzeyine göre analiz edilmiştir ve bunun sonucunda anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Kıyasoğlu ve Çeviker (2020) yaptıkları araştırmada sınıf öğretmenlerinin 21.yüzyıl öğrenen ve öğreten becerilerini inceledikleri çalışmada eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark olmadığını belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında şu önerilerde bulunulabilir:

- ✓ Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerini geliştirmesini etkileyen faktörlerin araştırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Nitel veriler de kullanılarak sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlik algıları daha ayrıntılı araştırılabilir.
- ✓ Öğrencilerin de 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımları üzerine araştırmalar yapılarak öğretmen ve öğrenci becerileri arasındaki uyum veya farklılıklar tespit edilebilir.
- ✓ Farklı illerde ve geniş katımlı örneklerle öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerini belirlemeye yönelik araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Anagün, Ş. S. (2018). Teachers' Perceptions about the Relationship between 21st Century Skills and Managing Constructivist Learning Environments. *International Journal of Instruction*, 11(4), 825-840.

Anagün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z. ve Yaşar, S. (2016). Öğretmen Adaylarına Yönelik 21. Yüzyıl Becerileri Yeterlilik Algıları Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması, *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, (40): 160-175.

Ananiadou, K., ve Claro, M. (2009). 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. *OECD Education Working Papers*, No. 41, OECD Publishing.

Brusic, S. ve Shearer, K. (2014). The ABCs of 21.st century skills. *Children's Technology and Engineering*.

Çınar, F. S. (2019). Ortaokul öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algılarının ve görüşlerinin incelenmesi (Çorum ili örneği). *Yüksek Lisans Tezi, Kars Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Eğmir, E. ve Çengelci, S. (2020). Öğretmenlerin 21.yüzyıl öğretim becerilerinin yansıtıcı düşünmeyi uygulama becerilerini yordama gücü. *Journal of History School*. 45, 1045-1077.

Eker C. (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik İnanç Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 162-178., Doi: 10.12780/UUSBD286.

- Eker C., Akar Elekoğlu A., Kamar P., ve Kamar M. (2019). Ortaokul Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Becerilerine yönelik Yeterlik Algılarının İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*(21), 26-37.
- Eker, C. ve Elekoğlu, A. (2020). Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi. *The Journal of International Education Science*, 7(24), 1-19., Doi: <http://dx.doi.org/10.29228/INESJOURNAL.44584>
- Eker, C., Kurum, M. (2021). 21. Yüzyıl Becerileri Açısından Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Değerlendirilmesi. *International SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS Journal*, 7(46), 1211-1221., Doi: 10.31576/smrj.908
- Erdoğan D., ve Eker, C. (2020). Türkçe Öğretmen Adaylarının 21. yy Becerileri İle Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 8(1), 118-148.
- Garba, S. A., Byabazaire, Y. ve Busthami, A. H. (2015). Toward the use of 21 st century teaching-learning approaches: The trend of development in Malaysian schools within the context of Asia Pacific. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 10 (4), 72-29.
- Gürültü, E., Aslan, M., & Alcı, B. (2020). Ortaöğretim öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri kullanım yeterlikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(4), 780-798. doi: 10.16986/HUJE.2019051590
- İnce, M. (2020). Preschool Teachers Opinions Regarding In-Service Training Needs A Phenomenological Research. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 5(8), 381–417.
- İnce, M., & Akdemir, Ö. (2013). The Investigations of Using Web 2 0 Technologies on English Writing Skills of Students with Different Learning Styles. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 53(13), 93–106.
- İncik, Y., E. (2020). Öğretmenlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve 21.yüzyıl öğreten becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20(2), 1099-1112.
- Karasar, Niyazi (2020); *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Kıyasoğlu, E. ve Çeviker Ay, Ş. (2020). Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerilerini kullanma düzeylerine ilişkin görüşleri nelerdir? *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7, 240-261.
- King, M. M. (2012). *Twenty first century teaching and learning: Are teachers prepared?.* (Yüksek Lisans Tezi). College of Saint Elizabeth, California.
- Kozikoğlu İ. ve Altunova N., (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini yordama gücü. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 8(3), 522-531.
- Kozikoğlu, İ., ve Özcanlı, N. (2020). Öğretmenlerin 21. yüzyıl öğreten becerileri ile mesleğe adanmışlıkları arasındaki ilişki. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 9(1), 270-290
- Larson, L. C. ve Miller, T. N. (2011). 21st century skills: Prepare students for the future. *Kappa Delta Pi Record*, 47(3), 121-123.
- Milli Eğitim Bakanlığı(2017); *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü*, Ankara. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyaları/2017_12/11115355YYRETMENLYK_MESLEY_YENEL_YERELYKLERY.pdf (Erişim Tarihi:15.01.2022)
- Orhan, G., D. (2016). Öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenen becerileri ve 21. yy. öğreten becerileri arasındaki ilişki. *Yayımlanmamış doktora tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özer, M. (2021). *Sınıf Öğretmenlerinin 21.Yüzyıl Becerilerine Yönelik Yeterlik Algıları İle Dijital Okuryazarlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Partnership for 21st Century Skills P21 (2019) Framework for 21st century learning. <https://www.battelleforkids.org/networks/p21> adresinden 15.01.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Partnership for 21st Century Skills. (2015). P21 framework definitions. <http://www.p21.org/storage/documents/docs/P21> adresinden 15.01.2022 tarihinde erişilmiştir
- Pacific Policy Research Center (PPRC). (2010). 21st century skills for students and teachers. Honolulu: Kamehameha Schools, Research&EvulationDivision.
- Pellegrino, James W. and Margaret L Hilton (2012); *Education For Life And Work Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21 st Century*.

- Qian, M. ve Clark, K. R. (2016). Game-based Learning and 21st century skills: A review of recent research. *Computers in Human Behavior*, 63, 50–58.
- Trilling, Bernie and Charles Fadel, (2009); 21. St. Century Skills Learning For Life in Our Times, Jossey-Bass A Wiley İmprint, San Francisco.
- Uyar, A., Çiçek, B. (2021). Farklı branşlardaki öğretmenlerin 21. yüzyıl becerileri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 1-11.
- Valli, P., Perkkilä, P. ve Valli, R. (2014). Adult pre-service teachers applying 21st century skills in the practice. *Athens Journal of Education*. 1(2), 115-129.

Yatırımcıların Kişilik Tipinin Risk Alma Düzeyi Üzerine Etkisi

The Impact Of Investors' Personality Types On Risk Taking

Nazlı ULUPINAR¹

¹ İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Yönetimi İstanbul, Türkiye

ÖZET

Tasarruf eden bireyler tüketimlerinden geriye kalan miktarları bir takım amaçlar için yatırım araçlarına yönlendirmektedirler. Yatırım yapan bireyler bu aşamada çeşitli faktörlerden etkilenmektedirler. Yatırım kararlarını etkileyebilen bu faktörler kişilik özellikleri, psikolojik etmenler ya da bireyin etkileşimde olduğu sosyal çevre gibi unsurlar olabilmektedir. Bu çalışmada bireysel yatırımcıların yatırım kararı verirken kişilik tiplerinin risk alabilme düzeyi üzerinde etkisinin ne derece olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 359 bireysel yatırımcı üzerinde anket çalışması yapılarak 16 farklı kişilik tipi ile 7 farklı risk alabilme düzeyi sorusu arasında istatistiksel anlamlılık durumu incelenmiştir. 16 kişilik tipinden bazıları risk alma düzey1, bazıları risk alma düzey5 ve bazıları ise risk alma düzey6 sorularında istatistiksel anlamlılık göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Yatırım, Bireysel Yatırımcı, Risk Alma Eğilimi, Risk Alma Düzeyi

JEL Kodları: D81, D91, G11

ABSTRACT

Saving individuals direct the remaining amounts of their consumption to investment tools for a number of purposes. Investing individuals are affected by various factors at this stage. These factors that can affect investment decisions can be personality traits, psychological factors or the social environment in which the individual interacts. In this study, it has been tried to measure the effect of personality types on risk taking level of individual investors while making investment decisions. For his purpose, a survey was conducted on 359 individual investors and the statistical significance between 16 different personality types and 7 different risk taking questions was examined. Some of the 16 personality types showed statistical significance in the risk taking level1, some in the risk taking level5 and some in the risk taking level6 questions.

Keywords: Personality, Investment, Individual Investor, Tendency to Take Risks, Risk Taking Level

JEL Codes: D81, D91, G11

1. GİRİŞ

Yatırım faaliyetlerinde bulunan bireylerin ana amacı getiri düzeylerini en üst seviyeye çıkarmak ve maliyetlerini en az seviyeye indirebilmektir. Davranışsal finans literatürde bireyleri; homo-economicus yani rasyonel düşünüp maksimum fayda teorisi odaklı davranışlarda bulunarak, devamlı doğru olan kararları veren ve herhangi bir şeyden etkilenmeyen birey olarak tanımlamaktadır. Bireyler gelirlerinden belli bölümleri tasarruf etmek için ayırarak yatırım yapmaya çabalamaktadırlar. Yatırım maddi olarak getiri sağlayabileceği gibi zarar edilebilme durumuna da neden olabilmektedir. Bu durum bireyleri karar verme aşamasında etkilemektedir.

Finsansal piyasalar gelişip, yatırım alternatifleri çoğaldıkça finansal risk algılaması daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Buda finansal risk algılamalarının analizi üzerinde durulması gerekliliğini göstermiştir.

Yatırımcıların algıladıkları risk üzerinde, kişilik özellikleri, psikolojik-demografik faktörler ve sosyo-ekonomik faktörler etkili olmaktadır. Tüm bu faktörler yatırımcının kararı üzerinde etkili olabilmektedir. Ayrıca yatırımcılar risk almayı seven, risk almaktan kaçınan ve riske kayıtsız olarak da üçe ayrılmaktadırlar.

Kişilik özellikleri, yatırımcıların yatırım kararları üzerinde etkili olan önemli etkenlerden bir tanesidir. Yatırımcıların finansal kararlar alırken hangi amaçla, hangi faktörden etkilenerek, hangi yatırım araçlarına yöneldikleri ve risk alabilme durumlarının kişilik tipleri ile bağlantı durumu araştırmaya konu olmuştur.

Bu çalışmada bireysel yatırımcıların kişilik tiplerinin, yatırım kararı verme aşamasında risk alabilme durumuna etkisinin olup olmadığı incelenmek istenmektedir. Çalışma 7 bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümü, literatür taraması, çalışmanın kavramsal çerçevesi, veriler ile kullanılacak yöntem, veri analizleri ile bulgu yorumlanması, son bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

2. DAVRANIŞSAL FİNANS

İktisat biliminin bireylerin doğa ve davranışı ile ilgili basitleştirici varsayımlarda bulunmuştur. Bireylerin karar alma sistemlerini etkileyen dış unsurları görmezden gelmiştir. Davranışsal finans bu boşluğu giderebilmek amacıyla klasik

ve neo-klasik yaklaşımların yetersizliği sebebiyle oluşan arayışlar ile ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar bireyleri homo economicus yani rasyonel düşünebilen, üst düzey fayda için hareket eden ve herhangi bir durumdan etkilenmeden sürekli olarak doğru kararlar verebilen kişiler şeklinde görmüşlerdir. Davranışsal finans, geleneksel finans teorilerinin yetersiz kaldığı karar alma sürecini etkileyen psikolojik ve sosyolojik durumları da içine alan bir bileşim olarak ortaya çıkmıştır. Bu teori insanların duygu, düşünce ve ruhsal durumlarının değişebilir nitelikte olduğunu ve rasyonel kararlar alamayacaklarını varsayar.

Davranışsal finansın başlangıcı olarak literatürde gösterilen, Kahneman ve Tversky'nin 1979 yılında *Econometrica*'da yayımlanan makaleleridir. (Kahneman ve Tversky, 1979a: 263-292).

Davranışsal finans yaklaşımında insanlar rasyonel değil normal kabul edilirler. Yatırımcılar yatırım kararı alırken risk ve getiriden başka değişkenleri de göz önüne almaktadırlar. Değişkenlerin değerlendiriliyor olması sürecin kusursuz bir süreç olması demek değildir. Sonuç olarak alınan kararlar, faydayı maksimize etmek için değil de yatırımcının tatmin olduğu kararlar olduğu öne sürülmektedir (Estrada, 2001: 6).

Bu bilgileri değerlendirerek bireylerin homo economicus olmadığını söylememiz yanlış olmayacaktır. Davranışsal finans bireyin rasyonel olmadığını kabul eder. Bu şekilde bir takım finansal olayların anlaşılabilmesine yardımcı olmuştur.

Davranışsal finans psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji ve antropoloji bilim dallarıyla ilişkilidir.

3. KİŞİLİK

Kişilik özellikleri bireysel farklılıkların belirlenmesinde referans olarak kullanılmaktadır. Bireylerin içsel olarak yaşadığı davranış ve deneyimlerin aslında neden olduğunun keşfedilmesi için kuramsal, görgül ve uygulamalı çalışmalar yapılmaktadır. Tüm bunlara bakıldığında kişilikle ilgili birçok tanımlama olduğunu görürüz (Cloninger, 2009: 3-26).

Kişiliği tanımlarken gelişimi incelemek gereklidir. Kişiliğin oluşumunda belirleyici olan süreç: biyolojik ve ruhsal öğeler ile var olmaktadır. Sürecin işleyişi doğumdan önce bireyin sahip olduğu genetiksel olan özelliklerle, sonra ise deneyimlerle edineceği ilk olarak aile, çevre ve kültür gibi kazanılarak şekillenmektedir. Bireyin yaşamı boyunca çevresiyle kurduğu ilişkiler, zihinsel, bedensel ve ruhsal farklılık oluşturarak kazandığı tüm bilgiler davranış biçimine ve yaşam tarzına yansımaktadır (Cüceoğlu: 1991).

Kişiliği oluşturan faktörlere baktığımızda genetik faktörler ve çevresel faktörler olarak ikiye ayrıldığını görürüz. Çevresel faktörler ise alt başlık olarak kültürel faktörler, sosyal yapı ve sınıf özellikleri ve aile kavramları şeklindedir.

3.1. Genetik Faktörler

Kuşaklar arası etkileşimle oluşup, çevre etkisiyle değişim geçirilmeden, kromozom yoluyla, bireyin tüm yaşamı boyunca etkili olan etkendir.

3.2. Çevresel Faktörler

Genetik olmayan bireyin yetiştiği topluma ait din, kültür, gelenek, adet, bilim gibi faktörlere uygun şekilde yetişmesi ile oluşmaktadır.

3.3. Kültürel Faktörler

Doğumdan ölüme kadar olan ve tüm yaşamı kapsayan, süreç içerisinde dış çevre etkisiyle bireylerin idealleri, ilgileri, tutumları ve davranışları şekillenmesidir. Bu şekillenme kişilik oluşumunun parçasıdır.

Sosyal Yapı Sınıf ve Özellikleri: Sosyal gruplarda farklı kişilikler meydana çıkmaktadır. Bu gibi gruplarda bazen bireyin özellikleri tahmin edilebilir nitelikte olsa da bazen de bağlı olduğu sosyal yapı bilinebilirse tespit edilebilmektedir.

3.4. Aile

Bireyler doğduklarından itibaren bebeklik, çocukluk gibi temel eğitim dönemlerini aile içinde geçirirler. Bu sebeple aile ilişkileri kişilik gelişiminde çok önemlidir.

3.5. Kişiliğin Bileşenleri

Kişiliğin bileşenleri karakter, mizaç(huy), benlik ve yetenek kavramları şeklinde literatürde incelenmiştir.

3.6. Kişiliğin Kuramları

Kişiliği oluşturan yaklaşımlar tek kuram ile meydana gelmiştir. Kuramların çoğunluğu, psikologların çeşitli davranış biçimleri ve kişilik süreçleriyle ilgili tasvirleri anlattıkları eserlerden meydana gelmiştir. Bireyin kişiliğinin oluşumundaki sürecin kendilerine ait davranışlarının oluşumundaki rolleri açıklar (Burger, 2006: 35).

Kişilik hakkında çeşitli kuramlar olmakla beraber bu çalışmada Carl Gustav Jung'un kişilik kuramından esinlenerek oluşturulan Myers-Briggs Type Indicator (MBTI) kişilik kuramı üzerinde durulacaktır.

3.6.1. Carl Gustav Jung Kişilik Kuramı

Jung bir diğer kişilik kuramcılarında Freud'un etkisinde kalmıştır. Hatta Jung için Freud psikoanalizin velihtti demiştir. Daha sonra Jung kendi bakış açısını getirmiş ve kişilik kuramını oluşturmuştur.

Jung çalışmalarında, kişiliği oluşturan bölümleri irdeleyerek kişiliğin oluşumunu, yaşam boyu ne tür değişimler gösterdiğini, kişiliğe etkinlik katan enerjinin hangi kaynaklar olduğu gibi sorulara cevaplandırma yaparak kişilik kavramını açıklar (Asan, 2011: 34).

Jung'a göre kişiliğin ana kısmını oluşturan bilinç dışı ve benliktir. İrk bilinçdışı kavramını oluşturan kişide Jung'dur. Birey ataları tarafından tecrübe edilmiş olan düşünme, hissetme, algılama ve davranışlara kalımsal şekilde sahip doğar. Buna ortak bilinçaltı denir ve ilksel imgelerle oluşur. Örnek verirse, bilinçaltımızda anne imgesi bulunmaktadır ve yeni doğan bebekler anneleri ile çabucak etkileşime girerler. Jung anne, baba, yaşlı ve bilge adam, güneş, ay, kahraman, Tanrı ve ölüm şeklinde örneklemeler yapmıştır. Yaptığı bu imgelerde arketip adı verilmiştir. Jung, bireylerin bireysellik ve kalımsallıktan farklı amaç ve ideallere dönük olarak davranışlar gösterdiğini söylemiş, insan davranışlarının geçmişin tecrübesiyle ve geleceğe dönük olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Jung kişilikteki etkileşim taşıyan unsurları ego, kişisel bilinç ve kolektif bilinç olduğunu söylemektedir. Kolektif bilinç dışı bireyin bulunduğu toplumun ya da ait olduğu ırkın kalıtım ve geni yoluyla nesillerce aktarılan ortak özelliklerdir (Güney, 504-505; Ateş, Burger, 174-175).

3.6.2. Carl Gustav Jung'un Kişilik Tipleri

Psikolojik tipler kuramını geliştiren Jung'un amacı; sağlıklı bireyler arasında olan psikopatolojiyle ilişkisi olmayan ama aynı zamanda tutarlılık gösteren farklılıkları açıklamaktır (Myers, 1998). Uzun süre gözlemlerde bulunan Jung, insanların enerjilerini yönlendirdikleri yerleri, bilgi toplarken ne şekilde davrandıklarını, karar vermeye çalışırken ise hangi kriterleri kullanacaklarının tercihinde yaptıkları farklılıkları insanlar arasında olan farklılıkların temelini oluşturduğu görüşüne ulaşmıştır (Lawrance, 1993; McCaulley, 2000a; Myers, 1998).

Tablo 1. Jung'un Dışadönük ve İçedönük Tipleri

DIŞADÖNÜK	İÇEDÖNÜK
<ul style="list-style-type: none"> -Dışarıya dönüktür. -Dış çevreye yönelir. -Beklemenin fayda sağlamayacağına inanır. -Dış dünya pozitif ve yaratıcı ilişkiler kurar. -Değişiklik ve yenilikleri sever. -Kolay kırılmaz. -Güçlüklere karşısında cesaretsizleşmez. -Önce tasarladığı işi yapmaya başlar. Bu işle ilgili düşüncelerini ise sonraya bırakır. -Kararsızlık durumu sergilemez. -İşlerinde dakiktir. 	<ul style="list-style-type: none"> -Kendi içine dönüktür. -Anıların ve hayallerin varlığıyla yaşar. -Eyleme geçmeden önce uzun düşünür. -Yapacağı işin sonuçlarını kendi içinde tartışır, sakıncalı tarafları anlamaya çalışır. -Utangaçtır. -Kendisine/başkasına güven duymaz. Başkasıyla kurduğu, zorlukla kurduğu ilişkilerinde kuşku duymaktan kendini alamaz. -Çevresine uyum sağlamada zorlanır.

Kaynak: Özgü (1976: 180-197); Veznadaroğlu (2005: 5).

Jung içe ve dışa dönük kişilik tiplerinin yetersizliğini görmüş ve bu kişilik tiplerini geliştirmiştir. İlk olarak bu iki kavramın farklılıkları yeterince açıkladığına inanmış, yeterli olduğunu düşünmüştür. Çalışmalarına devam ettiğinde yeterli olamayacakları kanısına varmıştır.

Jung kişilik boyutlarını şu şekilde tanımlamıştır: Dışadönüklük (Extroversion) ve içedönüklük (Introversion) şeklinde iki tutum, duyu organlarının verilerine güvenme (Sensation) ve sezgilere güvenme (Intuition), düşüncelere göre karar verme (Thinking), duygulara göre karar verme (Feeling), algılama (Perceiving) ve yargılama (Judging) (Jung, 1992: 18).

Tablo 2. Jung'un Temel Kişilik ve Duyuşsal Özellikler Sınıflaması

DÜNYAYLA İLİŞKİ ŞEKLİ	DIŞADÖNÜK (EXTRAVERSİON) E	İÇEDÖNÜK (INTROVERSİON) I
	Şeylerin ve diğer bireylerin dış dünyasına dönüklük.	Fikirlerin ve hislerin iç dünyasına dönüklük.
Karar verme/ oluşturma şekli	Karar verici (Judging) J Karara ulaşırken, sorunları çözümlerken belli sıraya odaklanmak.	Azimli (Perceiving) P Mümkün olan en çok oranda veri ve bilgiye odaklanmak.
Algı şekli	Algısal (Sensation) S Duyularla algılamaya, olgulara, detaylara ve somut olan olaylara dönüklük.	Sezgisel (Intuition) N Olasılıklara, hayal gücüne, anlamlara ve şeyleri bir bütün olarak görmeye dönüklük.
Değerlendirme şekli	Düşünen (Thinking) T Mantığı ve gerçekliği kullanmak.	Hisseden (Feeling) F İnsani değerlere öncelik. Dostluk kurmaya, inanç ve beğeniye bağlı olarak karar vermeye dönüklük.

Kaynak: Given (1996: 14).

3.6.3. Myers Briggs Modeli ve 16 Farklı Kişilik Tipi

Katharine Briggs psikolog olmamakla beraber insanları gözlemlemede yetenekli biridir. Jung'un kitabını okumadan, kendince insanları ve davranışlarını belirli kategorilere ayırmıştır. Jung'un kitabını okumasıyla beraber yaptığı çalışmaları bu yöne taşımış ve Jung'un tipolojisine göre sınıflandırma oluşturmuştur. Kızı Isabel Myers ile birlikte orijinal adı Myers-Briggs Type Indicator (MBTI) olan Myers-Briggs Tip Belirleyicisi'ni (MBTB) oluşturmuşlardır.

Myers Briggs kişilik modeli insanları dört boyut şeklinde kategorize etmektedir. Bu dört boyut: Dışa dönüklük-içe dönüklük (E:Extraversion, I: Introversion), Duyumsama-sezgisellik (S: Sensing, N: Intuition), Düşünme-hissetme (T:Thinking, F:Feeling), Yargılama-algılama (J:Judging, P:Perception) şeklindedir.

ESTP kişilik tipinin oluşumu bir örnekle anlatırsak; dışadönüklüğün, sağduyuluğun, düşünmenin ve kavramanın bir araya gelmesi şeklinde oluşum göstermektedir.

On altı adet psikolojik kişilik profili mevcuttur. Sonuçlara göre bireylerin hangi işe uygun olduklarının tespiti yapılabilmektedir (Myers Briggs, 1985).

Tablo 3. Myers-Briggs Tip Göstergesi (MBTI)

	I-İçedönük		E-Dışadönük		
T-Düşünme	ISTP	ISTJ	ESTP	ESTJ	S-Duyumsal
F-Hissetme	INFP	INFJ	ENFP	ENFJ	N-Sezgisel
F-Hissetme	ISFP	ISFJ	ESFP	ESFJ	S-Duyumsal
T-Düşünme	INTP	INTJ	ENTP	ENTJ	N-Sezgisel
	P-Algılama	J-Yargılama	P-Algılama	J-Yargılama	

Kaynak: Güneş ve Gökçek, 2012: 30.

Dört sorudan kuvvet alarak oluşan Myers Briggs Kişilik Modeli (Corma ve diğerleri, 2006: Hulme, 1996);

- ✓ Sahip olduğunuz enerjiyi ilk kaynakta nereye yönlendirmektесiniz? Dışa dönük, içe dönük;
- ✓ Bir bilgiyi işlerken bilgiyi işleme tercihiniz hangi yönde olur? Duyumsal yani olasılıklar, sezgisel yani gerçekler;
- ✓ Bir karar almaya çalışırken tercihleriniz ne şeklindedir? Düşünce odaklı, his odaklı;
- ✓ Yaşamınızı düzenlerken bulunduğunuz tercih nasıldır? Yargılayıcı, algısal.

Myers Briggs modelinde yukarıdaki dört sorunun cevabı olan sekiz adet unsur birbirleriyle eşleştirilmektedir. Bu eşleşme ile de 16 adet kişilik özelliği belirlenir. Kişilik özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Myers, McCaulley, 1985; www.biltek.tubitak.gov.tr;akt. Soysal,2008):

- ✓ Dışa Dönük/Duyumsal/Düşünce Odaklı/Yargılayıcı (ESTJ) Kişiliğe Sahip Olanlar (Yönetici): Yaşamlarını mantık üzerine düzenlerler çünkü enerjilerini hem dış dünyadan hem de gerçeklerden alırlar. Kavram ya da strateji üzerine vakit harcamazlar.
- ✓ İçe Dönük/Sezgisel/His Odaklı/Algısalcı (INFP) Olanlar (Mücadeleci, Avukat): Enerjilerini iç dünyalarındaki duygu ve düşüncelerden alırlar. Karar alırken de kendi kişisel değerlerine göre kararda bulunurlar. Yeniliklere karşı yaşamlarını esnek tutarlar, genelde sessiz ve yaratıcıdır.
- ✓ Dışa Dönük/Duyumsal/His Odaklı/Algısalcı (ESFP) (Heykeltıraş): Enerji olarak dış dünyadaki eylemleri ve konuşulanları alırlar. Gerçeklerle ilgilenirler, öncelikleri şuanıdır.
- ✓ İçe Dönük/Sezgisel/Düşünce Odaklı/Yargılayıcı (INTJ) (Yenilikçi/Öncü): Enerjilerini iç dünyalarından alırlar. Bir sorunla karşılaştıklarında nesnel çözümler üretirler. Mantık çerçevesinde yaşarlar.
- ✓ Dışa Dönük/Duyumsal/His Odaklı/Yargılayıcı (ESFJ) (Antrenör): Enerjilerini dış dünyadaki eylem ve kelimelerden alırlar. Karar vermede kişisel değerlere öncelik gösterirler. İnsanlara karşı sıcakkanlıdır ve arkadaşlarıyla vakit geçirmekten memnuniyet duyarlar.
- ✓ İçe Dönük/Sezgisel/Düşünce Odaklı/Algısalcı (INTP) Tip (Bilim İnsanı): Enerjilerini iç dünyalarında alırlar. Mantıksal hareket ederler. Yaşamlarını esnek tutarlar çünkü dünyanın işleyişini anlamak isterler. Sessiz ve uyumludurlar, neyin nasıl çalıştığı konusunda meraklıdır.
- ✓ Dönük/Sezgisel/His Odaklı/Algısalcı Tip (ENFP) (Avukat): Enerjilerini iç dünyalarından alırlar ve karar durumunda da seçeneklere göre değerlendirme yaparlar. Sessiz ve ciddi yapıdadırlar, yaşamlarını mantık çerçevesinde tutarlar.
- ✓ Dışa Dönük/Duyumsal/Düşünce Odaklı/Algısalcı Tip (ESTP) (Heykeltıraş): Enerjilerini dış dünyadan alırlar. Dış dünyadaki konuşmalar ve olaylar enerjilerini oluşturur. Gerçekleri nesnel olarak görme eğilimindedirler. Mantık çerçevesinde karar alırlar.

- ✓ İçe Dönük/Sezgisel/His Odaklı/Yargılayıcı (INFJ) Tip (Yenilikçi/Öncü): Enerjilerini iç dünyadan alırlar. Diğer kişileri ilgilendiren farklı durumlarda düşünmeyi severler.
- ✓ Dışa Dönük/Sezgisel/His Odaklı/Yargılayıcı (ENFJ) Tip (Antrenör): Enerjilerini dış dünyadan alırlar. Diğer insanlarla alakalı değişik seçenekler hakkında düşünmekten keyif alırlar. Yaşamları genelde kişisel temeller üzerine kuruludur. Sosyaldirler.
- ✓ İçe Dönük/Duyumsal/Düşünce Odaklı/Algısalcı (ISTP) Tip (Bilim İnsanı): Enerjilerini kendi iç dünyalarından alırlar. Karar verirken mantık çerçevesinde hareket ederler. İlginç fikirlere sahip olabilirler, oldukça meraklıdırlar. Neyin ne şekilde çalıştığı konusunda düşünürler.
- ✓ Dışa Dönük/Sezgisel/Düşünce Odaklı/Yargılayıcı (ENTJ) Tip (Yönetici/Şef): Enerjilerini dış dünyadaki olaylardan alırlar. Genelde nesnel yöntemleri tercih ederler. Yönetici rolleri üstlenmeyi severler. Standartlarının yüksek olmadığını gördüğü ya da yaptığı işi başarılı şekilde yapamayan insanlara karşı tolerans gösterememektedirler.
- ✓ İçe Dönük/Duyumsal/His Odaklı/Yargılayıcı Tip (ISFJ) (Bakıcı/Müdür): Enerjilerini kendi iç dünyalarından alırlar. Karar verirken değerlerini önde tutarlar. Genellikle insanları gözlemlemeyi seven ve sessiz yapıdadırlar.

4. YATIRIM, YATIRIMCI KAVRAMI VE BİREYSEL YATIRIMCILARIN KARAR MEKANİZMASINI ETKİLEYEN PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Yatırım: Bireylerin gelecekte rahat harcama yapabilmek adına bugünkü harcamalardan kaçınması ve vazgeçtiği tasarruflarının zamanla artmasına olanak sağlayan faaliyetlerdir (Tarhan Mengi ve Yılmaz Türkmen, 2013: 31).

Yatırımcı: Yatırım gerçekleştiren, yatırımlarını denetleyen ve onun sahibi olan reel ya da tüzel kişidir. Girişimci olarakta isimlendirilir. Öz sermaye sahibi ve risk durumunu yüklenen kişidir (Güvemli, 2001: 5).

Bireysel Yatırımcı: Kendi adına işlem yapan kişilere denir. Kendileri adına işlem yapar, hesapları üzerinden işlemde bulunurlar. Gelirlerinin azar bölümünü gelecek tarihteki yatırımlarına ayırırlar. Çoğunlukla uzman yardımı almazlar. Uzman yardımı alırlarsa da ufak çaplıdır, portföylerini kendileri yönetirler.

Bireysel yatırımcıları etkileyen psikolojik faktörler bulunmaktadır. Bunlar; Bernewall'ın İkili Modeli, Bailard, Biehl ve Kaiser'in Beşli Modeli ve Kişilik Puanlamasıdır. Çalışmada Kişilik Puanlaması kullanılmaktadır.

4.1. Kişilik Puanlaması

Katılımcıların katılma ve katılmama durumunu değişen beş puanlık bir likert ölçeği ile seçim yapmalarını sağlamaktadır. Yapılan seçimlerin sonucunda ise yatırımcıların risk ve getiri ilişkilerinin değerlendirilmesi ortaya çıkmaktadır. Cevaplar yatırımcıların riske olan tutum ve getiri oranına verdikleri önem derecesini anlaşılır kılmaya çalışmaktadır.

Bu sistem aşağıdaki Tabloda gösterilmektedir (Droms, 2007: 75):

Tablo 4. Pass Sistemine Göre Risk-Getiri Değerlemesi

		Tamamen Hemfikir (5)	Hemfikir (4)	Tarafsız (3)	Fikirlerim Uyuşmuyor (2)	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor (1)
1.	En önemli yatırım hedeflerimden biri sermayeme enflasyon oranından daha fazla kazandıracak uzun vadeli getiri elde etmek.					
2.	Bana gelecek yıllarda sermaye ve/veya faiz kazançlarımın vergisini erteleyecek bir fırsat sağlayabilecek yatırımları tercih ederdim.					
3.	Yatırımlardan kısa vadede yüksek getiri beklemiyorum.					
4.	Benim temel yatırım hedeflerim uzun vadeli dir					
5.	İstikrarlı bir yatırımda normal olarak elde edilebilecek getiriden, potansiyel olarak daha yüksek bir getiri sağlayabilecek bir yatırımın çok istikrarsız fiyat dalgalanmalarını kabul edebilirim.					
6.	Uzun vadeli daha yüksek getiri için, kısa vadeli zarar riskine girebilirim					
7.	Yatırım portföyümün düşük düzeyde likit olmasını finansal olarak kabul edebilecek durumdayım.					

4.2. Bireysel Yatırımcıların Özellikleri

Bireysel yatırımcıları daha iyi anlayabilmek açısından, piyasalarda aktif bir unsur olan bireysel yatırımcıları riske karşı olan tutumları ve yatırım yaparken ne şekilde karar vererek hangi yöntemleri izlediklerini göz ardı etmememiz gerekir.

4.3. Bireysel Yatırımcı Risk Profili

Risk, gelecek zamanda beklenmese de ortaya çıkabilme olasılığı olan bir durumdur. Riske finansal yatırım açısından bakarsak, beklediğimiz getiri miktarının gerçekleşen getiri miktarından farklı olma olasılığıdır (Korkmaz ve Ceylan, 2007: 472). Yatırımcıların her biri risk faktörü karşısında farklı tutum, farklı davranış sergilemektedir.

Yatırımcılar riske karşı gösterdikleri tutumlarına göre üçe ayrılmaktadır. Bunlar: riski seven yatırımcılar, riskten kaçan yatırımcılar ve riske karşı kayıtsız yatırımcılar şeklindedir (Rangantham ve Madhumathi, 2009: 18-19).

- ✓ *Riskten Kaçan Yatırımcılar:* β katsayısı 1'den küçük olan riski sevmeyen yatırımcılardır. Eğilimleri genel olarak volatilesi düşük yatırımlardır. Varlıkları değer kaybetmesin, değer kaybetme riski minimum olsun isterler. Bu sebeple de gelirleri düşük olacaktır (Levinson, 2005: 146). Bu yatırımcılar riskten korkarlar bu sebeple getirisi belli olan alternatiflerden her zaman riski az olanı seçeceklerdir.
- ✓ *Riske Kayıtsız Yatırımcılar:* Yatırımcılar risk durumuna kayıtsız kalmaktadırlar. Riskle ilgilenmezler, hangi yatırımın seçileceği konusuna ise önem vermezler. Fakat yatırım vadesi uzun süreliyse tercihlerini hisse senetlerine yatırımda bulunarak gösterirler (Asness, 1996: 33).
- ✓ *Riski Seven Yatırımcılar:* Bu tür yatırımcıların fayda-verimlilik analizinde β katsayısı 1'den büyüktür. Getiri durumunda %5 artış için alacağı riski %5 den fazla arttırabilir. Risk artışı olurken getiri oranının daha düşük olmasına razıdırlar. Riske karşı bu tutumda olan finansal yönetici kararları firma lehine olmayacaktır (Okka, 2009: 223).

Risk: İstenmeyen ve gerçekleşmesi durumunda zarara yol açabilecek durumlardır (Fuchs, 1992: 682). Sonucunun ne olduğunun bilinmemesi, tahmin edilememesi durumundan kaynaklı istenmeyen bir durumdur (Brunel ve Pinchon, 2004: 2).

Bu kavram tanımlara baktığımızda zihinde olumsuz etki bırakmaktadır. Finansal anlamda da risk durumu zihinde panik yaratabilmektedir. Yatırımcılar her zaman belirsiz şartlarla karşı karşıya kalabilirler ve bu belirsizlik anında verilecek kararlar risk durumunu oluşturur. Risk altında karar vermek olumlu sonuçlar yaratabileceği gibi olumsuz sonuçlarda yaratabilir. Sonuçlara hazır olup bireylerin kendi risk algısını ve risk toleranslarını bilmek önem taşımaktadır.

Bireysel Yatırımcılar Açısından Risk Algısı: Yatırımcıların riske ve getiriye yönelik düşünceleri, pazarı algulamaları kurumsal yatırımcılarda olduğu gibi profesyonel şekilde değildir. Bireysel yatırımcıların kararlarında psikolojik ve demografik faktörler etkilidir (Karan, 2004: 691).

Risk Çeşitleri: Yatırımcılar yatırım yaparken bir takım risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu riskler sistematik riskler ve sistematik olmayan riskler olarak ikiye ayrılmaktadır.

4.4. Bireysel Yatırımcıların Davranış Biçimi

Yatırımcılar yatırım kararı alırken birçok farklı davranış biçimi göstermekte ve etkilenmektedirler. Bunlar; Psikolojik ve Bilişsel Önyargılar, Hevestikler, Bilişsel Önyargılar, Duygusal Yanılgılar, Zihinsel Muhasebe, Hedonik Düzeltme, Sosyal Etkileşim, Medya, Çerçeveleme Etkisi ve Sürü Davranışı şeklindedir.

5. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TASARIMI

Araştırma amacına göre temel araştırmadır; kişilik tipleri ile bireysel yatırımcılık konularının incelenmesi ve bu bilgilerle ilgili kuramsal bilgi toplanmasını içermektedir. Uygulanma türüne göre, anket yönteminin kullanıldığı ve ilişki belirlemeye yönelik bir alan araştırmasıdır. Bireylerin kişilik tipleri ve yatırımlarda risk alabilme düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik nicel bir araştırmadır. Bireysel yatırımcıların yatırım yaparken risk alabilme düzeyinin ölçülmesi üzerine yapılmıştır.

Araştırmada MBTI G Formu ve Yatırımcı Psikolojisi başlığı altında açıklanan modellerden William G. Droms (2007) tarafından geliştirilen PASS modeli kullanılmıştır.

Anket çalışmasının ilk kısmında kişilik tiplerini belirlemek için MBTI G Formu kullanılmıştır. İkinci bölümde demografik bilgiler edinmek için sorulara yer verilmiş ve üçüncü bölümde ise William G. Droms'un bireysel yatırımcıların risk eğilimlerini ölçebilmek için 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Tamamen Hemfikir (5), Hemfikir (4), Tarafsız (3), Fikirlerim Uyuşmuyor (2) ve Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor (1) şeklinde kodlanmıştır.

Araştırma çoğunluğu İstanbul il ve ilçelerdeki yatırımcılar olmak üzere çeşitli yatırımcılara uygulanmıştır. Anket çalışması toplam 359 bireysel yatırımcı üzerinde yüz yüze ve internet ortamında gerçekleştirilmiştir.

5.1. MBTI G Formu

MBTI bilişsel fonksiyonlara odaklanan ve ikişerli boyutları bulunan (dışadönüklük-içedönüklük; düşünme-hissetme; yargılama-algılama; duyum-sezgi) ölçme aracıdır. Geliştirilmesinde ki amaç bireylere ait bilişsel tercihleri

değerlendirmektir. MBTI yaşama dair değişkenleri, yaşamda gerçekleşen olayları merkeze alır. Temelde dört boyutta, ikiye bölünmüş çiftlerinden toplam 16 adet farklı bileşimi meydana getirmektedir. Bunlar; ENFJ, INFJ, ENFP, INFP, ENTJ, INTJ, ENTP, INTP, ESFJ, ISFJ, ESTP, ESFP, ESTJ, ISTJ, ISTP ve ISFP şeklindedir. Meydana gelen her bileşim, bireye ait olan baskın, çoğu zaman doğuştan gelen özellik ve tercihleri barındıran öğrenme şekillerini ortaya koymaktadır (Keirsey, 1998).

Envanterdeki kişilik profillerini belirleyen harflerin E-I-S-N-T-F-J-P Türkçe karşılığı sırasıyla; formda bulunan E=D (dışadönük), I=İ (içedönük), S=D (duyumsama), N=S (sezgi), T=D (düşünen), F=H (hissetme), J=Y (yargılama), P=A (algılama) şeklindedir.

MBTI G Formu araştırmada, araştırma örneklemindeki mevcut bireysel yatırımcıların risk alabilme düzeylerinin MBTI profilleriyle ilişkisinin olup olmadığını tayin etmek amacıyla kullanılmıştır. Tuzcuoğlu (1996) tarafından dilsel eşdeğerlik, geçerlilik ve güvenilirlik sınamaları yapılmıştır. Böylece Türkçeye kazandırılmış ve envanterin hedef kitledeki uyumunun test edilmesi açısından 130 kişilik grup üzerinde güvenilirlik sınaması yapılmıştır. Testin sonucu olarak Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .73 şeklinde bulunmuştur.

MBTI G Formun 94 adet maddeden oluşur. Envanterde bulunan her madde iki ya da üç tercihlidir. Soruların düzenlenmesi, dikkati odaklama, bilgi edinme, karar verme ve dış dünyayı ele alma boyutlarında puanlama olanağı sağlamaktadır. Dört tip boyuttan birincisi; dışadönüklük-içedönüklük, ikincisi; duyum-sezgi, üçüncüsü; düşünme-hissetme ve dördüncüsü ise; yargılama algılama ikilemelerini içermektedir. Envanterdeki bu 94 maddenin 5 tanesi "a,b,c" tercihlerini içermektedir. Kalan 89 tanesi ise "a", "b" tercihlerini içermektedir. Maddelerdeki tercihlerden "a" alakalı boyutun ilk tipine, "b" ikinci tipine karşılık gelir.

Cevaplayan bireyin yönelimine göre, envanterdeki sorulara verilen yanıtlar puan alırlar. Envanter uygulanan bireyin yanıtları, her biri ikiye bölünmüş alt sütunu bulunan dört ana sütunda gösterilmektedir. Örneğin; dikkati odaklama boyutunda bulunan bir maddede envanteri cevaplayan bireyin yanıtı dışadönük tercih yönünde ise E'nin puan karşılığı "1" ve I'nın puan karşılığı "0" şeklinde olmaktadır. Dikkati odaklama boyutundaki tüm maddelerin puan değerleri alt alta toplanır. Bu şekilde bu boyutun en yüksek puan elde edeni bulunur. Burada yaptığımızın aynısı bilgi edinme (duyum-sezgi), karar verme (düşünme-hissetme) ve dış dünyayı ele alma (yargılama-algılama) boyutlarında bulunan maddeler içinde uygulanmaktadır. Sonuç olarak dört boyutun her birinde yüksek puanlı olan tipi belirlenerek yan yana yazılır. Böylelikle envantere katılan bireyin MBTI profili belirlenmiş olur.

Aşağıda 4 maddelik örnek bir yanıtlama senaryosuna göre katılan bireyin kişilik profili ENTP yani DSDA şeklinde belirlenmiştir (Akdeniz, 2013; 74).

E-I(D-İ) Boyutu		S-N(D-S) Boyutu		T-F (D-H) Boyutu		J-P (A-Y) Boyutu	
E	I	S	N	T	F	J	P
1	0	0	1	0	1	0	1
1	0	0	1	1	0	0	1
0	1	1	0	1	0	0	1
1	0	0	1	1	0	1	0
E=3 I=1		S=1 N=3		T=3 F=1		J=1 P=3	
↓		↓		↓		↓	
E		N		T		P	

Araştırmada yer alan verilerin çözümlenmesinde Varyans Analizi kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS (Statistical For Social Sciences) Windows istatistik paket programı kullanılmıştır.

5.2. Myers Briggs Psikolojik Tip Belirleyicisi

Test toplam olarak 94 adet bilgi seçeneği ile katılımcılara uygulanmıştır. Adı geçen kişilik tiplerini ifade etmek için "Kişilik" kategorik değişkeni ve bunların puanlarına ilişkin puanlama sonuçlarını içeren değişkenler oluşturulmuştur.

Tablo 5. Myers Briggs – Kişilik Profillerinin Dağılımı

MYERS BRIGGS – Kişilikler	Frekans	Yüzde
ENFJ	2	,6
ENFP	3	,8
ENTJ	8	2,2
ENTP	4	1,1
ESFJ	24	6,7
ESFP	16	4,5
ESTJ	120	33,4
ESTP	37	10,3
INFJ	2	,6
INFP	2	,6
INTJ	3	,8

INTP	6	1,7
ISFJ	17	4,7
ISFP	12	3,3
ISTJ	73	20,3
ISTP	30	8,4
Toplam	359	100,0

Tablo incelendiğinde kişilik profilleri içerisinde en öne çıkan %33,4 (120 kişi) “ESTJ” kişilik tipidir. ESTJ kişilik tipi, dışa dönük/duyumsal/düşünce odaklı/yargılayıcı yani Yönetici kişilik tipidir.

5.3. Risk Alma Düzeyleri ile MYERS BRİGGS Psikolojik Eğilimlerin Varyans Analizi

Katılımcıların farklı kişilik puanlarının risk alma düzeyleri üzerinde farklılık gösterip göstermeyeceğine bakılmak üzere,

H₀: Kişilik puanlarının risk alma düzeyleri ortalamaları eşittir, fark yoktur, ilişki yoktur.

H₁: Kişilik puanlarının risk alma düzeyleri ortalamaları eşit değildir, fark vardır, ilişki vardır.

Şeklinde hipotezleri araştırılmıştır.

H₀: Homojenlik vardır.

H₁: Homojenlik yoktur hipotezleri elde edilen P değeri 0,05'ten büyük ise H₀ kabul, aksi durumda H₁ kabul edilir.

✓ Eşit varyanslık durumuna göre F testi, Brown Forsythe/Welch ile yukarıda bahsedilen H₀ hipotezi grupların farklılığı kabul ya da red edilebilir.

✓ H₀ red edilmesi yani grup ortalamalarının en az birinin farklı olması durumunda çoklu karşılaştırma (Post-Hoc) testlerinden Scheffe ya da Tamhane testleri ile farklılık yaratan grup bulunur.

H₀: Grup ortalamaları eşittir.

H₁: Grup ortalamaları eşit değildir çoklu karşılaştırma testleri hipotezlerdir.

Çalışmada kişilik tiplerinin risk alabilme düzeyinde etkisinin olabileceğini gösteren kişilik tipleri ve analizleri aşağıda bahsedilmektedir. İlişkisi olmayan Kişilik tipi ve risk alma düzeyi sorularına yer verilmemiştir.

5.3.1. ENFP Kişilik Tipi

Tablo 6. ENFP Kişilik Puanı F Testi Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1,230	4	354	,298

F testi sonucuna göre ENFP kişilik puanlarının Risk Alma Düzeyi grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,000<0,05 olduğundan dolayı farklılık yoktur hipotezini destekleyecek kanıt bulunamamıştır. Bu nedenle h₁ hipotezi kabul edilmiş olup gruplardan en az biri farklıdır.

Tablo 7. ENFP Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
(I) risk al duz 1		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
					Lower Bound	Upper Bound	
Scheffe	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-,48870	2,46930	1,000	-8,1350	7,1576
		Tarafsız	1,58914	1,76267	,937	-3,8691	7,0473
		Hemfikir	1,89632	1,78466	,889	-3,6300	7,4226
		Tamamen Hemfikir	6,01922*	1,63271	,010	,9634	11,0750
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	,48870	2,46930	1,000	-7,1576	8,1350
		Tarafsız	2,07783	2,31565	,938	-5,0927	9,2484
		Hemfikir	2,38501	2,33243	,903	-4,8375	9,6075
		Tamamen Hemfikir	6,50792	2,21833	,074	-,3612	13,3771
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-1,58914	1,76267	,937	-7,0473	3,8691
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,07783	2,31565	,938	-9,2484	5,0927
		Hemfikir	-,30718	1,56517	1,000	-4,5395	5,1538
		Tamamen Hemfikir	4,43009*	1,38942	,040	,1277	8,7325
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-1,89632	1,78466	,889	-7,4226	3,6300
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,38501	2,33243	,903	-9,6075	4,8375
		Tarafsız	-,30718	1,56517	1,000	-5,1538	4,5395
		Tamamen Hemfikir	4,12291	1,41722	,078	-,2656	8,5114
Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-6,01922*	1,63271	,010	-11,0750	-,9634	
	Fikirlerim Uyuşmuyor	-6,50792	2,21833	,074	-13,3771	,3612	
	Tarafsız	-4,43009*	1,38942	,040	-8,7325	-,1277	
	Hemfikir	-4,12291	1,41722	,078	-8,5114	,2656	

“Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor” grubu ile “Tamamen Hemfikir”, “Tarafsız” grubu ile de “Tamamen Hemfikir” grupları arasında P (Sig.) değeri sırası ile 0,010 ve 0,040 değerleri 0,05’ten küçük olduğundan dolayı fark vardır.

Tablo 8. ENTJ Kişilik Puanı F Testi Sonucu

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1808,487	4	452,122	4,540	,001
Within Groups	35256,137	354	99,594		
Total	37064,624	358			

F testi sonucuna göre ENTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey1 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,001 < 0,05 olduğundan dolayı H₀ hipotezi red edilmiş, H₁ hipotezi kabul edilmiş olup gruplardan en az biri farklıdır.

Tablo 9. ENTJ Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
(I) risk al duz 1		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
					Lower Bound	Upper Bound	
Scheffe	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	3,26783	2,51436	,793	-4,5180	11,0537
		Tarafsız	4,27802	1,79483	,227	-1,2798	9,8358
		Hemfikir	2,67000	1,81723	,707	-2,9571	8,2971
		Tamamen Hemfikir	-1,14977	1,66250	,975	-6,2978	3,9983
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-3,26783	2,51436	,793	-11,0537	4,5180
		Tarafsız	1,01020	2,35790	,996	-6,2912	8,3116
		Hemfikir	-,59783	2,37499	1,000	-7,9521	6,7565
		Tamamen Hemfikir	-4,41759	2,25881	,432	-11,4121	2,5769
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-4,27802	1,79483	,227	-9,8358	1,2798
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-1,01020	2,35790	,996	-8,3116	6,2912
		Hemfikir	-1,60802	1,59374	,907	-6,5431	3,3271
		Tamamen Hemfikir	-5,42779*	1,41478	,006	-9,8087	-1,0469
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-2,67000	1,81723	,707	-8,2971	2,9571
		Fikirlerim Uyuşmuyor	,59783	2,37499	1,000	-6,7565	7,9521
		Tarafsız	1,60802	1,59374	,907	-3,3271	6,5431
		Tamamen Hemfikir	-3,81977	1,44308	,138	-8,2884	,6488
Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	1,14977	1,66250	,975	-3,9983	6,2978	
	Fikirlerim Uyuşmuyor	4,41759	2,25881	,432	-2,5769	11,4121	
	Tarafsız	5,42779*	1,41478	,006	1,0469	9,8087	
	Hemfikir	3,81977	1,44308	,138	-,6488	8,2884	

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde “Tamamen Hemfikir” grubu ile “Tarafsız” grubu arasında P (Sig.) değeri 0,006 < 0,05 olduğundan dolayı fark vardır.

Tablo 10. ESTJ Kişilik Puanı Welch / Brown-Forsythe Test Sonucu

Robust Tests of Equality of Means				
	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	6,797	4	114,833	,000
Brown-Forsythe	7,374	4	285,759	,000

a. Asymptotically F distributed.

Welch / Brown-Forsythe test sonuçlarına göre ESTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey1 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,000 < 0,05 olduğundan dolayı grup ortalamaları arasında farklılıklar vardır H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 11. Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
Tamhane	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	,59652	2,15872	1,000	-5,6926	6,8857
		Tarafsız	1,54123	1,82214	,994	-3,6746	6,7571
		Hemfikir	,12684	2,10832	1,000	-5,8856	6,1393
		Tamamen Hemfikir	-5,54605*	1,76940	,022	-10,6134	-,4786
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-,59652	2,15872	1,000	-6,8857	5,6926
		Tarafsız	,94471	1,93365	1,000	-4,7476	6,6370
		Hemfikir	-,46968	2,20541	1,000	-6,8614	5,9221
		Tamamen Hemfikir	-6,14257*	1,88403	,022	-11,7099	-,5753
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-1,54123	1,82214	,994	-6,7571	3,6746
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-,94471	1,93365	1,000	-6,6370	4,7476
		Hemfikir	-1,41439	1,87722	,998	-6,7553	3,9266
		Tamamen Hemfikir	-7,08728*	1,48651	,000	-11,2984	-2,8762
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-,12684	2,10832	1,000	-6,1393	5,8856
		Fikirlerim Uyuşmuyor	,46968	2,20541	1,000	-5,9221	6,8614
		Tarafsız	1,41439	1,87722	,998	-3,9266	6,7553
		Tamamen Hemfikir	-5,67289*	1,82607	,023	-10,8677	-,4781
Tamamen	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	5,54605*	1,76940	,022	,4786	10,6134	

	Hemfikir	Fikirlerim Uyuşmuyor	6,14257*	1,88403	,022	,5753	11,7099
		Tarafsız	7,08728*	1,48651	,000	2,8762	11,2984
		Hemfikir	5,67289*	1,82607	,023	,4781	10,8677

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde “Tamamen Hemfikir” grubu ile diğer tüm grupların test (Sig.) değerleri 0,05’ten küçük olduğundan dolayı farklılık vardır.

Tablo 12. INFP Kişilik Puanı Welch / Brown-Forsythe Test Sonucu

Robust Tests of Equality of Means				
	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	8,387	4	115,541	,000
Brown-Forsythe	8,424	4	290,305	,000

Welch / Brown-Forsythe test sonucuna göre INFP kişilik puanlarının Risk Alma Düzey1 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,000 < 0,05 olduğundan dolayı grup ortalamalarının arasında fark varlılık vardır, H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 13. INFP Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
Tamhane	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,47217	1,94744	,904	-8,1340	3,1896
		Tarafsız	-1,42494	1,71089	,995	-6,3208	3,4710
		Hemfikir	-,01737	1,90802	1,000	-5,4610	5,4263
		Tamamen Hemfikir	5,15674*	1,62897	,021	,4871	9,8264
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	2,47217	1,94744	,904	-3,1896	8,1340
		Tarafsız	1,04724	1,74033	1,000	-4,0539	6,1484
		Hemfikir	2,45481	1,93447	,904	-3,1509	8,0605
		Tamamen Hemfikir	7,62892*	1,65986	,000	2,7300	12,5278
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	1,42494	1,71089	,995	-3,4710	6,3208
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-1,04724	1,74033	1,000	-6,1484	4,0539
		Hemfikir	1,40757	1,69611	,995	-3,4150	6,2301
		Tamamen Hemfikir	6,58168*	1,37469	,000	2,6856	10,4778
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-,01737	1,90802	1,000	-5,4263	5,4610
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,45481	1,93447	,904	-8,0605	3,1509
		Tarafsız	-1,40757	1,69611	,995	-6,2301	3,4150
		Tamamen Hemfikir	5,17411*	1,61343	,016	,5853	9,7630
	Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-5,15674*	1,62897	,021	-9,8264	-,4871
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-7,62892*	1,65986	,000	-12,5278	-2,7300
		Tarafsız	-6,58168*	1,37469	,000	-10,4778	-2,6856
		Hemfikir	-5,17411*	1,61343	,016	-9,7630	-,5853

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde, “Tamamen Hemfikir” grubu ile diğer tüm grupların test (Sig.) değerleri 0,05’ten küçük olduğundan dolayı farklılık vardır.

Tablo 14. ISFP Kişilik Puanı Welch / Brown-Forsythe Test Sonucu

Robust Tests of Equality of Means				
	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	4,536	4	110,455	,002
Brown-Forsythe	4,265	4	253,049	,002

Welch / Brown-Forsythe test sonuçlarına göre ISFP kişilik puanlarının Risk Alma Düzey1 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,002 < 0,05 olduğundan dolayı grup ortalamaları arasında farklılık vardır, H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 15. ISFP Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
Tamhane	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-5,14348	2,34881	,285	-12,0083	1,7214
		Tarafsız	-4,16173	1,79467	,205	-9,3146	,9911
		Hemfikir	-2,56053	2,01544	,901	-8,3173	3,1963
		Tamamen Hemfikir	,76047	1,78113	1,000	-4,3520	5,8730
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	5,14348	2,34881	,285	-1,7214	12,0083
		Tarafsız	,98175	2,04306	1,000	-5,1123	7,0758
		Hemfikir	2,58295	2,23947	,947	-3,9845	9,1504
		Tamamen Hemfikir	5,90394	2,03118	,061	-,1600	11,9678
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	4,16173	1,79467	,205	-9,911	9,3146
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-,98175	2,04306	1,000	-7,0758	5,1123
		Hemfikir	1,60120	1,64898	,983	-3,0899	6,2923
		Tamamen Hemfikir	4,92219*	1,35262	,004	1,0919	8,7525
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	2,56053	2,01544	,901	-3,1963	8,3173
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,58295	2,23947	,947	-9,1504	3,9845
		Tarafsız	-1,60120	1,64898	,983	-6,2923	3,0899
		Hemfikir	-,98175	2,04306	1,000	-7,0758	5,1123

	Tamamen Hemfikir	3,32099	1,63424	,362	-1,3239	7,9659
Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-,76047	1,78113	1,000	-5,8730	4,3520
	Fikirlerim Uyuşmuyor	-5,90394	2,03118	,061	-11,9678	,1600
	Tarafsız	-4,92219*	1,35262	,004	-8,7525	-1,0919
	Hemfikir	-3,32099	1,63424	,362	-7,9659	1,3239

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde, “Tamamen Hemfikir” grubu ile “Tarafsız” grubu test (Sig) değeri 0,05’ten küçük olduğundan dolayı farklılık vardır.

Tablo 16. ISTJ Kişilik Puanı F Testi Sonucu

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2305,584	4	576,396	4,068	,003
Within Groups	50161,374	354	141,699		
Total	52466,958	358			

F testi sonucuna göre ISTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey1 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,003 < 0,05 olduğundan dolayı H_0 hipotezi red edilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiş olup gruplardan en az biri farklıdır.

Tablo 17. ISTJ Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
(I) risk al duz 1		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
					Lower Bound	Upper Bound	
Scheffe	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-1,38696	2,99913	,995	-10,6739	7,9000
		Tarafsız	-1,47284	2,14087	,976	-8,1022	5,1565
		Hemfikir	-1,78684	2,16759	,954	-8,4989	4,9252
		Tamamen Hemfikir	-6,40853*	1,98303	,035	-12,5491	-,2680
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	1,38696	2,99913	,995	-7,9000	10,6739
		Tarafsız	-,08588	2,81251	1,000	-8,7950	8,6232
		Hemfikir	-,39989	2,83289	1,000	-9,1721	8,3723
		Tamamen Hemfikir	-5,02157	2,69430	,483	-13,3646	3,3215
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	1,47284	2,14087	,976	-5,1565	8,1022
		Fikirlerim Uyuşmuyor	,08588	2,81251	1,000	-8,6232	8,7950
		Hemfikir	-,31400	1,90101	1,000	-6,2006	5,5726
		Tamamen Hemfikir	-4,93569	1,68755	,076	-10,1613	,2899
Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	1,78684	2,16759	,954	-4,9252	8,4989	
	Fikirlerim Uyuşmuyor	,39989	2,83289	1,000	-8,3723	9,1721	
	Tarafsız	,31400	1,90101	1,000	-5,5726	6,2006	
	Tamamen Hemfikir	-4,62169	1,72131	,128	-9,9518	,7084	
Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	6,40853*	1,98303	,035	,2680	12,5491	
	Fikirlerim Uyuşmuyor	5,02157	2,69430	,483	-3,3215	13,3646	
	Tarafsız	4,93569	1,68755	,076	-,2899	10,1613	
	Hemfikir	4,62169	1,72131	,128	-,7084	9,9518	

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde, “Tamamen Hemfikir” grubu ile “Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor” grubu arasında P (Sig.) değeri 0,035 < 0,05 olduğundan dolayı fark vardır.

Özetle, Risk Alma Düzey1 “En önemli yatırım hedeflerimden biri sermayeme enflasyon oranından daha fazla kazandıracak uzun vadeli getiri elde etmek” şeklindedir. ENFP, ENTJ, ESTJ, INFP, ISTP, ISTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey1 arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

5.4. Kişilik Puanları ve Risk Alma Düzey5 İncelemesi

Tablo 18. ESTJ Kişilik Puanı F Testi Sonucu

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1365,366	4	341,341	2,622	,035
Within Groups	46090,250	354	130,198		
Total	47455,616	358			

F testi sonucuna göre ESTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey5 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri 0,035 < 0,05 olduğundan dolayı H_0 hipotezi red edilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiş olup grup ortalamalarından en az biri farklıdır.

Tablo 19. ESTJ kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
(I) risk al duz 5		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
					Lower Bound	Upper Bound	
Scheffe	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-,63137	2,10842	,999	-7,1602	5,8975
		Tarafsız	1,58969	1,74915	,935	-3,8267	7,0060
		Hemfikir	-3,47504	1,93009	,519	-9,4517	2,5016
		Tamamen Hemfikir	1,62289	2,35653	,976	-5,6742	8,9200

Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	,63137	2,10842	,999	-5,8975	7,1602
	Tarafsız	2,22106	1,85372	,838	-3,5191	7,9612
	Hemfikir	-2,84367	2,02533	,741	-9,1152	3,4279
	Tamamen Hemfikir	2,25425	2,43515	,930	-5,2863	9,7948
Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-1,58969	1,74915	,935	-7,0060	3,8267
	Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,22106	1,85372	,838	-7,9612	3,5191
	Hemfikir	-5,06473	1,64805	,048	-10,1680	,0386
	Tamamen Hemfikir	,03320	2,13168	1,000	-6,5677	6,6341
Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	3,47504	1,93009	,519	-2,5016	9,4517
	Fikirlerim Uyuşmuyor	2,84367	2,02533	,741	-3,4279	9,1152
	Tarafsız	5,06473	1,64805	,048	-0,386	10,1680
	Tamamen Hemfikir	5,09793	2,28249	,291	-1,9699	12,1658
Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-1,62289	2,35653	,976	-8,9200	5,6742
	Fikirlerim Uyuşmuyor	-2,25425	2,43515	,930	-9,7948	5,2863
	Tarafsız	-,03320	2,13168	1,000	-6,6341	6,5677
	Hemfikir	-5,09793	2,28249	,291	-12,1658	1,9699

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde, “Hemfikir” grubu ile “Tarafsız” grubu arasında P (Sig.) değeri $0,048 < 0,05$ olduğundan dolayı fark vardır.

Tablo 20. ISFP Kişilik Puanı F Testi Sonucu

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1491,467	4	372,867	2,589	,037
Within Groups	50975,491	354	143,999		
Total	52466,958	358			

F testi sonucuna göre ISFP kişilik puanlarının Risk Alma Düzey5 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri $0,037 < 0,05$ olduğundan dolayı farklılık vardır, H_0 hipotezi red edilmiş ve alternatif hipotez kabul edilmiştir. Gruplar arası farklılık vardır.

Tablo 21. ISF Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

Multiple Comparisons							
(I) risk al düz 5		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
					Lower Bound	Upper Bound	
LSD	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-,11458	2,21734	,959	-4,4754	4,2462
		Tarafsız	4,39592*	1,83952	,017	,7782	8,0137
		Hemfikir	,29018	2,02980	,886	-3,7018	4,2822
		Tamamen Hemfikir	3,07010	2,47827	,216	-1,8039	7,9441
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	,11458	2,21734	,959	-4,2462	4,4754
		Tarafsız	4,51050*	1,94948	,021	,6765	8,3445
		Hemfikir	,40476	2,12997	,849	-3,7842	4,5937
		Tamamen Hemfikir	3,18468	2,56096	,214	-1,8519	8,2213
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-4,39592*	1,83952	,017	-8,0137	-,7782
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-4,51050*	1,94948	,021	-8,3445	-,6765
		Hemfikir	-4,10574*	1,73319	,018	-7,5144	-,6971
		Tamamen Hemfikir	-1,32581	2,24181	,555	-5,7347	3,0831
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-,29018	2,02980	,886	-4,2822	3,7018
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-,40476	2,12997	,849	-4,5937	3,7842
		Tarafsız	4,10574*	1,73319	,018	,6971	7,5144
		Tamamen Hemfikir	2,77992	2,40041	,248	-1,9409	7,5008
	Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-3,07010	2,47827	,216	-7,9441	1,8039
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-3,18468	2,56096	,214	-8,2213	1,8519
		Tarafsız	1,32581	2,24181	,555	-3,0831	5,7347
		Hemfikir	-2,77992	2,40041	,248	-7,5008	1,9409

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo incelendiğinde “Tarafsız” olanlar “Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor” , “Fikirlerim Uyuşmuyor” ve “Hemfikir” gruplarından farklılık göstermektedir.

Özetle, Risk Alma Düzey5 “İstikrarlı bir yatırımda normal olarak elde edilebilecek getiriden, potansiyel olarak daha yüksek bir getiri sağlayabilecek bir yatırımın çok istikrarsız fiyat dalgalanmalarını kabul edebilirim” şeklindedir. ESTJ ve ISTJ kişilik puanlarının risk alma düzey5 grup ortalamaları arasında farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

5.5. Kişilik Puanları ve Risk Alma Düzey6 İncelenmesi

Tablo 22. INTJ Kişilik Puanı F Testi Sonucu

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1114,816	4	278,704	2,796	,026
Within Groups	35287,128	354	99,681		
Total	36401,944	358			

F testi sonucuna göre INTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey6 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri $0,026 < 0,05$ olduğundan dolayı H_0 hipotezi red edilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiş olup gruplardan en az biri farklıdır.

Tablo 23. INTJ Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonucu

Multiple Comparisons							
(I) risk al düz 6			Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Scheffe	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor	-3,00684	1,93615	,661	-9,0022	2,9886
		Tarafsız	2,79455	1,60371	,552	-2,1714	7,7605
		Hemfikir	1,10608	1,64093	,978	-3,9751	6,1873
		Tamamen Hemfikir	,02434	1,73820	1,000	-5,3581	5,4068
	Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	3,00684	1,93615	,661	-2,9886	9,0022
		Tarafsız	5,80139*	1,80374	,037	,2160	11,3868
		Hemfikir	4,11292	1,83690	,288	-1,5752	9,8010
		Tamamen Hemfikir	3,03118	1,92430	,648	-2,9275	8,9899
	Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-2,79455	1,60371	,552	-7,7605	2,1714
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-5,80139*	1,80374	,037	-11,3868	-,2160
		Hemfikir	-1,68847	1,48237	,862	-6,2787	2,9018
		Tamamen Hemfikir	-2,77021	1,58938	,552	-7,6918	2,1514
	Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-1,10608	1,64093	,978	-6,1873	3,9751
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-4,11292	1,83690	,288	-9,8010	1,5752
		Tarafsız	1,68847	1,48237	,862	-2,9018	6,2787
		Tamamen Hemfikir	-1,08174	1,62692	,979	-6,1196	3,9561
	Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	-,02434	1,73820	1,000	-5,4068	5,3581
		Fikirlerim Uyuşmuyor	-3,03118	1,92430	,648	-8,9899	2,9275
		Tarafsız	2,77021	1,58938	,552	-2,1514	7,6918
		Hemfikir	1,08174	1,62692	,979	-3,9561	6,1196

Çoklu karşılaştırma test sonuçları incelendiğinde “Fikirlerim Uyuşmuyor” grubu ile “Tarafsız” grubu arasında P (Sig.) değeri $0,037 < 0,05$ olduğundan dolayı fark vardır.

Tablo 24. ISTJ Kişilik Puanı F Testi Sonucu

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1523,659	4	380,915	2,647	,033
Within Groups	50943,299	354	143,908		
Total	52466,958	358			

F testi sonucuna göre ISTJ kişilik puanlarının Risk Alma Düzey6 grup ortalamaları arasında P (Sig.) değeri $0,033 < 0,05$ olduğundan dolayı farklılık vardır, H_0 hipotezi red edilmiş ve alternatif hipotez kabul edilmiştir. Gruplar arası farklılık vardır.

Tablo 25. ISTJ Kişilik Puanı Çoklu Karşılaştırma Test Sonuçları

(I) risk al düz 6			Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor	Fikirlerim Uyuşmuyor		-,89444	,58159	,538	-2,4891	,7002
	Tarafsız		,76302	,48173	,509	-,5578	2,0839
	Hemfikir		,01744	,49291	1,000	-1,3341	1,3689
	Tamamen Hemfikir		-,25000	,52213	,989	-1,6816	1,1816
Fikirlerim Uyuşmuyor	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor		,89444	,58159	,538	-,7002	2,4891
	Tarafsız		1,65747*	,54181	,020	,1719	3,1431
	Hemfikir		,91189	,55178	,465	-,6010	2,4248
	Tamamen Hemfikir		,64444	,57803	,799	-,9404	2,2293
Tarafsız	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor		-,76302	,48173	,509	-2,0839	,5578
	Fikirlerim Uyuşmuyor		-1,65747*	,54181	,020	-3,1431	-,1719
	Hemfikir		-,74558	,44528	,451	-1,9665	,4753
	Tamamen Hemfikir		-1,01302	,47742	,213	-2,3221	,2960
Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor		-,01744	,49291	1,000	-1,3689	1,3341
	Fikirlerim Uyuşmuyor		-,91189	,55178	,465	-2,4248	,6010
	Tarafsız		,74558	,44528	,451	-,4753	1,9665
	Tamamen Hemfikir		-,26744	,48870	,982	-1,6074	1,0725
Tamamen Hemfikir	Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor		,25000	,52213	,989	-1,1816	1,6816
	Fikirlerim Uyuşmuyor		-,64444	,57803	,799	-2,2293	,9404
	Tarafsız		1,01302	,47742	,213	-,2960	2,3221
	Hemfikir		,26744	,48870	,982	-1,0725	1,6074

Tablo 7.5.6.32 incelendiğinde “Tarafsız” olanlar “Fikirlerim Hiç Uyuşmuyor” grupları farklılık göstermektedir.

Özetle, Risk Alma Düzey6 “Uzun vadeli daha yüksek getiri için, kısa vadeli zarar riskine girebilirim” şeklindedir. INTJ ve ISTJ kişilik puanlarının risk alma düzey6 grupları arasında farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Asan Hatice (2011), Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçi Özellikleri ile Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Asness, C. (1996). Why Not 100% Equities?. *The Journal Of Portfolio Management* Vol : 22, No: 2, .Ateş, Metin. Kişilik. www.merih.net, Erişim Tarihi: 04.01.2010.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. Erguvan Sarıoğlu Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Ceylan, A., & Korkmaz, T. (2006). *Sermaye piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Cloninger Susan, Conceptual Issues in Personality Psychology, Corr ve G. Matthews (Editörler), The Cambridge Handbook of Personality Psychology, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cüceoğlu Doğan, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991. Estrada, Javier, "Law and Behavioral Economics", 2001.
- Fuchs, Margorie (1992), Longman Dictionary of American English Workbook, Longman.
- Given, B. K. (1996), "Learning Styles; a Synthesized Model" Journal of Accelerated Learning and Teaching, Vol. 21, No. 1-2, s.11-44.
- Jung, Carl Gustav. "Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri," Cem, İstanbul, 1992.
- Lawrence, G. D. (1993). People types & tiger stripes. Gainesville, FL: Center for Applications of Psychological Type.
- McCaulley, M. H. (2000a). Myers-Briggs Type Indicator: A bridge between counseling and consulting. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 52(2), 117-132.
- Myers, I. B. (1998). Introduction to type. Mountain View, CA: Consulting Psychologist Press.
- Okka, O. (2009). *Analitik Finansal Yönetim (Teori ve Problemler)*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özgül, H. (1976), Psikoloji Dünyasının Üç Büyükleri (Freud, Adler, Jung), Ararat Yayınevi, İstanbul.
- Sarıkamış, C. (1998). *Sermaye Pazarları*. İstanbul: Alfa Basım.
- Tversky, A., and Kahneman, D. (1973). Availability: A Heuristic for Judging Frequency and Probability. *Cognitive psychology*, 5(2), 207-232.
- Veznadaroğlu, R. L. ve A. O. Özgür (2005), "Öğrenme Stilleri: Tanımlamalar", Modeller ve İşlevleri, 4, 2, s.1-16. (<http://www.ilkogretim-online.org.tr>) (14-08-2009).